

MAGYAR
KISVÁROSI ÉLET

1526—1715.

TÖRTÉNETI TANÚLMÁNY

ÍRTA ÉS KIADTA

MIKULIK JÓZSEF.

~~~~~  
KÉPEKKEL ÉS HASONMÁSOKKAL.  
~~~~~

ROZSNYÓ.

KOVÁCS MIHÁLY KÖNYVNYOMDÁJA.

1885.

TARTALOM.

	Oldal
<i>BEVEZETÉS. A történetírás hajdan és most. A mű célja. Rozsnyó város történelmének rövid áttekintése. A munka terve és főrészei</i>	1—14
<i>I. FEJEZET. Rozsnyó fekvése, határa, nevezetesebb épületei</i>	15—21
<i>II. FEJEZET. A város lakossága, népmozgalmi adatok, nemzetiségi és jogi viszonyok, a polgári szabadság</i>	22—38
<i>III. FEJEZET. A kisvárosi polgárság foglalkozása. Bányászat. Erdőgazdaság, halászat, vadászat. Kertés földművelés. Haltenyésztés</i>	39—57
<i>Ipar</i>	57—65
<i>Kereskedés</i>	66—70
<i>IV. FEJEZET. A város kiváltságai és viszonya az esztergomi érsekhez</i>	71—77
<i>V. FEJEZET. A városi közönség szervezete. Polgárság. Képviselőtestület. Városi tanács és tagjai</i>	78—87
<i>VI. FEJEZET. A városi polgárság mint a főhatalom birtokosa. Tisztújítás. Alapszabályok alkotása. Biztosok kiküldése. Ellenőrzés</i>	88—94
<i>VII. FEJEZET. A városi tanács mint közhatalóság, intézkedései a nyilvánkönyvek vezetése, hiteles okmányok kiállítása, az árva-vagyon és a város (hadi) biztosítása körül</i>	95—110
<i>VIII. FEJEZET. A polgárság és városi tanács rendőri intézkedései</i>	111—118
<i>IX. FEJEZET. Az igazságszolgáltatás. Általában. Polgári törvénykezés. Nemesi bíraskodás. Bányaugyek eldöntése. Egyházi jogszolgáltatás. Bünvádi eljárás. Ügyvédek</i>	119—140
<i>X. FEJEZET. A városi vagyonkezelés. Kiadás. Bevétel. Elszámolás</i>	141—169
<i>XI. FEJEZET. Egyházi élet. Reformáció. Ellenreformáció</i>	170—209

XII. FEJEZET. <i>Iskolai élet.</i>	210—223
XIII. FEJEZET. <i>A török iga.</i>	224—235
XIV. FEJEZET. <i>A kisvárosi polgárság erkölcsi és míveltségi állapota.</i>	236—243
BÉFEJEZÉS	244—245
FÜGGELÉK. I—LVII. számok alatt eddig még nap- világot nem látott egykorú okmányok és feljegyzések, mutatványul a felhasznált adatokból.	

BEVEZETÉS.

A történetírás egykor a nagyok viselt dolgaira szorított és főfeladatának a győztes magasztalását és az elbukott ócsárlását tekintette. Ezen hibás iránytól az újabb időben sem tértek el egészen, hiszen vannak még most is feles számmal, kik, midőn történetírással foglalkoznak, azt hiszik, hogy az ember a hadnagynál kezdődik és hogy a történetíró első és főkötelessége: valamely hős emlékének tömjénezní és ha e hős történetesen szerecsen volt, azt fehérre mosni. A tanítót, ki hivatását lelkiismeretesen betöltvén környezetének több embernyomra kihatólag jóltevője lett és ez által nemzetét a műveltségben előre vitte, sokan még most sem tartják méltónak arra, hogy neve a történet lapjain megörökíttessék, a katonát vagy udvaronczt azonban bebocsátják a történelem pantheonjába, tekintet nélkül arra: jó vagy rossz ügyet szolgált-e? és tekintet nélkül arra, hogy képességével a közepszerűségig sem vitte. — — — Dicséretére válik korunknak, hogy a történetírásnak a szent igazság kiderítését és megörökítését tűzvén főfeladat gyanánt, tárgylagosságra törekszik és kutatásait inkább az ügyre semmint a személyekre irányozza. A kezdet megtörtént, immár fontosságot tulajdonítunk az elvek harcának, az emberi foglalkozásoknak és az uralkodó nézeteknek; a közoktatás, az ipar és kereskedés, a tudomány és művészet sőt még a köznép múltja is mindinkább érdekelní kezd és döntő körökben a „magyar nép“ egyetemes történetének megírását vették tervbe.

Én sem követtem azokat, kik most is pánczélos ingbe öltözve valamely fejedelemért lándzsát szoktak törni; ha-

nem a „szoros értelemben vett népet“ választám tárgyamul és a mindennapi élet multját, a köznép sorsát, foglalkozását, míveltségi állapotát kezdém kutatni. Felkerestem biráit és figyelemmel kísértem az intézkedéseket, melyeket a maga megmaradása érdekében tett és a harczot, melyet jogaiért vívott. A nehézségek, melyekbe czélom valósitása ütközött, nem riasztottak vissza, legfeljebb arról győztek meg, hogy feladatom teljesítéséhez kevés egy emberi élet!

A népnek nincsenek hárttyákra írt és gondosan megőrzött kiváltságglevelei. A nép fia nálunk 1848-ig ugyszólván az alkotmány és törvény védelmén kívül állott: irott történetünkben három alakban szerepel t. i. midőn az ország terheit viseli és az uradalmak fundus instructusát gyarapítja; midőn elnyomóin megsebzett fenevad módjára boszut áll és midőn a felébredt lelkiösméret a misera contribuens plebs terhein egyet könnyít! Még vallásos meggyőződését is századokon át a — — — földes úr határozta meg; vele született emberi jogait a XVIII. században egy urbarium fukar kézzel mérte ki; keze gyümölcsén a földes úr és a lelkész osztozott meg és a jog hatalma mindig az erősebb és gazdagabb osztály részén volt! Róla, nélküle rendelkeztek vérével és vagyonával!

Pélida erre a „Kisvárosi élet a XVI—XVII. században“, mely tanulmányom tárgya és Rozsnyó város múltjából indúl ki.

Minthogy e város, addig mig földes urának az esztergomi érseknek tetszett, egyszersmind a kiváltságos hely jogait élvezte, alkalmunk lesz a jobbágy községet a szabad várossal együtt és egyszerre megismerni, a jobbágy sorsát a szabad polgárával összehasonlítani és aztán kimutatni: miként lett a kiváltságos hely egyszerű jobbágy községgé? — — Rozsnyó XVI—XVII. századbeli viszonságai különben is oly érdekesek és egész hazánk e korbéli multját oly híven tükrözik vissza, hogy részletes

ismertetésök azok számára is kedves olvasmányul szolgálhat, kiket e „nép“ sorsa vagy a város maga kevésbbé érdekel. Magyarország nagy primásai Várda, Oláh, Pázmány, Lósy, Lippay és Szelepcsényi e várossal sűrűn érintkeztek és sorsára jelentékeny befolyással voltak; a török járom átka e városra is, és pedig súlyosabban mint hazánk bármely más községére ránehezült; Bocskay, Bethlen, Thököly és Rákóczy mozgalma Rozsnyón keresztül vette útját; a reformáció és ellenreformáció következményeit Rozsnyó polgársága is meglátta; a bányászat hanyatlását és a kézműipar térfoglalását Rozsnyón lehet nyomról nyomra követni. Nem kevésbbé érdekes a német ajkú város megmagyarosodása, mely egy rövid század folytán befejezését nyerte, az áldozatkészség, melyet Rozsnyó a közoktatás általánosítása érdekében tanúsított és a nemes törekvés, mely az ősi szabadság megtartását és a belső viszonyok mintaszerű rendezését vette czélba. Ahhoz járúl, hogy e város tőszomszédságában a XVI. század folytán egy magát túlélte hatalmas család Bebek Györggyel nevében is elenyészett és hogy e család ősi fészkeben, Kraszna-Horkán, Andrássy Péter egy más, korunkban hatalmas főrangú családot alapított; míg a szintén közelben állott gombaszögi zárda akkor történt elpusztulásával a regényes középkornak utolsó emlékét is elvesztette e vidék.

Szóval Rozsnyó és környékének múltja oly érdekes, hogy méltó vele bővebben foglalkozni; mielőtt azonban azt tenném, álljon itt e város történetének rövid vázlata és azután az úti terv, melyhez bolyongásomat, nehogy a multak kódében eltévedjen, kötöttem.

I.

Rozsnyó ősrégi bányásztelepítvény, lakosai még a XVI. század végén túlnyomó részben németek voltak, kik nyelvre és szokásra nézve a II. Endre által behívott szászoktól különbözvén, ezek utódainak annál kevésbé tekinthetők, mert e város kiváltságait mindig a bányamíveléstől, nem pedig a királyok vagy érsekek kegyétől vonta le, már pedig ha telepítés, ahhoz még nem régen, II. Endre korában, történt telepítés forogna fenn, lehetetlen, hogy arról a kevéssel azután (pl. 1291-ben) kelt kiváltságos levelek meg ne emlékeztek volna és fel nem tehető, hogy a lakosság maga is a telepítés tényére és a telepítés alkalmával nyert jogokra soha se hivatkozott volna. A város maga egy teljesen ismeretlen gorcztéren áll, holott XIV—XVI. századbéli nevezetesebb bányaműveit és azok helyét jól ismerjük és amennyiben e helyek a városon kívül esnek, kétségtelen tény, hogy a város beépített területén folyt bányamívelés az állítólagos telepítést megelőző időkbe esik és kétségtelen az is, hogy Rozsnyó már réges régen tekintélyes és népes telepítvény vala. Bartholomaeidesz gyanítása „hogy már a régi jázigok és quadok is bányászatot űztek e helyen“ tehát igen valószínű.

Rozsnyó viszontagságairól a reánk maradt okmányok csak 1291. óta beszélnek, mely évben városunk, mint királyi birtok III. Endre kegyéből Lodomér esztergomi érsek kezébe került. Akkor már kiváltságos hely vala, mely a bányajövedelem $\frac{1}{8}$. részével gyarapítá a királyok és királynék¹⁾ illetőleg 1291. óta az esztergomi érsekek kincstárát. — Az új földesurak természetesen, kivált a jövedelmező ezüst- és aranybányák miatt, igazi jóltevői lettek a helységnek, mely ápoló kezökben gyarapodásnak indult és az érsekség egyik féltett kincsének tekintetett. Nem

¹⁾ Lásd Rozsnyó városának 1555-ben Oláh Miklós esztergomi érsekhez intézett folyamodványát (1. pont) a Rozsnyó városi levéltárban I.

csoda, ha Boleszláv érsek 1323-han „új adomány“ czímén megerősítette Róbert Károly által az érsekség 1291-ben nyert levelét.¹⁾

Ezen okmányokban Rozsnyó még a helység, „possessio“ nevén fordul elő; szorgalmas lakosainak nagy száma és bányászatuk jövedelmező volta azonban csakhamar elismerésre talált és I. Lajos király városi jogokkal ruházta fel; az új kiváltság nemcsak a lelkész és bíróválasztás szabadságát, a vásártartást és az egyházi kegyúri jogot foglalta magában, hanem a polgárságnak vámmentességet is biztosított és egyszersmind előírta, mily országos terhek és mennyiben hárulnak a városra? Mint-hogy e királyi levélhez 1382-ben Demeter biboros-érsek is hozzájárult, Rozsnyó polgári szabadságát többé kétségbe vonni nem lehetett, annyival kevésbbé, mert a város ezen kiváltságait újból, nevezetesen Kanizsai János érsek által, megerősítette, mely intézkedést egyrészt az ingadozó jogbiztonság, másrészt pedig a törekvés, mely a nyert szabadság kifejlesztésére irányult, tette szükségessé. Mert hiába, akkor a polgári szabadság csak addig maradt érvényben, míg a földesúr vagy valamely szomszédos főúr azt hajlandó volt elismerni!

Branchai Barnabás, János aragon biboros kamarása és az akkor üresedésben volt érsekség kezelője, 1414-ben kiadott kiváltságlevelében²⁾ előírta, hogy Csucsom és Nadabula községei Rozsnyó város tartozékát képezik, e város terheihez a harmadik denárral (fillérrel) járulnak, italmérési joggal nem bírnak és a határukban termelt érczet a rozsnyai bányamesternek beszolgáltatni kötelesek.

Kevéssel azután Rozsnyó városát bizonyos nürnbergi Ventheamerer (Ventheamurer de Norimberga) károsította meg, ki többed magával a város birtokait és összes er-

¹⁾ Lásd Wenczel Gusztáv „Magyarország bányászatának kritikai története“ című művét 93—94 l.

²⁾ Lásd Wenczel Gusztáv fennebb idézett művét 351—352 l.

deit elfoglalván, a fiatal községet a végelszegényedés szélére taszította. Zsigmond király, Kanizsai János kérelmére, pártfogásába vette a megtámadt várost és Passauból 1418-ban, Kanizsai Istvánhoz intézett levelében, Rozsnyó polgári szabadságát és különösen az érsektől nyert kiváltságait újból megerősítette, ¹⁾ később pedig külön oklevélben a rozsnyai polgárok vámmentességét is elismerte.

Mindezen kiváltságokat 1436-ban Palóczy György, 1444-ben Széchy Dénes és 1524-ben Zalkán érsek szintén megújította, míg II. Ulászló 1496-ban, Gömörvármegyéhez intézett rendeletével, a várost e megyével szemben pártfogása alá vette és törvénykezési szabadságát kifejezetten réginek és megtartandónak mondta ki. ²⁾

Rozsnyó tehát e korban a bányaváros kiváltságait élvezte, mint ilyen a felsőmagyarországi 7 bányaváros szövetkezetében (rangra nézve a 6. helyen) volt és a XV. század végén Bakocs Tamás érsek pártfogása alatt oly tekintélyes bányászattal bírt, hogy az e körül támadt viszályokat 1498-ban lichtenfeldi Thengler Mátyás körmőczi bánya-alispán maga, természetesen a helyszínén és a 7 bányaváros küldöttei közbenjöttével egyenlítette ki: ³⁾ akkor történhetett, hogy Tamás érsek az újonnan nyitott bányáknak hat évi bányavámmentességet biztosított. ⁴⁾

Ha még felemlítem, hogy Giskra csehei nem csak a szomszédos Krasznahorka várát, hanem a mai temető helyén állott erődöt is elfoglalták ⁵⁾ és ez által Rozsnyó urai lettek addig, míg Mátyás király, mások szerint Hunyady János, ez utóbbit a földdel egyenlővé nem tette és a cse-

¹⁾ Lásd Wenczel Gusztáv fennebb idézett művét 353 l.

²⁾ Ugyanott 95 l.

³⁾ U. o. 354—357 l. E városok a következők voltak: Gölniczbánya, Szomolnok, Rudabánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyó és Igló.

⁴⁾ Lásd Rozsnyó városának 1555-ben Oláh Miklós érsekhez intézett folyamodványát (5. pont) a Rozsnyó városi levéltárban. I.

⁵⁾ Lásd Hunfalvy János „Gömör- és Kishont megyék leírása“ cz. művét 62. l. és Bartholomaeidesz László „Comitatus Gömöriensis notitia“ című művét 672—673 l.

hek garázda uralmát teljesen meg nem törte: kimerítém mindazt, mit Rozsnyóról régi feljegyzésekben e korból találunk.

Tény, hogy a körültekintő polgárság a szerzett jogok megtartására és kibővítésére minden alkalmat megragadott és azon erélyes pártfogás alatt, melyben a várost az esztergomi érsekek bőkezűen részesítették, nem csoda, ha Rozsnyó úgy a csehek mint a Bebek erősza-
kos támadásait sikeresen kiállotta, gonosz szomszédsága daczára, melylyel Krasznahorka várában bírt, hol majd a csehek majd a Bebek, mint rablólovagok, tanyáztak, megmaradt és gyarapodásában, daczolva az idők mosto-
haságával meg nem állott.

Lichtenfeldi Thengler Mátyás ítéletei, különösen pedig a mohácsi vészt közvetlenül megelőző évekből maradt feljegyzések egyszersmind azt is igazolják, hogy e bányavidék akkor, mint California az újabb időben, számos idegennek eldorádója vala.¹⁾

II.

A mohácsi vész után Rozsnyó a Magyarországot ért csapásnak közvetetlenül részese lett. A krasznahorkai vár urai Bebek János, fia Ferencz és unokája György felhasználták az alkalmat, mely a törvényes tekintély alá-
szálltával bőven kínálkozott és hol János, hol Ferdinánd király híve gyanánt, mindenkor büntetlenül sarczolták a közeli távoli vidéket. — Rozsnyó polgársága ilyen körülmények között félbeszakította jövedelmező békés munkáját, a várost külső megtámadás esetére megerősítette és több éven át fegyveres kézzel éjjel-nappal őrt állott, ne-
hogy a hatalmas szomszéd megrohanja és kifossa. Ezen intézkodések nagyobb csapástól megóvták ugyan a várost

¹⁾ A Fuggerek példája nem áll egyedül! Mint látni fogjuk nem csak bártfai, lőcsei, kassai polgárok birtak Rozsnyón bányákkal, hanem danczkai, horoszlói, tescheni és krakói kereskedők is szereztek, ha szerét ejthették, roz-
nyai bányaműveket.

és Bebek ragadozó kezét távol tartották tőle, egyidejűleg azonban a bányászat is hanyatlásnak indult, amennyiben az idegenek rozsniai bányaművekre költsékeznem nem mertek, az érczek elszállítását a leskelődő szomszéd lehetetlenné tette és a lakosság csakhamar elszegényedvén, az érczek felkészítéséhez szükségelt tőkéktől elesett. Nem csoda ha egykorú feljegyzések 1526—1546-ig számtalan anyagilag tönkre jutott rozsniai bányapolgárról emlékeznek meg.¹⁾

Az esztergomi érsekek a legjobb akarat mellett sem segíthettek e bajon; az ország zilált állapotában mással voltak elfoglalva, gyakran tekintélyük és hatalmuk Rozsnyóig el sem ért! Ez utóbbi lehetett oka annak, hogy Várdai Pál 1545-ben Rozsnyón urbariumot hozott be és az évi bányavámost 32 márka ezüsttel, az évi bért pedig beleértve a papi tizedért fizetett pactátát is, 134 frt 20 denárral állandósította. Annyiból állott akkor az esztergomi érsekség rozsniai jövedelme; az előtt, midőn a jövedelem kezelése, beszedése és ellenőrzése még oly sok akadályba nem ütközött és külön érseki kamara által a helyszinén eszközöltetett, kétségkívül nagyobb hasznot huzott Rozsnyóra vonatkozó földesúri jogából az esztergomi érsekség.

Még gonoszabb fordulatot vettek a dolgok, miután Rozsnyó 1555-ben a Bebekek szövetségese lett, ennek következtében 1556-ban a füleki töröknek meghódolt és 1594-ig a legborzasztóbb járom alatt nyögött; mert nem csak évről-évre nagyobb sarcot (harácsot) fizetett, hanem 1559-ben és 1573-ban ki is fosztatott.

Hogy az esztergomi érsekek pártfogása majdan veszendőbe menjen és a zavar még nagyobb legyen: kezdetét vette közvetetlenül a mohácsi vész után a reformáció, mely, jöllehet terjesztését Bebek Ferencz kincstára-

¹⁾ Lásd Fabritius Károly tanulmányát Rozsnyó város régi jegyzőkönyvé-ről Századok 1877. évfolyam 397. és 528 l.

nak megtöltésére és egész községek kifosztására ürügyül használta és fegyveres kézzel üldözte, néhány év leforgása után Rozsnyón is tért foglalt és oda vezetett, hogy e város mintegy az 1550-ik évtől fogva egy szívvel egy lélekkel Luther tanát vallotta és pedig anélkül, hogy az esztergomi érsekek azért kérdőre vonták volna vagy a tényt megmásítani igyekeztek volna. E tekintetben jellemző, hogy a hitbuzgó Pázmány Péter, ki pedig magyarországszerte a legnagyobb sikerrel térített, kísérletet sem tett arra, hogy a maga kedvelt városát a róm. kath. hit kebelébe visszaterelje, mi annál feltűnőbb, mert a rozsnyai püspökséget és felállítását már ő tervezte.

A rozsnyai magyar és német egyház, melyhez mindig Nadabula és Csucsom, sőt 1608-ig Betlér is tartozott, tekintélyét és gazdag voltát egy kitűnő iskola létesítésére és fenntartására használta fel, és 1656-ig oly háboríttatlanul élte virágkorát, mintha főfőpártfogója az esztergomi érsek is — — lutheránus hitű lett volna!

A török hatalom megtörése végett 1594. körül egész Felső-Magyarországon megindított hadjáratok idejében és ezentúl is 1718-ig szakadatlanul, a katonaság eltartását mondhatta Rozsnyó városa a legnagyobb csapásnak, mely valaha érte. Történt ez különösen a Bocskay István, Bethlen Gábor, I. Rákóczy György, Thököly Imre és II. Rákóczy Ferencz vezérlete alatt vívott szabadságharcokban, mikor a város gyakran egyik ellenséges kézből a másikba ment át és a felkelések lelkes támogatásáért többé-kevésbé érzékenyen lakolt! Ahhoz járult, hogy a krasznahorkai vár új tulajdonosaival, az Andrássy családdal, 1578—1630 elkeseredett határvillongásai voltak, melyek költséges perekbe bonyolították; hogy 1647—1687-ig ismét a török jármát nyögte, hogy 1644-ben mintegy 464, 1645-ben mintegy 1273 és 1710-ben mintegy 2025 lelket pusztított el lakosai közül a pestis, hogy a XVI. század mozgalmainak megtartó bányászata majdnem teljesen

áldozatúl esett és hogy ez okból polgári szabadságában is, 1590. óta kivált az akkor új életre ébredt megyétől jelentékeny csorbát szenvedett: szóval a rossz akarat sem mondhatja e városról, hogy hazánk öröméből, bánatából osztályrészét híven ki nem vette.

Említésre méltó és fontos eseménynek tartom, hogy Rozsnyó lakossága a XVII. század folytán úgyszólván teljesen megmagyarosodott; ennek következtében ezentúl nemcsak érzülete, mely mindig magyar volt, hanem nyelve is oda huzta, hol a magyar nemzet zászlaját kitűzte és síkra szállt!

A sok csapáshoz, mely városunkat a XVI. és XVII. században érte, járult még, hogy 1656. körül Lippay György érsek a kizárólag ev. hitű rozsnyai polgárság áttérítését tűzte ki céljául és hittérítőkül jezsuitákat küldvén a helyszínére, jobb ügyhöz méltó erélylyel, szívóssággal és — a kemény ellentállásnak megfelelő — ki-méletlenséggel látott munkájához, melyet utódai 1703-ig ép oly buzgó lélekkel és az akkor talán még nagyobb ellentállás daczára folytattak. Erre megnyílt Rozsnyóra nézve a legborzasztóbb korszak, melyben a Thököly Imre által visszaállított vallásszabadság csak arra szolgált alkalmúl, hogy a sanyargatást újból és még nagyobb dühhel folytassák. A sajnos eseményekben a polgárságnak is volt része: az esztergomi érsekek törekvése „a városban letelepedett és vidékén lakozó római kath. lelkek üdvéről gondoskodni“ élénk ellenzésre talált és a földesúri jogot mélyen sértő ellenszegülés közben, közbe-közbe a kurucok kivívott előnyeitől is elvakítva a lakosság borzasztó kihágásokra vetemedett, és ép oly türelmetlen volt a róm. katolikusok (különösen papok) irányában, mint a hitbuzgó érsekek az evangélikus hitűekkel szemben. Miután azonban II. Rákóczy Ferencz minden jogos igény méltányos kielégítésével és kölcsönös elismerés alapján a különböző vallásfelekezetek közt békét létesített és oly vallástürel-

met hozott be, melylyel csak a legújabb idő óta dicsekedhetünk: minden esetre igazságtalan és erőszakos eljárás volt, midőn 1710. körül az esztergomi érsek és jezsuitái e békét az evangélikus hit elnyomásával, majd teljes kizárásával megzavarták.

Rozsnyó városa 1656. óta rohamosan süllyedt; jobbágyi terhei a XVII. század folytán sok rendbeliek és nagyok lettek, minthogy pedig magát ezen időben (1656—1715-ig) természetes pártfogójával, mondjuk földes urával, ellentétbe helyezni kényszerült, leghatalmasabb támaszát veszítette el, polgári szabadsága lényeges megszorítást szenvedett ¹⁾ és a bánya-ipar pangása, különösen pedig I. Lipót király pusztító adórendszere következtében a végelszegényedés szélére jutván, ezentúl pártfogó és támasz nélkül küzdött kiváltságos léteért.

III.

A II. Rákóczy Ferencz vezérlete alatt folyt szabadságharcz lezajlása után Rozsnyó város lakosságára szomorú napok viradtak: katholikussá, koldussá és rabbá tették; protestáns hitét a legszigorubb tilalom alá vették, hogy a jó Istent a városon kívül, Berzétén, imádjá sem engedték meg mindig! ki misére járni, körmenetekben részt venni, róm. kath. papot és tanítót fizetni vonakodott — — keményen lakolt. A város kiváltságai érvényüket veszítették, amennyiben azokat többé sem a megye sem az esztergomi érsek el nem ismerte; — minden törekvés oda irányult, hogy a polgárság jogai a legkisebb mértékre szállíttassanak le. A maga területének, Csucsom és Nadabula községét is beleértve, a város most is ura volt ugyan, de a földesúri jog elismeréseül fizetett évi bér (census) már oly nagyságot ért el, hogy a polgárok „szabad tulajdona“ a szomszédos jobbágy

¹⁾ A polgárok vámmentessége, a törvénykezés szabadsága és a város örökösödési joga magvaszakadt polgárok hagyatékában (caducitásokban) akkor ment veszendőbe.

községek „urbéri birtokától“ alig különbözött. A III. Károly uralkodása alatt behozott úrbér megadta aztán Rozsnyó városának a kegyelem döfést, amennyiben nem a város kiváltságait, hanem a XVII. század másik felében évről évre növekedett, kivételesen vagy büntetés gyanánt behozott úrbéri szolgálatokat vették a rendezés alapjául. Így történhetett csak, hogy Nadabula és Csucsom községe a várostól elszakított, hogy az italmérési jog az erdő nagyrészevel együtt az érsek tulajdonába ment át, és hogy a város jogszolgáltatás, közigazgatás és adózás tekintetében majdnem teljesen a megyének rendeltetett alá.

Midőn Mária Terézia 1776-ban a rozsnyai püspökséget alapította, az esztergomi érsekség csucsomi és nadabulai birtoka ezen püspökség tulajdonába háramlott és Rozsnyó a „szabadalmas püspöki bánya város“ czímét nyerte. Kár, hogy ezen üres czím sem a „szabadalmakat“, sem a „bányászatot“ fel nem élesztette és a szabadalmas bányaváros szerepéhez megkivánt jövedelmeket és jogokat sem adta meg.

II. József türelmi parancsa végre Rozsnyón is véget vetett a protestáns hit elnyomásának; a rozsnyai ev. egyház közvetlenül a császári rendelet (parancs) kiadása után berzétei számkivetéséből visszatért, templomát az egész felekezet (előkelő nők és férfiak tettleges) közreműködése mellett rövid két év alatt felépítette és apostoli szegénysége daczára annyira megerősödött, hogy már most nem csak létele, hanem, hála a jeles lelkészek sikeres fáradozásainak, jövője is minden tekintetben biztosítottnak tekinthető. A templomok, lelkészlakok és iskolaépületek, melyek a XVI—XVII. században e felekezet tulajdonát képezték, a rozsnyai róm. kath. püspöki egyház kezén maradtak és az örökségétől teljesen megfosztott, 70 évig a város falain belül el nem tűrt rozsnyai ev. egyház még is halottaiból feltámadván, egy virágzó középiskolát alapított és tartott fenn, mely e honnak már sok derék hazafit nevelt és az 1672-ben és ismételten 1710-ben kitil-

tott szabad szellemnek nehéz viszonyok között is hajlékot adott. El kell azonban ismerni azt is, hogy a jezsuiták- és 1776 óta a prémontrei kanonokrend szakavatott vezetése alatt álló rozsnyai r. kath. főgymnasium is híven és hazafias szellemben megfelelt rendeltetésének és ez által jóvá tette, mit 1672-ben és 1710-ben a virágzó protestáns iskolák bezárásával és kitűnő tanítóiknak elűzésével vétettek!

A hét éves és francia háborúk terhei Rozsnyóra is súlyosan nehezedtek; az 1831. évi kolera és néplázadás itt is megkövetelte a maga áldozatait és mint minden nemzeti felkelésben, úgy az 1848/9. évi szabadságharcban is tevékeny részt vett Rozsnyó városa és polgársága, mely a világsi szerencsétlenségre következett szomorú években csak úgy lakolt, mint — — Thököly idejében.

—

Tanulságos és honunk aristokratikus alkotmányára vall, hogy mihelyt Rozsnyó városa a főpap földesurral ellenkezésbe jött, nyomban hanyatlásnak indult és minden körülmények daczára kiváltságos helyzetéből kiszorult.

Igaz ugyan, hogy ezen mozgalmas mult eredménye egy — — szegény r. k. püspökség, egy hasonlóan szegény ág. ev. egyház és egy azoknál is szegényebb város, mely magát és rendezett tanácsát csak községi adókkal képes fenntartani, melynek bányászata minden jelentőségét elvesztette, egykor virágzott vasiparának nyomaival sem bír, melynek ipara és kereskedelme a kiterjedt vidék daczára nem akar virágzásnak indulni és melynek lakossága állandóan fogy; tévedne azonban, ki ebből azt következtetné, hogy a százados küzdelem teljesen eredmény és siker nélkül maradt! Oh nem! Rozsnyó városa e küzdelem folytán a magyar haza oly tagja lett, mely az ősökben a magyar szabadság bajnokait tiszteli, két köznéptanodáján féltékeny szeretettel csüng, minden jóért és szépért lelkesen buzdul és a közművelődés terén oly

haladást mutat, minővel hasonló anyagi helyzetben széles e hazában egy város sem dicsekedhetik. Csak forrjanak be a sebek, melyeket a múlt csapásai a közjóléten annyiszor ütöttek és szűnjék meg teljesen a bizalmatlanság mely a felekezetek közt még nem rég észlelhető volt: és Rozsnyó város nagy intelligentiájának sikerülni fog, sikerülni kell a fényes múlt visszavarázsolása és e város felvirágoztatása.

Ez rövid vonásokban a város története, melynek XVI—XVII. századbeli viszontagságait és állapotát a következő fejezetekben tüzetesen ismertetni és a magyar kisvárosi élet leírásánál kiindulási pontúl használni szándékozom, természetesen mennyire a gyéren és hézagosan reánk maradt emlékek nyomán lehetséges; azonban úgy: hogy az akkor élt egyszerű polgárok sorsáról és mindennapi életéről mennél teljesebb képet nyerjünk. E czélból a várost mint ilyet földrajzilag, aztán lakosságát és annak szervezkedését, valamint foglalkozását és mindennapi életét, mutatványúl nehány az egész város sorsára befolyással volt nevezetes eseményt, végül pedig az egyház és iskola története után az erkölcsi és műveltségi állapotokat fogom szemügyre venni és külön-külön megvilágítani. E mellett el nem mulasztandom más városi polgár akkori helyzetére is tekinteni és a bármely téren észlelhető haladást vagy hanyatlást e részben is kimutatni.

A függelékben csatolt egykorú okmányok, melyekre mint bizonyítékaimra, a jegyzetekben római számok alatt, hivatkozom, útbaigazítandják azt is, ki valamely kérdésre nézve még bővebb felvilágosítást igényel.

I. FEJEZET.

Rozsnyó város fekvése, határa és nevezetesebb épületei.

GÖMÖRMEGYE északkeleti szélén, nem messze a krasznahorkai vártól, hol a Csermosnya völgye a Sajóéba olvad és a jólész-berzétei Závoz meredek sziklafala a rudnai domborral majdnem derékszöget képez, melynek csúcsán keresztül alig talált magának utat a Sajó: a völgykatlanból egy gorczalakú magaslat emelkedik ki, melyre a Kalvária és a Rákos támaszkodik; ezen utóbbi két hegysor közé szűk völgy szorúlt, mely a mondott gorcz kellő közepéről a kopasz Pozsálló alá vezet és valóságos szurdok tömkelegbe végződik. A gorcz alakú magaslaton, melyen jelenleg Rozsnyó városa elterül, a XVI. és XVII. században csak zömét találjuk e városnak, a lakosság nagy része ugyanis a Pozsáló alatt szerte ágazó völgyecskékben és a Sajó mentében lakott, hol akkor még olvasztók, zúzdák, mosó malmok és érczfelkészítésre berendezett más műhelyek mellett népes házcsoportok állottak. Ezen házak lakói akkor is csak alapos meggondolás után és lassankint költöztek a „városba“, mikor a bányaművek már elpusztultak és az egykori bánya-ipar telepekből „majorok“ vagy „tanyák“ lettek. A Sajó mentében Berzéte és Nadabula felé még akkor több hámor, olvasztó és malom állott, hajtókerekével, a Sajó útjában, míg a Drázus patak, mely most csak néhány kallót, cserőtörőt és malmot szolgál ki és ugyszólván minden hasznos fáradság és munka nélkül viszi csekély vizét a Sajóba, akkor lépten-nyomon megállani kényszerült és ha egy vízfogó medencéből a hajtókerékbe kapaszkodva és

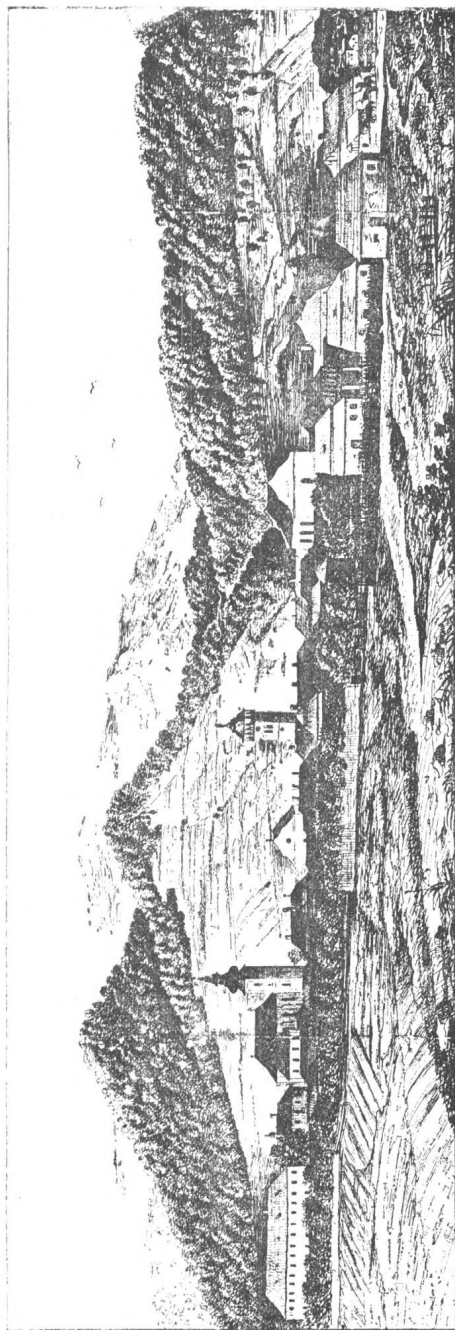
a zúzó, törő, fuvó, mosó gépet megszóllaltatva kiszabadúlt, csakhamar más medenczében kellett vesztegelnie és Isten a megmondhatója, hányszor ismétlődött e kínos vergődés, hányszor kellett ily nehéz munkán átesnie, míg baját a szőke Sajónak elmondhatta! Szóval ott, hol most ünnepi csend és néma vadon honol: akkor még zajos élet pezsgett és hol most elhagyott magány van, lakóházak emelkedtek.

A város főrészt képezte a tágas négyszögű piac, mely mint a megerősített szab. kir. városokban a kör „Ring“ nevét viselte és háború esetében kapukkal elzárható erődül szolgált. Ezenkívül volt még 5 főutca u. m. a csucsomi, váraljai (Burggasse), berzétei (Hundsdorfergasse), csetneki és jólészi utca, melyeket korszakunk végéig kapu és szükség esetében torlasz (gát, Schranken) zárt el. A berzétei, jólészi és csetneki kapu jókarban tartására és őrzésére nagy gondot fordítottak, még a XVII. század végén is külön kapu-őrökkel találkozunk, kik a közeli házacskában laktak ¹⁾ A mellékutcáknak még semmi nyoma és minden ház mellett úgy a piacon, mint az egyes utcákban kertet is találunk.

Egykoru feljegyzések a következő középítményekről tesznek említést:

1. A nagy vagy német templom, mely 1304. körül épült, a hitújítás behozatala után 1671-ig a német-ajku lakosságnak, 1683-ig a róm. katolikusoknak, 1686-ig ismét a „német nemzetnek“, 1706-ig újból a katolikusoknak, 1710-ig a magyar ajkú lakosságnak és ezentúl (a mai napig) a róm. katolikusoknak gazdagon felszerelt és kitünően gondozott főimaháza volt, a letűnt századok folytán több ízben átépítettett, toldásokkal bővítettett és jelenleg a püspöki vagy nagy templom nevét viseli;

¹⁾ A közigazgatásról szóló fejezetben, hol a város védelmi intézkedéseiről is lesz szó, e részben igen érdekes adatokkal fogunk szolgálni.

Rozsnyó városa a XVIII. század végén.

(A rozsnyai mézeskalácsos czéh birtokában lévő rézmetszet után.)

2. a kis vagy magyar templom kápolna alakú épülete az elébbinek tözsomszédságában (éjszaki oldalán) állott és hasonló sorsban részesült t. i. hol a magyar lutheránusok, hol a római katolikusok, hol a német lutheránusok használták, míg a rozsnyai püspökség felállítása után az elébbi templommal egyesítettett.

Mindkét templom mérsékelt díjért egyszersmind az előkelő polgárok számára temetőül szolgált; körülöttük sírkertet találunk, melyben a közönséges embereket örök nyugalomra tették. A paplakok és iskolák épületei a templomok közelében, a város felé emelkedtek, gondozásuk és jókarban tartásuk szintén a városi tanács kötelességében állott.

3. A piacz közepén már felvett korszakunk elején órával ellátott torony állott, melyhez Lippay György érsek 1658—59-ben a jezsuiták számára a város költségén (mint látni fogjuk, büntetés fejében) egy harmadik templomot építtetett, mely eredeti alakjában most is ott áll. Míg ez felépült a Lippay által 3000 frtért vett Szontagh Pál-féle házban miséztek és szónokoltak a rozsnyai jezsuiták.

A Ferencz-rendiek templomának a XVI—XVII. században semmi nyoma, ezen, most toronynyal is ellátott templom később (a XVIII. században) épült.

4. A városháza a XVI. században a piaczi torony mellett keresendő, 1604-ben úgy mint a mérőház (Wage) romban hevert ¹⁾, úgy látszik, hogy régi helyén többé fel nem épült, mert 1710-ben a mai püspöki residentia és a kórház között a piaczi soron találjuk. ²⁾

¹⁾ Az 1603. évi városi alapszabályok 40. pontja ezen épületek pusztulását (Wüstung) a város gyalázatának (Spott) tartja és egyszersmind elrendeli, hogy a városház alatt pinczét is rendezzenek be italmérésre.

²⁾ Egykoru feljegyzés szerint 1710. „in mense augusto adhuc tempore grassantium pestiferarum contagionum tűz támadván Mész Dávid és Menyarszki uraimék házoknál azon piacon lévő sor az espitálytul fogva városházával és residentiával is egészen elégtének.“ Lásd Rozsnó város tanácsának 1520—1581. évi jegyzőkönyvét.

5. A kórház (Spital) a nagy templom közelében állott, egyszersmind a lelenczek és szegények menházául szolgált, gazdag alapokkal és szép fekvő birtokkal nevezetesen szőlőkkel bírt, melyek a XVII. század mozgalmaiban, különösen I. Lipót uralkodása alatt, mikor az adók súlya a város lételét is veszélyeztette, egytől egyig veszendőbe mentek és elkallódtak.

6. A jezsuiták székháza, a mai püspöki lak alsó szöglete az 1666-ra következő években épült föl; tözsomszédságában állott a ház, melyben a XVII. század végén az esztergomi érsek rozsnyai tiszttartója lakott. Ezen két ház képezi a mai püspöki lakot.

7. A fürdőház (Badstube) felvett korszakunkban különös gondoskodás tárgya volt és rendszerint a városi orvos (borbély, Bader) kezelése alatt állott, ki 1603. körül bér fejében évenként 1 forintot fizetett és azon felül az épületet jókarban tartani köteles vala. Helyét a város belsejében kell keresni, legalább bizonyos, hogy lakóházak és csűrök vették körül. Különben meleg fürdésre volt berendezve és egyszersmind az akkori orvos t. i. a borbély műhelye lévén, a bejárata felé függesztett fényes tányérok jelezték: hogy itt lehet alapszabályilag megálapított díjért borotválkozni, hajat nyíratni ¹⁾ fogat húzatni, eret vágatni és — — orvosi tanácsot kapni.

8. A pásztorház (Hirtenhaus) még korszakunk végén is az alsórangú vendégek (cselédek és küldönczök) számára vendéglőül szolgált. Az 1574. évi városi alapszabályok 35. pontja a pásztorokat a tót csöcselék (walachisch Gesindel) befogadásától szigoruan eltiltja, míg az 1603 évi alapszabályok 29. pontja a pásztorházban üzött (kártya, koczka) játékot tilalmazza.

Miután a vendégfogadó ezen korszakban még isme-

¹⁾ A borbély az akkori időben igen fontos személyiség vala, kiről mint látni fogjuk a városi tanács atyailag gondoskodott, amint a fürdő is folytonos hatósági gondozás tárgya volt.

retlen volt, a tisztességes utasokat és előkelő vendégeket az egyes polgárok házaiban kellett „hivatalból“ elszállásolni,¹⁾ míg az iparos legények az évről-évre választott atyamestereknél (az u. n. herbergen) találták szállásukat.

9. Az árucsarnok (Kaufhaus) kétségkívül városunk legérdekesebb építménye, melynek berendezését és viszontagságait azonban nem ismerjük. Emlékeink közül csak az 1597. évi számadás említi és ez is mindössze a kiadás következő tételében:

„Item egy kulcsot vettem az árucsarnokba — ft. 3 d.“

10. A vízvezeték (Wasserleitung) már a XVI. század első felében igen terjedelmes vala és e célra külön fizetett molnár (ács, csöves, Wasserlater, Mülner) gondozása alatt állott, míg a csöveknek való fa beszerzése és kifurása, a megromlott csövek kicserélése, valamint a vízmedenczék (Kasten) rendbentartása korszakunk végéig a városi kiadások állandó rovatát képezte. A vizet már 1555-ben a közeli Rákosból és facsöveken vezették a városba.

A pásztorházat, árucsarnokot, fürdőházat és városházat hasonló berendezéssel ugyanakkor Csetneken is találjuk és miután ezen épületek a nagy városokban, példáulújl Lőcsén,²⁾ sem hiányoztak: kétségtelen, hogy felsőmagyarországi városaink egyformán alakultak és egyformán fejlődtek.

A krasznahorkai és csetneki uradalom közé ékelt városi területet (Csucsom és Nadabula határát is beleértve) észak felől Stillbach és Betlér, kelet felől Pacsa (Stein-

¹⁾ „Ha vendégek jönnek, szól az 1603. évi alapszabályok 44. pontja, bármely házba beszállásolhatók, ki a vendéget elfogadni vonakodik büntetés alá esik.“ Az idegen tehát a városházán jelentkezett, honnan kimutatott szállására vezették, illetőleg ha előkelő volt a vendég, hivatalos fogadás után elkísérték. Ez okból a főemberek eljöveteleket mindig előre bejelentették. Így történt az Csetneken és más városokban is.

²⁾ Lásd Demko Kálmán „Polgári családélet és háztartás Lőcsén a XVI.—XVII. században“ című művét és Csetnek város 1583—1631. évi számadását.

kopf), Kraszna-Horka-Váralja és Jólész, dél felől Jólész, Berzéte (Hundsorf) és Rudna (Radnik) és nyugatfelől Rudna, Sebespatak és Betlér határolta be. — Feljegyzéseink két határjárásról emlékeznek meg, egyik Bebek Ferenczczel 1544-ben, a másik Andrássy Bech Zsófiával 1591-ben történt, azonkívül az 1603. évi városi alapszabályok 13. pontja a Rudnával közös határvonal mielőbbi felujtását rendeli el. — Az időközben történt foglalásoktól eltekintve Rozsnyó területe akkor 9741 hold vala, holott most csupán 6493 hold, melyből 2485 hold 1090 □^o a rozsnyai püspök tulajdona; pedig az 1603. évi alapszabályok 36. pontja azt mondja: „határunk kicsiny és szűk lévén, a zsellérnek marhát tartani nem szabad!” — A terület egyrésze, különösen a csucsomi határ köves és terméketlen vala (ma is az); a Jólésszel és Berzétével határos földek azonban, a Sajó melléke és a klepusi földek termékeny talajjal bírtak. Ézszerű gazdaság hiányában a városi erdőséget a szigorú tilalmak daczára rendszerint oly állapotban találjuk, hogy nemcsak műfát, hanem tüzelő fát is a szomszédos községekből kellett venni; a nadabulaiak serényen irtották, a csucsomiak pedig szorgalmasan pusztították az erdőket. Utóbbiak voltak azok, kik a várost az 1603. évi alapszabályok 25. pontja szerint fával, szekérért 28 denárért, ellátták ¹⁾ Mint-hogy a kertekből tized nem járt és bekerített helyek a közlegelőktől elvonattak: a hivatkozott alapszabályok 25. pontja az ingatlanok elkerítését a városi tanács külön engedélyéhez kötötte; a kertművelés ezen intézkedés daczára igen virágzott, a Bányaoldalt és Szőlőmált kiterjedt komló és sáfránkertek lepték el és a várost is kertek szegélyezték be. A földművelés azonban a határ szűk volta

¹ Az időközben történt irtások és ültetések figyelembe vételével mondhatom, hogy a város e korszakban nagy kiterjedésű erdővel rendelkezett, most 2378 cat. hold 478 □^o a városi erdő területe, a többi a rozsnyói püspök tulajdona (csak Rozsnyón 1985 cat. hold 977 □^o!) és a két községé.

miatt jelentőségre nem vergődhetett; áll ez a marhate-nyésztésről is, mely szintén jelentéktelen volt és maradt. Annál jövedelmezőbbnek és alkalmasabbnak bizonyult a talaj a bányászat és kohászat javára: melyek a Sajót úgy mint a Drázuspatakát és az összes csermelyeket szolgálatukba szegődtették és a városi terület minden zugából hasznot húztak. A Bányaoldalt, a Nyirjest, a Szőlőmált, a Drázusra néző hegyoldalakat úgy mint a Pozsálót összevissza túrta a bányászok hangya szorgalmú népe. Némely dülőnek már korszakunk első felében magyar neve volt, pl. Nyulacska, Törvényfánál, Nyirjes, Rákos, Kövespatak, Szőlőmál, Nyerges, Bányaoldal, Nebántskút; — vannak azonban oly dülők is, melyeket még korszakunk végén is német nevén idéztek pl. Kallichberg, Ziegengrund, Rosenthal, ¹⁾ Langewiesnerweg, Goldgrund, Burggraben, Majergrund, Grossergrund stb.

¹⁾ A Szőlőmáltól a Sajó völgyébe nyíló szurdok Rozsnyó és Nadabula között, melynek ülében egy olvasztó és mellette több lakóház állott. Érdekes, hogy e völgyecske (Rosenthal), úgy mint Nadabula (Rosendorf) és Rozsnyó (Rosenau) a rózsától vette nevét.

II. FEJEZET.

Rozsnyó város lakossága, nemzetiségi és jogi viszonyok.

Rozsnyó már korszakunkban Felső-Magyarország népesebb városai közé tartozott, mert lakosainak száma a folytonos harc és járványok daczára mindig meghaladta a 3000-et. Ezen állításomat a rozsnyai anyakönyv is támogatja, mely szerint

született	meghalt	házasságra lépett
1633-ban 109 lélek	84 lélek	33 pár
1634-ben 105 „	58 „	27 „
1635-ben 108 „	77 „	21 „
1636-ban 107 „	91 „	31 „
1637-ben 122 „	67 „	36 „
1638-ban 112 „	97 „	31 „
1639-ben 103 „	95 „	21 „
1640-ben 86 „	127 „	39 „
1641-ben 110 „	72 „	35 „
1642-ben 133 „	119 „	54 „
tehátátlagvéve 110.4 „	88.7 „	32.8 „

évenként, holott Dobsinán 1627—1636. csak 43.6 lélek született, 24.3 lélek meghalt és 6.8 pár lépett házasságra, mi kétségkívül annak jele, hogy Dobsina lakossága a rozsnyainak csak $\frac{1}{3}$ részét tette, holott most mintegy 1000 lélekkel meghaladja.

Az 1880. évi népszámlálás Rozsnyón 4730 lakost mutatott ki, és pedig 2656 róm. katolikust, 1573 ág.

evangelikust, 233 reformátust és 257 izraelitát.¹⁾ Felvett korszakunkban különösen két ízben pusztított a dögvész: az 1644—1645. évinek borzasztó arányait a következő, a rozsnyai anyakönyvekből merített adatok mutatják ki:

Elhunytak ugyanis Rozsnyón:

1642-ben.	133,
1643-ban:	63,
1644-ben:	464, (csak deczember havában 139-en),
1645-ben:	1273, (aug. 22-én 14-en, szept. 9-én 23-an),
1646-ban:	31,
1647-ben:	26.

Az 1710. évi pestis emlékét pedig a Rozsnyó városi jegyzőkönyv következő egykorú feljegyzése őrizte meg:

„Anno 1710. Isten látogatásának ostroma pestises nyavalyák által szegény városunkban beszállván in mense Majo, Juniusban, Juliusban usque medium Augusti holtanak meg közönségesen lakosaink közül Nro 2025 személyek.“ (Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvét.)

Ezen lakosság polgárookra és jövevényekre oszlott, azonkívül a birtokost a zsellértől mindig megkülönböztették. A letelepedést az 1574. évi alapszabályok 31. pontja jó bizonyítvány (Kundschaft) felmutatásához és a pol-

¹⁾ Vonatkozással az 1880. évben Rozsnyón életben talált 1573. ág. ev. lakosra megjegyzem, hogy

1871-ben	53 lélek született,	58 lélek meghalt,	10 pár házasságra lépett.
1872-ben	61 „ „	51 „ „	14 „ „ „
1873-ban	60 „ „	104 „ „	16 „ „ „
1874-ben	61 „ „	71 „ „	7 „ „ „
1875-ben	58 „ „	55 „ „	18 „ „ „
1876-ban	56 „ „	49 „ „	19 „ „ „
1877-ben	51 „ „	62 „ „	9 „ „ „
1878-ban	47 „ „	73 „ „	9 „ „ „
1879-ben	53 „ „	50 „ „	15 „ „ „
1880-ban	29 „ „	62 „ „	18 „ „ „
átlag vége	52.9 „ „	63.5 „ „	13.5 „ „ „

ha ezen adatokat az 1633—1642 évekkel összehasonlítjuk, meglepő eredményekre jutunk, így pl. igen feltűnő a házasságok nagy száma a XVI. és XVII. században és elszomorító a halálozások mostani borzasztó aránya.

gárdij (purgerecht) lefizetéséhez köti, míg a tömeges felvételt u. a. alapszabályok 50. pontja attól teszi függővé: aláveti-e magát az „elűzött nép (vertriebene Leute)“ a városi törvényeknek és képes-e a közterheket viselni? A jó bizonyítvány alatt még korszakunk végén is a törvényes születés igazolását értették; a polgárdij korszakunkban 1 frtból, kivételesen nagyobb összegből állott, kivált akkor, midőn az illetőnek okmányait rendben nem találták, vagy midőn valaki büntetésből a polgárság kötelékéből kizáratván, ismét felvételre került. Azonkívül még esküt is tett a felvett egyén, melyben engedelmességet a városi hatóság iránt és bátor helytállást külső megtámadás esetében kellett fogadnia! A „purgrechtesek“ nevét a városi tanács rendes jegyzőkönyvében és elszórtan örökítették meg, legalább semmi nyoma, hogy e célra külön „polgár-könyvet“ használtak volna. Nemes ember felvétele a XVI. században már nehézséggel járt, az ellen-szenv azonban, melyet még a XVII. században is a nemesség ellen tápláltak, csak fényes bizonyítéka a demokratikus érületnek, mely nehezen tűrte, hogy valaki a városban legyen, ki nemes ember lévén, magát a városi törvényen kívül állónak tartotta. „A nemesek letelepedését nem kell elősegíteni, szól az 1574. évi alapszabályok 49. és az 1603. évi alapszabályok 43. pontja, mert ezek a városi törvényeknek alá nem vetik magokat, velünk egyet nem értenek, mindig ujtásokon törik fejüket és azt hiszik, hogy minden rossz, a mit apáink alkottak!“ — — A rozsniai polgárság soha sem akarta magát sinai fallal körülkeríteni, ellenkezőleg mindig nyitva tartotta köreit, a mint a polgár és körpolgár, az előkelő és alacsony származású lakos-féle megkülönböztetést sem ismerte. Ez annál feltűnőbb, amennyiben akkor, kivált a szab. kir. városokban, e rangkülönbség roppant szerepet játszott. Rozsnyón tehát minden polgár egyenlő volt és feltéve, hogy jó magaviselet mellett szorgalmat, ügyes-

séget és a közügyek iránt érdeklődést tanusított: városi képviselőnek vagy tisztviselőnek választották meg, ha mindjárt mint egyszerű bányász vagy iparos kereste is kenyerét. A lakosság foglalkozásáról alább lesz szó, mert e tárgyat oly fontosnak tartom, hogy neki külön fejezetet szántam, e helyütt csak annyit jegyzek meg, hogy korszakunkban a munkát érdemnek tekintették és hogy e korszak folytán Rozsnyó bányavárosból iparúzó város lett.

A lakosság nyelve és nemzetisége a XVII. században lényegesen megváltozott.

Magyarországon kétségkívül nehéz és kevés haszonnal járó annak megállapítása: milyen származású egy vagy más vidék lakossága? A népvándorlás ma sem szünetel, nincs község, melyből évenként egy-két lakos más községbe ne származnék, Zápolya öldöklő századában és a reá bekövetkezett mozgalmakban ezen költözködés természetesen nagyobb mérvű lehetett és így könnyen lehetséges, hogy a pánszláv Hurbán valamely ősapja a hortobágyi pusztáról cseppent Árva vármegye zabtermő földére. Mi haszna kimutatni, hogy például Rozsnyó lakossága akkor vagy akkor német ajkú vala, mikor kizárva nincsen, hogy ezen németek elődei tősgyökeres magyarok voltak, kik egynehány közéjük telepedett család kedvéért, kereskedelmi összeköttetés vagy valamely rossz szokás (divat) következtében elnémetesedtek. Aztán meg rendszerint régi elnevezésekből vagy írott emlékekből szokás a sirba szállt nemzedékek nemzetiségére következtetést vonni, pedig az elnevezések (családok, dülők nevei) könnyen tévútra vezetnek, mert az idegen név legkönnyebben ragad a lakosságra és rendszerint egy embertől származik, kitől a lakosság tisztán vagy elferdítve átvette; az írott emlékek nem kevésbbé csalfák, nyelvöket rendszerint a divat határozza meg és a rég mult századokban kevés lévén az írástudó ember,

nem lehetetlen, hogy pl. a német számlát, melyre mint nyelvemlékre hivatkozunk, német írta ugyan, de magyar ember megbízásából és magyar ember számára. ¹⁾ Az idegen, ki nálunk állandó lakos lett, mint magyar élvezett jogokat és teljesített kötelességeket, gyermekeit magyaroknak nevelte és teljesen lemondott régi hazájáról; ha fia nem érzi magát magyarnak, ezen elődjét tagadja meg és hazátlan földönfutó. Így állván a dolog, kárba vesztett munka megbizhatlan írott emlékekből vagy régi elnevezésekből valamely vidék nemzetiségét levonni és dőreség minden pánszláv-, germán- és román törekvés. Ennek előrebocsátása után nézzük már most a rozsniai polgárság nyelvét.

Egykorú feljegyzések igazolják, hogy e lakosság még 1655. körül is túlnyomólag németekből állott; kiknek nyelve a szomszéd Dobsinán még ma is beszélt németségtől nem sokban különbözött, amennyiben ezen feljegyzésekben sok oly szóval és kifejezéssel találkozunk, melyeket csak dobsinai ember képes megérteni. ²⁾ Valószínű

¹⁾ Igen tévedne, ki a dobsinai „Áldás, Jóremény, Csüggedetlen, Sorsmező, Jakab szomszédja“ és más bányák közönségesen használt nevei után a most élő dobsinaiak magyar nemzetiségét következtetné és valószínűleg így vagyunk a sárosmegyei községek, dülők magyar neveivel is.

²⁾ Például a városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvében: „Anno 1486 Item Breda greger aus dem Steinkopp hat gelossen ein wies die droleit bei dem Homer zu der Kirchen zu Rosnaw zu einem ewigen Testament“; — 1525-ből egy bányát találtam, melynek neve „Gott geb. was her will“; Adrián Henrik 1539-ben kötelezi magát, hogy az ezüstöt löcsei Feigel „Hansen“-nek fogja eladni és pedig márkáját umb. fl. 7 und fünfundwenzig pfennig“; — az 1555. évi városi számadásban sűrűn előfordul: „als zu hauf (alles zusammen), vor Schuldern (für Schinken), am Sonnobent (am Samstag), vor den Sager (für die Uhr)“; — az 1558. évi számadásban: „vor Leimert (für Leinwand), dieweil der neu Richter nicht der ham (zu hause) war“, — az 1566—1569. évi számadásokban: „so sie sint (seit) dem neuen Jahr ausgeporgt haben die zu zu Sendre gearbett haben, das er dreimol bei uns gewesen, Hönig (Honig), Sum (Zins), Por (Bahre)“; az 1596. évi számadásban: ein tan Bolon (Balken), 4 Keiten (Bündel) Hanf“; — a városi tanács 1637. évi jegyzőkönyvében: „unter der Predig (während dem Gottes dienst)“, az 1574. évi városi alapszabályokban: „ein Weibergemecht (Vorschub), Stadt

tehát, hogy Rozsnyót és Dobsinát egy és ugyanazon (vagy legalább rokon) ősgermán törzs fiai alapították és hogy e két város egy népvándorlás előtti német bányásztelepítvényre vihető vissza; erre mutat talán az is, hogy e korszak első feléből maradt emlékeink a közeli helységeket is régen feledésbe ment német nevökkel említik; Berzéte például Hundsorf, ¹⁾ Hosszúrét Langewies, Pacsa Steinkopf, Nadabula Rosendorf, Veszverés Winkelbrech, Sajó Salze; végül a városi tanács hivatalos nyelve 1667-ig majdnem kizárólag a német vala és a polgárság körében mintegy 1705-ig a németek képezték az előkelő és uralkodó elemet.

Nadabula és Csucsom lakossága azonban már a régiebb időben magyar ajkú vala és miután ezen községek mintegy elővárosai voltak Rozsnyónak, lakosságuk a rozsniai polgársággal naponként érintkezett, Rozsnyón keresett és talált igazságot és a rozsniai templomokban hallgatta Isten ígését, sőt köréből sokan állandó lakásukat is Rozsnyóra tették át és minthogy azonfelül a környék (Berzéte, K.-H.-Váralja, Jólész és Tornamegye) magyar ajkú lakosságával a közlekedés szintén csak magyarul történhetett: a rozsniai polgárság csakhamar elsajátította a magyar nyelvet és részben magyar lett. Az ekkép megindult magyarosodásnak aztán a hitújítás nagy lökést adott, amennyiben maga után vonta, hogy a nép a maga nyelvén kívánta dicsérni az Urat, és Nadabula valamint Csucsom lakosságának, úgyszintén a Rozsnyón letelepedett magyarságnak magyarul kellett hirdetni az Isten ígését; a német templom melletti kápolnából ennél fogva magyar templom lett és a rozsniai lelkész magyar hivei számára magyar káplánt tartani kényszerült.

land oder wiesen (Städtische Acker oder Wiesen), unter der Predig;“ az 1603. évi alapszabályokban: grass (schroff, bös) an fahren stb.

¹⁾ Mi a helyesebb: Hundsorf (Ebesfalva)-e, avagy pedig Hunsdorf (Hunfalva)? annak eldöntését azokra bízom, kik az efféle régi neveknek nagyobb fontosságot tulajdonítanak, mint én teszem.

A magyar ajkú lakosság erre összetömörült, külön egyházfit és szószólót választott, külön egyházat alapított és mint külön „nemzet“ gondoskodott, hogy nevezett tisztai a bíróválasztás és az alapszabályok szövegezése alkalmával kellően képviseljék.

Mintegy 1630-ig szent volt a béke: a magyarság kisebbségben lévén, nyugodtan tűrte a németiség hegemoniáját s kísérletet sem tett arra, hogy tiszteit (az egyházfit és szószólót), kiket német tisztvársaik rangban jóval megelőztek, alárendelt és függő helyzetökből kiemelje. Időközben a rozsnyai magyar nemzet több, a városban letelepedett vidéki magyar nemessel gyarapodott és miután Bécsből a magyar alkotmánynak hadat üzentek és a „német“ ennél fogva az „oszárákkal“ azonos lett, a szabadságharczokban pedig Rozsnyón és környékén magyar hajdúk táboroztak: a rozsnyai magyar nemzet mindinkább megerősödött, tekintélye gyarapodott és végre öntudatra ébredt és előtérbe lépett. A magyarság terjeszkedését Bocskay István és Bethlen Gábor idejében természetesen nem lehetett korlátok közé szorítani, mert különben a város a „német“ és „császári“ gyanújába keveredett volna és minthogy ugyanakkor a magyar Gömör-megye is Rozsnyón némi befolyáshoz jutott és e város lakossága, mert bányászata már-már beszőnő félben volt, iparral kezdett foglalkozni és többé nem a tescheni, krakói és danczkai kereskedőkkel, hanem a budai, miskolci és szegedi kalmárokkal érintkezett, kézműipar termékeit is a magyar vidékek sokadalmaira vitte: a rozsnyai magyarság számban és tekintélyben annyira megerősödött, hogy 1630. körül alárendelt szerepét megunva, mindazon jogokat követelte magának, melyeket eddig kizárólag a német nemzet gyakorolt. Miután pedig a németek a vezérszerepről lemondani nem akartak: a nemzetiségi sürölódásokból komoly viszály és e viszálykodásból nyílt harc fejlődött ki, mely aztán 1709-ig tartott és oly elkesere-

déssel folyt, hogy ezen 80 éves háború közben a béke szóba sem hozatott és fegyverszünet is ritkán kötött meg.

A csatározást a magyar egyház kezdte meg: Szeneci Jakab magyar kántor ugyanis 1631. május 8-án a városi tanács és képviselő testület színe előtt kijelentette, hogy a rozsnyai magyarságot 15 év óta e városban meg nem becsülik! Német részről Weiszer Mihály az ellenkezőt vitatta, mire a magyar kántor nemcsak állítása mellett megmaradt, hanem a német tanácsot még azzal is gyanúsította, hogy a magyar embernek némettel szemben igazságot sem oszt! Ebből aztán oly botrány keletkezett, hogy mérges rágalmozási per alakjában — — Pázmány Péter esztergomi érsekhez is eljutott, ki nyomban észrevette, hogy hol van a hiba? és minden befolyását latba vetette, hogy e czivódásnak kölcsönös megkövetés által véget vessen.¹⁾

Az egyszer megindult harc azonban újból kitört és a két nemzet ezentúl is nyílt ellenségeskedésben maradt; hiába fáradozott Pázmány Péter, a város hatalmas és bölcs pártfogója, a viszály kiegyenlítésén, fegyverszünetnél többet ő sem létesíthetett; pedig Selyéről 1635. június 20-án Rozsnyó város közönségéhez intézett declarációjában ugyancsak elítélte és szigorúan betiltotta a szomorú versengést:

„Az Istennek parancsolatja, írja e declarációban, várostoknak megmaradása és mind a magyar és német nációnak böcsülete azt kívánja és abban áll, hogy az egyesség, szép egymás értelem szentül megmaradjon, ki nélkül nem egyebet, hanem Isten haragját, egymás között való villongást és minden jó rendtartásnak gyökeréből való kimozdítottatást és sok alkalmatlanságokat várhatnak. Helyén maradván azért mind a két nációnak mostani csendes állapotja és rendtartása. Ex super abundanti mi is arra kötelezni

¹⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

akarván mindnyájatokat, kívánjuk, hagyjuk és keményen parancsoljuk, hogy mindenféle rendek és minden dolgokban szeme előtt viselvén az egységnek szükséges voltát, semmi oly idegen és gyűlölséges okot, occasiót ne adjon, mely által nemcsak sokaknak elméjük felforgattassék, hanem ennek felette sok egyéb illetlen dolgok is ne történjenek. És hogy ez állhatatosan megmaradjon és mindenektől őriztessék, declaráljuk és statuáljuk, hogy ha valaki eszvesztő szóval vagy cselekedettel az egységet holygatja: effélének büntetése stabilit in arbitrio nostro. ¹⁾

Nehogy valaki magát tudatlansággal menthesse, ezen declaratiót az érsek határozott parancsára az egész lakosság előtt kellett kihirdetni, mi jele annak, hogy Pázmány bölcsessége a dolognak nagy fontosságot tulajdonított és jól tudta, hogy sem Szenczi Jakab, sem Weiszer Mihály, hanem két versengő felekezet ügyéről van szó, melynek elmérgesedése végzetessé válhatik.

Rozsnyó város lakossága, bár protestáns volt, „kegyelmes kardinál urunk ő nagyságához“ őszintén ragaszkodott, s az ekkép létesült fegyverszünetet nyíltan meg nem szegte. Kisebb surlódások azonban később is előfordultak, különben mi szükség lett volna arra: hogy Lósy Imre érsek 1637. június 21-én Pázmány declarációját megerősítette? Ugy látszik tehát, hogy a vereség, mely a magyar nemzetet „az mostani csendes állapot“ szentesítésében érte, el nem csüggesztette a különben már „nemzetnek“ és önálló külön felekezetnek elismert magyarokat, kik ezentúl, tekintet nélkül arra: hogy a németység úton útfélen elsőbbségét emlegette, a teljes jogegyenlőséget vették célba. Így történt, hogy Kőszeghi István 1650. körül már „magyar prédikátornak“ nem pedig „káplánnak“ hivatott meg Rozsnyóra és állomását elfoglalván „predikátornak“ is czímezte magát.

¹⁾ Lásd a rozsnyó városi levéltárban őrzött eredetit, XIII.

Peler Farkas a rozsnyai német lelkész és nemzete ezt igen zokon vették és az 1653. évi márczius 8-ikán megejtett egyházlátogatás (canonica visitatio) alkalmával szóba is hozták az ügyet; minthogy azonban Kőszeghi meghívó levelére hivatkozva a káplán címét visszautasította: az egyházlátogató esperes (Majer András jolsvai lelkész) határozatilag azt mondta ki: „neveztessek hát másodlelkésznek, hanem azért ezentúl is, mint régente, az első (német) lelkésznek alárendeltje marad. ¹⁾

Ez volt az első előny, melyet a magyarság kivívott és mely azt kitartásra és a küzdelem folytatására sarkalta. A magyar tanító (Porubszky György, később sajógömöri lelkész) követte lelkésze példáját és keveselven a „kántor“ címét, a német iskolamester és nemzete méltó megbotránkoztatására „magyar tanítónak“ kezdé magát czímeztetni. Ezen hallatlan merényletre összefutott a németség és miután tiltakozása eredménytelen maradt, a Betlérén 1655. ápril 20-án tartott esperességi gyűlésen tömegesen megjelent, és Altwein János esküdt polgár az egész városi tanács és német nemzet nevében körömszakadtáig vitatta az álmélkodó papok előtt, hogy Rozsnyón emberi emlékezet óta a németeké volt az elsőség, ezek most is többségben vannak, sem jogos, sem méltányos tehát, hogy a magyar kántor a német tanítóval egyenrangú legyen: intézkedjék az esperesség, hogy a két nemzet előbbi állapotában maradjon. Az egybegyűlt lelkészek e versengésben nagy bajt láttak és miután minden egyeztetési kísérlet a felek makacsságán hajótörést szenvedett; az esperesség a németek mellé állott és kijelentette, hogy e czivódás fájdalmasan érinti, de az esperességi jegyzőkönyvből is kitűnően, hogy Rozsnyón majdnem 200 év óta a németeké volt az elsőség és hogy

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki levéltárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 823—825. l. LII.

a szentségeket is kizárólag a német templomban szolgáltatták ki: az esperesség a német nemzet elsőbbségét elismerni kénytelen; az Istenre kéri azonban a viszálykodó feleket: éljenek jó egyetértésben és barátságban egymás mellett. ¹⁾

A magyarokat ezen határozat természetesen ki nem elégítette és így folytatták a harczot, mely nekik több és több hívet szerzett és a magyarosodás szent ügyét igen előmozdította. Ezen versengésben nagy előnyére szolgált a magyar felekezetnek, hogy 1669-ben, Majer István elhunytá után, a rozsnyai magyar prédikátor Regius (Király) Jakab választatott esperesnek, ²⁾ minek következtében a magyar egyház, iskola és nemzet tekintélye igen felszállt. A némettség háttérbe szorult, de akkor sem tágitott és az 1670. február 19-én megtartott egyházlátogatás alkalmával Zarevucius (Röczei) Pál német lelkész ilyen óvást mondott a jegyzőkönyvbe: Meghajlom ugyan lelkésztársam a magyar káplán előtt, mert esperes és korosabb nálamnál, nehogy azonban ez lelkész utódaimnak hátrányára legyen, magamat tekintem a rozsnyai egyház első lelkészének ³⁾ Ezen óvás természetesen

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki levéltárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 615. l.

Az esperességi jegyző 1669-ben latin rigmusokat írt ezen határozat mellé a lap szélére, mely rigmusok nemcsak a harcz elkeseredett voltáról tanuskodnak, hanem azt is igazolják, hogy a rozsnyai németek magaviselete akkor már gúny tárgya volt. Ezen versek közül találók a következők:

Hungarica natio
Semper erat odio
Apud Rosnavienses
Teutones esse volentes
Primum desiderantes
Locum et obtinentes.
At facta inversio
Atque permutatio
Deus nos miseros
Elevavit hungaros.

²⁾ Megjegyzendőnek vélem, hogy a gömöri esperes akkor még önálló és független kormányzója (főpapja) vala a gömöri ág. ev. egyháznak és hogy hivatala ennél fogva a mai superintendens hatáskörével járt.

³⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki levéltárában őrzött Peczei féle jegyzőkönyv 162. lapját. LIII.

hatás nélkül maradt, a magyar nemzet fel nem adta nehezen kiküzdött előnyeit és felhasználta az alkalmat, melyet derék lelkésze esperessé választása nyújtott és bizonyára nem egyedül Regius Jakab érdeme, hogy a rozsniai iskola akkor egy egészet képezett, melyben három, egymással teljesen egyenrangú tanító magának hírt és nevet szerzett.

A mitől az esperesség már 1655-ben tartott, 1671-ben bekövetkezett: a jezsuiták felhasználták az egyenlenséget, mely Rozsnyó lakosságát két gyenge táborra osztotta és elűzvén a protestáns lelkészeket, templomait a róm. katolikusok számára foglalták el, a protestáns iskolát bezárták és az ág. ev. vallásgyakorlatot tilalom alá fogván, a magyar és német egyházat egyaránt beszűntették. A magyarosodás azonban az üldözés e szomorú korában sem szünetelt, nemzeti nyelvünket a jezsuiták is kellő ápolásban részesítették és miután a rozsniai ág. ev. egyház 1682-ben rövid időre történt visszaállítása után Regius Jakab esperes állott ismét a magyar egyház élén és a rozsniai német egyház, mert lelkésze Birnstein Menyhért már 1683-ban Dobsinára költözött, pásztor nélkül maradt; a rozsniai magyarság gyarapodásnak indult, mely aztán 1685—1703-ig, midőn a rozsniai ev. egyház ismét elnyomatott és csak a hívő szívek titkos rejtekében létezett, folyvást tartott. I. Lipót király ádáz uralma gondoskodott róla, hogy a „német“ neve gyűlölet tárgya legyen, a jezsuiták pedig elég eszélyesek voltak ezen gyűlöletet a magyar nyelv felkarolása és hazafias irányú tanítás által magoktól elhárítani. Igyekezetők megtermé gyümölcsét.

Midőn II. Rákóczy Ferencz felkelése az elnyomott rozsniai ev. egyházat ismét felélesztette és Országh Pál, Janka Péter valamint Szentmiklóssy György 1705. október 28-án mint fejedelmi biztosok Rozsnyóra jöttek, hogy a róm. katolikusok által erőszakkal elfoglalt templomo-

kat jogos tulajdonosaiknak visszaadják: pontos népszámlálás útján kiderítettett, hogy Rozsnyón a magyarság már többségre vergődött, mely okból a nagy (német) templom a magyaroknak adatott át, a kis (magyar) templom pedig a pogányul megfogyott német nemzet rendelkezésére bocsátatott. ¹⁾ A németiség tiltakozott ugyan hagyományos jogainak illetén megsértése ellen, miután azonban a magyar ajkú hívek többségben lételét kétségbe sem vonhatta, az egyházak visszaállítása pedig mindenütt a többségtől (*secundum pluralitatem hominum*) tétetett függővé: duzzogva meghajolt a méltányos és igazságos eljárás előtt és lemondván a vezérszerepről már most, élén Unbehaun Mihály lelkészszel, csak azon fáradozott, hogy magát körül sánczolja, megfogyott seregében a szökést lehetetlenné tegye és megmaradását biztosítsa. Ez okból zajt ütött és panaszokkal ostromolta az esperességet, valahányszor német hívet keresztelt, esketett vagy temetett és valahányszor a német szülők a magyar iskolába küldték gyermekeiket. ²⁾

A magyarság azonban, ki is használta a nehezen kivívott előnyöket; így a magyarosodás a németek jajgatása daczára tovább folyt és hála a II. Rákóczy Ferencz-féle szabadságharcz közben lábra kapott nemzeti szellemnek és Pelsőczy Márton, Sározy János valamint Hegyfalusy György magyar lelkészek buzgóságának, 1709. szeptember 25-én esperességgel is megerősítettett a versengő két egyház és nemzet közt létesült egyesség, mely szerint a két egyház külön-külön megmaradt ugyan, azonban a hívek szabad tetszésére hagyatott: melyik lelkész szol-

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Szentkereszti-féle jegyzőkönyv 307. lapját.

²⁾ Lásd a gömöri ág. evang. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Peczei-féle jegyzőkönyv 314—316. és Szentkereszti-féle jknyv 347, 350, 258 és 373. lapjait. LIV.

gálatával kívánnak élni és melyik tanítóhoz küldjék gyermekeiket. ¹⁾ Erre leomlottak a válaszfalak, a német nemzetiség a magyarral úgy összeforrt, hogy már 1750. körül nehéz lett volna megmondani: hogy melyik polgár magyar- és melyik német család ivadéka? és, a mi földolog, az 1630. körül még egészen német ajkú Rozsnyó magyar várossá lett.

Érdekes, hogy a magyarosodás a családi nevekre is kihatott: a XVI. században használt „Scher“ névből például: a XVII. század elején „Scherer vagy Tuchscherer“, a XVII. század közepe táján már „Scherer alias Nyíró“ és a XVIII. század elején már csak „Nyíró“ lett; úgy változott a Neubauer „Ujházyra“, a Goldschmid „Eötvösre“, a Roll „Mangollóra“, a Schmied „Kovácsra“, a Pinder „Bodnárra“, stb. ²⁾

A mily öröndetes Rozsnyó megmagyarosodása, oly elszomorító az előbb szintén német Csetnek város és környéke ugyanakkor történt eltótosodása. Ez utóbbi már 1623-ban ugyszólván teljes volt, amennyiben ez évtől fogva a városi tanács jegyzőkönyvi feljegyzései egytől-egyig tótok. Azelőtt az egész vidéken, még a távoli falvakban (ugymint Hankován, Lehotán, Rekenyén, Petermányban, Feketepatakán stb.) is németül beszélt a nép és pedig, miként Csetnek város 1583—1631. évi számadás könyve nem egy helyen mutatja, szintén a Dobsinán korunkig megmaradt németiséget használta. ³⁾ E szerint többé-kevésbbé valószínű, hogy

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Sexti-Schmal-féle jegyzőkönyv 11—14. lapját. LV.

²⁾ Megjegyzendőnek vélem azonban, hogy korszakunkban a névnek valómi fontosságot nem tulajdonítottak és hogy voltak, kik ezentul is a német nevet használták, jóllehet magyarok voltak, a mint régente is a magyar nemzet kebelében több német névvel (és megfordítva) találkozunk.

³⁾ A közeli helységeket a mondott számadáskönyv 1623-ig rendszerint még régen feledésbe ment német nevökön említi, pl. Elsch (Jolsva), Steffensdorf (Rimaszombat), Rauschenbach (Rőcze), Schwarzseifen (Feketepatak), Peter Matzdorf (Pétermány), Rekenendorf (Rekenye), Neundroff (Igló), Bredersdorf (Berdárka) stb. Dobsinai kifejezésekkel e könyvben szintén igen sűrűn talál

Gömörmegye északi részét még a XVI. században németek lakták, kik aztán Dobsina lakosságának kivételével, mely német ajkú maradt, vagy eltótosodtak, vagy megmagyarosodtak.

Korszakunkban teljes polgári szabadságot egyedül és kizárólag a nemesség kiváltságos osztálya élvezett, mely osztály miután a kormányzat és törvényhozás szintén kizárólag kezében volt, felvett korszakunk másik felében minden igyekezetével oda hatott: hogy e földön néhány „úrral“ szemben sok „szolga“ legyen és hogy az emberrel született jogok élvezetéből kizárva maradjon, ki a nemesi kiváltságot nem örökölte vagy meg nem szerezte. Ezen igyekezet, a kevés sz. kir. városoktól eltekintve, melyek kiváltságos állásukat teljes mértékben kívívni, biztosítani és megtartani szerencsések voltak, czélt is ért, a városi polgár védtelen maradt és mindenkor azon veszélyben forgott: hogy kiváltságát elveszti és a jobbágy sanyarú helyzetébe süllyed. Ez utóbbi meg is történt mindenütt, hol e kiváltság számára a királyban vagy a nemesség tagjai közt hatalmas védőre nem találtak.

A kapdosás, ilyen védő után, a XVI-ik század vége felé még igen dívott; később már csak nagy ritkán történt, hogy a szabad polgár önkényt alattvalónak (jobbágynak) szegődött. Legsomorúbb, hogy épen az iparosok voltak azok, kik, mihelyt valamely vár vagy kástély uránál foglalkozást találtak, jobbágyokká lettek. Így tett például Schuster Tamás jolsvai polgár, ki Csetneken letelepedvén 1589. augusztus 10-én Torbas Ambrus és Bachstelcz György jolsvai polgárok kezessége mellett Csetneky Istvánnak a maga és gyermekei nevében örök hűséget fogadott, jogot és hatalmat adván „örö-

kozunk, pl. Potter (Butter), galaun (geliehen), vorert (verehrt), Leimet (Leinwand), Hoken (Hacke), zeimen (einfriden), Hober (Hafer), Kloczen (Gebäck, kalács), Schlöszl (Schlüssel) stb.

kös urának“ (t. i. Csetneky Istvánnak) őt bárhol elfogatni, ha valaha hűtlenül elszöknék.¹⁾ Ezen természetellenes dolog csak úgy érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a XVI. században a jobbágységek terhei földes urokkal szemben még igen csekélyek voltak, kivált ha olyan derék és jószívű férfiú volt a földesúr, milyen Csetneky István vala. A XVII. században mindinkább kifejlődött a földesúri jog és a pártfogóból csakhamar igazi „úr“ lett.

E részben a rozsnyai polgárt is igen mostoha viszonyok közt találjuk a XVI. és XVII. században: kiváltságos állása daczára jobbágy volt, szabadsága a bányászoknak országszerte nyújtott kedvezményekből állott, a röghöz, melyen lakott, tulajdonának mondta ugyan, de haszonvételeért díjat fizetett az esztergomi érseknek, ki magát földesúrnak vallotta. A XVI. század másik felében a rozsnyai bányászat már számot nem tett és azzal veszni indult a rozsnyai polgár szabadságának czíme, alapja és támasza; ugyanakkor új életre ébredt a vármegye és azzal megindult az áramlat, mely a nemesi szabadság és röghöz kötött jobbágyság közt lebegő kiváltságok és kedvezmények ellen tört. Így történt, hogy a rozsnyai polgár vámmentességét el nem ismerték,²⁾ e polgártól robot természetű szolgáltatokat követeltek és adókat vetettek reá, melyeket a szolgabíró szedett be. Míg a város az esztergomi érsekben nem annyira földesúrral mint inkább hatalmas pártfogóval bírt, ezen jogszórázó áramlattal még szembe szállhatott és szabadságát költséges perek segítségével még megvédhette; miután azonban 1656. óta ezen pártfogóval ellenkezésben állott és ennél fogva teljesen magára maradt: a városi kiváltságok

¹⁾ Lásd a Csetnek város 1583—1631 évi számadás könyvében foglalt egykorú feljegyzést (reversalist). XXX.

²⁾ Lásd Rozsnyó városának 1555-ben Oláh Miklós érsekhez intézett folyamodványát (12 pont). és az 1574. évi alapszabályok 47. valamint az 1603. évi alapszabályok 56. pontját. I. VII. VIII.

megtartására gondolni sem lehetett, az évi census oly magasságot ért el, hogy a polgári vagyon szabadsága az úrbéri telkek szolgaságától nem sokban különbözött, a városi polgárt egyszerű jobbágnak kezdték tekinteni és a város a földesúri jogokat rendre elvesztette. És a polgárság ez ellen mit sem tehetett, hova is fordúlhatott volna, mikor hazánkban minden bíróság nemes emberekből alakult, minden törvény a nemesség javára szólt és az esztergomi érsek sokkal hatalmasabb volt, semhogy valaki vele szemben az elszegényedett várost támogatni mertene volna? Még 1603-ban is nehezen határozta el magát a város arra, hogy kötelékébe nemes embert vegyen fel, 1650. körül azonban már annyira voltak a dolgok: hogy a polgárok a nemesi kiváltság megszerzése, nem pedig a városi szabadság megerősítése után törekedtek, mely önző törekvés rendszerint célját elérte ¹⁾ és szinte oda vezetett, hogy a város kiváltságos állását elvesztette és polgárai a XVII. század folytán úgyszólván censualista jobbágyokká lettek.

¹⁾ A XVII. század másik fele a czímeres levelek és rangemelések kora, ki a róm. kath. vallásra tért, a zsarnok kormánynak vakon engedelmeskedett, a nemzeti felkelésekben az áruló vagy feladó szerepét játszotta vagy pedig a nemzet leigázásánál közreműködött: egy armálisban vagy bárói (grófi), czímben megkapta díját. — I. Lipót kormánya értett ahhoz: hogyan lehet a hazafiságot olcsó szerrel elnémitani és a leggonoszabb ügynek a hiúság és haszonlesés révén híveket szerezni?

III. FEJEZET.

A városi polgárság foglalkozása.

A mindennapi kenyér kérdése napjainkban is főfontosságú, pedig most rendezett viszonyok közt és békében élünk, mennyivel érdekesebb és fontosabb e kérdés, ha a XVI. és XVII. századról az átalakulás és polgárháborúk borzasztó korszakáról van szó! Ha a létért most is küzdeni kell, milyen nehéz és szakadatlan lehetett e küzdelem akkor, midőn az egyes ember minden pillanatban külső támadástól tarthatott, gyarló fegyverekkel kezében a le nem igázott természeti erőknél, mert törvényeiket még nem ismerte, mindenütt kitérni kényszerült és a társadalomban inkább másokért mint magáért létezett! Vetését gyakran más aratta le, néha azért nem arattott, mert ellenséges kéz a vetésben akadályozta volt, nem ritkán értékesíteni nem lehetett, amit bearatott stb.; az államhatalom benne mindenkor eszközt látott, melylyel kénye-kedve szerint rendelkezett. Mit használt a bányásznak a véres verejték közt felhalmozott ércz, mikor nem volt, ki beváltotta volna? Három kohója daczára éhen halhatott a vasgyáros, ha munkásait a kuruczok vagy labanczok soraiba vitték. Ilyen körülmények között valódi áldás volt, hogy a hatóság a keresletnek és kínálatnak határt szabott és lelkiösmeretesen örködött a fellett, hogy a dolgos kéz munkát, a munka pedig jutalmat találjon. Ezen hatósági gondoskodás és a társulás, melyre az egyeseket a közös veszély és közös érdek kényszerí-

tették, megtartotta a XVI. és XVII. század viharai közt a társadalmat és kenyeret biztosított a népnek, mely e gondoskodás és társulás nélkül bizony-bizony éhen veszett volna.

Nézzük már most mily módon szerezte kenyerét a XVI—XVII. században a rozsnyai polgár és milyen volt akkor küzdelme a létért?

A) Az őstermelés.

I. Rozsnyó korszakunk elején bányaváros, mely a felsőmagyarországi 7 bányaváros (Göllniczbánya, Szomolnok, Rudabánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyó és Igló) szövetségében a hatodik helyet foglalta el és bányatügyeit önállóan rendezte. Az esztergomi érseknek helyben kamarája volt ¹⁾, melynek élén egy hites bányamester állott, ki a bányavámot beszedte, a bányajogokat nyilvántartotta, a bányamívelésre felügyelt és a bányászoknak minden tekintetben segédkezet nyújtott. A városi tanács, melynek a bányamester szintén és pedig kitünő tagja vala, a bányászatot mindenkor különös oltalma alá vette és a bányapolgár érdekeiről első sorban gondoskodott.

Bányát nyitni és bányászattal foglalkozni mindenkinek jogában állott, így hozta magával a bányaszabadság; a kutatás (turzás) bejelentés és engedély nélkül történt, ki azonban a felfedezett telérre vagy az újonnan feltárt (másoktól elhagyott) bányára kizárólagos vagy örök (altárna) jogot akart szerezni, kénytelen volt a bányamester előtt megjelenni és a kívánt területet (vagy jogot) felkérni, miről szabályszerű bányajárás után „régibb jogok sérelme“ nélkül adománylevelet kapott, mely a városi ta-

¹⁾ Lásd Rozsnyó városának 1555-ben Oláh Miklós érsekhez intézett folyamodványát (6. pont) a városi levéltárban. I.

nács jegyzőkönyvében is megörökítettett. Átlukasztás vagy a bányamívelés közben felmerült más vizsály esetében a városi tanács járt el, a felebhezés az érseki székre történt és minden a bányászatot érdeklő ügy a felsőmagyarországi bányajogszabályok és a városi alapszabályok értelmében nyerte elintézését. Bányavám czímen mindig a bányajövedelem $\frac{1}{8}$ -ad részét szedte a város, melyből 1545—1600-ig évenként 32 márka ezüsttel adóztak az érseki kincstárnak, míg 1545. előtt és 1600—1715-ig az e czímen befolyt egész összeg az érseknek szolgáltatott be. Ujjonnan nyitott bányák 6 évi bányavámmentességben részesültek, a bányavámot csak arany- és ezüsbányák adták, a réz- és antimón bányászatnak a XVI. században semmi nyoma, a vaskőtől pedig korszakunk végéig csakilletéket szedtek, mely az egyház és iskola javára esett. Miután az érseki kamara, valószínűleg 1545-ben Várday Pál urbáriumának behozatalával feloszlattott, a bányamester tisztán a város tisztviselője lett és ezentúl a rozsnyai bányászat érdekeit még jobban mozdította elő.

A XVI. század első feléből reánk maradt feljegyzések több bányáról tesznek említést, melyek részben ma is fennállanak, például: a csengőbánya, paptárna, sárosbánya, nyírjesi tárna, kassai bánya, treibbánya stb. Az óriási összegek után ítélve, melyeket lőcsei, boroszlói, krakkói, danczkai és más kereskedők a nyerendő érczekre előlegeztek, a rozsnyai bányászatot igen tekintélyesnek kell mondani.

Adrián Henrik, rozsnyai bányapolgár, 1534-ben a Gaude András és Lénárd tulajdonát képezett nyírjesi bányán dolgozott, melyet 8 évre bérbe vett¹⁾; a szerencse

¹⁾ A Nyírjesen ez időben több bánya volt, így 1540. február 7-én a Wolf Lénárd és Ulrich János tulajdonát képezett alsó-nyírjesi- és a Ser Tamás, a két Schlosserhannesz testvér és Lebsgern Jakab kezében volt felső nyírjesi bányaa áttörés következtében oly módon összesítettett, hogy a felső bánya 50 forintot fizetett az alsónak és mindkét tárna a két rendbeli bányatársak közös tulajdona lett. Az átlukasztás természetesen nagy perre (merklicher krieg)

ugy látszik, nem igen kedvezett neki, mert már 1539-ben Feigel János lőcsei polgárnak ezüstre előlegezett 2000 forinttal¹⁾ vala adósa, mikor is ezen tartozása biztosítására egész vagyonát kötötte le és egyszersmind kötelezte magát, hogy az ezüstöt kizárólag e hitelezőjének fogja szállítani és pedig márkáját 7 frt 25 denáron. A szerencse később sem mosolygott szegénynek, mert 1546-ban elhalálózván, Feigel János követelése már 3788 forintra rugott. Ezen hitelező erre az adós örököseit Morgner János rozsniai főbíróval együtt Gölniczbányára, a felső-magyarországi bányavárosok bányaszéke elé idéztette, mi ellen Rozsnyó város tanácsa támaszkodva a város kiváltságaira erélyesen tiltakozott, az ügyet Madách Miklóshoz, az esztergomi érsek jószágigazgatójához, illetőleg Várdai Pál érsekhez vitte és az örökösöket a megjelenéstől eltiltotta; az érsek pedig megírta Gölniczbányára: hogy rozsniai polgár ügye csak Rozsnyón vagy az érseki szék előtt tárgyalható.²⁾ Ezen peres vizálynak aztán egyességgel vetettek véget, mely egyesség szerint Feigel János követelése fejében Adrián Henrik házát, 2 kertjét, 2 halastavát és néhány szántóföldjét vette át, míg a hagyatéki bányavagyon a többi hitelezőnek jutott, azonban úgy: hogy a bevétel és kiadás minden bérfizetési napon (loutag) a bányamester közbenjöttével volt elszámolandó és feltéve, hogy a bányajövedelemből minden adósság törlesztetnék, vagy a hitelezők a bányákat elhagynák, ezen vagyon is egy olvasztó kivételével, mely felerészben a sáros-bogell és király-tárna tulajdona volt, Feigel Jánosnak biztosított; Madách Miklós egyidejűleg Feigel Jánosnak a kassai bányára (Caschern Zechen) nézve 4 évi

adott okot, mely szabályszerű bányajárás után összesítés által egyenlítettett ki. Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

¹⁾ Megjegyzendőnek vélem, hogy ezen 2000 frt az akkori időben annyi (vagy talán több is) volt mint napjainkban 20,000 frt.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredetit.

bányavámmentességet engedélyezett.¹⁾ Adrián Henrik javain nem volt áldás, Feigel János még 1546-ban tönkre ment, mely évben lőcsei és rozsnyai javait Kromeier Jeromos és Hornik Bertalan boroszlói-, valamint Falkner Henrik danczkai polgárok 13,900 forint (forintját 30 lengyel garassal számítva) erejéig foglalták el.²⁾

Halbschu János ez időben szintén tekintélyes bányapolgár volt Rozsnyón, ki 1547. február 9-ikén apósával Sauer Sebestyénnel és sógorával Sauer Gáspárral, kik Szomolnokon laktak, oly egyességre lépett, hogy rozsnyai Károly, béke, csengő, pütner és treiber nevű bányáit nekik engedte át, kikötvén, hogy e bányákat folyton műveljék és ha költségeik az áldásból megtérültek, neki 100 forintot fizessenek és a bányák felerészét bocsássák tulajdonába vissza.³⁾

Ugyanakkor Schlosser János, Lebsgern Jakab és Royza Mihály rozsnyai bányapolgárok Schwartz Demjén kézmárki lakostól kölcsönzött pénzen művelték rozsnyai bányáikat és minthogy az érczeket oly mennyiségben, mint magokat kötelezték volt, szállítani képesek nem voltak: 1541. Szaniszló napja utáni pénteken összes vagyonukat kötötték le a 737 forintnyi tartozás biztosítására.⁴⁾

Wolf Ábrahám 1560. körül Stenczel Jakab bányatár-

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

²⁾ A vonatkozó egyesség Feigel János rozsnyai javait így sorolja fel: az Adrián-féle ház, kert és földbirtok 1400 frt becsértékkal, a Halbschunál künn levő 1600 frtnyi követelés, a Banhalm-féle olvasztó 289 frt becsértékkal, a kassai bánya, a rózsavölgyi elend, lamgrub, euperberg stb. bányák minden tartozékaikkal, hámmal, olvasztóval, malommal, sörházzal, bányaházzal, kovácsműhelylyel. — Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

³⁾ Ezen egyesség szintén a bányászat hanyatlásának bizonyítéka, mert az u. n. szabadműveléshez (Freibau) napjainkban is csak akkor szokás folyamodni, midőn a bányatulajdonos a költséges reménykedésbe már beléféradt és bányaművét, nehogy egészen odaveszssen, másnak engedi át, magának áldás esetére a felét kikötvén. Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvét.

⁴⁾ U. o.

sával közösen egy olvasztót épített a Schlosser Jánosén alól, melyre aztán Schilling Dániel boroszlói lakos 218 forint erejéig zálogjogot szerzett; Wolf Ábrahám elhunytá után özvegye, Dorottya, ezen olvasztóbeli részét 1572. június 23-án Stenczel Jakabra ruházta, ki neki érte a 218 frt adósság elvállalásával, még 50 frt 42 d. zálogösszeg fejében birt 2 rétet és egy szintén zálog czimén bírlalt malmot adott. ¹⁾

Mind ez arra mutat, hogy a rozsnyai bányászat a XVI. század elején nagymérvű és jövedelmező volt, aztán rohamosan hanyatlásnak indult, mire egyik bányapolgár a másik után elszegényedett és tönkre ment és hogy a szükséges tőke hiányában a munkát több bányában és olvasztóban be kellett szüntetni. Nem is lehetett az másként oly mozgalmas korban, milyennek Zápolya öldöklő századát ismerjük; mikor a személy és vagyonbátorság a lehető legrosszabb lábon állott és a bányapolgárt úgy a bányamívelésnél, mint az érczek felkészítésénél és még leginkább a nyert fém értékesítésénél új meg új veszélyek környezték.

A XVI. század másik felében már a régi gorczok átkutatásához láttak, mi jele annak, hogy új és beható vállalatokhoz hiányzott a vállalkozási kedv és a tőke; 1555-ben az érseknek járó bányavám (32 márka ezüst) még természetben és teljesen folyt be, 1558-ban az egyes bányáktól beszedett mennyiséghez 2 márkát, 1565-ben már 8 márkát kellett venni, hogy a 32 márkát leróvhassák; 1569-ben pedig már költségbe verte magát a város, hogy e tehertől szabaduljon és a polgárság bányáit, melyek nagyobbára parlagon heverték, bányavámmentességben részesíttesse, mely czélból a város követe Eschelvey János Pozsonyban az érseknél és Bécsben a királynál járt. ²⁾

¹⁾ U. o.

²⁾ Lásd Rozsnyó város 1555, 1258, 1566 és 1569. évi számadásait a városi levéltárban és az 1883. évi Történelmi Tár 767—792. valamint az 1884. évi. Tört. Tár 161—195. lapjait.

Eschelvey János küldetését siker koronázván és a kisebb-nagyobb mérvben meddő bányászat mentességben részesítetvén, e bányászat egy kis lendületet vett; a török hódolás borzasztó terhei alatt azonban csakhamar ismét visszahanyatlott, úgy hogy az 1603. évi városi alapszabályok 23. pontja szerint attól kezdtek tartani, hogy Rozsnyó bányavárosi jellegét és kiváltságos helyzetét elveszti, mely okból határozatba ment, hogy más sz. kir. bányaváros módjára a város lásson valami bányavállalathoz!

A város buzdító példaadás végett hozzá fogott a bányamíveléshez és 1609-ben 70 frt 11 denárnyi tiszta hasznót mutatott ki a bányamívelésnél. Példája azonban nem fogott, mert már 1612-ben bányavám czímén az Eisenreich Boldizsár által befizetett 12 frton felül egy árva denár sem folyt be¹⁾ és az 1603. óta nagy költséggel feltárt bányák is elhagyattak, jöllehet a bizottsági jegyzőkönyv szerint, melyet a szepesi kamara 1611. december 24-én kelt jelentésével II. Mátyás királynak felküldött, Németh János rozsnyai főbíró váltig erősítette, hogy lennének Rozsnyón reményteljes bányák, melyeken hetenkint 40—50 gira aranyat is lehetne nyerni, ha az ércz elválasztásához szükséges ólom olcsóbb volna és hogy Roll Antal paptárna nevű, akkor vízbe fült bányaművén az előtt hetenként 19 köböl oly érczet hoztak napfényre, melyből 2 mázsa rezet nyertek, míg a „kunst“ nevű bánya (mely akkor szintén elhagyatott) 1500 frtba került tulajdonosának.²⁾

Az arany, ezüst és rézbányászat hanyatlásával az iparszerűleg űzött vas- és aczelgyártás is csakhamar gyengülni kezdett, a hámorok és kohók az olvasztók sorsára

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1604, 1609 és 1612 évi számadásait a városi levéltárban.

²⁾ Lásd Divald József „Adalékok a szepesi bányászat történetéhez a XVII. század elején“ cz. közleményét az 1878. évi Tört. Tár. 671. lapján.

jutottak és hova a szem nézett, pusztulást látott. A lakosság nem érezte a bányák hiányát, mert mint látni fogjuk, időközben más, szintén jövedelmező, foglalkozást talált. De az esztergomi érsek keserűen fájalta a szép bányajövedelem elmaradását és minden követ megmozdított, hogy a szünőfélben levő rozsniai bányászatot ismét lábra állítsa. Különösen Lippay György volt az, ki nemcsak komoly felszólítást küldött a városhoz: lásson a bányák műveléséhez, különben elvonja kegyelmét tőle és megfosztja kiváltságaitól, hanem 1650. május 29-ikén 240 forintot és 1651 febr. 14-ikén 1334 forintot is kölcsönzött „bizonyos aranybányák épületihez“ a városnak ¹⁾ sőt „azon bányák promotiójára ferlágot“ is nyitott és maga is bányatársul szegődött, amennyiben 1658. augusztus 18-án Pozsonyból azt írta a többi között a Rozsnyó városi tanácsnak:

„Sok üdötül fogvást semmitsem érthettünk, miben legyenek nálatok elkezdett bányáink, mint progrediáltak azokban, mi haszná lett eddig és azt hova fordítottátok 's tovább is micsoda reménységünk lehet Isten áldása után azokban a bányákban? Azért mind ezekről tudósítsatok!“ ²⁾

Az intés és fenyegetés, melyet Lippay György érsek pazar kézzel osztott, megtette hatását; a régen elcsendesült „stampházak“ ³⁾ újból felépültek, a „stampok“ megindultak, a régi gorczok ismét sürgés-forgás színhelyei lettek, a romokon tanyázó némaságot újból emelkedett népes építmények elűzték, szóval úgy látszott, mintha a XVI. században elszenderült bányászat halottaiból feltámadott volna. A városi tanács is megtette kötelességét és

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredeti kötvényeket.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredeti levelet. XIX.

³⁾ Az arany érczek felkészítésére berendezett zúzdákat stampházának nevezték, ilyenekkel a Pozsáló alatti völgyecskékben a legújabb időkig találkoztunk. Lásd Kirchen Ambrusnak Szabó Márton és társai elleni perében a Rozsnyó városi tanács 1649 augusztus 27-én hozott ítéletét a városi levéltárban. XXXIV.

hogy a bányaipart azon tökélyre emelje, melyen új találmányok következtében Selmezbánya környékén volt, 1653. ápr. 15-én rothenfeldi Roth Áruin körmöczi kamarai alispánhoz szakértőkért fordult, ki az érsek közbenjárására a kérelemnek helyt adott és 1 bányászt, 1 zúzdászt, 1 iszaplárt és 1 tanonczt küldött Rozsnyóra, hogy az itteni lakosságot olcsóbb, könnyebb és sikeresebb munkára oktassák. ¹⁾

A tettekre buzdult vállalkozási kedvnek azonban csakhamar szárnyát szegte az ellenreformáció, I. Lipót király zsarnok önkénye és az azok következtében ismét kigyúlt polgárháború. Midőn a bányász vasvillához nyúlt, vagy a szakálas kuruczok zászlói alá ment, hogy elnyomott vallásszabadságát visszaszerezze; midőn császári hadak szállták meg a várost, hogy a „lázado“ népet féken tartsák s kihágásaikat megtorolják és midőn a mindenéből kiszipolyozott lakosságra új meg új sarczokat és adókat vetett a rabigába hajtott ország nemzetellenes kormányja, az esztergomi érsek pedig nem pártfogója hanem bosszúra gerjedt ellensége volt az „engedetlen“ városnak: a bányák, zúzdák, olvasztók természetesen ismét elhagyattak, Rozsnyó határa felett ismét ijesztő némaság ütötte fel tanyáját és pusztulás állott be, melyről a düledékek évről-évre szaporodó száma és a város elszegényedése fünek-fának hírt adott.

A városi tanács mindent elkövetett, hogy a visszaesést megakadályozza és a bányászatot az utódok számára megtartsa: e célból készséggel vett részt a felsőmagyarországi bányászat érdekében 1698. január 28-ikán Szomolnokon megtartott értekezleten, melyről „követatyánkfiai reportálták: ha akarunk-e és akarnánk-e bányákat építeni?“ mire buzdítás végett 4 bányászt alkalmaztak, kiknek fizetésére az 1698. június 13-án hozott

¹⁾ Lásd Divald József közleményét az 1882. Tört. Tár 399—400. lapján.

végzés ¹⁾ értelmében a birtokos lakosoktól 4, a zsellérektől 2 poltúrát szedtek be. — A példa azonban kárba veszett, a polgárság már elszokott a bányamíveléstől és így a rozsnyai bányászatot régi virágzó állapotába visszaállítani II. Rákóczy Ferencz atyai gondoskodásának és Berthóty Ferencz szakszerű intézkedéseinek sem sikerült. Találunk ugyan Rozsnyón ezentúl is bányákat, azonban csekély számban és oly gyenge művelés alatt, hogy azt a régi bányaműveléssel összehasonlítani sem lehetett és inkább mellékkeresetnek és kísérletezésnek nevezhető. A bányamesteri hivatal korszakunk végéig évről-évre betöltetett és a mi a bányáipar pangása mellett feltűnő, a város ezen tisztviselője még egy segédet is kapott, ki a XVII. század folytán „bányásznak“, majd „bányamesterlegénynek“ (Bergmeistergesell) és a XVIII. század elején „albányamesternek“ neveztetett és a 12 tanácsos egyike volt.

Nevezetes, hogy a polgárság már a XVI. században előre látta, hogy a bányászat hanyatlását a kiváltságok elvesztésével fogja megkeserülni és ez okból minden követ megmozdított, hogy az őstermelés ezen ágának a jövőt biztosítsa és a pusztulást feltartóztassa. Az 1574. és 1603. évi városi alapszabályok e tekintetben igen érdekes intézkedéseket tartalmaznak, melyek egytől egyig a bányászati érdekek előmozdítását czélozták és a bányászt mindenféle kedvezményekben részesítették. A gyertyának való fagygyút, például, a bányászoknak tartották fenn, más foglalkozású embernek azt csak pénteken d. u. 3

¹⁾ „1698 juni 13-án determináltatott minthogy kegyelmes urunk ő felségének kegyelmes akarata, hogy a város a bányák colálását felvegye és reassummálja, melyre resolválta is az város magát: azért destinált 4 bányászt tartani pro interim megexperientiáját a munka csak mehet és hozzákészülhet szaporább folytatásához. A kiknek fizetésére egy holnapra valóra szedett az város lakosin per poltura 4 az gazdákon, zselléreken pedig per poltura 2. mely pénzt fogják az ordinarius tizedesek szedni kiki a maga tizedétől és Modori Dávid urnak úgy mint főpergmesternek kezében comportálni és adminisztrálni.“ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

órától szombat esteig lehetett venni; a bányászathoz szükséges bőrt kedvezményi áron kapta a bányász, kinek szerszámaait olcsón élesítették és aczélozták; bányavámost csak bányajárással megállapított áldás esetében és a tiszta haszontól fizettek; a bányajog évenként egyszer-kétszer nyilvánosan felolvastatott, hogy a szegény ember is tudja, mihez tartsa magát a bányamívelésnél? a bormérések engedélyezésénél a bányásznak előjoga volt, kétségkívül, hogy mellékkeresete legyen; az erdő a bányászok javára tilalom alatt állott; az érczek és bányász-szerszámok eltulajdonítása külön bűnténynek minősítettett stb.¹⁾ Ugyan oly dédelgetett kedves gyermeke vala a bányászat a rozsniai polgárságnak a XVII. században is és bizonyára nem e polgárságon, hanem a mostoha viszonyokon múlt, hogy a gondosan ápolt gyermek elsatnyult és az enyészet szé-
lére jutott.

A lakosság még a XVII. század első felében túlnyomólag bányászokból állott, kik a kor szokásához híven egy külön czéhet alakítottak, melynek keletkezése valószínűleg az Anjouk korába esik. Ezen czéhet még 1652-ben is az iparos czéhek közt első helyen említik feljegyzéseink,²⁾ hogy pedig a XVI. században messze földön híres volt, igazolja gymesi Forgách Simon egri várkapitány 1568. deczember 22-én Eger várából Rozsnyó városához intézett levele, melyben öcsce Forgách Imrének Perényi Mihály leányával 1569. január 11-én Nagy-Idán megtartandó menyegzőjére „az kegyelmetek bányász hegedűsit“ fogadta fel;³⁾ mert bizonyára népes és tekinté-

¹⁾ Lásd az 1574. évi városi alapszabályok 11—15, 19, 21, 28, 29, 38, 45, és az 1603. évi alapszabályok 8—11, 15, 18, 22—24, 31, 39, 46 és 53, pontjait. VII. és VIII.

²⁾ A bányászczéh az ujonnan választott birónak 1633-ban 2 pint borral, 1637-ben egy féltallérral és 1652-ben egy pint borral kedveskedett, mi szintén a társulat szegényedésére mutat. Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

³⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban fasc. 1653—1668. alatt őrzött eredeti levelet (magyar). XXI.

lyes lehetett a czéh, ha külön zenekarral is rendelkezett. Minthogy a rozsnyai bányászok ezen társulatáról feljegyzéseink 1666. óta mélyen hallgatnak, fel kell tenni, hogy sorai a XVII. század folytán mindinkább ritkultak és hogy a mondott évben teljesen beszűnt.

A vállalkozási kedv a rozsnyai polgárt gyakran arra is ösztönözte, hogy a közel-távoli környéken úgy Dobsina, mint Csetnek, Pelsőcz-Ardó, Telekes, Telkibánya, Dernő, Szomolnok, Lassupatak és Igló felé nyisson bányákat, így pl. a szulovai nagy bányavállalat (Hostina) a XVII. század elején, 1612-ben, rozsnyai polgárok kezében volt; a mint az 1703—1710-ig nagy hírben állott alsósajói higan bányákat is nem ritkán rozsnyai polgárok művelték. Midőn pedig a rozsnyai bányászat szünetelni kezdett, a bányamunkások egy része megmaradt foglalkozása mellett és, kivált télen át, a közeli környék bányáin kereste élelmét.

II. Az erdő, mint már említém, korszakunk első felében a bányászok javára tilalom alatt állott és kezelése 1603-ig kizárólag a bányamester- ezentúl pedig a városi tanács és hadnagyok kiváló kötelességét is képezte; ezen kezelés a kihasználás szemmel tartásán felül az írtás és pusztítás megakadályozására szorítkozott; el kell azonban ismerni, hogy az intézkedések, melyek az erdőség megóvása és fentartása érdekében hozattak, feltűnő szigorúak voltak és egytől-egyig arról tanúskodnak: hogy Rozsnyó város polgársága már akkor, midőn a fa értéket alig képviselt, féltékeny szemmel őrzött erdejének nagy fontosságot tulajdonított, mire különben azon körülmény is mutat, hogy e polgárság a Bebek- és Andrassy családdal egy csekély erdőrész miatt egy álló századon át perlekedett és az 1574. évi városi alapszabályok 48. pontjából láthatólag ugyancsak gondoskodott róla, hogy rozsnyai lakos a k.-h.-váraljai uradalom jogát ezen erdőrészre nézve valamiképen el ne ismerje!

Ezen 1574. évi városi alapszabályok 12—15. pontjai egy frtnyi büntetéssel rendelik sujtani, ki a bányamester engedélye nélkül épületi vagy tüzelő fát vágat, az erdőben vagy közelében lévő fűvet meggyújtja, ez utóbbiról tudomással bír és a hatóság előtt elhallgatja, úgyszintén a bányamestert is, ha e részben elnéző; az erdő legeltetését kecskékkal vagy juhokkal szigorúan tiltják és végül a szenelést és irtást testi- és vagyoni büntetéssel fenyítik.

Az 1603. évi alapszabályok 9—11. és 25. pontjai már különbséget tesznek a szabad és tilalmas erdő közt; míg ugyanis arra, ki hatósági engedély nélkül a szabad erdőben fát vágatott 1 frtnyi büntetést mérnek, addig 12 forintnyi büntetést írnak elő, ha a vágás a tilalmas erdőben történt. Ugyanezen szabályok az 1574-ben tett intézkedések megújításával a bírónak szigorúan megkövetelték, hogy az erdőt tavasszal „midőn pajkos fiúk a Rákost felgyújtani szokták és ennek következtében sok csemete elpusztúl“, gondosan őriztesse, a pacsaikat a sertések makkra hajtásától tiltsa el, a csucsomiaknak pedig mondja meg, hogy az irtástól és az aranyvölgyi erdők pusztításától tartózkodjanak és a fát a nagy- és majorvölgyben vágják, honnan szekerét 28 denárnál drágábban eladni vagy venni tilos.

Az 1700. évi január 26-án hozott végzés a tilalmas erdőben eszközölt fajzást 12 forintnyi büntetéssel és a vétkes szegénysége esetén 24 botütéssel rendeli sujtani és az erdő felügyeletével a hadnagyokat is megbizza.¹⁾

¹⁾ „Anno 1700 die 26. Januárii statutum est: Senki az tilalmasbul fát ne merészeljen hozni: a hadnagyok hirdessék meg kiki hadnagyságában, ha szolga gazda hírével és akaratjábul tilalmasban fajert megyen avvagy maga a gazda 12 frtig büntetetik meg, ha pénze nem lévén 12 forintot le nem tehet 25 lapocza adatik neki, ha szolga gazdája tilalma ellen és hire s akaratja nélkül tilalmasban fát vág s rajta érik, notabilis büntetése lész.“ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1668—1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

Ugyanakkor már két „erdőkerülőt“ is alkalmaztak, kiknek 1703-ban havonként 2 frt 50 d. bért adtak.

Mondanom sem kell, hogy ezen intézkedéseknek előbb, mennyire erdőörök hiányában lehetséges volt, aztán pedig ezek segítségével fogamatot szereztek.¹⁾

Az erdőgazdaság e korban tehát csak abból állott, hogy az erdő pusztítását és kiirtását lehetőleg megakadályozták, a fával takarékosan bántak és az utánnövekvést tilalmak által biztosították, a juhót, kecskét, és sertést pedig az erdőtől távol tartották. Az erdőégés elleni óvintézkedés mellett figyelmet érdemel a szenelésnek 1574-ben történt betiltása, mi által az erdő túlságos kihasználása egyszer mindenkorra beszünt és az erdő jövője biztosított. Az erdő 1603-ig csupán a bányászoknak, ezentúl pedig az összes lakosságnak szükséges épületi-, szerszám- és tüzelő fa fedezetére szolgált, mely fa a bányamester engedélyével az e célra évről-évre kijelölt erdőrészekből ingyen adatott. Kivételt e részben csak nagyobb famennyiség, például szenelésre kijelölt erdőrészeladása képezett, mely esetben a vevő bányapolgár igen mérsékelt díjat fizetett²⁾ Minthogy 1574-ben a fának ily nagyobb tömegben való eladását beszüntették, az erdő ezentúl korszakunk végéig tényleges (pénzbeli) jövedelmet nem adott a városnak.

Hogy a fát különleges célokra feldolgozták és zsindely-, deszka- vagy más alakban piacra hozták volna, annak semmi nyoma, sőt ellenkezőleg, mint a városi számadásokból tudjuk, a szebb épületi fát, úgy mint a vízvezetéki csöveknek valót, valamint a zsindelyt, leczet, deszkát és szőlőkarót a város is más helyekről szerezte be és pedig aránylag igen magas árban, a zsindely pl.

¹⁾ A csucsomiak és nadabulaiak a szigorú büntetések daczára folyvást irtották és pusztították az erdőt.

²⁾ Özv. Schlosser Jánosné pl. 1569-ben egy, még férjének eladott, erdőért két márka ezüsttel tartozott a városnak. Lásd az 1569. évi városi számadást a Rozsnyó városi levéltárban.

$\frac{2}{1000}$ frtba, egy lécz $2\frac{1}{2}$ denárba, 1 deszka 10 denárba, és egy vízvezetéki csőnek való fenyűszál 10 denárba került 1596-ban; míg egy szekér tűzi fát 1555-ben 7—9 denáron, 1603 körül 28 denáron, 1703. körül pedig 24—54 denáron vásároltak.¹⁾

Érdekes, hogy e korban már a halászatra is gondot fordítottak, amennyiben az 1603. évi alapszabályok 9. pontja az arany- és majorvölgy csermelyeit a hal állomány fenntartása érdekében 12 frt büntetés terhe alatt tilalom alá vette.

A vadászat teljesen szabad volt és amennyiben az akkor igen szokásos ajándékok tárgyát rendszerint a vad képezte, a város által is sűrűn vétetett igénybe; különösen kedvelték a rigót (Droscheln), a foglyot, a császármadarat, nyír- és siketfajdot, a négy lábúak közül pedig az őzet és nyulat. Miután akkor a bányász is lőfegyverrel látta el magát és a legsűrűbb vadonban is folytonosan emberek jártak, a ragadozó vad nem szaporodhatott és így nem csoda, ha a város 1612-ben ifj. Weiszer Jánostól 1 frt 20 denárért egy medvebocsot vásárolt, melyel mint ritkasággal, Puchheim tábornoknak (Obersten Leitenam von Pucham) kedveskedett.²⁾

¹⁾ Lásd az 1555, 1558, 1566, 1569, 1596, 1597, 1604, 1609, 1612 és 1703 évi városi számadáskönyveket a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Jegyezzük meg, hogy a vadállomány korszakunk kezdetétől fogva végéig igen csekély volt, úgy hogy egyszerre 2—3 embert kellett Pelsőcz vagy Dobsina felé kiküldeni, valahányszor „vadpecsenyére“ szükség volt. Így állván a dolog, természetes, hogy a vadak ára magas volt, például

	1597-ben,	1612-ben,	1703-ban
a fogoly	18 d.	—	15 d.
a császármadár	13 d.	8 d.	42 d.
a siketfajd	16—25 d.	—	27 d.
a nyest	—	1 frt 50 d.	2 frt 4 d.
a nyúl	20 d.	25 d.	18 d.
az őz	65—70—80 d.	1 frt 25 d.—1 frt 50 d.	—
a nyírfajd	—	13 d.	—
a marhahús fontja	—	4 d.	—
a szalonna „	—	—	12 d.

III. A kertművelés a XVI—XVII. században igen virágzott; még a piacon is minden ház mellett kertet találunk és hol házról, mint adásvétel, csere, zálog vagy örökség tárgyáról van szó, „a kerttel együtt“ soha sem hiányzik. Ezek nagyobbára veteményes kertek voltak, mert a gyümölcsös-, méhes-, komló- és sáfránkertek a Szőlőmál, Bányaoldal és Rákos lejtőin keresendők. Említésre méltó e részben a rozsnyai ev. egyház 1637. márczius 11-én történt megvizsgálásáról (canonica visitatio) szóló jegyzőkönyv, mely szerint Golcz Joákim német lelkész, panaszképen előterjesztette: hogy a város körül fekvő szántóföldeket még hivatalbeli előde idejében gyümölcsös és egyéb kertekké változtatták át, mi, tekintve, hogy kertekből tized nem jár, a papi jövedelem tetemes csonkúlását vonta maga után. ¹⁾

A sáfránkerteket a XVI—XVII. századokból maradt feljegyzések sűrűn említik, különösen a Szőlőmál alsó része, a bányaoldal és a Sajó partja voltak azon helyek, melyeken a sáfrántermelést nagyban üzték; minthogy a XVII. század elején ilyen kertekkel már ritkán találkozunk, valószínű, hogy a földművelés ezen ága már akkor jelentéktelen lett.

A komló-termesztés a XVII. század elején kezdett virágzásnak indulni, mikor, mint alább látni fogjuk, Rozsnyón egy tekintélyes serfőző czéh alakult meg, melynek tagjai az iparukhoz szükségelt komlót otthon termesztették. Különben már a XVI. század másik felében is majd minden előkelő háznál serfőzdét (Meltzhaus) találunk és az 1574. évi városi alapszabályok is több serfőzőről tesznek említést, kik a komlót bizonyára sem Ausztriából, sem Csehországból nem hozatták, hanem helyben szerezték be. Nem csuda aztán, ha a városi jegyző-

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség esztereki könyvtárában őrzött Rimanyi-féle jegyzőkönyv 766. és következő lapjait. I.

könyvek még a XVIII. század elején is komlókerteket érdeklő jogügyletekkel teltek meg.

Egy további neme a kertművelésnek korszakunkban a méhtenyésztés. Voltak ugyanis kertek, melyeket kizárólag vagy első sorban a méhek kedvéért ültettek be és aztán méhes kerteknek (Püergarten) neveztek. A rozsnyai méz és viasz a XVII. század folytán oly híres lett, hogy sok esetben az adós rozsnyai polgárnak tetszésére bízott: készpénzben, mézben vagy viaszban akarja-e tartozását leróni, amint az esztergomi érsekek is szívesen vették, ha nekik a census fejében 1—2 mázsa viaszot hoztak. A méhser e korszakban kedvelt szeszessital volt és méz vagy viasz adásvételéből illetőleg mézre és viaszra adott előlegezésből támadt perekre a városi tanács jegyzőkönyveiben sűrűn akadunk. ¹⁾

Végül említésre méltó, hogy Rozsnyó városának és több rozsnyai polgárnak a közeli Jablonczán, Almáson, Körtvélyesen (sőt még a távoli Hegyalján is) szőlője volt és hogy elvétele a len- és kendertermesztés nyomaira is akadtam.

IV. A földművelés és marhatenyésztés Rozsnyón jelentőségre nem vergődött és rendszerint a házi szükséglet fedezésére is elégtelen volt, minek oka a szűk és terméketlen határban keresendő, mely a népességgel arányban már akkor sem állott. A kecskét és juhot a városi alapszabályok a közlegelőből kizárták és tiltott jószágoknak vették és amennyiben a zsellérnek a XVII. században a tejelő tehén tartását sem engedték meg, bízvást feltehető, hogy a birtokos polgárnál sem látták volna jó szemmel, ha a marhatenyésztéssel nagyban foglalkozott volna. Ilyen

¹⁾ Kurtz Dániel és Szecei Jakab 1631. június 18-án kötelezték magukat, hogy Reimult Kristóf tescheni kereskedő hitelbe vett vászonért künn levő 90 tallérnyi követelését (10 tallérnyi perköltséggel tallérját 1 frt 80 denárral számítva) a löcsei Gallus napi vásáron készpénzben vagy árúban t. i. mézben vagy viaszban megfizetendik. Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—70. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

körülmények között a rozsnyai lelkész fizetését, mely, mint látni fogjuk 1666-ig a csucsomi, rozsnyai, nadabulai tizedből állott, tulságos busásnak nem mondhatnám, sőt 1608-ig sem lehetett e fizetés valami nagyon fényes, mely évig a betléri tized is hozzátartozott.

V. A haltenyésztést a rozsnyai polgárság a XVII. század közepéig nagyban űzte és pedig nemcsak a malmok, olvasztók, zúzdák és hámorok vízfogóiban kedvtelésből, hanem e célra épült halastavakban is és tényleges haszon kedvéért; így Adrián Henrik hagyatékához 1546-ban két halastó, egyike a kecske völgyben, másika a mészhegy alatt, tartozott; Német János hagyatékában 1581-ben 3 halastavat találunk: „az kisebbik halastó, a másik tót pénzemen vettem: ismét Rudna felé az völgyben a felső pusztá tó, de így, hogy az malom árokjából az cseveken szabadon mehessen az víz a tókban“ intézkedik a vonatkozó 1581. júli 1-én létrejött osztályegyeség; ¹⁾ Grünblath Gáspár is 1633-ban két halastavat hagyott örökösire, egyikét Vesko Gáspár háza mellett, másikat a mészhegy alatt; utóbbi Grünblath Dávidnak, előbbi pedig Szontagh Grünblath Erzsébetnek jutott osztályrészül. Minthogy Szontagh Pálné szül. Grünblath Erzsébet Iglón lakott, a néki jutott halastó kétségkívül külön jószágtestet képezett, melyben a halakat nem kedvtelésből, hanem eladás végett gondozták, mert fel nem tehető, hogy Szontagh Pál (Lajos fia) vagy szerelmetes hitvestársa Iglóról Rozsnyóra járkált volna, hogy a halakban és halfogásban gyönyörködjek!²⁾ A XVIII. század vége felé már ritkábban említik feljegyzéseink e tavakat, mi jele annak, hogy akkor e foglalkozással már felhagytak.

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvében foglalt, más tekintetben is érdekes, osztályegyeséget.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvében foglalt 1633. márcz. 3-án kelt osztályegyeséget.

Jegyzet. Említésre méltó, hogy a napszám 1555—1703-ig 6—10 denárról 12—24 denárra emelkedett, amennyiben 1703-ban egy bányász 18—24, egy kőműves 24, egy kaszás 21, egy szőlő nyitó 24, egy kapás 24, egy puttonhordó 12 és egy karószedő 15 denárt kapott egy napra, holott a XVI. században egy munkás sem kapott többet 10 denárnál.

Egy igavonó ökör 1596-ban 6—8 forintba, 1703-ban már 15—16 forintba került.

B) Az ipar.

VI. Az érczek felkészítése és a fémek előállítása a bányászattal lépést tartott, ennél fogva minden nevezetesebb bányához a XVI. században külön zúzda, mosó malmom és olvasztó tartozott, a nagy mennyiségben fejtett vaskövet pedig számos vas- és aczélhámorban dolgozták fel. A rozsniai vasipar annál könnyebben gyarapodhatott, mert bányavám nem terhelte, az egyház és iskola javára biztosított adója pedig (egy szekér — Hüle — vaskőtől 1 d. és egy hámortól évenként 2 frt) a lehető legcsekélyebb volt.¹⁾ A bányavámmentesség és azon körülmény, hogy a nagy mennyiségben található vaskövet olcsó szerrel fejtették, lehetett oka annak, hogy a vas- és aczélgyártás a XVII. században is virágzott, mikor az arany-, ezüst- és rézbányászat zúzdái, malmi és olvasztói felett már néma pusztaság virasztott; bár tagadhatlan, hogy az országos mozgalmak következtében beállott nyomasztó viszonyok, a városi lakosság elszegényedése és az 1574. évi városi alapszabályok 15. pontja, mely a városi erdő kiszeneelését betiltotta és az által a faszén könnyű és olcsó beszerzését megakadályozta, a vasiparra is bénítólag hatottak és a XVI. században fennállott hámorok számát

¹⁾ Lásd az 1574. évi városi alapszabályok 29. és az 1903. évi szabályok 14, 24 és 25 pontjait. VII. VIII.

tetemesen leszállították. Rezik, a „Gymnasiologia“ szerzője, Rozsnyót még az aczélhámorokról mondja híresnek és Zeiler is (Hungaria című 1690-ben megjelent műve 831. lapján) azt írja, hogy Rozsnyón néhány arany- és ezüstműve kívül számtalan vas- és rézműveket találunk, pedig úgy Rezik mint Zeiler idejében az olvasztók és hámorok már nagyjából elpusztultak és helyeiken más iparágakhoz szükségelt művek emelkedtek, mint például 1633-ban a régi Weiszer-féle olvasztó helyén a vargaczeh csertörője ¹⁾ és 1690-ben a város egykori rézhámora helyén Winter Mihály késmíves köszörűje. ²⁾ Különben a városi olvasztó 1632-ben, mely évben leégett, még üzemben volt és Kiss Péter 1697-ben „az városon alul lévő hámorból“ lopott holmi szerszámokat, mi kétségtelenné teszi, hogy a szóban levő ipar még korszakunk végén is kenyeret adott néhány rozsnyai polgárnak. Az egykorú emlékek, különösen Rozsnyó város 1555., 1566., 1569., 1596., 1597., 1604., 1609. és 1612. évi, valamint Csetnek város 1583—1631. évi számadásai kétségtelenné teszik, hogy ez időben úgy Rozsnyón mint Dobsinán és Csetneken házi- és gazdasági eszközökre tömérdek vasat dolgoztak fel. A füleki töröknek nagy mennyiségben szállított szögekét; rostélyokat, üstöket, pléheket, lánczokat, ásókat, bográcsokat, kapákat, vasajtókat, kalapácsokat, fűrészeket és baltákat a nevezett városokban kovácsolták, tehát az ugyanott készült rúdvasat nyomban értékesítették. Ugy látszik, hogy a vasipar e vidéken már akkor igen kifejlett volt és hogy minden kohó és hámor mellé egy-egy kovácműhelyet is rendeztek be.

A kézműipar Rozsnyón a XVI. században még gyéren volt képviselve és csak a XVII. század folytán terjeszkedett ki. A legtöbb rozsnyai czéh a XVII. század elején keletkezett, míg ugyanis az 1574. évi városi alap-

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét.

szabályzat csak a pékek, mészárosok, serfőzők, molnárok, aranymívesek, vargák és kovácsokról tesz említést, addig ezeken kívül 1632-ben: már a bodnárokat, nyereg- és szíjgyártókat, asztalosokat, csiszárokat, szabókat, takácsokat, csapókat, szücsöket, csizmadiákat és lakatosokat (derék czéh), 1633-ban: a keresztkészítőket (?)¹⁾ 1637-ben a kalaposokat, 1666-ban: a gombkötőket és rézműveseket, 1670-ben: a tűmíveseket és tímárokat, 1689-ben: a fazekasokat, 1691-ben: a mézeskalácsosokat, 1693-ban: a késmíveseket és 1695-ben a süvegeseket találjuk felemlítve, és 1695-ben az újbírónak a molnárokon, pékeken, ötvösökön, mézeskalácsosokon kívül 18 mond tizenennyolcz czéh adott ajándékot, tehát oly tekintélyes szám, mely arról tesz tanúságot, hogy a kézműipart akkor már általánosan kedvelték. Hiszen csak a vas és aczél feldolgozásával a kovács, lakatos, csiszár,²⁾ kés-míves és tűmíves, tehát 5 czéh foglalkozott és ne gondolja senki, hogy e sok mesterség arany-alapja akkor hiányzott, vagy hogy a czéhek gyengék voltak és kevés tagot számláltak; mert 1633. évi január 10-én tiz rozs-

¹⁾ „Kreizmacher Zech“, mivel foglalkozott ezen érdemes czéh és magyar neve mi volt? nem tudom. Lehetséges, hogy kőfaragók voltak, kik a sirkereszteket, melyekről az 1603. évi városi alapszabályok 58. pontja említést tesz, készítették. Más keresztekre Rozsnyó város protestáns lakossága nem igen szorult.

²⁾ A rozsnyai, dolsinai és csetneki aczél ez időben a legjobb hírben állott és ez okból az itteni csiszárok munkája is megtalálta jutalmát. A rozsnyai csiszárok még 1703-ban is százával szállították II. Rákóczy Ferencnek a kardokat (darabját 1 frt 70 denárért). Hasonlóan Csetneken is felvett korszáunkban tekintélyes csiszár czéhre találunk, melynek tagjai 1589—1594-ig a következő kardféléket készítették: görbe pengét (Sabelklinge) 33 d., két kézre való kardot (bädenhänder) 33—40 d., egyenes kardot (Schwert) 33 d., keskeny hegyes kardot (Konczir) 33 d., széles kardot (Palosch) 33 d., török hegyes tört (türkischen Stecher) 33 denárért, míg egy puskáért (Büchs) ugyanakkor 5 frt 50 d. is kértek. Rozsnyón 1703-ban egy-egy puska (karabély, töltéses karabély vagy egyszerű puska) 5 frt 10 denárba került. Hogy Rozsnyón régebben is jó puskát készítettek, igazolja Széchy György Murányaljáról 1609. augusztus 22-én Rozsnyó város tanácsához irt levele, melyben ezen főr „vagy 16 bányai puskákat gyalognak valót“ rendelt meg. XXVII.

A lópatkó ára 1596-ban 2 denár, 1703-ban már 9 denár.

nyai kovács legényt büntettek meg (mert újév szent napján Nadabulán mulattak) és nem hiszem, hogy ma Rozsnyón 10 kovács legény találatnék.

Az ipar ez időben a czéhrendszer merev szabályain belül, a hatóságtól eleve megállapított díjszabás szigorú betartásával és kizárólag ez által volt űzhető, ki a czéhbe belépett és ez által mesterségének önálló folytatására jogosultságot szerzett. E jogosultság kiváltságot képezett, mely aztán a rokon iparágak közt tömördek surlódásra szolgáltatott okot, amennyiben pl. az asztalos nem tűrte, hogy a molnár (ács) bármily közönséges faeszközt, ládát, lóczát vagy széket készítsen; a vargák, csizmadiák és timárok foglalkozása pedig e korszakban majdnem egy és ugyanaz lévén, jogosultságukat külön-külön előírni mindig nehézségekbe ütközött és csakis egyességileg időről időre sikerült. A czéhek alakulása a városi hatóság, az esztergomi érsek, a király vagy valamely már fennálló nagyvárosi czéh engedélyével történt. Az engedély rendszerint kiváltság alakjában adatott ki és érvényéhez megkívántatott, hogy a városi tanács által kihirdetve, a helyben és szomszédos városokban lévő rokon czéhekkal közölve és elfogadva legyen. A kiváltságlevél egyszersmind a czéhszabályokat foglalta magában és a rendtartást úgy a mesterek, mint a legények és tanoncok számára. Hogy a kiváltság gyakran módosítást szenvedett és helyére gyakran újabb lépett, igen természetes; mert hiszen semmi sem állandó a nap alatt és a viszonyok változtával a czéhszabályokon is változtatni kellett. A legkisebb haladásnak, melyet az ipar terén tettek, a politikai helyzet jobbra vagy rosszabbra fordulásánál és a tagok számában beállott gyarapodásnál vagy csökkenésnél a czéhszabályokon rögtön módosítani kellett, nem is említve, hogy minden czéh munkajogosultságát kiterjeszteni, mennél tökéletesebb rendtartásra szert tenni és kiváltságának több és több helyen pártfogót sze-

rezni törekedett: mi szintén oda vezetett, hogy egyik czéhszabály a másikat igen rövid időközben váltotta fel; Pázmány Péter el nem ismerte a szabályokat, melyek neki jóváhagyás végett beterjesztve nem lettek ¹⁾ és miután 1670-ben a protestáns vallást betiltották és a czéheket körmenetekhez és misékhez hajtották: Szelepcsényi ezen kötelezettséget a czéhszabályokba is beiktatta; ²⁾ mindkét esetben a rozsniai iparos czéhek új szabályokban gyönyörködhettek. Okadatolt és sürgős vala azon szabályok hatályon kívül helyezése, melyekben az adományozó (például anyaczéh) javára bizonyos előnyök voltak kikötve, mert ily esetben ezen előnyök az adományos czéhre nézve terhek valának, melyektől ez, mihelyt kissé megerősödött, menekülni igyekezett. A czéhszabályok ily gyakori megváltoztatása mellett a czéhek első alakulása idejét meghatározni és legrégibb szabályaikat kinyomozni szinte lehetetlen. — Érdekes, hogy a Rozsnó városi tanács, mely mindenkor arra ügyelt, hogy az ipar-rendtartások és czéhszabályok a legszigorúbban tartassanak be, néha méltányossági tekintetekből a czéhszabályoktól eltérést engedett meg és pl. 1701. szeptember 30-án Safranko Mihálynak, mert nem volt „annyira való értéke, hogy czéhbe állhasson“ engedélyt adott: „itt az városban mézeskalácsot sütni és árulni, hogy ez által élhessen 's mind penig valami költséget is szerezhessen magának, melylyel a czéhben beállhasson jövőendőben.“ ³⁾ Az ipar terén felmerült panaszokat rendszerint az év kezdetén intézték el, mikor a czéhek az új bírónál tisztelegtek és sérelmeiket illő ajándékok bemutatásával elő-

¹⁾ Lásd Pázmány Péter Selyén 1635. június 20-án kelt declaratióját (5. pont) a városi levéltárban. XIII.

²⁾ Lásd Szelepcsényi György N.-Szombatban 1630. július 18-án Rozsnóra írt levelét a városi levéltárban. LVII.

³⁾ Lásd a Rozsnó városi tanács 1612—1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

adták. Ki a jó egyetértést a czéhek közt megzavarta vagy másnak foglalkozását becsmérelte ugyancsak bűnhődött, így pl. 1635-ben, midőn Puskás János lakatos azt mondta: „inkább rabló lennék, semmint varga!“ úgy a lakatos mint a varga czéh összefutott és a béke csak úgy állott helyre, hogy a bűnös lakatosmester az egész varga czéhet megvendégelte és megkövette. ¹⁾

Minthogy a rozsnyai czéhek keletkezése az újabb korba esik és nagyobbára más városokból hozott szabályaik valami különös intézkedéseket nem tartalmaznak: azt hiszem, hogy feladatomnak jobban felelek meg, ha ezen szabályok részletes ismertetése helyett némely nevezetesebb iparágról egyet-mást említek meg és az akkori iparviszonyok megvilágítása végett a varga-, csizmadi- és tímárczéh munkajogosultságát irom le és más iparágról is egyet-mást mondok el.

A XVII. század elején a vargaczéh volt Rozsnyón az egyedüli, mely a bőr kicserzésével és a különféle lábbelik (csizma, sarú, bocskor) készítésével foglalkozott; 1636-ban Priniczer György varga hagyatékában például tímár műhelyet, esertőrő malmot és mindent, mi a varga mesterséghez szükséges volt, ugymint: kaptafákat, sámfákat stb. találunk, mely évben a vargaczéh esertőrőjéről külön is történik említés.

Már 1632-ben csizmadiákkal is találkozunk Rozsnyón, kik, mint 1695. márczius 23-án tett panaszukból tudjuk, kizárólag „két talpú, galléros és hegyes orru csizmák“ készítésével foglalkoztak. Mikor a vargák hasonló sarukat kezdtek varrni, a csizmadiák panaszra mentek a városi főbíró elé, ki a villongó felek közt egyességet létesített, mely szerint: „az böcsületes vargamester uraiméknak ő kegyelmeknek“ is megengedettett „csinálni két talpú és varrású sarút, szokás szerint való külső varrással, az kinek az gallérja legfeljebb 3 ujjnyi legyen, zsinórozás nélkül; de speczialiter csak azoknak, az kik ő kegyelmeket házoknál requirálni fogják, sokadalmakra is szabadosan, de a piacra nem.“ A béke azonban rövid ideig tartott, már 1700-ban „az itt való, rozsnyai böcsületes vargaczéh tamquam filialis recurrált kassai főczéhhez mint az anyához“ és Kassán enquêt tartatott, melynek szakértő véleménye

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

alapján „kerekded orrú, egy varrású csizmákat varrni“ a vargáknak megengedettett. Természetes dolog, hogy ezen finom megkülönböztetésekhez alkalmazkodni nehézséggel járt és így nem csuda, ha a csizmadia czéh, 1703. márczius 29-én is protestált a varga mesterek ellen, kik más formára varrtak, mint jogukban állott.

A vargák másik foglalkozása, t. i. a bőr kicserzése és befestése a XVII. század másik felében, mikor a rozsnyai tímárczéh megalakult és a bocskorkészítéssel, mely eredetileg egyedüli és kizárólagos teendőjét képezte, csakhamar be nem érte, hanem kivált az 1703-ban Kőrmöczbányáról szerzett szabályaira támaszkodva juh- és kecske bőroket is kezdett kicserezni és veresre festeni, szintén nagy perre szolgáltatott okot, melybe a csetneki és jolsvai vargák is avatkoztak. Miután a tímárczéh szabályai a király által is jóváhagyattak: a városi tanács 1704. ápril 17-én a feleket tekintettel „az országnak mostan controvertált állapotjára“ békeségre intette és kimondta: „a tímárczéhnek egyelőre szabad öreg és apró bőroket gyártani s azokat feketére, veresre, sárgára festeni,“ a vargáknak azonban szintén szabad „csupán maga szükségére, az kit maga műhelyében földolgoztathatja, de öreg bőrt egészen, vagy darabokban, apró bőrt pedig fejéren eladni“ a tímárokat illetően a „bőráruálás felülvizsgálása“ valamint „a bőrök taksálása és konfiskálása“ szintén ezek kizárólagos jogát és kiváltságát képezi. Ezen egység (ítélet) megszegése a 12 frtnyi pénzbírság daczára, melylyel sújtották, gyakran megtörtént, úgy hogy a pénzbüntetést 1706. május 6-án 24 forintra emelték föl; ugyanakkor megengedettett a vargáknak, hogy a borjúbórt fehéren is eladhatják.¹⁾

Eleink a maradandót és tartósat kedvelték, fésűiket is a késműves készítette és bizonyára nem törékeny szaruból, hanem elpusztíthatlan aczélból. A rozsnyai késműves czéh igen tekintélyes lehetett, mert az új bírónak 1696-ban „két kanna borral, egy hármas késsel és egy nagyfogú fésűvel,“ 1704-ben pedig „hármassal gyönyös késekkel és egy fésűvel kedveskedett.“²⁾

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612–1670. és 1688–1707. évi jegyzőkönyveit. A csizmak és sarúk árát az 1574. évi városi alapszabályok 40. pontja így szabja meg: egy paraszt fejelés 18 d., egy 12–16 éves fiúnak való csizma 14 d., ily fiúnak való borjúbőr sarú 12 d. egy asszonynak való csizma 28 d., egy asszonynak való sarú 17 d., egy asszonynak való fejelés 12 d. A Wesselényi számára Samson Jánostól 1644-ben vett jó bőrrű csizma sarkantyúkkal már 1 frt 50 denárba került; 1703-ban: 1 frt 36 d.—1 frt 40 d. a csizmak ára.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688–1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

A serfőzés Rozsnyón már a XVI. században általánosan kedvelt ipar volt: az 1574. és 1603. évi városi alapszabályok legalább többes számban beszélnek a serfőzőkről, midőn a búza malátázását tiltják, a sör árát és fogyasztási adóját megállapítják¹⁾ és a kimérést úgy szabályozzák, hogy a be nem jelentett sör elkobzását rendelik el. Még a XVII. században is majd minden előkelő háznál serfőzdét találunk; 1651-ben a zab malátázása is 24 frt bírság terhe alatt betiltatott. A serfőzők czéhe 1666. óta korszakunk végéig roppant népes és tekintélyes lehetett, mert emlékeink első helyen említik és az egyedüli czéh lévén, melybe az is beléphetett, ki ezen ipar terén jártassággal nem bírt, tagjainak száma csakhamar oly annyira gyarapodott, hogy 1703-ban, többektől a felvételt azon egyszerű oknál fogva megtagadta, mert „immár felesen“ voltak „ezen társaságban“ és a Lippay György által megerősített articulusok értelmében „az kit akarnak, csak azt veszik be!“ A felvétel megtagadása természetesen nagy elkeseredést szült, mert a visszautasítottak (Czimmerman alias Rézműves György, Plentzner Bodnár Mihály, ifj. Fassang János és Gömöry Dávid) előkelő gazdag polgárok voltak, kik a személyüket ért sérelmet el nem szenvedték és a városi főbírónál kerestek orvoslást, miből aztán egy, korszakunk végén még függő, per támadt, melynek során a serfőző czéh a városi tanácscsal is dacolt! ²⁾ Kár, hogy e czéh szabályait nem ismerjük, mert kétségtelül egyedül állanak hazai iparunk történetében azon intézkedésnél fogva: hogy a felvételt szakjártassághoz nem kötötték, más czéhbeli egyént is befogadtak a czéhbe és a felvételt a jogosult tagok kénye-kedvétől tették függővé.

A XVII. század másik felében a vászonfehérítés is meghonosult Rozsnyón, mely aztán oly arányokat öltött, hogy a város 1703-ban „a fejeztő helyektől“ taksát (ezer singtől 60 pénzt) szedhetett. ³⁾

¹⁾ 1574. körül nagyban 3 meszelyért 1 denárt, kicsinyben 2 meszelyért 1 denárt; 1603. körül pedig 2 meszelyért 1½ denárt fizettek; 1693. január 7-én intést vett a serfőzők czéhe a városi tanácstól, hogy „oly sert főzzön, a kinek itzeje egy polturát megérjen, másként czögére bevonattatik s nem is lészen szabad kiárultatni.“

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. és 1688—1707. évi jegyzőkönyvét.

³⁾ „Anno 1703 die die Junii az böcsületes tanács 24 személynek jelenlétében determináltatott közönséges consensusból, hogy az mely fejeztő helyek az böcsületes tanácsbeli személyektől kimutattanak 's raitok feirítnek eszten-

Mielőtt más tárgyra térnék, szükségesnek találok megjegyezni, hogy felvett korszakunkban a honi és helyi ipart mindenkor megbecsülték és a legzifrább és legdrágább czikkek előállítására módot és alkalmat adtak. Ha arról volt szó, hogy a város valakinek értékes ajándékot adjon, egy helybeli iparoshoz fordultak; eszökbbe sem jutott a külföldről vagy más városból megrendelni a kívánt tárgyat. Csetneken mindig helyben készült kardokat, puskákat és vaseszközöket használtak ajándékokra a XVI. században. Midőn pedig Rozsnyó városa 1703-ban II. Rákóczy Ferencz fejedelemnek és egyes tiszteinek roppant fényűzéssel kiállított ruhákat, társzekereteket, táborig konyha-eszközöket és más efféléket akart vinni ajándékkul, mindent helybeli iparosaival készíttetett. E részben Csapó Lukács főbíró és Kerepesi Mátyás firmender 1703. évi számadásaiban igen érdekes adatokkal találkozunk: egy közönséges csizma akkor 1 frt 36 denárba került, a sárga kordovány csizma azonban, melyet Kunus Márton a Pongrácz hadnagya számára készíttetett 2 frt 40 d., sőt a veres karmasin csizmáért, melyet Diga Bálint Arday Mihálynak csinált, 3 frt 74 denárt fizetett a város. Hasonlóan a Nagy András salagvardának készíttetett zöld remek dolmány 7 frt 38 denárba, a gr. Bercsényi Miklós számára készült dolmány pedig 26 frt 56 denárnál is többbe került.¹⁾ Az Orosz Pálnak és II. Rákóczy Ferencznek készíttetett 2 társzekéréért végül 97 frt 47 denárt fizetett a város a kovácsnak, nyereggyártónak, kerékgyártónak, asztalosnak és képírónak.

dőről-esztendőre tacsat fizessenek ezer sing vászon elfeiríthető helytől annuatim hatvan-hatvan pénzt, az mely gazda penig annualis censust meg nem adna vagy adni nem akarna, szabad lesz az város annak az kibe akarja conferalni.“ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jkönyvét.

1) 1703 die 13. octobris fizettem Zima Melchernek 3 motring		
arany fonalért és 1 lot guzsir selyemért, melyet gróff		
Bercseny Urunk ő nagysága dolmányához vöttem	12 frt	60 d.
It. Dolmánt bélelni vöttem 3 1/2 sing pajon nevő posztót.	2 „	64 „
It. Varni való selymet vettem	— „	94 „
It. Christian Hirsch uramtól vettem az arany zsinórhoz selymet		
egy latot és fél nehezéket	1 „	12 „
It. Ugyan Christian Hirsch uramtól vettem 2 1/2 sing világoskék		
kapiczáat bőr helyett a dolmány alá singit per d. 204	7 „	14 „
It. Vettem az arany fonalból 36 sing arany buritást, jött az munkájátul per d. 6	2 „	16 „

C) A kereskedelem.

VII. Rozsnyó városa, mint Felső-Magyarország egyéb helyei, a XVI. század első felében Lengyelországgal és Sziléziával a legszorosabb összeköttetésben állott; 1556. óta, mikor t. i. a török járomban nyögött a török zsidókkal, a XVII. század másik felében pedig a bécsi kalmárokkal is kötött kereskedelmi ügyleteket. Egykorú feljegyzéseink mutatják, hogy a forgalom, daczára a kedvezőtlen viszonyoknak és tökéletlen közlekedési eszközöknek, korszakunkban igen élénk volt és a mi leginkább feltűnő, hogy a rozsnyai kalmár bárhol könnyen és számot tevő hitelt talált, mint pl. 1540. körül: Adrián Henrik Lőcsén Feigel Jánosnál 3788 frt erejéig; 1560. körül: Stenczel Jakab Boroszlón Schilling Dánielnél 218 frt erejéig; 1631. körül: Kurtz Dániel és Szeñczy Jakab Teschenben Reimult Kristófnál, Modory György Krakkón Domsaal Mihálynál, Grünblath Márton Bécsben Dürenberger Andrásnál és Praember Farkasnál és 703 frt 50 d. erejéig Sándor Demeter Budán a zsidóknál; 1670. körül: Schmid János Bécsben Popovics Györgynél 906 tallér erejéig stb. Ezen könnyű hitel nyitját azon körülmény adja meg, hogy az idegen hitelező, ha követelése veszélyben forgott, nemcsak az adóst, hanem annak bármely polgártársát letartóztatta, mely általánosan követett „végrehajtási eljárás” aztán a városi tanácsot arra indította: hogy az idegen hitelező kielégítéséről lelkiösmeretesen gondoskodott és hogy — mint az 1603. évi városi alapszabályok 58. pontja is előírta — mások megrövidítését, „nehogy ártatlan szenvedjen!” soha meg nem engedte.

A rozsnyai kereskedelem kiviteli czikkeit főkép az ezüst, a vas, az aczél, a méz és a viasz képezték; míg a gabona, a fűszerek, a nádméz, a posztó, a vászon és a bor voltak azon árúk, melyeket közel- s távolból a városba hoztak és ott valamint környékén nyereséggel el-

adtak.¹⁾ Jóllehet az ezüst kivitelét országos törvények tiltották és adásvételét korlátozták, ezen nemes fémeket mégis korszakunk végéig úgyszólván szabadon adták és vették, Erdélybe, Siléziába és Lengyelországba kivitték és még 1632-ben is Pap János a Sándor Demetertől vásárolt és Erdélyben ismét eladott néhány márka ezüstön tetemes összeget veszített. Az aba-, morva-, ánglus- és karasia posztók Rozsnyón nagy keletnek örvendtek; hiszen 1670-ben Krausz Gergely rozsnyai polgár „ennek előtte való esztendőben egyszer is másszor is” vásárolt posztókért Schubert Bertalan lőcsei kereskedőnek 765 mondd hétszázhatvanöt forinttal tartozott, pedig ugyanakkor Schmidt János Popovics Györgynek és Dobos Márton Nitsch Ágoston besztercebányai kereskedőnek, szintén adósa volt. A borkereskedelem korszakunkban a regale-jog alapján a város monopoliumát képezte, melyből, mint alább látni fogjuk, szép jövedelmet húzott. Minthogy Rozsnyó korszakunkban csupán hetivásárokkal bírt, melyek népesek voltak daczára a rozsnyai kézművesek és kal-márok igényeiknek teljesen meg nem felelhettek: a XVII. század folytán a közeli távoli sokadalmakra is mind sűrűbben ellátogatott a rozsnyai polgárság és pedig nemcsak Lőcsére, Miskolczra és Besztercebányára, hanem Pestre sőt a távoli Szegedre is.²⁾

¹⁾ Némely árucikknek akkor igen nagy ára volt pl.

1597—1612. és 1703-ban:
 Egy mázsa vas 1 frt 50 d. 2 frt.
 Egy mázsa ón 27 frt. —
 Egy mázsa réz 6 frt. 5 frt 40 d.
 Egy márka ezüst 9 frt. —
 Egy köből búza 80 d. 1 frt.
 Egy köből zab 40—58 d. —
 Egy font bors 80 d. 1 frt 20 d.
 Egy vég karasia 19 frt. —
 Egy rőf bársony 1 frt 60 d. —
 Egy kőncz papiros 12 d. 18—21 d.
 (egy kötés 20 kőncz).

1703-ban:

Egy sing vastag vászon ... 6—7 d.
 Egy font só 6 d.
 Egy font túró 6 d.
 Egy font szalonna 12 d.
 Egy font puskapor 1 frt 20 d.
 Egy lat szegfű 30 d.
 Egy font gyömbér 60 d.
 Egy lat szerezsendiővirág 54 d.
 Egy sing gyolcs 17—27 d.
 Egy sing világoskék kapicza 2 frt 4 d.

²⁾ Lásd Amhad Buliuh és Memhed Buliuh basák Szegeden 1652. már-

A rozsnyai kalmárok száma a XVII. század folytán mindinkább gyarapodott és így nem csuda, ha 1689-ben „az becsületes kalmárczéh is praesentálta magát“ a rozsnyai főbíró előtt és „fűszerszámmal“ kedveskedett neki; ezen czéhhez aztán korszakunk végéig találkozunk: 1695-ben egy palaczk bort, 1 font borsot és egy font gyömbért, — 1625-ben pedig mint „becsületes kereskedő-társaság és czéh fűszerszámot, bizonyos mérőt“ adott az új bírónak, ¹⁾ mely adatok egy tekintélyes és sok tagot számláló czéhre vallanak.

1703-ban Rozsnyón már Zima Menyhérd, Hirsch Keresztély, Deák Károly és más kereskedőkön kívül már „patikáriust“ is találunk, kitől a főbíró 3 denárért tén-tát vásárolt.

Állandó póstával szintén csak az 1703. évi számadásban találkozunk először, midőn is a városi főbíró „lőcsei póstamester uramnak szokás szerint“ 2 ezüst talért (4 frt 87 d. értékben) és 12 apró (fenyű?) madarat (45 d.) küldött ujévi ajándékkul. Rozsnyón tehát ez időben még posta nem volt és Lőcsére küldtek (talán havonként vagy hetenként egyszer) a levelekért és csomagokért!

Grünblath Márton előkelő rozsnyai kalmár volt, ki azonban 1631. körül, talán nagymérvű veszteségek következtében kötelezettségeinek eleget nem tett és e miatt jobbról-balról perekkel támadtatott meg; testvérei Dávid és Gáspár szintén 1022 frt 91 denárt követeltek rajta, mely tekintélyes összegben aztán el is marasztaltatott és pedig úgy, hogy boltját becsukták és ennek kulcsait a városi főbíró kezéhez adták. Szegény tehát, mai szólásmóddal élve, csődbe jutott. Szomorú helyzetéből felesége Weiszer Zsuzsanna segítette ki és pedig oly módon, hogy tartozásáért sa-

czius 16-án „az rozsnyói és ott környül levő kalmár áros kereskedő dűszes emberekhez“ irt levelöket a Rozsnyó városi levéltárban fasc. 1652—1653 alatt XXXV.

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

át vagyonával kezességet vállalt, mire az üzlet ismét megnyílt; de azután is jobbára csak a Praember Farkas és Dürenberger András bécsi kereskedők által nyújtott hitelen tengődött. Miután azonban Grünblath Márton atyja, Gáspár, 1633-ban elhunyt és négy gyermekére igen szép vagyont hagyott, melylyel ezek 1633. márczius 3-án osztozkodtak: az áldozatkész Weiszer Zsuzsanna kezessége véget ért, mert férje nehéz helyzetéből kiszabadult, hitelezőit egytől egyig kielégítette és ezentúl a városi tanács jegyzőkönyvében semmi nyoma, hogy Grünblath Mártont valaki perelte volna.¹⁾ Ugy látszik tehát, hogy már a XVII. században is készpénz és tőke kívántatott ahhoz, hogy valaki mint kereskedő boldogúljon!

Ezzel nagyjából előadtam volna: mivel foglalkozott a kisvárosi polgárság a XVI—XVI. században? láttuk, hogy akkor Rozsnyón a bányászaton kívül az ipar számos ága és a kereskedés virágzott, pedig a polgárháborúk, a borzasztó török hódolás és a rendezetlen viszonyok e boldogtalan korában sem földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisztérium, sem ipar- és kereskedelmi kamara, sem takarékpénztár, de még vasút, távirda és posta sem létezett! Hogyan történhetett, hogy ezen szomorú állapotok dacára mindenhol nyüzsgő, pezsgő életet találunk, hogy a vállalkozási kedv egy perczig sem szünetelt és hogy lépten-nyomon új jövedelmi forrásokat nyitottak? A serfőzés és komlótermesztés, mely egykor Rozsnyón annyi embernek kenyeret és munkát adott, már régen teljesen beszünt; a rozsnyai csiszárok, késmívesek, takácsok, tűmívesek és keresztkészítők (?) már régen kihaltak és velők iparuk és czéhök is sírba szállt; a gombkötők, rézművesek, ötvösök és fazekasok foglalkozását most már csak egy-két ember folytatja; a vászonfehérítés, a méz- és viaszkereskedés minden jelen-

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

tőségét elvesztette az újabb időben és a csapók, szűcsők, szűrmívesek, tímárok, csizmadiák, cipészek, mézeskalácsosok, szabók, asztalosok, bodnárok és kereskedők munkája a nagy vidék daczára sem találja már remélt és megérdemlett jutalmát.

Mi okozta e pusztulást? Hogy van az, hogy e pusztulás még folyvást tart?

IV. FEJEZET.

Rozsnyó város kiváltságai és viszonya az esztergomi érsekhez.

RROZSNYÓ város, mint fennebb rövid történetében kimutattam, a XIV—XV. század folytán a bányászoknak országszerte nyújtott kedvezmények alapján és az esztergomi érsek atyai pártfogásával mindazon jogokat és kiváltságokat megszerezte magának, melyekkel e korban Magyarországon a szabad bányavárosokat felruházták. Korszakunk elején nevezetesen

a) határát, beleértve a csucsomi és nadabulai területet, a kir. kisebb haszonvételeket és az összes földesúri jogokat, szabad tulajdonaként használta és jövedelmével számadás kötelezettsége nélkül szabadon és korlátlanul rendelkezett;

b) lelkészét szabadon választotta és a gömöri főesperes (archidiaconus) hatósága alúl kivett egyház és iskola körül az összes kegyúri jogokat gyakorolta;

c) bíróját és tanácsát szabadon választván, területén úgy a közigazgatást, mint az igazságszolgáltatást szabadon és önállóan kezelte, különösen jogában állott: belügyeit szabadon alkotott statutumok segítségével rendezni, az egyes polgárok jogait és kötelességeit előírni, a közrendészet és jogszolgáltatás módját megállapítani, a városra hárult terheket, az országos adókat is beleértve, az egyes polgárookra kivetni és behajtani, az igazságszolgáltatás közben kiszabott bírságokat, pénzbüntetéseket és elkobzott vagyont a maga javára felhasználni és a bűnösöket érdemök szerint halállal is megfenyíteni;

d) a város a maga felsőbb és legfelsőbb hatóságának és bíróságának egyedül az esztergomi érseket és a királyt ismervén el, a megyének és országos bíróságoknak a polgárság ügyeibe semmiféle befolyást nem engedett;

e) a végrendelet és törvényes örökösök hátrahagyása nélkül elhunyt polgárok hagyatéka a városra hármodt;

f) a város ekkép nemesi kiváltsággal lévén felruházva, árui vám- és harminczad mentességben részesültek és polgárai hadi kötelezettséget vagy épen nem, vagy pusztán a város érdekében és saját tisztök vezérlete alatt teljesítettek és végre

g) Rozsnyó városa az esztergomi érsekben inkább pártfogóját mint földes urát tisztelte és neki az eleve és örökidőkre megállapított bányavámon, censuson és egyházi adón kívül mással nem adózott, semmiféle szolgálatot nem teljesített.

Igy álltak a dolgok korszakunk elején, mikor a szabad királyi és kiváltságos városok szabadsága közt még alig volt különbség és Rozsnyó bányavárosa jogait úgy az esztergomi érsek, mint a megye és az egész ország már ennél fogva is tiszteletben tartotta. Az esztergomi érsekek Rozsnyó belügyeibe a XVI. században legfeljebb panasz (felfolyamodás) esetén avatkoztak és mint e város igazi jóltevői mindig azon voltak, hogy a polgárok egyetemének több és több jogot szerezzenek és ez által a rozsnyai bányaipart virágzóbbá és a kincstáruk javára jövedelmezőbbé tegyék; ha a város és az érsek közt megosztott földesúri jogból nehézség vagy surlódás támadt, mint pl. 1555-ben, midőn Oláh Miklós érsek Rozsnyón a regale csonkításával borokat méretett ki, az ügy a város előterjesztésére és rendszerint a város előnyére békés, barátságos úton és hamar kiegyenlítettett; az évi census mindig egy és ugyanaz maradt és ha a pénzláb megváltozott vagy rendkívüli viszonyok álltak be, úgy

a census, mint a bányavám és az egyházi adó (pactata) szabályszerű alku útján, nem pedig egyoldalúlag és önhatalmúlag az érsekek által, állapítottatott meg. A város méltányolni tudta az akkori bonyolult viszonyok és mozgalmak közt kétszeresen becses pártfogást, és ha baj érte vagy veszély fenyegette, csak az érseknél kereste és az érseknél találta biztos támaszát, jó és balsorsban hozzá fordult, akkor is, midőn jogainak kiterjesztésén fáradozott, akkor is, midőn magától nyomasztó terheket akart elhárítani. Minthogy pedig a pártfogás rendszerint hathatósnak és sikeresnek bizonyult: a város nem késett az atyai gondoskodást gyermeki ragaszkodással meghálálni, a buzgó gyámolítást ajándékokkal és áldozatokkal viszonzni és a jóindulatot ez által kiérdemelni és magának a jövőre nézve is biztosítani, hogy mindennekben az „úr ő nagysága“ kedvét kereste. Érdekes, hogy ezen jó viszony, melyben Rozsnyó városa az esztergomi érsekkel állott, akkor sem változott meg, midőn a város protestáns hitre tért és ennél fogva az egyházi és vallási kapcsolatok közöttük majdnem teljesen elszakadt.

A XVII. század elején más fordulatot vettek a dolgok: a nemes ember és szab. kir. város kiváltságos állása, a jobbágy- és jobbágy-község függő helyzete közt t. i. a XVI. század folytán mindig élesebb lett az ellentét, mely az 1514. évi parasztlázadás megtorlásából indult ki, a végvárok érdekében a megyékre vetett terhek felosztása alkalmával határozott alakot nyert, a karok és rendek törvényhozói jogát körülíró 1608. évi K. u. I. t. cz. által törvényes alapra állíttatott és ezentúl 1848-ig (a jobbágyság teljes felszabadításáig) a nemesi szabadság és jobbágyi szolgaság közt lebegő (amphibialis) kiváltságok eltörlésére ingert és alkalmat szolgáltatott. Rozsnyó, mert szabad királyi város nem volt és a törvény róla külön nem intézkedett, akarva nem akarva, teljesíteni kényszerült, mit a megye előbb a végvárok- aztán a

hadviselés érdekében tőle követelt ¹⁾ és pedig anynyival inkább, mert eltekintve attól, hogy teljesen szabad város nem volt, (a törvény előtt legalább nem), szabadságának czíme a bányászat is a XVI. század másik felében szemmel láthatólag meggyengült; tudta és érezte — mint az 1603. évi alapszabályok 23-ik pontja mutatja, hogy kiváltságos állását a változott viszonyok közt csak akkor tarthatná meg, ha bányászata révén a szab. kir városok közé vétetnék fel, mihez akkor, miután a török hódolás következtében nagy szegénységben is görnyedett, pusztuló bányászata kevés reményt nyújthatott. Az esztergomi érsekek megragadták a kedvező alkalmat és élni kezdtek a földesúri joggal, melyet nekik az általános felfogás és közvélemény a már most többé-kevésbé jobbágy községnek tekintett Rozsnyóra nézve biztosított; így történt, hogy Forgách Ferencz, Pázmány Péter és Lósy Imre a censust egyoldalúan 500 forintra emelték fel, a várost tartózkodás nélkül a legkülönfélébb megbízásokkal terhelték és felhasználva az egyenetlenséget, mely a XVII. század elején Rozsnyón a magyar és német nemzet közt támadt, némileg már a város igazgatásába is avatkoztak, amennyiben Forgách a városi képviselők számát 24-ről 48-ra tette, Lósy a bíróválasztás idejét és rendjét írta elő, Pázmány pedig a hatóság elleni engedetlenség megfenyítését és a czéhszabályok felülvizsgálását magának tartotta fenn.²⁾ A város, mert két nemzetében magával meghasonlott, Gömörmegyével és az Andrassy családdal folytonosan viszálykodásban élt, melyben a hatalmas érsek közbenjárása és támogatása nélkül szabadságát és vagyona egy részét feltétlenül elvesztette volna, és mert az érsekek atyai gondoskodásukat ezentúl sem tagadták

¹⁾ Lásd az 1558, 1566, 1569, 1599, 1597, 1609 és 1612. évi városi számadásokat a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Vess össze Várda Pál, Forgách Ferencz, Pázmány Péter és Lósy Imre vonatkozó leveleit a Rozsnyó városi levéltárban. IX. XII. XIII. XIV.

meg tőle és kiváltságait másokkal szemben feltétlenül megvédték: szó nélkül tűrte a jelentéktelen beavatkozást és készséggel elfogadta az újításokat; ennél fogva az érsekkel a régi jó viszonyban maradt, mely daczára a köztük fennforgott valláskülönbségnek és daczára, hogy mindkét fél vallásáért egyaránt buzgott, bensőségéből 1656-ig mit sem veszített. — — —

1656-ban ezen viszony a város nagy kárára teljesen megváltozott. Lippay György érsek ugyanis a rozsnyai polgárság áttérítését vette célba és miután ezen törekvése nem várt ellentállásra talált, „engedetlen rozsnyai alattvalóin“ azzal boszúlta meg magát: hogy a várost eddig élvezett szabadságától majdnem teljesen megfosztotta, a városi tanács hatósági és bírósági hatáskörét a legszűkebb határok közé szorította, a város jogát a caducitásokra, bírságokra és elkobzott vagyponra nézve eltörölte, a polgárságot, kegyúri jogának sérelmével, a jezsuiták jármába hajtotta, a várost egyszerű jobbágy-községnek nézte és reá új meg új terheket vetett.¹⁾ Természetes dolog, hogy Rozsnyó városa ezentúl nem pártfogóját, hanem ellenségét látta az esztergomi érsekben, a kényszerrendszabályokat, melyekkel Lippay György az erőszakkal behozott róm. kath. vallásnak jövőt akart biztosítani, csak addig tartotta meg, míg a kényszer tartott és szüntelen azon fáradozott, hogy az érsek törekvéseit megghiúsítsa; — viszont az esztergomi érsek is ezen-

¹⁾ Lásd Lippay érsek Szent-Kereszten 1656. márczius 13-án, Hölgý Gáspár N.-Szombatban 1656. október 6-án, Lippay érsek Pozsonyban 1658. aug. 18.- és 1659. június 10-én a városhoz írt eredeti leveleit a városi levéltárban. XV. XVII. XVIII. XIX.

Érdekes, hogy a város a pozsonyi káptalan előtt 1659-ben kötvényt állított ki, melyben bűnös voltát elismerte és az érseknek engedelmességet fogadott, mi természetesen a hatalmas főpap egyenes parancsára és a legborzasztóbb kényszer hatása alatt történt. Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredeti kiadványt.

túl minden tekintet félretételével a vele szemben gyenge várost leigázni és hatalmába keríteni törekedett.¹⁾

Minthogy Rozsnyó Thököly Imre és később II. Rákóczy Ferencz felkelését régi szabadságának visszaszerzésére használta fel és a jezsuiták uralmát ezen felkelések lezajlása után is nehezen tűrte: Lippay György érsek utódai Szelepcsényi György, Kolonich Lipót és Keresztély szászherceg még tovább mentek, a büntetés gyanánt behozott terheket állandósították, az önkénytes ajándék címén történt adózást úrbéri kötelezettséggé változtatták át, az egyházi jövedelmet (a pactatákat) magán embereknek adták bérbe, a város censusát 600, aztán 780, majd 936 forintra emelték föl és Rozsnyó területét a regale- és földesúri jogokkal együtt tulajdonuknak kezdték tekinteni, minek 1715. május 15-ikén Szász Keresztély érsek világos bizonyítékát is adta: midőn Rozsnyó szabad bányavárosát, Csucsom, Nadabula, Sajó-Püspöki és Velkenye községével és a nadabulai, csucsomi, betléri, alsósajói, gócsi, oláhpataki, dobsinai, csetneki, ochtinai, restéri, geczeli, pelsőczi, berzétei, sajópüspöki és velkenyei egyházi tizeddel együtt, minden megkülönböztetés nélkül, évi 2400 frtnyi bérért — — Rozsnyó városának bérbe adta.²⁾ Az elnyomott város — elég botorúl — elfogadván a bérletet, magának tulajdoníthatja, ha aztán az általa bérbe vett, tehát az érsek tulajdonának elismert, városi regale- és földesúri jogoktól megfosztatott.

Rozsnyó városa tehát 1656—1715-ig kiváltságait nagyrészen elvesztette és csak annyi jogot élvezett, mennyit neki a magára haragított esztergomi érsek nagy ke-

¹⁾ A városi tanács, e korbeli jegyzőkönyve szerint, Lippay és érsek utódai egyenes parancsa ellenére, ezentúl is a 20 forintot meghaladó polgári- és bűnügyekben szabadon ítél, a jezsuitákat a legkisebb oltalomban sem részesítette és ősi kiváltságaihoz feltétlenül ragaszkodván a hatalmas földesurat mindinkább a városra haragította.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredetit.

gyelmesen meghagyott; minthogy pedig régi szabadságának megtartása- illetőleg visszaszerzése érdekében, a felkelésektől eltekintve kísérletet sem tett és kényszer helyzete daczára a már most teljesen földesurává lett érsekkel folytonosan ellenkezett és újjat húzott, bányaipara pedig számot tenni megszűnt: erősen lefelé gurúlt a hanyatlás lejtőjén, melyre az érseki kegy eljátszásával lépett és gyors léptekkel haladt az arányosítási per felé, melyben önállóságával javadalmait is az érsek javára elvesztette.

Érdekes, hogy az esztergomi érsekek 1656. óta egészen más hangon és modorban leveleztek a várossal, mint az előtt; különösen Szelepcsényi György rideg, boszús és büszke soraiban hiába keressük azt a meleg és udvarias hangot, mely Pázmány Péter leveleit jellemzi.

V. FEJEZET.

A városi polgárság szervezete.

A bíróválasztás szabadsága Rozsnyó városának azon ösi jogaihoz tartozott, melyeket az 1656-ban megindult ellenreformatió sem mert megtámadni és kétségbe vonni. Ezen szabadság az önkormányzat összes jogait foglalta magában, a polgárság egyetemét illetve és ez által úgy közvetlenül a városi alapszabályok alkotásánál, a tisztújításnál és a hatósági működés folytonos ellenőrzésével, mint közvetve a városi tanács és városi képviselők közbenjöttével érvényesítettet. Nézzük már most tüzetesen: kik kezelték Rozsnyón az önkormányzat hatalmát?

1. A polgárság egyeteme a városban születés vagy szabályszerű felvétel következtében polgár-joggal felruházott férfiakból alakult, kik mindannyian a gazdag, úgy mint a szegény és az előkelő, úgy mint az alacsony származású, a közügyek vezetésénél egyformán jogosultak voltak és a nyilvános szereplésből kizárt nőkkel és kiskorú gyermekekkel, valamint a polgárjogtól megfosztott egyénekkkel együtt két táborra — a magyar és német nemzetre — oszoltak. Ezen szoros értelemben vett polgárok a tisztújítás alkalmával közgyűlést tartottak, melyben a városnak, aztán alapszabályokba foglalt, törvényeket hoztak; a városi tanácsnak utasításokat adtak; e tanácsot és a 24 tagból álló képviselőtestületet megválasztották, a képviselő testületet a hatósági intézkedések

szigorú ellenőrzésével megbízták és a városi vagyon kezelése módját megállapították. Ilyen közgyűlés, a tisztújítástól eltekintve, csak az egész várost érdeklő és rendkívül fontos ügyben hivatott össze; rendszerint a városi képviselők, a két szószóló és néhány előkelő polgár közös értekezlete helyettesítette, kik aztán az egész városi közönség nevében határoztak és intézkedtek.

A két nemzet korszakunk végéig külön és önálló testületet képezett, melynek mindenike féltékenyen őrizte jogait, külön tanácskozott és szószólójában külön képviselővel bírt; a szószólók (firmender, Vormund) ennél fogva úgy a polgárság, mint a városi képviselők és a városi tanács kebelében előkelő állást foglaltak el, mindenik nemcsak elnöke és vezére, hanem állandó képviselője is volt a maga nemzetének, ki aztán a városi tanács működését és különösen a városi vagyon kezelését folytonosan szemmel kísérte és egyszersmind arra ügyelt, hogy a hatósági intézkedés nemzete érdekeit ne sértse. — Hogy a magyar nemzet szószólója mintegy 1666-ig rangban a német nemzeté után következett és hogy a szószólókra a nemzetiségi viszályból kifolyólag nehéz szerep hárult, már elmondtam.

2. A 24 képviselőt a városi polgárság az általános tisztújítás alkalmával, évről-évre és a maga kebeléből választotta meg; ezen férfiak tehát a városi polgárságot képviselték, midőn a városi tanács működését figyelemmel kísérték és neki úgy a gazdaság, mint a közigazgatás és igazságszolgáltatás terén segédkeztek. Különösen tisztökben állott: a városi vagyon kezelését ellenőrizni, a bíró számadásait megvizsgálni, a városi alapszabályokat évenként átnézni, módosítani és kiegészíteni, továbbá arra ügyelni: hogy az alapszabályok szigorúan tartassanak meg és végül a felett örködni: hogy a város szabadsága és törzsvagyona csorbát és csonkulást ne szenvedjen. A szószólókkal együtt tehát a város kormányza-

tára jelentékeny befolyást gyakoroltak, a hatósági intézkedéseknek irányt szabtak, a várost érdeklő fontosabb ügyet pl. városi vagyon elidegenítését, rendkívüli vagy nagyobb kiadás folyóvá tételét és új adó vagy illeték behozatalát csak hozzájárulásukkal lehetett elintézni, sőt még a végrendelkezések fölvételénél, a mértékek hitelesítésénél, a borvételnél, a tűzhelyek megvizsgálásánál, a húslátásnál és elmérgesedett perek lebonyolításánál szintén közreműködtek. Hatalmuk és befolyásuk a polgárságtól vett megbízáson alapúlt, mely oly teljes és korlátlan volt, hogy a városi tanács nehézség esetében nem a polgárság, hanem a szószólók és képviselők véleményét kérte ki; nincs is semmi nyoma, hogy a város közönsége a maga képviselőit valamikor cserben hagyta volna.

Forgách Ferencz bíboros érsek Nagy-Szombatban 1613. december 28-án, Szilágyi János drégelyi jószágigazgató felterjesztésére, a városi képviselők számát 48-ra emelte föl, mitől azonban csakhamar eltértek, valószínűleg azért: mert a pártoskodás, melylyel Forgách Ferencz intézkedését okolta, lelohadt és a behozott újítást a város kiváltságaiba ütközőnek találták.

3. A városi tanács vagy bíróság (Raht, Gericht) a főbíróból és a XVI. században 11, a XVII. században pedig 12 esküdt polgárból (tanácsosból) állott, kiket a városi polgárság az általános tisztújítás alkalmával évről-évre választott és nagyszámú segéd- és szolgaszeméllyel látott el. A rend fentartásával és a törvények alkalmazásával megbízott tekintélyes testület a főbíró elnöklete alatt rendes üléseket tartott, melyek „czinkus-törvény“ vagy „pontadik“¹⁾ nevet viseltek, isteni tisztelettel kezdődtek és — lakomával végződtek. Korszakunk

¹⁾ A „czinkus törvény“ és „pontadik“ neve egy és ugyanazon cselekvényből t. i. a társaságból kirekesztett (in Bann gelegt) gonoszok, (czinkosok) elleni perből (Tädig) veszi eredetét.

első felében minden ügy, a legcsekélyebb ügy, mint a legfontosabb, ilyen ülésben nyerte elintézését, miután akkor az egyes esküdtek hatásköre még külön megállapítva és kijelölve nem volt; később a városi tanács egyetemleges felelőssége az egyes esküdtek intézkedésénél szintén és pedig abban találta kifejezését: hogy az intézkedés az egész városi tanács nevében történt és pontos végrehajtásáért az egész városi tanács vállalt szavatosságot. Eltekintve attól, hogy fontosabb, (az egész várost érdeklő) ügyeket a 24 képviselő kebeléből kiküldött biztosok közbenjöttével és ellenőrködése mellett kellett elintézni: a városi tanács úgy a közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás és a városi vagyon kezelése körül önállóan és függetlenül intézkedett, magát az „urak“ czimével tisztelte meg és a városban oly tekintélylyel bírt, melynél csak hatalma volt nagyobb. Határozatait csak szabályszerű felfolyamodás útján, az esztergomi érseknél, lehetett megváltoztatni; ki a tanácsnak nyíltan ellenszegült, 1635-ig a városból száműzetett és vagyonától a város javára megfosztatott; ezen túl pedig korszakunk végéig kellő megfenyítés végett az esztergomi érseknek jelentetett föl.

Midőn a városi tanács hivatalos működését megkezdte, első teendője volt a városi alapszabályokat és az egyes czéhek alapszabályait „megerősíteni,“¹⁾ a czéhek közt támadt surlódásokat kiegyenlíteni és a volt tanács elleni panaszokat elintézni. Ez utóbbiakkal rendszerint sokat kellett foglalkozni, mert a kérlelhetlen szigor, melylyel a „bíróság“ eljár, visszahatást és ellenségeskedést szült; a borzasztó hatalom pedig, mely e bíróság kezében összpontosult, nem ritkán jogsértésre is vetemedett.

Erre megjelentek az u. n. burgrechtesek, t. i. azok, kik polgárjogért folyamodtak és miután a városi tanács

¹⁾ Ezen „megerősítés“ az akkori ildomos és udvarias tisztí irány (stylus curialis) kifolyása és annyit jelentett, mint tudomásul és szoros alkalmazkodásul venni.

által a körülményekhez képest megállapított díjat lefizették és esküvel hűséget fogadtak: a városi polgárság kötelékébe vétettek fel.

Aztán a városi molnárok, pásztorok, lerakók (Schröter), szolgák és korcsmárosok felfogadása és meghiteltetése következett és korszakunk vége felé a „pálinka korcsmák” bérbeadása.

Végül pedig minden egyes tanácsosnak megmondattott: melyik pontját az alapszabályoknak tartozik egyelőre foganatosítani? és milyen intézkedés szükséges arra nézve, hogy a városi közönség körében példás rend uralkodjék, a közérdek valamiben sérelmet ne szenvedjen és hogy az ügymenet semmiféle körülmények között meg ne szakíttassék?

A városi főbíró rendszerint a volt esküdtek sorából választatott meg és ritka eset, hogy hivatalát egymásután következő több évben viselte volna, ép oly ritkaság azonban az is, hogy az új tisztújítás alkalmával teljesen mellőztetett és valamely tekintélyes tanácsosi állomásba nem helyeztetett volna. Ő volt a város képviselője, a polgárság, a 24 képviselő és a városi tanács elnöke, az esküdtek teendőit ő osztotta ki, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás terén felmerült kisebb jelentőségű panaszokat önállóan intézte el, tisztársai felett szigorúan kezelt fegyelmi hatalmat gyakorolt, a város bevételeit és kiadásait elszámolta, a város jövedelmeit beszedte, terheit kifizette; miután sem a polgárság, sem a 24 képviselő, sem a városi tanács jogköre szabatosan körülírva nem volt, a főbíró nem ritkán a legfontosabb ügyben is önállóan és bölcs belátása szerint intézkedett, kivált korszakunk első felében, mikor az esküdtek nagy része előre meghatározott önálló hatáskörrel még nem bírt és mindenben a főbírótól esetről-esetre vett parancs és utasítás szerint járt el. A polgárságot, 24 képviselőt és városi tanácsot összehívni és hiteles okmányokat ki-

adni szintén tisztéhez tartozott; e czélból a pecsétek¹⁾ és jegyzőkönyvek az ő rendelkezése és őrizete alatt állottak. Minthogy pedig a rozsniai egyház az ellenreformáció idejéig a város egyháza volt, a főbíróban ezen idő alatt egyszersmind az egyház világi fejét és képviselőjét tisztelték, ki hivatalánál fogva az egyház és iskola körül a kegyúri jogokat gyakorolta, a vallás-erkölcsi élet tisztaságára felügyelt és az esperesség hitczikkelyeit a város nevében elfogadta és érvényre juttatta; midőn azonban az ellenreformáció megindult és az egység a hit dolgában megszűnt: ezen kitűnő jog és kötelesség részben a felekezetek felügyelőire háramlott, kik azonban a városi főbíró és városi tanács kegyúri- és felügyeleti jogát szintén elismerték és tiszteletben tartották. — A XVII. század folytán a városi tanács kebelében keresztülvitt munkafelosztás a főbíró hatáskörét szűkebb és szűkebb határok közé szorította, anélkül azonban, hogy fegyelmi, elnöki és felügyeleti hatalmát, melyet ezentúl úgy mint eddig tisztársaira gyakorolt, lényegesen korlátozta volna és jöllehet a főbíró korszakunk végén már többé-kevésbé önálló hatáskörrel felruházott tisztviselőket látott oldala mellett, ezek mégis oly alárendeltjei maradtak, hogy mindenben az ő utasítása szerint kellett eljárniok. A főbíró évi fizetése 1711-ben 100 tallérban és 3 hordó borban állapított meg, az előtt bizonyára sokkal csekélyebb volt. Távolléte vagy akadályoztatása esetén egy tanácsos képviselte, ki a „legidősbbs“ esküdt nevét és czimét viselte.

Az esküdtnek munkaköre, a bányamesterét kivéve, csak korszakunk folytán lett külön-külön megállapítva és

¹⁾ Egy régi pecsét „Sigillum oppidi montani Rosnobia“ körirással paizsot mutat, melyet kiterjesztett szárnyakkal angyal tart; a paizs alsó része liliomba végződik, melyből 3 rózsza emelkedik ki, úgy, hogy a 3 virág a liliom fölé helyezett bányász-jelvény közé esik; a czímer jobb és baloldalán mélyedés van, melyben 16—10 évszámot találunk.

eleve kijelölve, még 1667-ben is két esküdt polgárral találkozunk, kiknek külön címök és önálló hatáskörük nem volt és 1546-ban a bányamester az egyedüli esküdt, ki előre meghatározott és állandó hatáskörrel bírt és kit ennél fogva a főbíró egyéb teendőknél csak kivételesen használhatott. A XVI. század másik felében már a vásárbírákról és egyházfiakról történik említés; 1632-ben sörúrral, mezei bíróval és malomúrral, 1697-ben jegyzővel, 1705-ben izstrázsamesterrel és 1711-ben gazdával (frumentarius), építőmesterrel és árvagyámmal találkozunk. Ezen hivatalok címe és neve folyvást változott; több hivatalban két egyént találunk, minek okát a magyar és német nemzet külön állásában kell keresni, az egyik t. i. a magyar, a másik a német nemzet kebeléből választott meg.

A bányamester a bányákra és az erdőgazdaságra felügyelt, bányaügyekben szakértőül szolgált, a bányavámot beszedte és a bányászok közvetlen előljárója és bírója volt; 1546-ig egyszersmind az érseki kamara élén állott és mint ilyen az esztergomi érseknek is hittel hűséget fogadott. Jöllehet rangban a főbíró után következett, önálló hatáskörrel bírt és a XVII. században külön jegyzőkönyvet (bányakönyvet) vezetett: mégis korszakunk végéig csak a főbíró, illetőleg városi tanács tudtával és beleegyezésével intézkedhetett. Már 1630. körül segédvel rendelkezett, ki szintén esküdt polgár volt és előbb bányásznak, aztán bányamesterlegénynek és korszakunk vége felé al bányamesternek neveztetett. A bányamester évi fizetése korszakunk kezdetétől végéig 6 mondd hat forintból állott.

A vásárbírák (Markrichter) már a XVI. század második felében külön említett esküdtek voltak, kik a vásárra felügyeltek, az adásvételekből támadt viszályokat elintézték és a helypénzeket beszedték; mint a vásárrend, árszabások és hiteles mértékek őrei egyszersmind a pia-

czy rendőrséget kezelték és különösen arra ügyeltek, hogy a városi polgár az árúk és termények bevásárlásánál rövidséget ne szenvedjen és idegennel szemben mindig előnyben legyen.

Az egyházfiak (Kirchenväter) az egyház (és iskola) vagyonát és jövedelmeit nyilván tartották, a papok és tanítók fizetését behajtották, az egyház érdekeit, úgy a hatóság, mint a társadalom körében megóvták és e célból az egyházat érdeklő ügyekben úgy a lelkésznek mint a főbírónak végrehajtó közegei voltak. A protestáns vallás kiküszöbölése után számuk egyre olvadt le és e tiszt hatásköre mindinkább megszorított, míg 1710-ben teljesen eltöröltetett, mikor is e név a templom szolgájára (sekrestyésre) ragadt.

A mezői bírák hatáskörébe a városi gazdaság kezelése, a megye-igazítási és birtok-ügyek eldöntése s az utak és hidak fenntartása esett; később a földbírák (Feldrichter) címével éltek és korszakunk végén a városi gazdaság kezelése hatáskörükből kivétellett és külön gazdákra bízott, kik évi fizetésül 12 köből gabonát kaptak.

A malom-, bor- és sör-urak 1711. óta korszakunk végéig évi 18 forintért teljesítették azon köteleket, melyeket a gabonaórlás, borkereskedés, serfőzés és a bor- és sörmérések folytonos szemmeltartása eléjük szabott; a XVII. században díjazásuk még csekélyebb volt; míg a XVI. században teendőjüket a főbíró egyik vagy másik esküdt közreműködésével végezte el.

Állandóan alkalmazott jegyzőt csak 1697. óta találunk, kinek 1711-ben 100 magyar forintnyi fizetés állapított meg; az irnoki teendőket akkor is a — — tanító végezte, ki ez okból minden pontadik alkalmával csekély díjazásban részesült ¹⁾ és az 1697-ik évet meg-

¹⁾ Az 1703. évi városi számadás szerint az iskola-mestert a főbb czinikos törvények alkalmával 1—1 forinttal díjazták.

előző években a jegyzői tisztelet is, természetesen külön tiszteletdíjért, betöltötte.

A városi tanácsosok sorában említett „izstrázsa-mezssteri“ tiszte valószínűleg csak 1705—1706-ban állott fönn, mikor II. Rákóczy Ferencz fejedelem Rozsnyón tartózkodott és a fejedelmi udvar biztonságáról a város is az által gondoskodott, hogy egyik esküdt parancsnoksága alatt tekintélyes őrcsapatot tartott. — Pénztárosa a városnak akkor még nem volt.

Az adó beszédését a XVII. század vége felé szintén már több e célra választott esküdt polgár eszközölte, kik 1711-ben egyenként 18 magyar forintnyi fizetést húztak.

Az egyházi tized 1666-ban a lelkészek és egyháziak rendelkezése alól elvonatván, gyakran és huzamos időn át tekintélyes bérösszeg fejében a város kezébe jutott, mely e jövedelmet szintén esküdt polgárok által szedette be, kiket tizedszedőknek (decimator) neveztek és évenként 1711. körül 6 köből gabonával fizettek.

A város két hadnagyságra oszlott, melyekben egy-egy hadnagy és két tizedes örködött a rend felett, kik úgy, mint a két község (Csucsom és Nadabula) birái a tanács segédszemélyzetét képezték és a főbíró rendelkezése alatt állottak. A karhatalmat egy városi szolga (Stadtdiener) testi ereje szolgáltatta még 1703-ban is; de az 1711. évi szervezkedés alkalmával már 2 hajdút alkalmaztak, kiknek évi bére 60 forintban és 4 pár csizmában állapított meg, holott a városi szolga bére még a XVII. század közepén hetenként csak 33 denárból állott. Minthogy a hatóság egész korszakunkban általánosan elismert tekintélynek örvendett és hatalma előtt mindenki meghajolni kényszerült: bizvást feltehető, hogy a hadnagyok és tizedesek, mint a lakosság által szabadon választott bizalmi férfiak, a felfegyverzett városi szolgával a rendet bármily körülmények közt fentartani

és a hatóság parancsának érvényt szerezni képesek voltak és hogy ennél fogva a kis had, melyet a város ezen mozgalmas időben zsoldban tartott, rendőri szolgálatot a városon belül ritkán teljesített.

Mint hogy úgy a tiszti-, mint a szolgaszemélyzet mindenkor a városi polgárság nevében járt el és eljárásában a város törvényeihez alkalmazkodott, kérlelhetlen szigorral kezelt hatalmát is a polgárságnak köszönte: mindeütt példás rend uralkodott és önkényről senki sem panaszkodhatott, annál kevésbbé, mert ott voltak a szószólók és a képviselők által kiküldött biztosok, kik a városi tanács működését folytonosan szemmel kísérték és a törvénytelen intézkedés elhatározását ideje korán megakadályozták. Ezen ellenőrködésnek és részben a tiszti megbízás rövid tartamának köszönhető, hogy a városi tisztviselők hatalmukkal vissza nem éltek és köteleiket pontosan teljesítették, anélkül, hogy az egész tanácssal és képviselő testülettel egyetemben tudták volna: meddig terjed jogkörük, melybe a polgárság bizalma állította?

VI. FEJEZET.

A városi polgárság, mint a főhatalom birtokosa.

MÁR, az előző fejezetben ismertetett szervezet következtetni engedi, hogy a városi polgárság soha ki nem adta kezéből a jogot, melyet részére az önkormányzat szabadsága biztosított. Befolyását különösen az által érvényesítette, hogy 1) hatalmából közegeire csak annyit ruházott, mennyit az ügyek gyors és pontos ellátása feltétlenül igényelt; 2) ezen közegek eljárását határozott szabályokhoz-, az újítások behozatalát pedig jóváhagyásához kötötte és 3) a városi hatóság működését folyton szemmel kísérte és fontosabb teendők teljesítéséhez a maga kebeléből biztosokat küldött ki, miáltal a hanyagságot és mulasztást lehetetlenné tette.

1. A két szószóló, 24 képviselő és városi tanács megválasztása egy évre és rendszerint új év napján (ritkán vizkeresztkor) történt. E célból a jogosult polgárok közgyűlést tartottak, mely rendszerint igen zajos volt, mert a választást megelőzőleg a régi tanács számot adott működéséről, a főbíró előterjesztette számadását és a városi alapszabályok felolvasása után azok végleges megállapítása is képezte a tanácskozás tárgyát. Egyik szónoklat a másikat érte, egyik indítvány a másikat követte, sőt szemrehányásokban — — sem volt hiány; a XVII. században, mikor a két nemzet egymással versengett és 1656. óta, midőn a hit terén is felbomlott a béke, a korteskedés és pártszenvedély nem ritkán szintén elragad-

ták a kedélyeket és így nem csoda, ha a tisztújítás, mint Lósy Imre 1639. október 3-án kelt rendelése ¹⁾ mondja, reggeltől késő éjjelig tartott, miután ilyenkor mindenki szabadságot vett magának hosszadalmas szónoklatokat tartani, ezt meg azt közhírré tenni és mindenféle dolgokat sürgetni (indítványozni).

Miután a lelépő tisztikarral érdeme szerint elbántak és a városi alapszabályokra nézve megállapodásra jutottak, a két nemzet külön-külön egy-egy szószólót és együttesen 24, illetőleg Forgách Ferencz érsek Nagy-Szombatban 1613. december 28-án kelt rendelete ²⁾ következtében mintegy 1635-ig 48 képviselőt választott és csak aztán következett szabályszerű titkos szavazás útján a városi főbíró és 12 esküdttársának megválasztása.

Erre a városi tanács a hitet letette és a választás befejezettnek nyilvánítatván, rögtön jogerőre emelkedett; legalább semmi nyoma: hogy az esztergomi érsek — vagy a megye — a választás vezetésére vagy a megválasztott tisztikar megerősítésére magának korszakunkban jogot igényelt volna. A kijelölés és a választás vezetése a szószólókat illette, kik e részben nemzetökkel tanácskoztak és a 24 képviselő segítségével éltek.

A választás befejeztetvén, ősi szokás szerint kezdetét vette az áldomás, a nagy lakoma (Richteressen), melyben az egész városi közönség részt vett; ezen a város költségén folyt általános dinom-dánom kisebb-nagyobb rendezavarás és czivakodás nélkül ritkán folyt le, mert hiszen a választás sok csalódással járt, és a pártszenvedély, ha bortól felhevült, újból és újból kitört és túlsapongott a megengedett határokon. Ezen bajon akart segíteni az 1603. évi alapszabályok 59. pontja, mely az agape (lakoma) díszének és méltóságának megóvása cél-

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredetit. XIV.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredetit. XII.

jából 12 mondd tizenkét forinttal rendelte sújtatni, ki a lakoma közben czivakodást kezdett, mely összeg minden jogorvoslat kizárásával nyomban behajtatott és — — — itálra fordittatott.¹⁾

Lósy Imre 1639. évi október 3-án kiadott rendelete az alapszabályok megállapítását és a volt tanács izgalmas számonkérését a tisztújítástól elválasztván, sok zenebonának vette elejét, mert ezen fontos és beható vizsgálatot igénylő tárgyak aztán egy később megtartott közgyűlés elé kerültek, melyben a 24 képviselőnek már könnyebben sikerült a hiábavaló gyűlölség és igazságtalan bosszú útját kész javaslatok beterjesztésével elvágni és a volt tisztviselőket méltatlan támadásoktól megóvni.

Ha a főbíró évközben leköszönt vagy elhunyt, helye szabályszerű választás, nem pedig helyettesítés útján töltetett be; az új főbíró ily esetben tisztét csak a legközelebbi általános tisztújításig viselte.

2. A városi alapszabályok azon általánosan kötelező határozatok gyűjteménye, melyeket a polgárság a jó rend érdekében hozott. Ezen „törvény“ nagy szerepet játszott városunk történelmében; a polgárság mindenkor szabadsága zálogát látta benne és szigorú megtartásától várta a város jólétét; a városi tanács feltétlenül ragaszkodott hozzá és nehéz viszonyok közt nyilvános felolvasásához folyamodott; az egyes pedig azt hitte, hogy vele a hatóság önkényét zárják ki. A gyűjtemény maga évről-évre hol lényeges, hol jelentéktelen módosítást szenvedett, amennyiben minden év elején beható tanácskozás tárgyát képezte. A városi tanács ugyanis minden év vége felé kiküldött egy-két írástudó egyént (rendszerint a lelkészt és tanítót), hogy az érvényben lévő okmányt az évközben hozott határozatokkal kiegészítsék, az elavult intéz-

¹⁾ Lásd az 1603. évi városi alapszabályokat a Rozsnyó városi levéltárban. VIII. 59. pont.

kedéseket a változott viszonyokhoz képest módosítsák és az alkalmilag kifejezésre talált közkívánságokat (ujításokat) szövegezzék. A szószólok közbenjöttével is ekkép gondosan összeállított munkálat aztán a 24 képviselőnek megvitatás és az egész polgárságnak végleges megállapítás végett beterjesztetvén, nyilvánosan felolvastatott, szükség esetében módosított és megerősítés, azaz szoros mihez tartás végett a városi tanácsnak kiadatott. A rozsniai polgárságnak ezen az ősoktól reá maradt alapszabályzat egész szövegére kiható törvényhozási intézkedése évközben ismétlődött, valahányszor a szükség az elfogadott alapszabályoktól eltérést parancsolt, vagy előre nem látott eset új szabályt igényelt; mert a rozsniai polgárság a viláért sem tűrte volna, hogy valaki „róla nélküle“ határozzon; ha belényugodott is abba, hogy ezen „határozást“, természetesen az ő nevében, a szószólok, 24 képviselő és városi tanács közakarata emelte általánosan kötelező törvény erejére, mindenkor megkövetelte még is: hogy a határozat nyilvánosan felolvastassék és az alapszabályokba felvétessék. Mondanom sem kell, hogy az alapszabályok a felolvasás és elfogadás után nyomban jogerőre léptek, hogy életbeléptetésök felsőbb jóváhagyáshoz kötve nem volt és hogy megírásuk ősi magyar szokás szerint nagy áldomással járt. ¹⁾

Tartalmukat tekintve ezen szabályok magukon viselik koruk jellegét és így annál inkább fájlni kell, hogy szövegükét, az 1574. és 1603. évi példányokét kivéve, csak töredékesen ismerjük. A vallásosság és közerkölcs

¹⁾ A városi számadások szerint:

1604-ben a 24 képviselőre költöttünk midőn a czikkelyeket meg- írták (als sie die Artikel gemacht)	4 frt 63 d.
1609-ben a szószólokra és 24 képviselőre költöttünk ételben, midőn a czikkelyeket megírták	5 frt 12 d.
1612-ben a szószóloknak megfizettük, mit a 24 képviselő elköltött, midőn a czikkelyeket írták	5 frt 98 d.

Lásd a Rozsnó városi levéltárban őrzött eredeti számadáskönyveket.

érdekében hozott nagybecsű határozatokon kívül különösen azon intézkedések kötik, le figyelmünket, melyekkel a „jó rend“ és nyugalom fenntartását, az egyházi-, iskolai és városi vagyon „tisztá“ kezelését, a polgárság anyagi gyarapodását (első sorban a bányászat felvirágoztatása által) és a város szabadságának sértetlen megtartását vélték biztosíthatni; azonkívül annyira-mennyire a jogokat és köteleességeket írták elő úgy az egyes polgár, mint a városi tanács és 24 képviselő számára, és hogy a törvény teljes legyen végül a büntetést is megállapítják, melyet az egyes szabályok megszegése maga után vont, sőt néhol még, az elnéző hatósági közeget sem hagyák fenyíték nélkül. Találkozunk ezen szabályokban oly intézkedésekkel is, melyek arról tanúskodnak, hogy a polgárság a maga megmaradása és a jó rend érdekében drákói szigort alkalmazott, mint pl. 1686. december 22-én történt, mikor nehogy a város a borzasztó adók súlya alatt elpusztúljon, kimondatott: hogy az adóhátrálékokkal terhelt birtok a hátrálékok fejében zálogba vetendő és hogy e birtok kiváltása csak is a lefizetett terhek kétszeres összegével történhetik; ¹⁾ 1651. szeptember 22-én pedig a zab malátázását 24 mondd huszonegy forinttal (mai értékben mintegy 200 frttal) rendelték megfenyíteni, tehát oly óriási bírsággal, mely a serfözöket a sör hamisításától bizonyára elriasztotta. ²⁾ Nem kevésbbé érdekesek a városi polgár előjogait tárgyzó szabályok, mint például 1620(?)—1635 körül az, hogy csak városi ügyvéd képviselheti a feleket a városi tanács előtt ³⁾ és hogy idegen ember a rozsnyai piacon csak

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jkönyvét a városi levéltárban. XXXIX.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

³⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét és Pázmány Péter Sellyén 1635. június 20-án kelt declaratióját a Rozsnyó városi levéltárban. XIII.

akkor vehet terményeket és árúkat, mikor a rozsnyai polgárság már bevásárolt; sőt 1632. körül az idegen embernek szigorúan tiltva volt a terményért többet igényi és megadni. ¹⁾

3. A polgárság be nem érte azzal, hogy hatóságát maga választotta és hogy magának évenként, a viszonyokhoz képest módosított törvényeket alkotott; hanem e törvények pontos végrehajtását is folytonosan ellenőrizte és a városi tanács kezeit különösen a városi vagyon kezelése körül igen megkötötte. A főbíró ennél fogva rendkívüli vagy nagyobb kiadás folyóvá tételéhez a 24 képviselő illetőleg a polgárság engedélyét tartozott kieszközölni, a földesúri jogok és városi javadalmak értékesítése (például bérbeadása), a polgárookra hárult terhek megállapítása és kivetése, a várost érdeklő fontosabb perek megindítása vagy letétele és városi vagyon elcserélése, elzálogosítása vagy elidegenítése szintén csak a polgárság tudtával és beleegyezésével történhetett. Ezen polgárság azonkívül biztosokat küldött oly intézkedések foganatosításához, melyek az egész várost érintették, pl. a tűzhelyek megvizsgálásához, a mértékek és súlyok hitelesítéséhez, a húslátáshoz, a végrendeletek felvételéhez stb. Sőt még elmérgesedett osztály- és más perek elintézésénél is közreműködött a polgárság, mintha egy családot képezett volna, mely nem tűrte, hogy tagjai egymást rontsák és viszálykodásban éljenek.

Mielőtt jelen fejezetet bezárnám, két körülményre akarnám még a szives olvasó figyelmét felhívni.

Korszakunkban a városi kormányzat egyes tényezői tüzetesen körülírt hatáskörrel nem bírtak, így főképp a 24 képviselő nem ritkán az egész polgárság nevében és

¹⁾ „Rosnyobanyenses inhihentur ut a statutis super sedeant quibus prohibuerunt ne extranei fruges in emporio ipsorum sine scitu oppidi meliori, pretio coemere praesumant, qui si obtemperare noluerint, nundinae transferentur ad Pelsőcz.“ Lásd Gömörvármegye 1632. évi jegyzőkönyvét (159. pont) a megyei levéltárban.

az egész polgárság helyett intézkedett anélkül, hogy erre külön felhatalmazást nyert volna és anélkül, hogy azért valaha kérdőre vonatott volna. Ennek oka abban rejlett, hogy a képviselők előkelő és tekintélyes polgárok voltak, kik pusztán a polgárság (nagy közönség) érdekeit képviselték.

A másik körülmény még fontosabb, mert a polgárság oly önmehtagadó, érett gondolkozásáról tanúskodik, melyet csak a római köztársaság virágkorában találunk. Ha ugyanis veszély környékezte a várost és ellenséges támadástól kellett tartani: minden hatalom a főbíró kezébe tétetett le és a parancsoláshoz szokott polgárság esküjéhez híven „el nem szaladt, hanem bírái mellett élte fogytáig úgy viselte magát tehetsége szerint, amint lehetett.“¹⁾ Mintha a régi rómaiak példáját követve, ez esetben teljhatalmú diktátort láttak volna a városi főbíró személyében!

¹⁾ Lásd a következő fejezetet és az 1688—1707. évi jegyzőkönyvben foglalt eskümintákat.

VII. FEJEZET.

A városi tanács mint közhatóság, intézkedései, a nyilvánkönyvek vezetése, hiteles okmányok kiállítása az árvák és gondnokoltak vagyona és a város biztosítása körül.

1. Mint már említém, a városi tanács egész korszakunkban mindazon jogokat élvezte, melyek akkor a közhatóságokat illették. Tekintélye roppant nagy volt, ki az idézésre meg nem jelent, a bíró szavára nem hallgatott, a városi tanácsot vagy bármely tagját becsmérelte, magát a „bíróság“ színe előtt illedelmesen nem viselte, vagy a hatóságot valótlán előadással félrevezette: úgy tekintetett, mint a ki törvényes felsőbbségét megvetette, és ezen bűnös cselekedete vagy mulasztásáért fogsággal vagy érzékeny pénzbírsággal lakolt. Nebánts Pétert például 1569. június 13-án 10,000 darab zsindelyben marasztalták el, miután a városi tanácsot becsmérelte és ha meg nem fogadja, hogy többé nem fogja tenni, még keményebb büntetés érte volna; ¹⁾ Kis Péter 1634. október havában elfogatott, mert a város jelvényét (mellyel t. i. az idézés történt) megvetette; Grünblath Gáspár és Fischer György 1636-ban azért lakoltak, mert egy évvel az előtt valótlán előadással félrevezették a hatóságot ²⁾ és Tóth György 1703. február 7-én csak azt mondta tárgyalás közben a tanács színe előtt, hogy „ellenfele,

¹⁾ Lásd az 1569. évi városi számadás-könyvet a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612–1670. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

Német János, nem igaz uton járna, azaz hazudna“ és „bezzeg szánkba rakta,“ és már is „ezen két becsstelen szólással“ a törvényszéket sértette meg, „holott szépen, tisztán és csendesen kellene kinek-kinek beszélni!“ A vége pedig az lett, hogy széksértés (violatio sedis) címén nyomban 40 mondd negyven forintnyi pénzbírságban marasztalták el.¹⁾ E részben még a legalsóbb hatósági közegek is különös oltalomban részesültek, így például Bodnár alias Koszko Jakab 1635. februárius 16-án szintén elfogatott, pedig vétsége mindössze abból állott, hogy midőn a városi önkénytesek (Drabanten) Pelsőczról hazatértek, azt merte mondani: „ihon jünek az ingyenélők.¹⁾“

Másrészt a városi tanács kebelében is a legnagyobb rendet és fegyelmet találjuk. A városi főbíró kénye-kedve szerint rendelkezett esküdt társaival és ha ezek közül egyik vagy másik mulasztás vétkébe esett, könyörület nélkül megfenyítettett. Reichenphader Mihály bányamestersegéd például 1635-ben, az első törvénynap alkalmával a templomban megjelenni elmulasztván, azért kérdőre vonatott, úgyszintén Groó György sörúr 1636-ban, mert törvénynap előtt a főbíró engedélye nélkül szőlőjébe ment és Weber alias Rump Gergely esküdt 1635-ben, mert vonakodott a főbíróhoz haza kíséreni.³⁾

Érdekes, hogy az idézés (fürfodern) városi jelvény-nyel t. i. a város czimerét feltüntető kisdud paizs (ezüst vagy rézlemez) felmutatásával történt, melyet egy esküdt (nem a városi szolga!) személyesen tartozott az idézett lakásában felmutatni.

A városi tanács közhatósági jellegét ez időben mindenki elismerte, az esztergomi érsek akkor is, midőn vele

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

³⁾ Ugyanott.

teljesen ellenkezésbe jött és az ellenreformáció érdekében azon fáradozott, hogy e hatóság általánosan elismert tekintélyét csökkentse és hatalmi körét megszorítsa. Lippay érsek például 1658-ban ugyancsak gyanúsította a főbíró, hogy „injuriákkal illeti a patereket — a szegénységet elnyomja és — — töltözik (gazdagodik)“; azért azonban 1659-ben megkívánta, hogy a pozsonyi káptalan előtt kiállított kötelezvény a város pecsétjével is erősíttessék meg.¹⁾

Üléseit a városi tanács 1700-ig hol a városházán, hol a főbíró házában és akkor tartotta meg, mikor szűksége felmerült és a főbíró a tanácsot összehívta; 1700. január 15-én azonban végzésileg kimondatott, hogy a tanács ezentúl hetenkint kétszer t. i. hétfőn és csütörtökön közigazgatási és törvénykezési gyűlést tartand. Ezen közgyűlések a templomban, isteni tisztelettel indultak meg és kedélyes áldomással (lakomával) végződtek; ez utóbbi költségeit természetesen a város viselte,²⁾ amint a „búcsúpoharat“ is, melyet a főbíró az év végével esküdt társainak adott, a város fizette meg.

2. A tanács egyik főteendőjét a nyilvántönyvek vezetése és hiteles okmányok felvétele és kiadása képezte. A XVI—XVII. században a fekvő vagyon örökölt és szerzett volta, a szerzés címe és időpontja és a birtoklás háborítatlan minősége még fontosabb következményeket vont maga után, mint napjainkban, mikor mindez szintén lényeges befolyást gyakorol az örökösödési-, tulajdoni- és birtokjogokra. Korszakunkban nem csak a vérrokon, hanem a szomszéd és tulajdonostárs is bizonyos előjogokkal birt, melyek az ingatlanok átruházása és átháram-

¹⁾ Lásd Lippay György 1658-ban Rozsnyó városához intézett leveleit és a pozsonyi káptalan előtt kiállított kötvényt a városi levéltárban. XX.

²⁾ Lásd az 1555, 1558, 1566, 1569, 1597, 1674, 1609, 1612 és 1703. évi városi számadáskönyveket a Rozsnyó városi levéltárban és alább a vagyonkezelésről szóló fejezetet.

lása alkalmával érvényesíteni lehetett és tiszteletben tartani kellett. Ennélfogva az átruházást és átháramlást mindenkor nyilvánosan, a hatóság színe előtt kellett teljesen bevégezett ténynyé változtatni és hogy ez így és nem másként történt, arról maradandó emléket (bármikor beszerezhető bizonyítékot) alkotni, melyből aztán nemcsak a birtok címét és a szerzés időpontját, hanem, mi újabb birtokváltásnál roppant fontossággal bírt, egyszersmind a vagyon szerzeményi vagy örökölt voltát is beigazolni és megállapítani lehetett. A fekvő vagyonra vonatkozó bizonyítékok jegyzőkönyvi egybegyűjtése és gondos megőrzése úgy a felek mint a hatóság érdekében állott, előbbieknek az által jogaik érvényesítésére kellő alkalmat és módot, vagyonuk biztosítására erős fegyvereket és a sok felől támasztható igények elnémitására hatásos szert nyújtottak, a hatóság pedig ekkép az egymás ellen törő igények és jogok elbírálásához biztos mérleget és zsinórmértéket nyert, mely a döntés nehéz munkáján nagyot könnyített. A hagyatékok hatósági elintézését és az osztály-egyességek nyilvántartását különben az 1658-ik évig a város, ezentúl pedig az esztergomi érsek örökösödési joga, mely az u. n. caducitásokra nézve t. i. törvényes és végrendeleti örökös hiányában beállott, is szükségessé tette, mert e nyilvántartás és hatósági beavatkozás nélkül e jogot soha sem lehetett volna érvényesíteni. — Minthogy a bányák adományozása régibb jogok sérelme nélkül történt, ennélfogva nemcsak az adományozás ténye, hanem időpontja is nagy fontossággal bírt és így gondoskodni kellett arról, hogy az adományozás jegyzőkönyvileg is megörökíttessék, miből aztán kérdés esetében úgy az időpontot (tehát a jog régibb voltát) mint a tényt magát bármikor beigazolni lehetett. — A joggal élni kellett, mert különben elévült (elveszett), minthogy pedig a körülmények néha úgy hozták magokkal, hogy valaki jogait érvényesíteni ideig óráig hajlandó vagy

képes nem volt és azokat magának mégis fentartani kívánta: gondoskodni kellett arról, hogy e kívánság ünnepléses bejelentése is jegyzőkönyvileg megörökíttessék, mert csak így lehetett aztán a hallgatag lemondás és a csendes (háborítlan) birtoklás fontos következményeit elhárítani. — A fekvő- és bánya-vagyon végül már a legrégibb időben tulajdonosának hitelt biztosított és adós-ságok fedezetére biztos (el nem rejthető) alapul szolgált. A vagyon ezen természetes minőségét tehát úgy az adós, mint a hitelező javára már korszakunk elején kiaknázták, midőn a kölcsönszerzést a vagyonra történhető bejegyzés által könnyítették, a hitelezők jogait pedig a bejegyzések időpontjainak megfelelő elsőbbséggel ruházták fel. Ekkép a bejegyzés (bejelentés) ténye és időpontja oly fontosságot nyert, mely jegyzőkönyvi megörökítését feltétlenül szükségessé tette, mivel anélkül kérdés esetében a fekvő- és bánya vagyon jelzálogi minőségét kihasználni és a hitelezőknek egy és ugyanazon vagyonra szerzett jogai fellett igazságosan döntení teljes lehetetlen lett volna.

A városi tanács mindezen bejegyzések érdekében hiteles jegyzőkönyvet vezetett, melybe úgy a birtokváltozásokat, mint az adományozásokat, óvásokat és jelzálogos követeléseket időrendben felvette. Ha a bejegyzés ellen 15 legfeljebb 30 nap alatt valamely közletről vagy távolról érdekelt fél részéről óvás- vagy kifogás nem történt: a bejegyzés jogerőre emelkedett és többé megtámadható vagy felbontható nem volt; ellen esetben az óvás illetőleg kifogás szintén bejegyeztetett és azzal, ki ellen irányult, közöltetett, mire az ügy tárgyalása megindult és vagy egyességleg vagy ítéletileg tisztáztatott, mely egyes-ség vagy ítélet szintén jegyzőkönyvbe jegyeztetett. A bejegyzésért illeték (Gerechtigkeit) címén mérsékelt díjat — 1634-ben 2—12 denárt — kellett fizetni és a jegyzőkönyvi kivonat, mely jogügylet esetében a szerződés vagy ítélet egész szövegét tartalmazta, a feleknek hiteles

alakban kiadatott, mikor a hatóságnak szintén mérsékelt, 1 forint és néhány denár közt változó, pecsédj (vors Sigill) járt.

A Rozsnyó városi jegyzőkönyv hiteles voltát soha és sehol kétségbe nem vonták, az érseki széken sem, hol több másodfokú ítélet is a bejegyzés tényére, mint megdönthetlen bizonyítékra hivatkozott. Hasonlóan a városi tanács kiadványai és bizonyítványai mindmegannyi közokiratok voltak, melyeknek hitelessége és bizonyító ereje minden kétség felett állott.

Az 1574. évi alapszabályok 57. és az 1603. évi alapszabályok 49. pontjai a régi szokást megtartották és világosan rendelték, hogy az ingatlanok adás-vételét ¹⁾ mindenkor a városi tanács tudtával kell eszközölni és az alkut a jegyzőkönyvbe bejegyeztetni, „nehogy abból később vizsály támadjon; ki ez ellen vét, szigoruan megfenyítendő.“ Az érdekelt felek ennél fogva a városi tanács elé járultak és a jogügylet előadása és bejegyzése után áldomást ittak, mely áldomásról aztán „tudomány-pohárnak“ nevezték a bejelentést. ²⁾ Ugy látszik, hogy a jogügyleteket a szigorú törvény daczára gyakran lopva kötötték meg és a hatóság tudomására sem hozták azokat, mert a városi tanács 1706. május 7-én szükségesnek találta kimondani, hogy csak azon örökvallás (szerződés) érvényes és állandó, mely a városi tanács előtt, az eladó és

¹⁾ A vonatkozó jegyzőkönyv igazolja, hogy az adásvétel alatt, az ingatlanok elzálogosítását, öröklését és jelzálogi lekötését, úgyszintén elajándékozását is értették.

²⁾ „Item (1566) den 21. tag Januarii hat der ehrbahr Herr Bonaventura von Kasch zu wissen gethan auf die obere Mühl, dass er und seine Gewerken Wolf Unger von Wien und Jonas Schoch drauff haben fl. 105.“ Lásd az 1566. évi városi számadáskönyvet a Rozsnyó városi levéltárban.

„1688. die 18 oktobris hozott be Gömöri Dávid tudomány poharat az mely házat a jólétsi utczában Gömöri Mártontúl árult volt Mátyás Deák, Gömöri Dávid atyafiú lévén hozzája, Mátyás Deákot kitudta belőle, az alku volt floreni 260.“ Lásd a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.) Olyan rövidke is voltak néha a nyilvánkönyvi bejegyzések.

vevő fél jelenlétében történt, ellen esetben a jogügylet semmis (absque protocollatione cassáztatik).¹⁾ A hitelesítési kényszer következtében már a legrégibb időben szokásban volt, hogy egyes okmányok felvétele végett két esküdt a megjelenésben akadályozott fél házához küldetett, kik, eljárásuk eredményét jegyzőkönyvi bejegyzés végett a tanácsnak bejelentvén, a félnek szintén közokiratot eszközöltek ki. Így történt például 1548-ban, mikor Osvald János rozsniai bányapolgár a városi tanács előtt megjelenvén és Bartók Pálnál künnlevő követelésének megállapítása végett két esküdt polgár kiküldetését kérte, Schneider Mihály főbíró a kérelemnek helyt adott, mire Gaude András és Korel Mihály esküdtek Bartók Pál házába mentek, ki halálos ágyán elismerte, hogy tartozása 1623 frt 20 denárt tesz, mely tartozásra azonban már 13 márka ezüstöt adott. A két esküdt ezen nyilatkozatot a tanácsnak bejelentette és azzal Osvald János követelése teljesen biztosítva volt.²⁾ Hasonló történt 1632. július 16-án, mikor a városi tanács Praember Farkas bécsi kereskedőnek Grünblath Márton rozsniai polgár ellen 253 1/2 tallér iránt fennforgott adóssági ügyét tárgyalta és az adós neje (Weiszer Zsuzsánna) testi fogyatkozás miatt a tárgyalásra meg nem jelenhetett; akkor is két esküdt (Neupauer Márton és Hulik György) a helyszínére küldettek és Grünblath Weiser Zsuzsannával kötelező nyilatkozatot (kezességi levelet) vettek fel.³⁾ A törvényes bizonytságot (testimonium legale) városunkban tehát rendszerint 2 esküdt polgár képezte; rendszerint, mert némely okmányokat több személy jelenlétéhez kö-

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

³⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

tött a városi törvény, így például, a végrendeletek felvételére az 1603. évi városi alapszabályok 57. pontja értelmében 2 esküdt polgár és 2 városi képviselőt kellett kiküldeni „hogy az okmány törvényes legyen és meg ne döntessék.“ — Bányaügyekben a bányamester szintén mint törvényes bizonyság intézkedett egy-két esküdt polgárral az egész városi tanács nevében és eljárását a tanácsnak bejelentvén, intézkedéseit csak felfolyamodással lehetett megdönteni. — Végül az elmérgesedett osztály- és birtok pereket, szintén a városi tanács és a 24 városi képviselő kebeléből kiküldött néhány biztos intézte el, kik hasonlóan hiteles okmány felvételére voltak jogosítva, mint például 1595. május 10-én Kopasz Imre bírósága idejében történt, mikor az id. és ifj. Weiszer János közt támadt vizsályt néhány városi képviselő és esküdt egyenlített ki.¹⁾

Külön bányakönyvvvel csak korszakunk vége felé találkozzunk, az előtt a bányaügyeket a többi polgári- és bűnügyekkel egy jegyzőkönyvben örökítették meg, mely jegyzőkönyvben a közigazgatási, gazdasági és katonai ügyeknek, sőt még a főbíró apró (pro memoria) feljegyzéseinek és az egyházi dolgoknak is adtak, minden elkülönítés és csoportosítás nélkül, helyet; minthogy pedig a papíros ez időben jó, de drága volt, a régibb jegyzőkönyvben üresen maradt lapokat újabb keletű bejegyzésekre használták és a városi számadások üres lapjait „jegyzőkönyv“ (Wissbuch) czíme alatt szintén teleírták. Mig az okmányok külső kiállítására a legnagyobb gondot fordították és azokat szépen, olvashatóan és tisztán írták meg; addig a jegyzőkönyvek ügyetlen kézzel, rossz tintával és minden calligraphia nélkül beiktatott feljegyzésekkel is megteltek, melyek azonkívül még törlésekben is bővelkednek.²⁾

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1587—1595. évi jkönyvét a városi levéltárban.

²⁾ Érdekes, hogy a felkelések idejéből igen kevés feljegyzést, teljes jegy-

3. Az árvák- és gondnokoltak vagyona már korszá-
kunk elején a városi tanács különös oltalma alatt állott.
Ezen vagyont pontos összeírás (leltározás) után a főbíró
vette kezelése alá, ki aztán szent kötelességének tartotta
a kiskorúak ellátásáról és neveléséről gondoskodni és
arra ügyelni, hogy az árvák vagyona el ne kallódjék, s
jogaik csorbulást ne szenvedjenek. Midőn e vagyont az
önjoguakká vált árváknak kiadták, ez mindenkor az egész
városi tanács színe előtt és számadás mellett történt. E
részben az 1555. évi városi számadáskönyvekben a kö-
vetkező feljegyzéseket találjuk:

„Sarlós b. a. napja előtti hétfőn befolyt a Galle Bálint
gyermekait illető házért a város pénztárába 5 ft 38 d.
Item tudni való, hogy a város ládájában (Stadlad) Ko-
than Berta gyermekei javára 7 ft 87 d.
Schmid Balint gyermekei javára 2 ft 50 d.
maradt (és későbbi írással) mely összeg a gyer-
mekeknek Princzel Jakab úr által kiadott.“

Az összeírást a törvényes bizonyságul kiküldött 2
esküdt polgár eszközölte, mint például 1567-ben történt,
mikor „a Schaffer János úr és törvényes hitvese Katalin
halála után maradt vagyon lelkiösmeretes (aufrichtig) öz-
szeírása végett“ Schmid Jakab és Weiszer János esküdt
polgárok küldettek ki, kik a leltárt felvették és a városi
tanácsnak szabályszerű bejegyzés végett beterjesztették.¹⁾

A XVIII. század folytán szokásba jött, hogy az ár-
vákat és vagyonukat külön kirendelt gyámok gondvise-

zőkönyveket pedig épen nem találunk; valószínűleg Rozsnyó városa is ug-
y tett mint Gömörmegye, mely e korbeli jegyzőkönyveit a többiekhez nem köt-
tette, hanem, mint rimaszombati levéltárban személyesen láttam, ártatlan
okmányok közé rejtette azokat, hol természetesen nagyrészen elkallódtak.
Azon feljegyzések és levelek pedig, melyek a megtorlások idejében mindmeg-
annyi bűnjelek lettek volna, a történetírás nagy kárára teljesen megsemmisít-
tettek. (Lásd Gömörmegye 1644—1645. évi jegyzőkönyveit a rimaszombati me-
gyei levéltár e korbeli okmányai között.)

¹⁾ Lásd a városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi
levéltárban.

lésére bízták, a főbíró azonban akkor is nemcsak a főfelügyeleti jog, hanem az árvák ellátására nem szükségelt vagyoni őrzése is illette. E részben érdekesek a következő feljegyzések:

1651. június 27-én Nyíró József bírósága idejében megjelentek a városi tanács előtt az istenben boldogult Ujházi Szabó Boldizsár árváinak gyámjai és kérelmükre újból átnézte a városi tanács, mi az 1648. júni 13-án felvett leltár szerint örökhagyó után maradt, és a mi még meg volt, azt ismét a ládába tette, egyszerűsített feljegyezte mi Csati Péternének és Ujházi Szabó Jánosnak, mint az árvák gyámjainak kiadatott ¹⁾; hasonlóan

1667. június 1-én Theisz Gergely bírósága idejében Fonta János is azon kérelemmel fordult a városi tanácshoz: rendeljen valamit üdvözült Sipos Jakab árvájának eltartására. „Nem tudván honnét rendelni az becsületes tanács, hanem adta Fonta Jánosnak Sipos Jakabnétól maradott fekete szőr kamuka subát ilyen okon, hogy azon leánykát tartozzék eltartani mostantól fogván egész esztendeig becsületesen minden fogyatkozás nélkül, az subát takaszták 40 forintban, hozzátévé az is, hogyha azon idő alatt az leányka megtalálna halni, tartozzék az subának, az árának az felét visszaadni az más árvának.“ ²⁾

A közgyámi tisztet tehát a főbíró töltötte be; csak 1710-ben találkozunk egy esküdt polgárral ki az „inspector pupillorum“ czimét viselte, tehát közgyám volt; a következő 1711. évben már ismét csak a főbíró a közgyám. Valószínűleg a szószólók, mint a lakosság bizalmi férfiai, szintén közreműködtek az árva és gondnoksági ügyek ellátásánál.

Nem hiányzott tehát az igyekezet ahhoz, hogy az árvák és gondnokoltak érdekei kellőleg megóvassanak és bizonyára csak a kezdetleges nyilvántartáson és hiányos elszámoláson múlt, ha itt-ott hiba csuszott be és az árvák vagyonából hűtelen kezekre is tapadt. Egyébiránt semmi nyoma a városi jegyzőkönyvekben, hogy valamely

¹⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Ugyanott.

bíró közgyámi tisztének hűségesen meg nem felelt volna, sőt arra sincs eset, hogy valamely gyám a belé helyezett bizalommal visszaélt volna.

4. A XVI. és XVII. század Magyarországon a polgárháborúk és durva erőszak korszaka: Bebek Ferencz például Rozsnyó szomszédja és oly ember volt, ki a város megrohanására könnyen ürügyet talált, fia Bebek György pedig hasonlóan szíves örömet ereszté „portyára“ hadait; 1526—1566-ig tehát minden perczben attól kellett Rozsnyón tartani, hogy valamely jó szomszédnak kedve jöhet a békés várost haddal megtámadni. Midőn ezen szomorú lehetőség — a törvényes tekintély gyarpodtával — kevésbbé fenyegető lett, ismét a török portyáitól kellett félni; a bégek és agák ugyanis 1555. óta ugyancsak készen állottak arra, hogy Fülekről és Szabadkáról kitörve a közeli-távoli vidéken zsákmányt ejtsenek, míg a martalócok hegyen-völgyön leskelődtek és ha lopva befértek valamely községbe véres nyomokat hagytak magok után. Amint a zsákmányoló török megfékezésére Felső-Magyarország városaiba és váraiba (Krasz nahorkát is bele értve) német zsoldosokat vetettek, ezek ellen is békében és háborúban egyaránt védekezni kellett, mert ellen esetben a törököknél is gonoszabbul fosztogatták a szegény népet. Bocskay István, Bethlen Gábor, Rákóczy György, Thököly Imre és II. Rákóczy Ferencz felkelő hadait természetesen nem csak élelmezéssel és híradással, hanem egy kis segédcsapattal is támogatni kellett, mert így kívánta azt a hazafui lelkesedés, melyet a német zsoldosok garázda önkénye is, mintegy 1594. óta, naponként táplált, növelt és fokozott. Végül pedig a veszélyeztetett közbiztonság is szükségessé tette, hogy a város küldöttei mindig fegyveres kísérettel utazzanak.

Ilyen körülmények között nehéz kötelességek hárultak a városi tanácsra; mert kétségkívül nagy feladat volt a város biztonságáról gondoskodni, a békés polgárságot

meglepetéstől megóvni és minden támadásra előkészülni! Hogy ebből folyólag lépten-nyomon áldozatokat hozni és a városi tanácsot, más tekintetben szokatlan hatalommal felruházni a polgárságon állott, igen természetes. Dicséretére válik úgy a polgárnak mint a tanácsnak, hogy nehéz szerepöket ritka elszántsággal, éber körültekintéssel és példátlan áldozatkészséggel játszották el.

Mindenek előtt védelmi állapotba helyezték a várost az által, hogy kapukkal elzárták és árokkal megerősítették. Midőn Bebek Ferencz 1555-ben Rozsnyó városát kalandos terveinek részesévé tette, akkorában nagy költséggel, bástyát (Schranken) építettek ¹⁾, — midőn 1604-ben a Bocskay-féle mozgalom megindult, 300 szekér tövist hordtak a város árkába, melynek kijavításán az egész városi közönség (die ganze Gemein) mint egy ember dolgozott; ugyanakkor a csetneki kaput is új fedél alá hozták; ²⁾ 1609-ben szintén ácsok dolgoztak a berzétei és csetneki kapukon ³⁾; 1631 márczius 31-én a városi tanács Weiszer János polgárral a komlókertjéből a város árkához elfoglalt térre nézve egyességre lépett, miután „a város körül árkot vontak és felső szögletén, a csetneki kapu felett bástyát (Pastei) építettek, és Weiszer János komlókertéből egy darabot elszakítani kellett ⁴⁾”; 1703. márczius 28-án Zólcsei János deáknak olyan formán engedték meg az építkezést a jólétszi kapu mellett: „hogy jó gondot viseljen jólétszi kapura, holtáig szabad lakása lehessen benne, a fiú is successióban marad, ha alkalmas lészen a kapuságra, hogyha pedig alkalmas nem lészen, megbecsül-

¹⁾ Lásd az 1555. évi városi számadást a Rozsnyó városi levéltárban. (1883. évi Történelmi Tár 785. lap)

²⁾ Lásd az 1604. évi városi számadáskönyvet a Rozsnyó városi levéltárban.

³⁾ Lásd az 1609. évi városi számadáskönyvet a Rozsnyó városi levéltárban.

⁴⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

tetvén azon épületet — — a kinek azután akarja a nemes tanács adni, annak szabadosan adhatja.“¹⁾

Ha az 1703-ik év elején, tehát béke idejében, oly fontos-ságot tulajdonítottak a „kapuságnak“, bízvást feltehető, hogy előbb, a polgárharczok közben még több gondot fordítottak a kapuk őrzésére és hogy az 1703. évi számadásban említett „virasztóház“ fegyverekkel dúsan felszerelt őrtanya volt és a polgárságnak gyűlhelyül és fegyvertárul szolgált. A város otthon öntött, valamint Kassáról, Iglóról és Csetnekről beszerzett puskákat, szakálasokat és mozsarakat tartott készletben és ezen készletét, ha veszély közelgett, új lövő szerszámok beszerzésével gyarapította, mint pl. 1555-ben történt, midőn Iglóról, Kristóf mestertől 8 forintért szakálasokat (Hockenbüchsen) vásároltak.²⁾

A véderő a polgárságból és egy önkéntes csapatból állott. Minden ép testű polgár ugyanis veszély esetén a városi főbíró vezérlete alatt síkra szállani tartozott, mely okból a városi polgárság kötelékébe felvett jövevényt még 1689-ben is esküvel kötelezték arra, hogy „ha ellenség találná városunkat, el nem szalad, hanem magát bírái mellett éltetfogytáig úgy viseli tehetsége szerint, a mint legjobban lehet.“ Ezen esküt kétségkívül régebben sem engedték el és a benne foglalt kötelezettségtől a született polgárok sem voltak mentesek. A város felosztása tizedekre és hadnagyságokra szintén a védkötelezettségen alapult és a polgárőrség, mely az egész korban éjjel-nappal fegyverben és éjjel különösen a város kapuinál őrt állott: bizonyára első sorban katonai szolgálatot teljesített és rendőri közegül csak melleleg

¹⁾ Lásd a városi tanács 1688—1705. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Lásd az 1555. évi városi számadáskönyvet a Rozsnyó városi levéltárban (1883. évi Tört. Tár 786 l.)

szolgált. Ezen őrséget, melyben felváltva minden polgár személyesen résztvenni tartozott, a tizedes, hadnagy és főbíró szigorú fegyelme alá helyezték és legkisebb mulasztását a legkeményebben büntették. Így például 1636-ban: február 14-én Szűcs Gáspár fia elfogatott, mert a tizedes rendelete ellenére a berzétei kapunál őrt nem állott; február 17-én Oremusz János tanulója szintén fogással lakolt, mert az őrségen — elaludt; június 8-án pedig Liko János azért bűnhődött, mert nem maga ment az őrségre, hanem fiát küldte és a tizedes „a szerencsére bezárt kapunál“, egy embert sem talált. ¹⁾ A főbíró, hadnagy és tizedes tehát szorgalmasan utána nézett: ébren van-e az őrség? és Puskás alias Csizmadia András 1632. január 22-én ugyancsak megkeserülte, hogy tizedes letére és hadnagya (Hauptman) helyett őrségen lévén éjjel 11 és 12 óra között pajkosságból lövöldözött. ²⁾ — Ezen polgárőrségen kívül kisebb-nagyobb önkéntes csapatot (Drabanten) tartott zsoldjában a város, mely csapat béke idejében a város követeinek fegyveres kíséretül szolgált ³⁾ és a város érdekében küldöncz szolgálatokat teljesített; háborús mozgalmakban pedig tetemesen gyarapított létszámban külön zászlóval és kapitánynyal táborba szállt és hol a török, hol a német ellen harczolt. Ezen önkénteseket a magyar hadaktól, kiket „huszároknak, hajdúknak vagy katonáknak“ neveztek és a német katonáktól, kik a lovas vagy gyalog zsoldosok (Lanzknecht) nevével viselték, mindig megkülönböztették, havi zsoldjuk 1594-ben 4 frtból, 1604-ben már 4 frt 50 denárból — 5 frtból állott, tizedesök, zászlótartójuk, dobosuk és kapitányuk

¹⁾ Lásd a városi tanács 1612—70. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

³⁾ A közbiztonság akkor országszerte rossz lábon állott, nemcsak török martalócok és haramiák, hanem szabad hajdúk és zsoldosok is veszélyeztették az utakat.

azonfelül még csekély (1604-ben összesen 1 frt 78 denárnyi) pótlékban részesült; létszámuk változott 1558-ban 12-ről, 1705-ben 148-ról és 1604-ben 42-ről történik említés; ez utóbbiak közt 38 gyalog, 2 lovas volt, 1604. október 4-én Losi Péter kapitányuk vezérlete alatt Sajó-Gömörön a megye felkelő hadához csatlakoztak és jól lehet egy hónapra vonultak ki, már 17 nap múlva visszatértek; ¹⁾ ugyanakkor ketten a hárskúti magaslatot őrizték több hónapon át martalóczok ellen; ezek fejénként 4 frt 50 d. havi zsoldot kaptak és ételmezésökről magok gondoskodtak, míg a táborba szállt önkénteseknek rendszeren a város küldött kenyeret és vágó marhát. Az önkéntesek rendszerint gyalogok voltak, lovast csak 1604-ben és mindössze kettőt találtam. — A fegyveres kíséret többnyire 3—4 legényből állott, kik egy napra ételmezés nélkül 16—20 denárnyi zsoldot húztak, így pl. 1612-ben Lang Jánost és Kürschner Menyhértet, midőn Lőcsére Roll Antal temetésére mentek, 3 önkéntes kísérte Szomolnokig; Holzschuh Mártonnal négyen mentek a gölniczi bányaszékre (Svedlérig) és a Pozsonyba indult városi követek biztonságáról szintén négyen gondoskodtak Rozsnyóról Breznóbányáig. Az önkéntesek toborzása a 24 képviselő közbenjöttével történt és a napszámhoz képest igen magas zsold következtetni enged, hogy a nehéz szolgálatra kevesen vállalkoztak. Érdekes, hogy ezen önkénteseket a nép „ingyen élőknek“ szidta, tehát nem szerette, mint pl. 1635. február 16-án Bodnár alias Koszko Jakab tette, ki e kihágásaért, mint fennebb látuk, el is fogatott.

A hadi szolgálat lelkéről, t. i. a hírszerzésről és

¹⁾ Ezen önkéntesek egy fél hónapra fejénként 2 frt 50 d. és 2 napra 32 denárt kaptak; zászlójuk tafotából készült és 7 frt 3 denárba került; a kapitánynak azonfelül 29 denáron kalácsal és borral kedveskedtek és neki zsoldján kívül „szokás szerint (wie sonst breichlich)“ 1 frt 50 d. adtak, melyel azonban a zászlótartóval és dobossal (Pauker) osztozott. A 4—5 forintnyi zsold igen magas volt, mert a városi szolga bére egy hétre 33 denárt és a napszám 10 denárt meg nem haladott.

„vigyázásról“ természetesen szintén nem feledkeztek meg; e célból a városi tanács folytonosan kémeket tartott szolgálatában, kik kivált mozgalmas időben jöttek, mentek és szakadatlanul hozták, vitték a biztos híreket. Gyakran megtörtént az is, hogy a város egyik vagy másik szomszédos úrtól — — — pénzért kapta a híreket, mint például 1555-ben, mikor Tornallyai Ferencz ebbeli fáradságát és közbenjárását 2 forinttal díjazták; ¹⁾ a városi főbíró azonkívül a szomszédos várak kapitányaival és a közeli-távoli községek előljáróival e célból összeköttetésbe lépett és folytonos levelezésben állott. ²⁾ Ekkép a városi tanács mindenről, mi a nagyvilágban készült, idejekorán értesült és csakis ily éber „vigyázás“ mellett történhetett, hogy a várost, a töröktől 1573-ban szenvedett megrohanástól eltekintve, a XVI. és XVII. század viharai soha készületlennek és védtelennek nem találták.

Ne feledjük, hogy egy békés bányavárosról (nem pedig megerősített szabad kir. városról) van szó, és hogy minden intézkedés, melyet Rozsnyó városa hadi biztosítása érdekében tett, saját kezdeményezése következtében, idegen segély nélkül és saját költségén történt. Milyen idők voltak azok, midőn a kisvárosi polgár, magára hagyatva, biztonságáról így gondoskodni kényszerült, és hogyné szeretnők e hazát, melyet apáink így védtek és tartottak meg. ³⁾

¹⁾ „Tornallyai Ferencznek fizettünk 2 ft — d.
A Tornallyára hírekért (auf Kundschaft) küldött Adriánnak . . — ft 24 d.
Adriánnak utiköltségül Tornallyára — ft 26 d.
Tornallyai Ferencz küldönczének, ki híreket (Zeitung) hozott . — ft 20 d.“

Lásd az 1569. évi városi számadás-könyvet a Rozsnyó városi levéltárban. (Történelmi Tár 1883. 704. l.)

²⁾ Lásd az 1555, 1558, 1566, 1569, 1596, 1597, 1604, 1609 és 1612 évi városi számadáskönyveket és Gyöngyösi Tamás putnoki kastellán 1631. márczius 13-án kelt levelét a Rozsnyó városi levéltárban. XXIX.

³⁾ Rozsnyó e részben is más kisváros sorsát osztotta, amenynyiben például Csetnek városa is ez időben biztonságáról maga és úgy gondoskodott: az 1588 körül végvár gyanánt felszerelt és gondozott kastélyba egy őrt adott,

VIII. FEJEZET.

A polgárság és városi tanács rendőri intézkedései.

FELVETT korszakunkban példás rend uralkodott, melynek fenntartása érdekében úgy a polgárság, mint a városi tanács szigorúan életbeléptetett szabályokat alkotott. A hatóság figyelme mindenre kiterjedt és a legkisebb kihágás a tettes elfogatását vonta maga után, ki, ha kezeset nem állított, börtönből hallgattatott ki és börtönben maradt, míg az ítéletet rajta végre nem hajtották. Személyválogatásnak, kedvezésnek és rosszakaratu üldözésnek semmi nyoma, ellenkezőleg még a városi tisztviselő is lakolt, ha eljárása közben elnézést (durch die Finger sehen) tanusított! A rendőri felügyelet mindig ébren volt és sok ember kötelességében állott.

A csend és nyugalom érdekében a káromkodást, átkozódást és mocskos nyelveskedést bűnténynek minősítették és a legszigorubbán büntették, Weiszer Ábrahámnak pl. 1597-ben megmondattott, hogy 10 forintot fizet büntetésül, ha még egyszer a lelkét szidja valakinek és Kopasz

ki 1583—94-ig egy napra (helyesebben éjjelre) 6 denárnyi zsoldot kapott; — a fegyveres kíséretül használt 2—4 zsoldoson kívül több hónapon át 15—16 önkéntest tartott, kiknek egyenként 3—4 forintot fizettek egy hónapra, a dobost (Czerachta Márton), tizedest (Csiszár Tamást) és kapitányt (Czeglédy Mihályt) 1593-ban még külön 1—1 forinttal díjazták, a fuvaros (Spleiszchok György) pedig egy hónapra 12 forintért ment velök; a dobos Lőcsén vette a város 2 frt 25 d.-ért, a zászló pedig már a vászontokkal (zsákkal) együtt 2 frt 25 denárba került. Minthogy a tizedes és kapitány rendes zsoldját elszámolva nem találtam valószínű, hogy e csapat más város önkénteseihez csatlakozott és nevezett tiszteit más város is fizette.

Mihály ugyancsak ily büntény miatt állott 1612-ben a bíróság előtt; az átkozódást pedig még a XVII. század végén is bűnvádi keresettel torolták meg.

Midőn esti tíz órakor megkondult a harang, minden nyilvános hely bezáratott, a korcsmáros ki e zárórát meg nem tartotta, 1 forintnyi bírsággal sújtatott és a ki éjjel fegyveresen járt, lövöldözött, vagy a csendet másként megzavarta, könyörület nélkül elfogatott és nemcsak pénzbírsággal, hanem testileg is (an Leib und Gut) megfenyítettetett.¹⁾ A zenészek (Fidler) csak lakadalmakban és más ünnepélyes alkalommal mutathatták meg ügyességöket és akkor is az 1574. évi városi alapszabályok 13. és az 1603. évi szabályok 38. pontjai értelmében a városi tanács külön engedélyéhez voltak kötve.

A vásár- és ünnepnapi isteni tisztelet közben minden nyilvános hely zárva volt, a korcsmáros 1 forintnyi bírságot fizetett, ha ilyenkor italt mért, és hasonló büntetéssel sújtatott, ki a dologról tudomással bírt és azt a hatóságnak be nem jelentette; sőt két esküdt polgár ugyanakkor bejárta a várost és börtönbe vetette, kiket a templomon kívül a piacon vagy házuk előtt talált.²⁾ Ezen az 1574. és 1603. évi városi alapszabályok 2. és 3. pontjában foglalt szigorú törvénytől később sem tértek el: Reichenphader Mihály például 1633. július 31-én több társával együtt fogsággal bűnhődött, mert „midőn a templomban Jeruzsálem pusztulásáról prédikáltak“, kártyázott és tekézett, míg a korcsmáros Weiszer János, ki ezen istentelen dolgot vendégeinek megengedte, kétszeresen bűnösnek találtatott; 1636. július 26-án pedig két kala-

¹⁾ Lásd az 1574. évi városi alapszabályok 2. 8. 44. és az 1603. évi szabályok 2. és 5. pontjait. VII. VIII.

²⁾ Az isteni tisztelet alkalmával egybegyűlt hivatott buzgó és áhitatos figyelmet követett a vallásos hatóság, mely be nem érte azzal, hogy a lakosság csak testileg legyen a — templomban, így pl. Teiger Mihály 1637. ápr. 5-én elfogatott, mert a prédikáció alatt Kiczér Jánossal bolondozott. (Schelmerei petrieben).

pos legényt 4 kalapban marasztaltak el, mivel az isteni tisztelet tartama alatt (unter der Predig) kártyáztak.

A XVII. század vége felé szokásba jött, hogy izgága emberekkel térítvényt, gyakran fehér lapot (biankát) írat- tak alá, melyben az illető magát, néha óriási büntetés terhe alatt, józan és csendes életre kötelezte.

A vadházasság és a VI. parancsolat áthágása a legsú- lyosabb beszámítás alá esett, és hogy ilyenmő büntény elkövetésére senki alkalmat ne találjon: betiltották a fo- nókat, kiutasították a gyanús nőket a városból, felelőssé tették a gazdát a házába befogadott lakóért és idegennek a tartózkodást csak akkor engedték meg, ha erkölcsi magaviseletéről jó bizonyítványt hozott, a közterhek vi- selésére képességgel bírt és magát a városi törvények- nek feltétlenül alá vetette.²⁾ In puncto virginitatis való- ságos vallatás alá vetették a házasúlandó személyeket és netaláni hibájukat akkor sem nézték el, ha az igazság később, a házasság megkötése után derült ki, mely ok- ból a magzatelhajtás megakadályozása végett is messze- ható intézkedéseket tettek. Veres Mihály például 1612- ben elfogatott, mert fonót tartott házánál; Csíszár György és menyasszonya 1634. május 9-én a bectelenség jelvé- nyével (szalmakötéssel, Strohkranz) mentek esküvőre, az- tán pedig kiutasítottak a városból, „mert Isten és a VI. parancs ellen vétettek“; Borbély Mihály 1632. január 30-án elfogatott, „mert a város kiváltságai és alapszabá- lyai ellenére Csákány Pálnak és egy idegen nőnek több héten át szállást adott“³⁾ és végül Schuman Simon ta- nítót, 1594 október 29-kén, 2000 zsindegyben marasz-

¹⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Lásd az 1574. évi városi alapszabályok 9, 31, 42 és 50 és az 1603. évi szabályok 6, 7, 37, 26, 45 és 54 pontjait.

³⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó vá- rosi levéltárban.

talták el, mert felesége idő előtt — — gyermekágyba került; ¹⁾ míg Fidler Benedeknél 1612-ben ugyancsak vallatták: nevezné meg a vén aszszonyokat, kik magzatelhajtás céljából szereket (Kräuter) főznek?

Az utak és hidak jókarban tartását már az 1574. és 1603. évi városi alapszabályok is szívére kötötték a városi tanácsnak, a felesleges utakat (unrechte weg und steg) tilalom alá vették és a kitérést és mellőzést az utak és utcák használatánál pontosan szabályozták.

Az erdő pusztítását, irtását és felgyújtását szigorúan tiltották és e célból alkalmazott örök és kerülők segítségével lehetőleg megakadályozták.

A tűzrendőri intézkedések közt első helyen említendő, hogy az 1574. évi alapszabályok 46. és az 1603. évi szabályok 42. pontjai értelmében a tűzhelyeket két esküdt évenként négyszer házról-házra járva megvizsgálta, hogy éjjelenként a városi főbiró, hadnagy és tizedes ellenőrködése mellett a polgárságból alakult őrség járta be a várost és hogy azt, kinek házában tűz ütött ki, környéklet nélkül elfogták és megbüntették.

Az utasok ellátásáról szintén gondoskodva volt, a mennyiben a tisztességes vendégeket az egyes polgárok házaiban, a mesterlegényeket az illető atyamestereknél, a köznépet pedig a pásztorházban a városi tanács szállásolta el. Az 1603. évi városi alapszabályok 44. pontja valószínűleg a városban letelepedett nemességnek szólt, midőn kimondta, hogy nincs ház, melyben vendéget elszállásolni szabad ne volna; ugyanezen alapszabályok 29. pontja a pásztorházban üzött kártyajátékot és a csöcselék (walachische gesündt) befogadását tiltotta.

A vásár- és iparrendőri intézkedések mindenekelőtt oda irányultak, hogy a városi lakosságnak a szükségleti cikkek bevásárlásánál idegennel szemben, a bányászok-

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki levéltárában őrzött Rimnovi-féle jegyzőkönyv 116. lapját.

nak pedig a foglalkozásukhoz megkívánt anyagok beszerzésénél más emberrel szemben előnyt biztosítsanak, hogy a nyereségre való (auf wucher) vásárlást a feleslegre szorítsák és hogy minden áru kifogástalan minőségben, hatóságilag megállapított árban és igaz súlyban (mértékben) jusson a vevő közönség kezébe. Mindez természetesen csak úgy sikerült, hogy másrészt a városi iparosok és kalmárok érdekeiről is nagy mérvben gondoskodtak és megélhetésüket az által biztosították, hogy őket idegen iparossal és kalmárral szemben lehetőleg megvédték. Már az 1574. évi városi alapszabályok 17—20. pontjaival egy kitűnő vásárrendet újítottak meg, mely kisebb-nagyobb eltéréssel korszakunk végéig érvényben állott. E szerint szombaton reggeli 9 óráig idegennek (vagy péknek) általában, városi lakosnak pedig nyereségre bevásárolni 1 forintnyi büntetés terhe alatt tiltva volt; 9 órakor szabad lett a vásár, minek jeléül egy zászlót tűztek ki. A vásárbíró — 1603. óta 2 esküdt társaságában — sorban nézte az árúkat, szigoruan megvizsgálta, az évenként négyszer különben is megtekintett és a város jelvényével megjegyzett (hitelesített) mértékeket és súlyokat, folytonosan szemmel kísérte a vásárt és minden felebbezés kizárásával megbüntette az idegent, ki a zászló kitűzése előtt (vor ausgesteckten Fähnlein) valamit bevásárolt, a városi lakost vagy péket, ki ugyanakkor nyereségre árút vagy terményt vett és végre azt, kinél hamis fontot vagy vékát (Viertel) talált; ha elnézést tanúsított vagy hanyagul járt el, a szigorú szabályok értelmében, őt büntették. A krasznahorkai, szádvári és más (szomszédos) várak és kastélyok (Schlösser) számára gyakran megkísérlett tömeges vásárlást szigoruan büntették, mert attól tartottak, hogy kenyér nélkül marad a város, mely okból az 1632. év körül az idegent eltiltották attól, hogy a terményért többet kínáljon vagy adjon, mint a rozsnyai polgár. — A fagygyú, szombat estétől a következő szombat reggeli

9 óráig — 1603. óta péntek d. u. 3 óráig — a bányászoknak volt fenntartva és kérlelhetlenül megbüntették, ki ezen kedvezményi időben gyertyanártás vagy szappan-készítés (zur Säf oder Kerzen) czéljából a háznál vagy a piacon fagygyút vett. — A húsmérés a legnagyobb felügyelet alatt állott, míg egyrészt tiltva volt a városba másutt leölt állat húsát behozni, addig a mészárosokat arra kényszerítették: hogy a húst hatósági személy előtt vágják, előre megállapított áron kedvezés és gyűlölség nélkül mérjék ki és mindenkor kelő mennyiségben tartásuk eladásra készen. Az 1704. október 4-én hozott végzés¹⁾ „a húslátást“ a két szószólóra, egy városi képviselőre és egy esküdt polgárra bízta és egyszersmind elrendelte, hogy „senki mészárosok közül ne merjen húst vágni, hanem ő kegyelmeket (a húslátókat) elhivatván“ és ezek a húst megtekintették és limitálták; hogy ezen túl legalább 4 székben kell egyaránt és elegendő húst folytonosan és személyválogatás nélkül kimérni és végül, hogy „disznóhús legalább minden szombaton minden fogatkozás nélkül vágattassék“; az engedetlen mészárosot pedig pénzbírsággal vagy a hús elkobzásával büntették és pedig az iskola vagy a kórház javára. — Az árúk és iparczikkek árát a hatóság a czéhmesterek közbenjöttével és — mint az 1603. évi városi alapszabályok 35. pontja kifejezetten mondja — úgy állapította meg: hogy a szegény ember is és a mester is megélhessen; e részben különösen a pásztorok, molnárok, kovácsok, mészárosok, ötvösök, vargák, serfőzők és terményárúsok zsarolása ellen védték a lakosságot és e gondoskodásban annyira mentek, hogy aztán akár drágábbban, akár olcsóbban adta valaki czikkeit, egyformán lakolt. Bodnár Jakab például 1636. január 30-án elfogatott, mert munkáját olcsóbban adta, mint a bodnárczéh többi tagjai.

¹⁾ Lásd a városi tanács 1638—1707. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

A cseléd-rendtartást a következő két vonás jellemzi: Sándor Demeter előkelő polgár és nemes ember létére 1632. augusztus 12-én elfogatott, mert szolgáját véresre verte; ¹⁾ míg Hegyi Gergely 1695. május 6-án „árestomba tétetett“, aztán pedig „publice bíró úr ő kegyelme háza előtt 12 lapátütést“ kapott, „mivel más becsületes mes-terember cselédjét elcsalta és magához másúl elhíttá.“ ²⁾

Ezen, közönségesen barbárnak nevezett korszakban a szegény- és egészségügy érdekeiről is gondoskodtak. A kórház (ispitály, Spital) gazdag alapok és kiterjedt szőlők birtokába jutott, melyek utóbb elkallódtak ugyan, azonban a nélkül, hogy az intézet ennek következtében bezáratott volna. A végrendeletekben sokat említett és a bírságokból rendszeren ellátott kórház egyszersmind a szegények és lelenczek menházául szolgált és úgy a városi tanács, mint a városi borbély (orvos, Bader) különös felügyelete alatt állott. A városi fürdőház (Badstube), mely egyszersmind a borbély műhelye volt, szintén arról tanúskodik, hogy a rozsniai polgárság a közegészség érdekeit melegen felkarolta, mely polgárság — az 1603. évi alapszabályok 55. pontjával — már a kuruzsolást is betiltotta, midőn kimondta, hogy „hajat nyírni, borotválni, fogat húzni és sebeket gyógyítani“ egyedül és kizárólag a városi borbély tiszte. Hogy a városnak jó „borbély“ (az az orvosa) legyen, arról a városi tanács, ha kellett áldozatokkal is gondoskodott és néha messze földről, pl. Németországból hozta a város költségén a hirneves borbélyt.

Ha már most tekintetbe vesszük, hogy a lakosság nagyrésze a céh mesterek szigorú fegyelme alatt állott, hogy a lelkész szintén a rend és közerkölcs éber őre

¹⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Lásd a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

volt és hogy a rendőri felügyelettel megbizott egyének, az éjjeli őrséget is beleértve, roppant tekintélynek örvendtek: el kell ismerni, hogy elődeink e „barbár“ kor-szakban igen rendezett viszonyok közt éltek és hogy a gyámkodástól és túlzástól eltekintve, a XVI. és XVII. század rendőri intézkedéseiről csak elismeréssel szólhatunk.

IX. FEJEZET.

Az igazságszolgáltatás.

A rozsnyai polgárság e mozgalmas korszakban is mindent elkövetett, hogy a bekötött szemű istennő ne tartsa kezében hiába a mérleget és pallost, hanem használja arra, hogy a jogaiban sértett fél bárki ellenében elégtételt nyerjen, a megzavart jogrend pedig mielőbb helyreálljon. Az évről-évre választott tanács, az egyházi hatóság, minden czélmester és az egész polgárság buzgón segédkeztek a hatalmas istennőnek és a mérleg serpenyőiben bevált igazságot, ha kellett, pallossal is érvényre emelték. Hogy e téren tüzetesen előírt, egyöntetű eljárást hiába keresünk, hogy a közigazgatás az igazságszolgáltatástól és az egyházi hatóság jogköre a világi bíróság jogkörétől elválasztva nem volt és hogy sem az egyházi sem a világi felsőbbség szabatosan körülírt hatáskörrel nem bírt: csak tömérdek utat és módot nyitott a jogkereső félnek és együttvéve sem szolgált oly hátrányára az akkori jogszolgáltatásnak, mint azon körülmény: hogy a város kiváltságos állását gyakran tiszteletben nem tartották és hogy a városon kívül a jogbitorló fél az igazságszolgáltatás kijátszására könnyen módot talált. Mig ugyanis a törvénykezés a városban, mint látni fogjuk, gyorsan és biztosan működött, addig a vármegyéknél és országos törvényszékeknél oly borzasztó tömkelegben mozgott, hogy nem csuda, ha a perek 2—3 emberöltőn át tartottak és rendszerint befejezetlenek maradtak.

A városi tanács hetenként egyszer — 1700. óta kétszer — összeült s a főbíró és esküdt polgárok esetleg kiküldött bizalmi férfiak által kiderített tényállás alapján önállóan függetlenül és jogérvényesen ítélt. Hatalma úgy a polgári, mint a bűnvádi ügyekben 1659-ig teljes és korlátlan volt, ezen évtől fogva azonban a jogszolgáltatás nagy kárára lényeges megszorítást szenvedett, a mennyiben ezentúl a 20 forintot meghaladó ügyeket az érseki székre kellett vinni.¹⁾ A városi tanács határozata csak szabályszerű felelkezés útján és csak az esztergomi érsek által volt megmásítható és ezen másodfokú bíróság az országos törvényeken kívül a város alapszabályaihoz is tartozott alkalmazkodni. A tanács a hetenkénti üléseken kívül sz. György és sz. Mihály, kivételesen sz. János napja körül általános törvényt napokat tartott, melyek a „czinkustörvény“ vagy „pontadik“ nevét viselték és fontosabb polgári vagy bűnvádi ügyeknek voltak szentelve. Kisebb ügyek nem kerültek ilyen ünnepélyes elbírálás alá, azokat a főbíró, bányamester, lelkész vagy czéhmeszter ülésen kívül (tehát a lehető legrövidebben) intézte el. — Az önbíráskodás a legszigorúbb beszámítás alá esett és a ki az egyszer törvényesen eldöntött ügyet fellevenítette vagy nyilván alaptalanul perelt „indebita vexatio“ (zaklatás) czímén — — — fogsággal vagy súlyos pénzbüntetéssel lakolt. Hasonló büntetés alá esett az is, ki az idézésre meg nem jelent vagy magát a tanács színe előtt tisztességesen nem viselte. Az illetőséget azon általánosan elismert és a város kiváltságaiban gyökerező szabály határozta meg, mely szerint a rozsniai polgárt csak Rozsnyón és a rozsniai bíró előtt szabad perelni illetőleg vádolni; ha azonban okmányilag más bíróság volt kikötve, akkor ez ítélt. Jegyezzük meg, hogy ily kikötéssel felette ritkán találkozunk, minek oka abban rejlik,

¹⁾ Lásd Lippay György Pozsonyban 1659. június 10-én kelt levelét a Rozsnyó városi levéltárban. XV.

hogy a rendes illetőségtől való eltérésben az érdekelt polgárra nézve megalázó, a tanácsra nézve sértő dolgot láttak. ¹⁾ Gyakoribb a választott bíróság, a jó emberek közbenjárása és a bíróküldés. Nem is lehetett az másként oly korban, melyben a bírói illetőséget kiváltságok határozták meg és azok összeütközése esetében arról kellett gondoskodni, hogy a bíróság mindkét kiváltságnak megfelelően alakuljon és hogy az ítélet hozatalánál mindkét kiváltság tartassék szem előtt. A rozsnyai polgárnak pl. zokon esett volna, ha körtvélyesi szőlője miatt körtvélyesi jobbágy ellen indított perében a Körtvélyesre nézve illetékes úri szék ítelt volna; arra pedig gondolni sem lehetett, hogy a körtvélyesi jobbágy ily esetben a rozsnyai tanács elé idéztessék! ilyenkor tehát úgy segíthettek a dolgon: hogy az ügy Körtvélyesen az úriszék és néhány e célra kiküldött rozsnyai esküdt polgár által döntetett el. ²⁾ A városi tanács szívesen tűrte e segédkezést és maga is gyakran valamely elmérgesedett viszály kiegyenlítésére egy-két városi képviselőt küldött ki, kik aztán a „választott bíróság“ minőségében jártak el. ³⁾ Érdekes, hogy a felek az ügy első fokú ellátását néha közmegegyezéssel a felebbezési bíróságra bízták. ⁴⁾

A felebbezés mindenkor az esztergomi érsekhez történt, ki az ügyet a székhelyén és annak közelében találtatott egyházi és világi főemberek elbírálása és ítélete alá bocsátotta. Hogy az érseki szék ítéletét valaha

¹⁾ Lásd a városi tanács Reimult Kristóf tescheni lakosnak Kurz Dániel és Szeenci Jakab rozsnyai polgárok elleni ügyében 1631. június 18-án hozott ítéletét a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvében.

²⁾ Lásd a városi számadásokat és a tanács jegyzőkönyveit, melyekben ilyen kiküldetésekkel igen sűrűn találkozunk.

³⁾ Ilyen választott bírákkal különösen osztály- és birtokperekben találkozunk.

⁴⁾ Lásd az Eötvös Főegyházi Zsuzsánna által Szűcs alias Waxman János ellen indított perben 1642. május 19-én Nagy-Szombatban kelt ítéletet a Rozsnyó városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvében.

(a királyhoz) felebbezték volna, arra a városi tanács jegyzőkönyvében példa nincsen.

A jogérvényesen eldöntött ügyet csak szabályszerű perújítással és pedig a felső (érseki) vagy legfelsőbb (udvari) bíróságtól kieszközölt engedély (mandatum novi) alapján lehetett feleleveníteni, mely engedély csak nyomós ok, például új bizonyíték, hibás védelem stb. fennforgása esetén adatott meg.

Az ítéletek végrehajtása minden körülmények között, akkor is, ha első fokúlag az érseki szék döntött, a városi tanács tisztében állott és eltérőleg a nemesi törvénykezéstől egyszerű, rövid és biztos eljárás útján történt, a mennyiben egyrészt már magában az ítéletben rendeltetett el és másrészt ellentállással (oppositió) vagy elűzéssel (repulsió) megakasztható nem volt.

A XVI. és XVII. század mozgalmai közben a városi tanács körültekintő gondoskodása daczára gyakran megtörtént, hogy a hatalmas Themis hiába állott pallossal kezében. A bűnös ugyanis rendszerint büntetlen maradt, ha kurucznak csapott fel, vagy a kuruczok táborából a császári hadak közé menekült. A török is szíves örömet menedéket adott az üldözött gonosztevőnek, tette azt különösen akkor, midőn a várost ellenséges területnek nézte. Az esperességi jegyzőkönyvek megteltek válóperekkel, melyek ez alapon folytak, hogy a házaselek egyike — — — Hatvanban, Füleken, Egerben török hitre tért. Nem ritkán megtörtént az is, hogy a vád alá helyezett egyén a büntetés elkerülése végett a közeli várakban és káptalányokban szolgálatba lépett, hová aztán a városi tanács büntető keze el nem ért, sőt 1656. óta az sem tartozott a ritkaságok közé, hogy a jezsuiták a hozzájuk menekült bűnöst tárt karokkal fogadták.¹⁾

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 643 és 654. lapjait.

Confession Nam für Nam ist allem besten den
 dich sein es anders für es was was man kenne
 es nicht es nicht ist es nicht
 für sich selbst ist es nicht
 ist es für mich es ist mich
 mich man kenne mich
 König und die kenne mich
 ich kenne nicht es ist es
 A S 98

Beaumont Newhall
H. L. Gurney

Er hatel Aengst der Reiz
nag für Eronat Nam
in Lament Paratmak
Lgibang

Nem kevésbbé szomorú jelenség, hogy a városon kívül az önbíráskodás a várost az egyesért, a polgárt polgártársáért tette felelőssé, minek következtében, mint az 1603. évi városi alapszabályok 58. pontja előadja a rozsniai polgár nem ritkán ártatlan létére lakolt és tartozatlanul fizetni kényszerült. A budai, hatvani, egri „török zsidó“ a város követein vette meg bármely rozsniai polgár ellen igényelt követelését és a várak parancsnokai a kezök ügyébe esett rozsniai polgárokat tartóztatták le, ha a város hátrálékban maradt.¹⁾

A Rozsnyón letelepedett nemesség gyakran a városi tanács mellőzésével a megyéhez és az országos ítélőszékekhez vitte pereit és a város kiváltságaival nem sokat gondolt; ekkép gyakran megesett az is: hogy a városi polgár a nemes emberrel szemben elégtételt nem kapott. Igaz ugyan, hogy a tanács egész tekintélyével lépett fel, valahányszor ilyen, a városi kiváltságokba ütköző eset felmerült, ezen tekintély azonban a XVII. század másik felében már annyira alászállott, hogy a városi tanács a nemesi előjogokkal feltétlenül kedvező áramlattal sikeresen meg nem küzdhetett.

Hogy mind ez az igazságszolgáltatásnak előnyére nem szolgált, külön bizonyításra nem szorúl.

1. A polgári törvénykezés rendszerint panasz (Klage) vagy óvás (Protestation) következtében indult meg; az utóbbi rendszerint a kereset természetével bírt és legrosszabb esetben is megszakította a csendes birtokot és megakadályozta az elbirtoklást. Egyszerű panasz esetén az ellenfél egy e célra kiküldött esküdtpolgár által a város jelvényével (mit dem Stadtzeichen) megidéztetett és kihallgatása után, mindkét fél a bizonyítékok előterjesztésére hivatott fel, mi megtörténvén, az

¹⁾ Lásd a Tört. Tár. 1884., 168. l. Bornemissza János 1594. ápril 18-án Füleken kelt levelét XXIII. Amhat és Memhet Buluh basák 1652. márczius 16-án Szegedről írt levelöket. XXXV.

ügy nyomban egyességileg vagy ítéletileg el is döntetett. Ebből állott a sommás eljárás, mely ép oly rövid mint olcsó volt, amennyiben rendszerint egy, ritkán két határhónapon befejeztetett és csak egyszerű illeték (a garas) letételével járt.

Ettől különbözött az ünnepélyes eljárás, melynek nehezebb esetekben, midőn t. i. az ellenfél gondolkozási időt és a panaszról másolatot (páriát) kért, midőn az „óvás“ vele oly felhívással közöltetett, hogy válaszát 15 (quindena, ritkán 2×15) nap alatt terjessze elő, vagy midőn az előállított bizonyítékok elbírálása eszmeeserét és bővebb megfontolást igényelt, — adtak helyet. Períratokat itt és akkor sem követeltek, a fél szóbelileg is előterjeszthette válaszát, mely gyakran az ellenóvás (reprotestatio) czímét viselte és felperessel csak kivételesen közöltetett, szabály lévén, hogy a bizonyítékokat az óvásban (panaszban) és válaszban (ellenóvásban) kell megjelölni. A bizonyítékok előállítása után az ügy nyilvánosan tárgyalatott, a feleket vagy képviselőiket újból meghallgatták és ha az ismételten ajánlott egyesség nem sikerült: kiküldték a peres feleket és alapos megvitatás után meghozták a mindenkor meg is okolt ítéletet, mely az ismét behívott feleknek nyomban kihirdettetett.

Bizonyítékul az adós beismerése, okirat, tanú, eskü és bírói szemle szolgált. A perköltséget a vesztes fél fizette és más megállapodás hiányában esküvel állapították meg. — Gyönyörű vonása az akkori igazságszolgáltatásnak, hogy a bíróság a „*summum jus summa injuria*“ elvét soha szem elől nem tévesztette, az anyagi igazság felderítését tartotta főfeladatául és minden ítéletét a méltányosságra alapította. Miután a követelés biztosítása és a hitelező mielőbbi kielégítése, nem pedig az adós bosszantása vagy tönkretétele volt és lehetett a per czélja: a városi tanács a marasztalt fél vagyoni viszonyaira mindig tekintettel volt és jöllehet az alapszabályok azon

pontjához: mindenki fizesse meg tartozását és óvakodjék másokat rászedni és ártatlanokat (hitelőkben) megkárosítani, — feltétlenül ragaszkodott, még is hatalmi szóval létesítette az egyességeket, ha az adós a követelést elismerte és „jó embereket“, azaz kezesekeket, talált.

A perek tárgyát legtöbb esetben világos adósság, becsületsértés, zálogváltás és az idegen kézre jutott ősi vagyon képezte. A becsületsértés díja a XVI. században 12 forintból állott, a XVII. század folytán azonban 20 és végre 40 forintra emelkedett. A titokban (nyilván-könyvön kívül) történt cserék, zálog-, ajándék- és adásvételi jogügyletek következtében a vérszerinti rokonok és a szomszédok előjoga gyakran csorbát szenvedett, mi aztán igen bonyolódott perekre szolgáltatott okot. Az örökösödési- és osztályperek szintén gyakoriak voltak és elintézésök legrosszabb esetben sommás osztály útján, a városi képviselő testület kebeléből kiküldött osztóztató bírák közbenjöttével történt.

A felebbezést az ítélet kihirdetésekor bejelenteni és 1635-ig 15, ezentúl pedig 90 nap alatt az érseki székhöz intézett folyamodvánnyal megokolni és támogatni kellett.¹⁾ A zaklatás megakadályozása érdekében a felebbezés elfogadása vagy elvetése felett városi tanács döntött, mely a felülvizsgálásnak csak nyomós ok fennforgása esetén adott helyet. Ha a fél a felebbezés szándékánál a városi tanács elutasító határozata ellenére megmaradt, ügyét felterjesztették ugyan, azonban könyörület nélkül meg is büntették aztán (indebita vexatio címén), ha perét másodfokúlag is elvesztette. — A felterjesztés a szabályszerűen írásba foglalt panasz (óvás), válasz, tárgyalás, ítélet és felebbezési kérvény felküldéséből állott,

¹⁾ Lásd Pázmány Péter Selyén 1635. június 20-án kelt declaratióját a Rozsnyó városi levéltárban XIII. és a városi tanács 1633. február 2-án. Munkard Blinisz Borbála ügyében kelt ítéletét az 1612—1670. évi jegyzőkönyvben.

mely okmányok aztán, az esztergomi érsek székhelyén, tekintélyes törvénytudó főbb emberek kezébe jutottak, kik az érsek megbízásából összeültek és az ügyet beható vizsgálat után másodbíróságilag ellátták. A feleknek jogukban állott e felülvizsgálatnál megjelenni, bizonyítékaikat újból bemutatni és ügyök kedvező eldöntése érdekében előterjesztéseket tenni, mely czélból az új tárgyalás határnapjáról idejekorán kiértésítették. A szavazás és ítélethozatal azonban zárt ülésben történt és az eredmény a felebbezési kérvény hátán kihirdetés, illetőleg jegyzőkönyvi beiktatás és végrehajtás végett a városi tanácsal közöltetett.¹⁾ — Ilyen felebbezésekkel igen ritkán találkozunk, minek oka abban keresendő: hogy sok költséggel és kellemetlenséggel jártak és hogy a városi tanács ítéletét ritkán változtatták meg; eltekintve attól, a városi tanács a bizalmatlanság kifejezését is látta minden egyes felebbezésben és ez okból egyrészt óvakodott felületesen itélni, másrészt pedig a felebbezést csak ritkán fogadta el.

Ha a felebbezés el nem fogadtatott, vagy ha a fél ügyét új bizonyíték alapján másodszor elbíráltatni kívánta, az érsekhez fordulhatott, hol perének újbóli felvételéhez engedélyt kért, mely a „*novum*“ (perújítás) nevét viselte és a törvényes elévülési időn (32 éven) belül, nyomós ok fennforgása esetén készséggel megadatott. A királyi kamarától, valamely országos ítélőszéktől, vagy főúrtól kieszközölt perújítási parancs (*mandatum novi*) a város kiváltságaiba ütközött és nemcsak figyelmen kívül hagyatott, hanem a „zaklatás“ (*indebita vexatio*) következményeit is vonta maga után. Még súlyosabb beszámítás alá esett, ha valamely rozsnyai polgár e czélból a krasznahorkai várkapitányhoz vagy a vármegyéhez fordult.

¹⁾ Lásd a városi tanács és az érseki szék Kis Istvánnak Kapusztá Kristóf elleni ügyében hozott ítéletöket a Rozsnyó városi 1612—1670. évi jegyzőkönyvében XL.

Érdekes, hogy e korszakban pontosan előírt határidőkkel ritkán találkozunk, azokat esetről-esetre a városi tanács határozta meg, mely az igazolásnak, feltéve, hogy a mulasztás sem rossz akaratból, sem hanyag gondatlanságból nem történt, mindig helyet adott és a határidők kitűzésénél a legnagyobb méltányossággal járt el. Ez magyarázza meg: hogy a felebbezési határidő még 1635. után is 15—90 nap közt váltakozott és hogy az ítéletekben megszabott kötelezettség teljesítésére hol 3, hol 8, hol 15, hol 30 napot engedtek az elmarasztalt félnek.

A végrehajtás a jogerőre emelkedett ítélet (egyeség) alapján, külön folyamodvány nélkül, hivatalból fogamatcsíttatván, nem a követelő, hanem a marasztalt félén állott a kielégítés megtörténtét a városi tanács előtt bejelenteni, illetőleg idejekorán beigazolni. E czélból a marasztalt fél összes vagyonát mindjárt az ítéletben zár alá vették és e zárlatot csak a kielégítés megtörténte után oldották fel. Ha az adós a végrehajtási jog megnyíltáig nem jelentkezett és be nem igazolta, hogy kötelezettségének eleget tett: a városi tanács a zár alá vett ingó- és ingatlan vagyon mennél előnyösebb értékesítéséhez látott. Nem ritkán megtörtént az is, hogy e vagyon kezelését a városi tanács vette kezébe és jövedelmeiből eszközölte a kielégítést.¹⁾ Ezen kétségkívül rövid, gyors és biztos eljárást a visszaélésektől csak azon körülmény óvta meg, hogy a városi tanács félelmes hatalma egy rövid évig tartott és az egész polgárság folytonos ellenőrködése mellett gyakoroltatott.

2. A kérdésre: ki előtt perelt a város mint község és hol talált az egyes a várossal szemben igazságot? vajmi nehéz határozott választ adni; annyi kétségtelen, hogy akár felperesi akár alperesi minőségben kellett a városi

¹⁾ Lásd a Feigel Jánosnak Adrián Henrik elleni ügyében az 1546. augusztus 18-án hozott ítéletet a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvében.

közönségnek bíró előtt megjelenni, az mindenkor az esztergomi érsek tudtával és különös oltalma alatt történt. Minthogy pedig Rozsnyó kiváltságos hely, akkori nűszóval, „szabad bányaváros“ vala, a nemes ember jogait élvezte és mint ilyen a megyét és a kir. kamarát illetőleg az országos ítélőszékeket és a királyt tekintette illetékes bírójának. Így pl. 1540. körül a nadabukai és rozsnyai határok miatt támadt villongást Bebek Imre főispán döntötte el¹⁾; 1604. körül a rozsnyai polgárság vámmmentessége tárgyában a szepesi kamara határozott,²⁾ míg a XVII. század elején az Andrássy családdal nagy mérgeesen folyt perben Gömör vármegye, a szepesi kamara és kir. biztosok hoztak ítéletet.³⁾ Jellemző és korszakunk nemesi jogszolgáltatására különös fényt vett, hogy míg az egyes polgár, mint láttuk, kevés költséggel és fáradsággal, rövid idő alatt, roppant egyszerű úton és biztosan jutott a maga igazához, addig a város, mert a nemes ember jogait élvezte, gyakran évek hosszú során át fáradozott és költekezett, a nélkül, hogy valamit elért volna; gyakran a szó szoros értelmében eltévedt a szövevényes és legkevésbé sem biztos törvénykezés tömkelegében és gyakran az óriási áldozatok árán kiszerzett ítélet végrehajtását a jogtalan erőszak akadályozta meg, anélkül, hogy a hatalmas Themis felemelte volna pallosát! Andrássy Péterné például egyszerű nemes ember özvegye volt és sem valami nagy vagyonnal, sem országos befolyással nem rendelkezett és mégis képes volt éveken át elhúzni az ügy eldöntését, megghiúsítani a vármegye, a szepesi kamara, a nádor és a király intézkedéseit és majd törvényes jogorvoslatokkal, majd vérengző erőszakkal újból

¹⁾ Lásd az Oláh Miklóshoz 1555-ben intézett kérvény 10. pontját a Rozsnyó városi levéltárban. I.

²⁾ Lásd Rozsnyó város 1604. évi számadaskönyvét a városi levéltárban.

³⁾ Lásd Rozsnyó város 1604. és 1609. évi számadásait, az 1628-ban az esztergomi érsekhez intézett kérvényt a városi levéltárban és Gömör vármegye 1625—1638. évi jegyzőkönyvét a megyei levéltárban.

és ismét megakadályozni az ítélet végrehajtását; zavarba hozta, mondhatnám kétségbe ejtette Magyarország nagy primásait is, kik közül Forgách Ferencz és Pázmány Péter ugyancsak latba vetették befolyásukat, hogy kedvelt városuk ügyét diadalra segítsék.¹⁾ Bizony semmi okunk ezen czikornyás, szövevényes, könnyen megakasztható és még könnyebben megújítható peres eljárást, miután hála Istennek már mindenütt beszünt, visszakívánni.²⁾

Az ellenreformáció megindultával, midőn Rozsnyó kiváltságos állása úgyszólván megsemmisítettett és városunk a földesúr esztergomi érsek fennhatósága alá került: szokásba jött, hogy a város ügyeit az érseki ítélőszék intézte el és pedig első-folyamodásilag és úri-szék módjára, mi ellen azonban Rozsnyó város szabad polgársága mindannyiszor tiltakozott és a hozott határozatot csak a legnagyobb kényszer alatt ismerte el.³⁾

3. A bányaugyek sok tekintetben külön elbirálás alá estek és jöllehet a rozsnyai főbíró bánya-perekben is ítelt, még is számos példa igazolja, hogy a) bánya-mívelésből támadt viszály esetén, eltérőleg az egyéb polgári ügyekben követett eljárástól, mindig a bányamester véleménye döntött, ki a per tárgyát egy-két esküdttel bejárta és a bányajog szabványainak szem előtt tartásával oda törekedett, hogy az ítélet a bányászat általános érdekeivel összhangzásban legyen; b) hogy a bánya-perek felülvizsgálása és másodfokú ellátása nem mindig az érseki széken, hanem a felsőmagyarországi 7 bányaváros kiküldöttjeiből alakult bánya-széken Gölniczbányán, 1568.

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1604. és 1609. évi számadásait, valamint Forgách Ferencz 1609. február 1-én osgyáni Bakos Jánoshoz írt levelét a városi levéltárban. XXVI.

²⁾ Miután ezen eljárás részletes ismertetése sok tért igényelne és szorosan véve tárgyam körén kívül esik: tartózkodtam a részletektől, jöllehet azok ép oly érdekesek, mint tanulságosak volnának.

³⁾ Lásd Lippay György érsek 1659. június 10-én Pozsonyban kelt levelét (5 pont) a Rozsnyó városi levéltárban. XV.

óta a szepesi kamara által Kassán és a XVII. század vége felé a szomolnoki fő bányamester által, — harmadfokúlag pedig a bécsi udvari tanács által is eszközöltetett és c) hogy bánya-ügyekről külön jegyzőkönyvet is vezettek és ezen ügyek elbírálásánál mindig a bánya-jogot is vették zsinórmértékül.!) Máskülönben az eljárás az egyéb polgári ügyekben követett eljárástól alig különbözött és miután a bányaügyeket határozottan körülíró szabályok nem léteztek, igen változatos volt.

4. Korszakunk igazságszolgáltatásában az egyház is cselekvőleg részt vett és nemcsak a valláserkölcsei életbe vágó peres ügyek eldöntését követelte magának, hanem a tanítói és papi élet terén felmerült viszályokat is illetősége alá vonta; így történt, hogy a válópereken és az eljegyzésből, házasságból és erkölcsi életből támadt viszályokon kívül a tanítók és papok adóssági és örökösödési ügyeiket az egyház intézte el. A murányi frateruitás Fried Cyprián-féle hitczikkelyei, melyek 1595-ig Rozsnyón is érvényben állottak világosan rendelik: a lelkész felett a superintendens és nem a polgári hatóság ítélt; a világi embert, ha lelkész ellen vétett, a polgári hatóság előtt kell vádolni, de ha ez elégtételt nem ad, az ügy a superintendens elé terjesztendő.²⁾ Ezen intézkedés aztán a gömöri ev. esperesség későbbi alapszabályaiba is felvételre talált. — A bíróság tisztét első fokúlag az esperes elnöklete alatti egyházi tanács (consistorium) töltötte be, melynek határozatát az esperességi közgyűléshez felebbezték. Az ellenreformatió megindultával

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1597. és 1612. évi számadásait, melyben a város költségén a göllniczi bányaszékre történt kiküldetésekkel igen sűrűn találkozunk; míg a városi tanács jegyzőkönyveiben és a városi levéltárban számos ítéletre akadunk, melyek daczára annak, hogy tárgyük bánya vagy bányamű volt, mégis az érseki széken nyertek másodfokú ellátást. XXXIV.

²⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Rimanovi-féle jegyzőkönyv 21—29. lapjait.

e részben is változás állott be, amennyiben az esperesség határozatát még a legfelsőbb hatóság t. i. az esztergomi érsek vagy a nádor által lehetett felülvizsgáltatni. ¹⁾

Grünblath Erzsébet, néhai Grünblath Gáspár volt rozsnyai polgár leánya, visszaküldte ifj. Gothard Jánosnak, a rozsnyai főbíró fiának, a jegyet és kijelentette, hogy ifj. Gothard Jánost tiszteli, becsüli, de nem szereti és azért neje soha sem lesz. Miután a vőlegény minden fáradozása, atyja főbírói tekintélye és a két lelkész közbenjárása a leány elszánt makacsságán hajótörést szenvedett: a búsongó vőlegény Szakmáry Miklós deák személyében ügyvédet vallott és az esperességnél keresett orvoslást. — Az esperesség erre nem kis zavarba jött: Zabler Péter superintendens tana, mely az eljegyzés felbontható volta mellett bizonyított, 1631-ben még hallatlan újítás volt és a peres felek, mint gazdag és előkelő családok sarjai, némi tekintetet érdemeltek. — A kereset beadása után a bíróság Fabriczi György jolsvai lelkész-esperes elnöklete alatt néhány lelkészből megalakult, a helyszínére Rozsnyóra jött és itt 1631. évi február 5. és 10-ik napján összeült, kihallgatta a tanúkat, meghallgatta a feleket és pedig úgy a mátkapárt, mint ügyvédek (a leányt Miskolczy Pál deák védelte), és a békeltetés sikertelen maradván, a következő salamon-i ítéletet hozta:

„— — — hogy a szent házasságnak méltósága helyén maradjon 's az botránykozás és állhatatlanság efféle dolgokban eltávoztasék, ilyen büntetés alá kötelezzük az leányzót: hogy hét eszten-

¹⁾ Midőn Eötvös György rozsnyai polgár 1657-ben közeli rokonával házasságra akart lépni és a rozsnyai lelkész az esketést megtagadta, az esperesség, melyhez az ügyet felebbezték, a feleket a házasságtól eltiltotta ugyan, azonban oly kijelentéssel: hogy Ötvös Györgynek jogában áll a legfelsőbb hatóságtól t. i. az esztergomi érsektől vagy a nádortól engedélyt kérni. Lásd a gömöri ág. ev. esperesség esetneki könyvtárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 636. lapját.

deig férjhez ne mehessen, menyekzői lakodalmaktól, tánczoktól ez hét esztendő alatt eltiltatik: az bíró uramat, feleségét és az fiát becsületes emberek által kövesse meg tizenötöd nap alatt, minden költséget is ő térítse meg az bíró uramnak; az bíró uram fiát pedig kötelességétől fölszabadítjuk, hogy ezentul szabad legyen megházasodnia; sőt az leánykérőket is és kiváltképen az itt való lelkipásztorokat tartozik az leányzó megkövetni és az ő kegyelmök becsületét megadni.“

Miskolczy Pál deák fényes védbeszéde melyben vitatta, hogy az alig 13 éves alperes magát gyámja, Grünblath Márton, tudta és beleegyezése nélkül oda nem ígérhette, kárba vezett, mert az ügyvédektől „tiszteletes, nemes, becsületes szent koronának“ címzett bíróság azzal okolta drákói ítéletét, hogy a gyámság a fiuknál 14, a leányoknál 12 éves korban megszűnik.

Ezen ítéletbe a vőlegény természetesen belényugodott, a menyasszony azonban ellene felebbezéssel élt, melynek következtében az ügy az 1631. ápril 23-ikán Jolsván összeült esperességi convent elé került, hol beható tanácskozás után az ítéletet megerősítették és egyzsersmind kimondták, ha alperes 15 nap alatt az ítéletnek eleget nem tesz

„tehát az eklézsiának társaságából és abban lévő szentséges sákramentomoknak ususából engedetlen volta miatt teljességgel minden kegyelem nélkül excommunicáltatik és kirekesztetik és excommunicatióban mindaddig lészen, valamig magát megismervén és törvényünknek minden részeiben eleget tészen.“

„Az nemes leányzó“ akkor sem hajolt meg az igazság előtt és ügyét Kassára Alaghy Menyhárd országbíró elé vitte, miért aztán az esperesség, mint konok perlekedőt, 25 forintnyi pénzbüntetéssel sujtotta. Erre Grünblath Márton belátta, hogy hasztalan küzd az egyház megrögzött felfogása ellen és lefizetvén a bírságot rábirta nővérét, hogy az ítélet értelmében megalázta magát és megkövette, a kiket illetett; a felek kibékültek és később

(1631. október 6-án) a súlyos ítélet is annyiban enyhítést szenvedett, hogy a szegény leánynak, 1632. április 24-ik napján túl, házasságra lépni megengedettetett.

A „szent korona“ eljárása, a személyesen kihallgatott serdületlen leány nehéz helyzete, a szívtelenség, mely az eljegyzés tényét az érdekeltek boldogsága felé helyezte és az egyház hatalma, melylyel az országbíró sem küzdhetett meg, együttvéve hű, de visszataszító képét adják az akkori időnek, mely pedig Rozsnyóra nézve nem az excommunicató, hanem a protestáns lelkiösméreti szabadság korszaka vala.¹⁾

5. A bűnvádi ügyek ellátása körül szintén nagy változatosság dívott. Kisebb ügyek ugyanis a városi főbíró fegyelmi hatalma alá estek és a lehető legrövidebb úton intéztettek el: a vádlott t. i. elfogatott, kihallgatott és a vétség beigazolása esetén nyomban elítéltetett; ha legalább két kezes (Bürg) jót nem állott érte, fogásban maradt; ellenesetben szabad lábon védekezett és, ha a büntetés szabadság vesztésből nem állott, az ítélet meghozatala után is szabad lábon hagyták. Ilyen kisebb ügyek voltak: ismételt elmaradás az isteni tiszteletről, az úrvacsora élvezete körül tanúsított hanyagság, kisebb beszámítás alá eső káromkodás és átkozódás, az isteni tisztelet tartama alatti mulatozás, a hatósági közegek kisebb fokú becsmérése, a czéhszabályok és árjegyzékek áthágása stb. Nem ritkán oly aprólékos dolgok is képezték a bűnvádi eljárás tárgyát, melyek ma erkölcsi tekintetben sem esnek beszámítás alá, például: 1658-ban bizonyos Csizmazia nevű rozsnyai polgár az ev. hitre térítette — — — feleségét, a páterek ezért az esztergomi érseknek jelentették föl, mire a szegény ember, valószí-

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 215—229 lapjait.

Grünblath Erzsébettel 1633-ban már mint iglai Szontagh Pál nejevel találkozunk.

núleg a városi tanácstól kapott jó akaratú intésre, megszökött és ekkép elkerülte büntetését, vagyona azonban elkoboztatott ¹⁾ — és 1676-ban a városi tanács „ki akarván tisztogatni némi nemű czégéres vétkeket“ mindenek előtt egy „Leibitzer Kristóf Vargané Borbála“ nevű boszorkányt helyezett vád alá, ki tanúk állítása szerint egy embert békává változtatott át és ellenségeit bűbajos mesteriségevel tönkre tette.²⁾ — A czégéres és főbenjáró ügyek ellátása már ünnepélyesen, az egész városi tanács színe előtt, közvádoló és, szükség esetében hivatalból kirendelt, védő közbenjöttével történt. A nyilvános gonosztevő az ügy befejezéséig bilincsekben maradt és kezeség mellett sem volt szabad lábra helyezhető. Csakhogy arra nézve: melyik a kisebb, melyik a czégéres és melyik a főbenjáró ügy? általános szabályt hiába keresünk, azt esetről-esetre a főbíró illetőleg városi tanács határozta meg. Ezen utóbbinak büntető hatalma 1658-ig feltétlenül, ezentúl a primás akarata ellenére (de facto) teljes és független volt és a pallos-jogot is magában foglalta. Lippay György érsek volt az első, ki, nehogy az erővel behozott papok ellen vétő protestánsok büntetlenül maradjanak, megkívánta: hogy a bűnvádi ügyek az ő emberei közbenjöttével döntessenek el és hogy az ítéletek, végrehajtásuk előtt, hivatalos felülvizsgálás végett neki terjesztessenek fel. A városi tanács ezen intézkedést a város kiváltságaiba ütközőnek találta és tényleg csak a legnagyobb kényszer alatt hozta alkalmazásba.³⁾ Szelep-

¹⁾ Lásd Hölgy Gáspár és Lippay György 1658-ban a városi tanácshoz írt leveleit a Rozsnyó városi levéltárban. XIX—XX.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban fasc. 1672—1690. alatt őrzött nyomozási jegyzőkönyvet. — Megjegyzendőnek vélem, hogy a boszorkányokban nem annyira az ördöggel való czimborálást, mint inkább az — — — erköletelenséget üldözték, melyre e czimborálás irányult. Jelen esetben is tiltott szerelmi viszony és magzatelhajtás, illetőleg szándékos terméketlenség volt a boszorkány per tárgya.

³⁾ Lásd Lippay György érsek 1658, 1659-ben Rozsnyó város tanácsához írt leveleit a városi levéltárban. XIX. XX. XXXVI.

csényi György érsek 1682-ben egyes jogtudó rozsnyai férfiakat vallott, kik aztán mint közvádlók és ítélő bírák a bünvádi ügyek ellátásában részt vettek és arra ügyeltek, hogy minden ítélet a primás céljainak megfelelő legyen. Ugy látszik azonban, hogy a városi tanács ebben is jogtalan beavatkozást látott és, ezentúl úgy mint eddig, önállóan és függetlenül hozta ítéleteit.

Tény, hogy a törvényfa (akasztófa) állandóan és ijesztő például ott állott,¹⁾ tény az is, hogy a tanács büntető hatalma 1658-ig korlátlan volt és a pallosjogra is kiterjedt: arra azonban, hogy valakin halálos ítéletet végrehajtottak volna, példa nincsen. Hasonlóan nem tudom alkalmazták-e a kínvallatást (torturát) és miből állott az? Minthogy a városi jegyzőkönyvek és számadások tömördek bünvádi ügyről tesznek említést, a nélkül, hogy valamely halálos ítélet végrehajtásáról vagy valamely bűnös megkínzásáról megemlékeznének, bizvást feltehető: hogy ilyen esetek, ha előfordultak is, a legnagyobb ritkaságok közé tartoztak.

A beismerést nagyobb bünténynél is, enyhítő körülménynek vették, a merev tagadás pedig úgy, mint a megbánás hiánya a bíróságnál mindenkor határt nem ismerő szigorral találkozott; a felek kiegyezése, helyesebben a sértett fél vagy rokonainak megkérlelése, nagyban enyhítette a büntetést, sőt kisebb beszámítású bünténynél úgyszólván mentő körülmény volt. Késmíves Kis Péter a városon alúl lévő hámborból egy fogót, verőt és más vasat lopott, miután a dolgot tagadta, ellentmondó nyilatkozatai és a tanúvallomások alapján 1697. január 8-án ítéltetett, „hogy mások is róla tanuljanak megvertetetik publice pálczákkal jól, éltéig való emlékeztetire” s adatik neki 100 pálcza, hogyha pediglen“ még egy-

¹⁾ Az 1609. évi városi számadás szerint a törvényfa felállítása a piacon 2 fnt 87 denárba került.

szer lop „bárcsak 10 vagy 20 pénz érőben is capitaliter büntettetik meg.“²⁾

A büntetés tehát rendszerint ijesztő például is szolgált és birságból, nyilvános vezeklésből, fogságból és testi fenyítékből állott. A szégyenszemre kiállítás és a száműzés büntetését igen kedvelték, előbbit azért, mert a nagy közönségre hatott, utóbbit azért, mert a várost az elítélt bűnöstől megszabadította. A köztéren, a városház és templom előtt kalodát találunk, melyben a bűnöst „kicsinyek és nagyok példájára“ közszemlére kitétték, így például 1695. ápril 18-án ilyen ítéletet hozott a városi tanács:

„Mivel Dudás Gyurka Pusztai Katával minek előtte elvette volna feleségül Istennek és hazánk törvényének ellene járván és paráználkodván megházasította és terhesítette volna — az ki is lakadalmok után 3 hétre hozta el az gyereket és azért, hogy először az Istent, azután pedig az ország szoros törvényét szemtelenül általhágta, noha nagyobb és súlyosabb büntetést mind az ketten megérdemlették volna érdemek szerint, mind azon által condescendált az böcsületes tanács arra ifjúságokra nézve: hogy az felső templom előtt publice három vasárnapokon poenitentiát tartsanak, nyakoknál fogva a kalodában kicsinyek és nagyok példájára, hogy azután magokat megjobbitván Istennek éljenek.“³⁾

A birságok és pénzbüntetések 1658-ig feltétlenül,

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

²⁾ Lásd a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban. — A nyilvános vezeklés, kivált mesteremberre nézve, borzasztó következményekkel járt: Mézeskalácsos György megverte anyósát, miért pénzbírságra ítéltetett, visszaesvén és ismét vád alá helyeztetvén, a városi tanács 1635. december 19-én abban marasztalta el, hogy 3 vasárnapon át a templomban szégyen szemre kiállni köteles. Az elítélt, mesterember lévén, rimázkodott és sok jó ember által könyörgött: kimélné meg őt a bíróság a nyilvános büntetéstől, mert „czéhbe sem állhatna és idegen legény is szemére vetné a dolgot.“ A keresztény többség könyörült rajta és tekintetbe vévén fiatal- és mester ember létét, a nyilvános vezeklést elengedte neki; de 4 forinttal büntette meg és egyszersmind tudtára adta: hogy kegyelem nélkül száműzi a városból, ha még egyszer szülei ellen vét. Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

ezentúl 20 forintig a város javára estek; régebben különböző tárgyak is szolgáltak bírságul, így pl. 1569-ben Schlosser Ambrus 3 bárdot (Peiler), Nebánts Péter pedig 10,000 zszindelyt adott büntetésül.¹⁾

Érdekes, hogy a tetten ért vagy elfogott nyilvános gonosztevők (publius malefactor) rögtönítelő bíróság elé állítottak, mely a szomszédos városok és helységek kiküldött (fogott) bíráiból alakult és a lehető legrövidebb úton meghozta és végrehajtatta rendszerint halálos ítéletét.²⁾ Rozsnyó város tanácsa e tekintetben nagy tekintélynek örvendhetett, mert esküdt polgárai nemcsak Csetneken, Dobsinán és Jolsván hanem még Füleken és Velkenyén is teljesítették (az esztergomi érsek parancsára) e szomorú kötelességet.³⁾

Az egyház a bünvádi igazságszolgáltatás kezelését folytonosan szemmel kísérte, kisebb vétségeknél fegyelmi hatalmat gyakorolt, súlyosabb beszámítás alá eső bűntényeknél pedig a feladó és vádló szerepét vállalta magára; így pl. az 1642. február 20-án megtartott egyházlátogatás alkalmával az esperes a nadabulai leányt, ki gyermekét megfojtani akarta, a polgári hatóságnak rendelte kiadatni, aztán pedig meghagyta a két rendbeli (világi és egyházi) felsőbbbségnek, hogy a gyanús nőt ne tőrjék a városban, a káromkodást pedig botütésekkel sujtsák.⁴⁾

Említésre méltó végül az is, hogy Nadabula és Csucsom községe bünvádi ügyekben is a rozsnyai városi tanács hatósága alatt állott; így például 1612-ben a nada-

¹⁾ Lásd az 1569. évi városi számadáskönyvet a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1650. márczius 2-án kiadott bizonyítványát a Dobsina városi levéltárban.

³⁾ Lásd Hölgy Gáspárnak Velkenyéhez és Lippay Györgynek Fekete László füleki alkapitányhoz 1654-ben írt leveleit a Rozsnyó városi levéltárban.

⁴⁾ Lásd a Gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Rimanovi-féle jegyzőkönyv 825. lapját.

bulai bíró tömlöczbe vettetett, mivel Német Jánost ítélet nélkül (ohne Recht) elfogatta és letartóztatta.¹⁾

A bűnvádi ítéleteket, melyekben nem ritkán feltűnő méltányosság és dicséretes jogjártasság tűndököl, rendszerint nagy szigor és részrehajlatlanság jellemzi; önkénynek vagy rosszakaratu üldözésnek semmi nyoma és a személyválogatás és kedvezés szintén ki volt zárva. Sándor Demeter nemes ember és előkelő polgár letére 1632-ben kétszeresen lakolt, miután cselédjét véresre verte és Blasko Márton, Dendel Mihály, Lőrincz András kezessége mellett szabad lábra helyeztetván a bíró urnak a tisztességet meg nem adta, azaz: a fogságot meg nem köszönte.²⁾

6. Helyén lesz itt azokról is megemlékezni, kik mint a jogvédelem kezelői a törvény őrei voltak és az igazságszolgáltatás körül szintén fáradoztak. Az ügyvédekről van szó, kikkel a rozsnyai főbíró előtt a XVII. század elejéig ritkán és gyéren, de azontúl mind sűrűbben találkozunk. Annyi tény, hogy a XVII. század elejéig a pozsonyi országgyűlésre és oktavális ítélőszékekre küldött városi követek, jogtudók vagy ügyvédek nem voltak³⁾ és hogy a városi ügyész tisztét is rendszerint idegen (nem városi polgár) ügyvéd töltötte be. Ezen ügyészek közül említésre méltó Aszalay János, ki Szendrőn lakott és 1604, 1609, 1612-ben teljesített szolgálataiért, melyek követségekből, információkból és sürgetésekből állottak, készpénzből, kialkudott öltönyökből és egyéb naturálékból álló fejedelmi jutalmat kapott.⁴⁾ Szirmay Pétert, ki e tiszt-

¹⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

³⁾ Mint a vonatkozó városi számadásokból tudjuk, Roth János és Eschelvey János 1569-ben, Német József és Stenczel János 1596-ban, Fonta Gáspár és Csizsár Dániel 1609-ben mint egyszerű városi polgárok (bányászok és mesteremberek) voltak a város követei.

⁴⁾ Lásd az 1604, 1609 és 1612. évi városi számadásokat a Rozsnyó városi levéltárban.

tet 1635-ben viselte, évi fizetése fejében szintén fényesen t. i. 80 forinttal és 2 kis hordó serrel jutalmazták meg.¹⁾ Az ügyvédi pálya jövedelmező és tekintélyes volta megtette hatását, csakhamar több és több városi polgár is megszerezte magának az ügyvédi jogosultságot, kik aztán a kor szelleméhez híven azon pontot csusztatták a városi alapszabályokba, hogy a rozsnyai bíró előtt csak rozsnyai ügyvéd képviselheti a feleket! Ezen szabály kétségkívül megélhetési módot akart nyújtani a polgári származású ügyvédeknek, kik, hála az akkor már széles Magyarországon érvényre emelkedett elvnek, mely szerint a megyei és országos törvényszékek ügyvédekül csak nemes embert fogadtak el, működésükkel Rozsnyóra voltak szorítva. Az intézkedés visszássága azonban csakhamar kitűnt. Sándor Demeter a rozsnyai ügyvédek közül egyre sem merte ügyét bízni, mivel ellenfele éppen egy rozsnyai ügyvéd (Weiszer Dávid) volt; minthogy pedig a városi alapszabályoktól egy könnyen eltérni és Sándor Demeter „künn lakó ügyvédét“ elfogadni nem lehetett: a makacsságból elmarasztalt fél zajt ütött és vesztett ügyét Pázmány Péterhez felebbezte, ki Selyén 1635. június 20-án kelt declaratiójában megírta a városnak:

„nem ítéljük károsnak, sőt városunk becsületére látjuk lenni, ha a kívül levő advocatusok admittáltatnak. Szabadság adatik azért, hogy ki-ki oly prókátorra bízassa dolgát, a micsodást hasznosnak itél.“¹⁾

Erre természetesen módosítást szenvedett a város alapszabályzata, a veszélyes sorompó, mely az ügyködést a czéhrendszer vaspántjai közé szorította, lehullott és az ügyvédi állás ismét oly fényes és tekintélyes lett, mint az előtt volt.

¹⁾ Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Lásd Pázmány Péter Selyén 1635. június 20-án kelt levelét a Rozsnyó városi levéltárban. XIII.

Az ügyvédi jogosultság a városi tanács, az esztergomi érsek, vagy az országos ítélőszékek előtt kimutatott illetőleg elismert jogjártassághoz volt kötve, mely jártasságot nemcsak az iskolákban, hanem az irodákban is lehetett megszerezni; ki e pályára hajlamot érzett t. i. valamely ügyvédhez irnokul vagy segédül szegődött és magát ily minőségben, vagy a bíróságoknál rövidebb-hosszabb idő alatt a fogalmazásban és a jogtudomány elemeiben kiképezvén, mesterétől bizonyítványt kapott, melynek alapján ügyvédnek elismertetett. A XVII. század vége felé az illető már igazolványt nyert, melyet részére a városi tanács, az esztergomi érsek vagy valamely országos ítélőszék állított ki, ¹⁾ rendszerint a nélkül, hogy az illetőt jogjártassága tekintetében megvizsgálta volna. A városi tanács igazolványa természetesen csak a város területére szolt, míg az országos bíróságoké általános érvénnyel bírt és csakis nemes embernek adatott ki. Ki főiskolát vagy külföldi egyetemet végzett, az iskolai bizonyítvánnyal igazolta jogtudó voltát és rövidebb-hosszabb gyakorlat után ügyvédül szintén elfogadtatott. — Ilyen körülmények között és miután az ember oly könnyen ügyvéd lehetett, nem csuda, ha a magyar nemzet „jogász nemzetté“ lett és hogy Rozsnyón is csakhamar szép számban találjuk az ügyvédeket.

¹⁾ Lásd Szelepcsényi György Bécsben 1682. február 7-én kelt levelét a Rozsnyó városi levéltárban.

X. FEJEZET.

A vagyonkezelés.

A jó rend fenntartása sok költséggel járt és a szabadságot, melyet Rozsnyó városa e korszakban élvezett, szintén meg kellett fizetni; szerencsére azonban az önkormányzat joga a vagyonkezelés szabadságával volt összekötve és a város oly jövedelmi forrásokkal rendelkezett, melyek czélszerű kezelés és egy kis áldozatkészség mellett az évenként nagyobbodott terhek fedezésére elegendő alapot nyújtottak. Nagyobb és rendkívüli kiadások esetén, vagy midőn egyik, másik jövedelmi forrás megapadt, a polgárság áldozatkészségét természetesen nagyobb mértékben kellett igénybe venni, mint például a hódolás, a XVII. század mozgalmai és I. Lipót telhetetlen adórendszere idejében történt. A lakosság, feltéve, hogy a kivétel igazságosan történt és hogy kiváltságos állása érintetlen maradt, különös zúgolódás nélkül viselte a nehezebb jármot is; ha azonban a kivétel a városban letelepedett nemességet megkímélte, vagy ha a megye jobbgyi szolgáltatásokat követelt: vége-hossza nem volt a felzólamlásoknak. Az önkormányzat ugyanis a közteherviselés alapján állott és kivételeket nem tűrt. Előre bocsátván még, hogy az egyházi és iskolai vagyon szintén a város kezelése alatt állott, hogy Rozsnyó mint szabad bányaváros a XVI. és XVII. században határának (Nadabula és Csucsom községét is beleértve) szabad használatában és az összes földesúri jogok korlátlan élvezetében

volt és hogy a tulajdonképeni földesúrnak előbb állandó, később (a XVII. században) folytonos alku tárgyát képezett censust (bért) fizetett; áttérhetek a város kiadásaira, bevételeire és azok elszámolására.

A) A reánk gyéren és hiányosan maradt emlékek után vajmi nehéz a városi kiadások óriási tömkelegében eligazodni; egyes évekről vannak ugyan számadásaink, ezek azonban oly gyarlók, hogy a legfontosabb tárgyakról sem adnak felvilágosítást. Így a bányászat, mezőgazdaság, szőlőművelés és erdőgazdaság költségeit áthatatlan homály fedi, pedig kétségbe vonhatlan tény, hogy Rozsnyót e czímen sok kiadás terhelte.

„Gyertyaszentelő b. a. napja utáni vasárnapról Letare napjáig a sáros bányára és munkásaira kiadtunk 16 ft 94 d.
 Ismét az érczfuvározásért a bányamester helyett . . — „ 44 d.
 Ismét az olvasztóban szénre, fára, olvasztásért, zúzdára, mosásért, olvasztóbér és más efféle czímen 2 ft 48 d.
 Ismét az olvasztó munkásainak — „ 07 d.
 Ismét sz. György napján elszámoltuk a bányavámot, a vasas sz. Péter napján vett ezüstöt, a fuvározásért, ólomért, az olvasztó munkásainak és más effélére kiadott összegeket, beleértve a Lénárd urnak adott 2 frt 77 d. . 63 ft 53 d.
 Ismét Lénárd úrnak az olvasztó költségeire . . . 6 ft — d.“

annyit tartalmaz az 1555. évi számadáskönyv kiadási rovata a bányászatra nézve, holott e könyv végén (a különféle feljegyzések közt) el van mondva, hogy „Adrián bányaműve már 500 forintjába kerül a városnak“, tehát bizonyos, hogy a város is mivelte bányákat; 1612-ben bányavám és kohóbér czímén „a művelési költség (Samskost) levonása után“ 79 frt 11 d. került a városi számadás bevételi rovatába; de hogy mennyi volt a művelési költség? arról a számadáskönyv kiadási rovata mélyen hallgat.

Az erdő gondozása rendszerint csak tavasszal, mi-

dön gyújtástól féltek és korszakunk vége felé, mikor állandóan kerülőt fizettek, került költségbe; máskülönben az ültetést és felújítást a szigorú tilalomtól illetőleg a jó Istentől várták.

Az almási szőlőt 1569-ben 52 frt 95 denárral, 1595-ben 42 frt 16 denárral, 1612-ben 68 frt 15 denárral és 1703-ban 117 frt 30 denárral művelték.

A városi rét és földbirtok kihasználása, valamint a városi lovak eltartása szintén tetemes összegbe kerülhetett évenként, jöllehet a városi számadás erről is csak elvétve emlékezik meg.

A középületek jókarban tartása a városi tanács gondoskodásának egyik főtárgyát képezte és évenként jelentékeny kiadásokkal járt. A védművek és a közhasználatra szánt épületek nem ritkán közadakozás útján befolylt pénzen emelkedtek, így pl. Scherer 1574-ben a városi mérőház (Wog) kiépítésére 20 forintot és ifj. Weiszer János 1612-ben a Koch György annbergi mester által 140 forintért készített orgona költségeihez szintén 20 forintot adott, míg 1604-ben, midőn a város körül új árkot vontak, az egész városi közönség működött közre és a munka végeztével egy hordó serrel vendégeltetett meg. Épületeit a város csúnnal és dúsan szerelte fel, így például a már említett orgonát (és oszlopait) 1612-ben Rubiner Mihály festő 20 forintért festette be; a tornyon már 1555-ben órát találunk, mely rendszerint egy lakatos gondjaira bízott, ki fáradságáért, az 1711. február 12-én kelt fizetési lajstrom szerint, minden tehertől mentes volt, havonként egy köből gabonát és évenként egy pár csizmát kapott.

A vízvezeték már 1555-ben rendes kiadási rovatot képezett, az összeg, melybe az ivóvíz beszerzése és a csövek és medenczék (Kasten) fenntartása évenként került, természetesen változott, így például 1555-ben 91 d. 1596-ban pedig 10 forintra rúgott.

Az egyházi és világi hatóság tagjai a szolgaszemélyzettel együtt korszakunk végéig a lehető legcsekélyebb díjazásban részesültek, nem csuda aztán, ha a mellékjöveldelmek után mohón kaptak, melyek ha nem csurogtak, legalább csepegték. A városi tanács tagjai közül 1612-ben is csak a bányamester húzott állandó fizetést és ez is csak évi 6 mondd hat forintból állott. A főbíró és az esküdtek: a czéhek ajándékaira, a bírságok egy részére és az „áldomásokra“ voltak utalva. A városi jegyző 1703-ban 50 forintot, 1711-ben 100 forintot kapott egy évre. A városi szolgát 1612-ben hetenként 33 denárral, 1703-ban havonként 2 frt 50 denárral és 1711-ben már havonként 5 forinttal fizették, mely utóbbi évben még 4 pár csizmát is kapott.¹⁾

A tiszti és szolgaszemélyzet fizetését jóval meghaladta az ú. n. törvéynapi költség; a számadás összeállítása, az alapszabályok megállapítása, a tisztújítás és a városi tanács minden czinkustörvénye ugyanis lakomára szolgáltatott alkalmat, sőt Singer Csapo Lukács főbíró 1703-ban még „nemes tanácsbeli uraiméknak“ bucsúzó poharat is adott, mely a városnak 16 mondd tizenhat forintjába került! A czinkustörvény 1596—1612-ig 1 frt 11 d.—2 frt 25 d., a számadás összeállítása pedig 4—6 frt költséggel járt. A tisztújítás lakomája 1555-ben 1 frt 83 denárba, 1703-ban már 16 forintba került!

Az előkelő vendégek ellátása szintén a város terhére esett: Bebek Ferencz, Bebek György, az esztergomi érsekek és praefectusai Fanchy János és Darvas Gergely 1555-ben, 1558-ban és 1566-ban, Andrássy Mátyás és Miksa főherczeg pohárnoka 1596-ban, Rédey Pál és Andrássy Mátyás 1597-ben, Széchy György és neje Homonnay Mária 1612-ben többször voltak a város jól-tartott és gazdagon ellátott vendégei és ha valamely fő-

¹⁾ Lásd a városi számadásokat és a városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvében foglalt 1710 február 12-én kelt jegyzéket.

ember a város közelében tartózkodott, ellátásáról szintén a városnak kellett gondoskodnia; így, például, 1565-ben Bebek Ferencz konyhájába ismételt bornyút, kalácsot, szárnyas vadat és halat küldtek, 1569-ben Miksa főherczeg asztalát borral, kalácsal és szárnyas vaddal látták el (egy ízben a küldemény 37 frt. 24 d. értéket képviselt); 1604-ben Bocskay Istvánnak kenyeret, cipót (Zipolten) és kalácsot küldtek a táborba; 1645-ben vizhányó hétfőn azt írta Bakos Bornemissza Mária a rozsniai főbírónak Csetnekről: „az ifjú Rákóczy Zsigmond urunk ő nagysága konyhájára — — mindjárt szörözzön ott az városban vagy 3 kila petrezselmet, az mellett verős hagymát is az mennyire lehet és mindjárt általküldje kegyelmed Pelsőczre élésmester uram kezében szolgál-tassa, mert igen megszűkölt abbúl az ő nagysága konyhája“; ugyancsak 1644-ben „ma pénteken“ azt írta Görgey János Szád várából Rozsnyóra: „egri püspök uram ő nagysága . . . azon is kérte . . . kegyelmedet valami szép friss kalácsal kedveskednék és hallal is, mivel itt a szegénység mind elfutott a falukról és hálnak szerit nem tehetjük“; Dolinay Gábor is, 1685. május 15-én Kassáról írt levelében, vaját és szalonnát követelt „várván urunkat ő nagyságát (Thököly Imrét) erre az földre.“¹⁾

Az ajándékok, melyekkel a szemes városi tanács a befolyásos főembereket, kiváltképen pedig az esztergomi érseket és az ország bíráit megnyerni és jó hangulatban tartani igyekezett, évről-évre nagyobb értéket képviseltek. E részben a városi számadásokban igen érdekes adatokkal találkozunk, például:

1555-ben: az ispánnak (Fanchy Jánosnak) $\frac{3}{4}$ márká

ezüstöt 6 ft. — d.

Darvas Gergely ispánnak 1 márká 4 pisetum

ezüstöt 8 ft. 64 d.

¹⁾ Lásd a városi levéltárban őrzött számadáskönyveket és eredeti leveleket. Tört. Tár 1885. 11. és 16. lap.

- Bebek úrnak 3 márka ezüstöt 24 ft. — d.
- 1566-ban: mézet, vaját, tojást, vasat, nyársat, rostélyt ajándékba a töröknek Budán . . . 6 ft. 05 d.
- Zoltthay Istvánnak Szendrőn egy darab ezüstöt ajándékoztunk, hogy a fafuvarozást elengedje 7 ft. 50 d.
- Osman agának Pelsüczön árpát és kelmét . . . 8 ft. 33 d.
- 1569-ben: a töröknek Budán 2 itcze borsot és 2 bödön vaját ajándékul 2 ft. 44 d.
- A füleki bégnek vasat ajándékul, hogy a palánk munkát elengedje 7 ft. 25 d.
- 1604-ben: A 24 képviselő rendeletére 1½ márka ezüstöt ajándékoztunk a (kamarai) jegyzőnek 13 ft. 22 d.
- Grünblath Frigvestől serleget vettünk ajándékul a püspöknek 12 fl. e serleg tisztításáért az ötvösnek 12 d. összesen 12 ft. 12 d.
- Bocskay István úrnak Szondy Mátéval, Naupauer Jánossal és Koly Lőrinczzel 4 nyulat, 20 szárnyast, 58 patkót, 300 patkószeget, cipót és 2 aranyat küldtünk ajándékba . 33 ft. 36 d.
- 1612-ben: A cardinális és tábornok úr ő nagyságuknak 2 poharat vettünk ajándékul 34 ft. az aranyozáshoz 3½ aranyat adtunk 5 ft. 20 d. Ötvös Jánosnak az aranyozásért 1 ft. 40 ft. 20 d.
- 1703 november 20-án „Beérkezvén a tokai táborra társzekérrel¹⁾ és a fegyverekkel, hogy a város dolgait jobb módjával folytathatnánk, adtam az udvari kapitánynak Vay Adam úrnak discretióban 3 egész tallért és egy csomó viasz gyertyát (mely külön lett elszámolva) tészen az 3 tallér 7 ft. 20 d.
- Item hoffmester Besenyei Zsigmond úrnak adtam discretióban 2 egész tallért 4 ft. 80 d.
- Item az fiának vettem 1 lódingot Portel Mártontúl . 2 ft. 40 d.
- Item a komornyiknak Körösy Balás úrnak ad-

¹⁾ A két társzekér, 4 tábori szék, 6 tábori rézfazék, több fegyver, egy vágómarha, tömérdek kenyér és fűszerszám „méltóságos Rákóczy Ferencz kegyelmes urunknak“ volt szánva. Lásd az 1703. évi városi számadást a Rozsnyó városi levéltárban.

tam discretióban mivel az fegyvereknek
kezéhez való vétele ő kegyelmére bízott. 4 ft 80 d.
Item az mely deák a komornyikkal együtt a fegy-
vereket vizsgálta adtam discretiót . . . 2 ft. 40 d.
Item a méltóságos fejedelem secretariáján lévő
deákoknak adtam discretiót 2 ft. 40 d.“

Az esztergomi érseknek adott ajándékok később úrbéri természetű kötelezettséggé váltak úgy hogy Szelepcsényi György 1679. deczember 26-án Szent Györgyről irt levele szerint, a küldemény „héjános“ volt és az „uraság jusa kisebbétést“ szenvedett, ha csak tizenhetedfél pár madarat és egy süketfajdot küldtek ajándékul.

Mintegy 1594. óta korszakunk végéig a jövő menő katonaság ellátása is tömérdek pénzébe került a városnak; míg 1555-ben, a „zsoldosoknak borra valóul“ czimén kiadott 8 denáron kívül, a város a hadakra egy fillért sem költött, addig 1596-ban már 50 forintnál több-be került a Rozsnyón keresztül vonúlt zsoldosok ellátása; 1612-ben pedig több száz forintot költöttek gr. Dampierre és Puchheim seregére, mely lassú menetekben Tornáról Rozsnyón át Rimaszombatba vonúlt. — Háború idejében ezen kiadások természetesen még nagyobbak voltak: Kornis Zsigmond (Rákóczy György fejedelem egyik főtisztje) így irt 1645. márczius 25-én Berzétéről Kalmár Mihály rozsnyai főbírónak: „azért nem szállék oda be a városba, gondolván az magatok ajánlásához képest, hogy különb gondviselések lészen reánk — — mindjárást vagy két szekér abrakot, kenyeret is azonképen vagy két szekérrel 's szénát is egynehány szekérrel és egyebet is, az mi szükséges, küldjön kegyelmetek — — tudja, hogy urunk ő nagysága is nekem rendelte quartíruł azt a várost 's akarván kedvezni kegyelmeteknek, azért nem szálítottam hadat reátok“; Móre István pedig 1645. augusztus 18-án Murányból 300 köből búzát, 100 köből zabot, 200 akó sert és 100 akó bort követelt Rozsnyótól és a

körülte fekvő községektől.¹⁾ — Béke idejében legfeljebb akkor maradt a város helyőrség nélkül, ha magát az esztergomi érsek közbenjárásával megváltotta; ellen esetben nem használt a város kiváltságos állása és kárba veszett a sok ajándék, melylyel a körütekintő tanács nem fukarkodott. — Vesselényi Ferencz nádor 1666. november 28-án Kassáról írt levelében úgyszólván kérve kérte a várost: fogadna el másfél száz német vitézt helyőrségül „mivel az végházak be nem fogadhatják az rendelt hadakat (tehát) akarata ellen is falukra és városokra kelletik kiszállítani — az egymás hátán lévő szorosság könnyen pestist nemzhetne hazánkban“.²⁾ Eből is látszik, hogy a helyőrséget nem szerették és így érthető lesz Szelepcsényi György 1679. deczember 26-án Szentgyörgyről írt levele, mely szerint „a mi az quártélyokat illeti — azon leszünk, hogy megmentessünk azoktól benneteket, csak mentől hamaréb irjátok meg nekünk, micsoda nevű hadi tisztet rendeltek hozzátok quártélyra, hogy tudhassunk kiről irnunk ő felségének és másoknak az hová kölletik.“³⁾ Érdekes az alku, melyet a város 1697. deczember 23-án „méltóságos Lichiston (Lichtenstein) herczeggel“ hada és családja eltartására nézve kötött: „méltóságos fejedelem családja és pedig 22 személy számára teljes ellátást ígérünk — úgymond — azonban ha u s z m a n s z k o s z t alakjában és úgy, hogy naponta kétszer étkezzenek, azonfelül kárpótlást is kell adni a városnak, külön megvendéglést ne kívánjon a család a polgároktól, hanem elégedjék meg azzal, a mit azok esznek; italt se kívánjon csak ételt; 25 ló szintén el lesz látva, a herczeg méltóságára lehetőleg tekintettel leszünk, azonban csak addig, míg jó ren-

¹⁾ Az 1644—1645. évi felkelés alkalmával hozott áldozatokat lásd az 1885. évi Tört. Tár 1—26 lapján.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredeti levelet.

³⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredeti levelet.

det tart (dum modo servetur bonum commendo“.)¹⁾ Mondanom sem kell, hogy a felkelő hadak Rozsnyón és közelében szintén a város költségén éltek.²⁾

A közmunka (gratuitus labor) korszakunkban szintén súlyos teher volt, rendszerint a közeli-távoli várak jókarban tartására fordított, némelykor előfogatokból vagy eleség és anyagok szállításából állott, némelykor pedig a várak és a táborba szállt hadak ellátására szorítkozott. Korszakunkban az u. n. műszaki szolgálatot még a lakosság teljesítette, a hadvezérek ugyanis a lövészszámok és eleség szállítására a környék fuvarosait, az utak és hidak készítésére, valamint a védművek emelésére illetőleg lerontására pedig a vidék bányászait, ácsait és kőműveseit vették igénybe. A szabad polgár ezen munkára csak kénytelen-kelletlen vállalkozott, mert robotnak nézte; a városi tanácsnak tehát gondoskodni kellett, hogy a polgárságra kivetett munkát felfogadott és a városi pénztárból fizetett önkéntesekkel rovassa le. Így pl. 1566-ban, midőn Schwendi Lázár Szádvár ostromához bányászokat követelt, Bonaventura kassai polgár, ki Rozsnyón bányákkal bírt, alkalmas emberek felfogadására városunktól 10 forintot kapott; amint 1643-ban is a Szendrő várára kiírt, 7 szekér- és 24 gyalog-napszámból álló közmunkát, 34 forinttal váltotta meg a város.³⁾ A krasznahorkai, szádi, pelsőczyi, putnoki, szendrői és füleki vártömérdek költséget okozott a városnak, melynek számadásai telve vannak az e részben érdekesnél érdekesebb adatokkal, például

1555-ben: a Pelsőczre küldött munkásoknak fizettünk 10 ft. — d.

3 bányásznak Putnokra — ft. 60 d.

1566-ban: a fuvarosoknak, kik a szendrői palánkhoz

fát vittek 25 ft. 10 d.

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredeti számadáskönyveket és leveleket, valamint az 1885. évi Tört. Tár. 1—26 sz. lapjait.

³⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredeti nyugtát.

A szendrői fafuvarozásért	8 ft. 50 d.
A fuvarosoknak és munkásoknak kik Szendrőn dolgoztak	17 ft. 66 d.
1569-ben: a munkásoknak kik a krasznahorkai váralain 2 hétig dolgoztak	9 ft. 20 d.
1597-ben: a Perkupán és Szilason vett szénáért, melyet Szendrőbe kellett szállítani a porták után	9 ft. — d.
Bodó Lukácschal beküldtük Szendrőbe a porták utáni 23 ¹ / ₂ köböl zabot	
10 munkást küldtünk Szendrőbe 1 hétre 75 denárral	7 ft. 50 d.
és 2 szekérrel Bakos Andrást és Lenert Kristófot	5 ft. 50 d.
1604-ben: Kuli Mihálylyal 15 szekér szénát küldtünk a füstök után 1 ft 50 denárral	22 ft. 50 d.
A lelkésztől és Németh Jánostól vett gabonáért, melyet Szendrőbe kellett szállítani	52 ft. 32 d.
1609-ben: a megye rendeletére minden portától 2 munkást küldtünk Putnokra 1 hétre 1 frttal	36 ft. — d.
A pelsőczieknek kik a palánkot és vesszőt, alku szerint Putnokra szállították 18 portától	47 ft. 77 d.
1612-ben: Korlát úr közbenjöttével elkészítettük Dufi Istvánnal Szendrőn a megye által a portákra kivetett palánkmunkát alku szerint	28 ft. — d.

Súlyosbította e terhet, hogy a várkapitányok a legkisebb késedelmet a járó-keelő rozsnyai polgárok letartóztatásával bosszúlták meg, és gyakran a bőven felkezelt ajándékok daczára sem kiméletet, sem elnézést nem ismertek és kérlelhetlen szigorral kényszer-rendszabályokat hoztak alkalmazásba.¹⁾

Tekintélyes összegre rúgott mit a város évenként úgy a maga, mint mások érdekében a küldönczökre költött. Posta, távirda és vasút hiányában a közlekedést és forgalmat az egyes községeknek kellett közvetíteni, minthogy pedig e mozgalmas időkben a híradás gyors, pontos és megbízható eszközlése kétszeres fontossággal

¹⁾ Lásd a Bornemisza János füleki hadnagy 1594. ápril 18-án kelt levelét a Rozsnyó városi levéltárban. XXIII.

bírt, a város e czélból sűrűn vétetett igénybe, mely a maga biztonsága érdekében is jól fizetett és teljesen megbízható férfiakra bízta e nehéz és fontos szolgálatot. Mint-hogy a közbiztonság e korszakban a lehető legrosszabb lábon állott, a város egyszersmind a fegyveres kíséretől is tartozott gondoskodni, ellenesetben követei és vendégei a szabad hajdúk, haramiák és martalóczok kezébe estek volna.

Az intézkedések, melyeket a város a maga biztonsága érdekében tett, milyenek a lakosság felfegyverzése, védművek emelése és önkéntes csapat kiállítása és ellátása, szintén sok pénzbe kerültek és évről-évre gyarapították a város kiadásait. Hiszen az önkéntes csapatnak 1558-ban, több vegyes tételt mellőzve 48 frt 50 d., 1596-ban pedig 484 frt 89 denár zsoldot fizettek.¹⁾

Ehhez járult továbbá a hadi sarcz, mely a XVI. és XVII. század mozgalmaiban gyakran oly magas volt, hogy évekre megsemmisítette a polgárság jólétét és a város teljes elszegényedését vonta maga után; 1566-ban például Bebek György 40 forintot követelt segélypénzül (zu steuer) a várostól, 1604-ben a kamara parancsára 43 frt 65 denárt küldtek a németeknek Krasznahorkára és 1685. febr. 26-án azt írta „gr. Guido Deczi de Siska“ Gömör vármegyének Csetnekről: tudom, hogy az alispán és az ülnökök főbbjei a lázadóknál fogságban vannak; tudom azonban azt is, hogy önként mentek a fogságba; fizessen a megye ma, legkésőbb holnap 1000 forintot, különben felégetem Rozsnyó városát és a lázadó vármegyét is megbüntetem.²⁾ Ezen levelet a rozsnyai főbírónak kézbesítették, a sarczot tehát Rozsnyó adta meg.

Az országos adó a rováspénz (Anschnitt) vagy czédulapénz (Zedlgeld) nevét viselte és a porták illetőleg füstök után egy összegben rovatott a városra, melynek

¹⁾ Lásd a 7-ik fejezet utolsó szakaszát.

²⁾ Lásd a Gömör vármegye levéltárában őrzött eredeti levelet.

kötelességében állott aztán, a kivetett összeget a lakosságtól behajtani és a hátrálékot egyéb jövedelmeiből pótolni. A porták (füstök) összeírását a „rovásszedő (Ankerber, Anschmitter)“ illetőleg a szolgabíró eszközölte és a czédulák kiállításáért mérsékelt díjat, 1604-ben két ízben egy füst után 10 denárt, összesen 33 frt 40 denárt fizetett a város. A rozsnyai porták száma évről-évre változott 1596-ban $23\frac{3}{8}$ és $22\frac{1}{2}$, — 1604-ben 20—18 és 1609-ben 18 porta után adózott a város. A füstök száma ugyanakkor szintén 160—168 közt változott. A porták nagyságát ugyanis hazai törvényeink csak hozzávetőleg, az 1609. évi 62 t. cz. 1 §-a például 4 jobbágy vagy 12 zsellér házban állapította meg, ennél fogva ott, hol jobbágy házakról szó sem lehetett, a porták számát becslés és kölcsönös megállapodás útján kellett meghatározni. Rozsnyó város Lajos királytól nyert kiváltságát, mely szerint egy portát legfeljebb 50 denárral kellett volna megadóztatni,¹⁾ a portákra nagyobb összegeket megszabó országos törvények természetesen érvényen kívül helyezték és így az 1354. évi 4. t. cz. értelmében 2 forintot, az 1569. évi 6. t. cz. értelmében 4 frt 80 denárt, az 1595. évi 3-ik és 1596. évi 5. t. cz. értelmében 9 forintot, az 1604. évi 2. t. cz. értelmében 1 frt 50 denárt és az 1609. évi 62. t. cz. értelmében 4 forintot fizetett a város egy-egy porta után. Ezen adótól akkor sem kímélték meg a várost, midőn a török igában nyögött, legfeljebb annyiban: hogy, előbb bevett szokásból, később az 1609. évi 62. t. cz. 8. §-sa alapján, a meghódított területen a törvényesen megszabott adó felerészét elengedték. — A város különben e czímen 1555-ben: 100 frt, 1558-ban: 150 frt, 1566-ban: 371 frt 75 d., 1569-ben: 973 frt 50 d., 1596-ban: 212 frt 74 d., 1597-ben: 81

¹⁾ Lásd Rozsnyó városának 1555-ben Oláh Miklós esztergomi érsekhez intézett folyamodványát. I. 8. pont.

frtot és 1604-ben: 240 frtot fizetett, 1556—1594-ig beleértve azt is, mit a budai és füleki töröknek hódolás és szablyapénz czímén adtak és beszállítottak.¹⁾ — A XVII. század folytán különösen I. Lipót gonosz uralkodása idejében az országos adó mindig nagyobb lett és többféle címekre oszlott, melyek közül főkép a fogyasztási adók és az országba csődített zsoldosok eltartására szedett tekintélyes összegek ólomsúlylyal nehezettek a szegény városra.

A polgári szabadságot szintén jól kellett az esztergomi érsek kincstára javára megfizetni és pedig 3 féle czímen u. m.

1. Bányavám (Vrbura) fejében 1545-ig a bányajövedelem $\frac{1}{8}$ részét kellett az esztergomi érsek (ilyen hiányában a kir. kamara) kincstárába beszolgáltatni: miután a rozsnyai bányászat hanyatlásnak indult és az esztergomi érseknek is hittel lekötöztetett rozsnyai bányamesterek e jövedelem nyilvántartását és beszédését a mozgalmak következtében pontosan eszközölni képesek nem voltak: Várday Pál érsek (1545-ben) az érseki kincstár e jövedelmét egy állandó összegben t. i. 32 márka ezüstben (256 forintban) állapította meg, mely még 1558-ban is 2 részletben t. i. szent György napján 16 márka 6 písettől és szent Mihály napján 16 márkával szolgáltatott be; az 1565. évi 32 márkához már 64 frt 53 dénárért venni kellett ezüstöt; 1599-ben, még 32 márka ezüst, 1677-ben már csak 180 forint volt a rozsnyai bányavám; több évben pl. 1559-ben és 1569-ben pedig bányavámmentességet élvezett városunk.

2. Az u. n. váltságpénz (bér, census, Losung) Rozsnyó városának korszakunk folytán ismét és ismét változó nagyságú kiadásra szolgáltatott okot, míg ugyanis

¹⁾ Lásd alább, a 13. fejezetet. — Csetnek városa 1596-ban: 171 frt, 1597-ben: 78 frt 20 d. és 1604-ben: 94 frt 50 denárt fizetett készpénzben 19 portától.

Várday Pál 1545. évi urbárium a census összegét 2 részben lefizetendő 70 forintra teszi, addig a városi számadások tanúsága szerint 1555-ben „Schatzung“ czímen 200 forint, 1558, 1566 és 1569-ben „Losung“ neve alatt 64 frt, 1588-ban a bányavámmal együtt 348 frt 80 d.), 1569-ben 64 frt, 1528-ban 500 frt, 1677-ben 600 frt és 1703-ban 1234 forintot fizettek e czímen;²⁾ ha levonásba hozzuk is, mi az utóbbi összegben a csucsomi, nadabulai és más földesúri jogokért bennfoglaltatik, mégis kétségtelen, hogy e census a XVII. század folytán ijesztő nagyságot ért el.³⁾

3. A paktátákat a rozsnyai lelkésznek átengedett tizedért fizették az esztergomi érseknek, összegöket Várday Pál urbárium 30 aranyban (45 frtban) állapította meg; minthogy az arany a XVII. század folytán 1 frt 90 d. majd 2 frt és végre 2 frt 50 d. értéket képviselt: az esztergomi érsek a paktáták évi összegét 57, majd 60 és végre 75 forintra tették, sőt korszakunk végén megtörtént az is, hogy az egyházi tizedet magas bérért világi vállalkozónak bérbe adták, tehát eredeti rendeltetésétől elvonták, mi ellen a rozsnyai egyház, a városi tanács és a gömöri esperesség tiltakozott és Thököly Imre illetőleg II. Rákóczy Ferencz segítségével a jogtalan eljárást meg is másította.

Helyén lesz itt azon 200 tallérnyi bírságról is megemlékezni, melynek évenkénti lefizetésére Rozsnyó városa 1659-ben azért köteleztetett, mert a róm. kath. vallás behozatalát meg nem engedte és az erőszakosan beállított jezsuitákat kiverte; ezen borzasztó adót még most is fizeti a város; jóllehet ezen összeg a jezsuitáknak volt

¹⁾ Lásd Révay Ferencz és társai Szathmáron 1588. szeptember 22-kén kelt, Rudolf királyhoz intézett jelentését az országos levéltárban.

²⁾ Lásd a vonatkozó számadásokat és nyugtákat a Rozsnyó városi levéltárban. I. II. III. IV. V. VI.

³⁾ Lásd fenn a 4. fejezetet.

szánva és alapítva, kik pedig rendök eltörlése óta Rozsnyóról eltűntek.

Nevelte ezen terhek súlyát, hogy az adókat küldöttségileg és ajándékok kíséretében kellett beszolgáltatni. E részben különbséget nem tett akár a török bég, akár az esztergomi érsek, akár a szepesi kamara volt a jogosult fél, egyiránt megkövetelték azok, hogy az adót ne pusztá kézzel, hanem később kötelezettséggé tett ajándékokkal hozzák be. Nem kevésbé súlyosbította az adózást azon körülmény is, hogy a város azon kiváltsága, mely szerint Csucsom és Nadabula községei a Rozsnyó városára vetett közterhekhez a 3-ik denárral járultak,¹⁾ a XVII. század folytán érvényen kívül helyezettett.

Végül megemlítendő, hogy újév körül késeket osztottak a polgárságnak, mi 1566-ban több más kiadással 8 frt 65 denárba, 1596-ban 4 frt 96 denárba, 1604-ben 6 frt 58 denárba, 1609-ben 9 frt 5 denárba és 1612-ben 8 forintba került.

Visszapillantva a különféle kiadásokra, melyek a szegény várost gyakran egymásután és egyszerre érték, bízást mondhatjuk, hogy ezen régi jó időben is gazdálkodni kellett, ha a sokrendbeli kötelezettségnek eleget tenni és a lakosságot nagyobb bajtól megóvni akarták.

II. A jövedelmi források közt első helyen említendő a város bányászata és pedig nemcsak azért, mert minden, a város határában nyitott bánya a jövedelem $\frac{1}{8}$ részével gyarapította a város jövedelmét, hanem azért is, mert Rozsnyó városa, mint ilyen tekintélyes bányák és hámorok, (olvasztók) birtokosa volt, melyek kisebb-nagyobb jövedelmet adtak és korszakunk folytán, fájdalom, elhagyattak és elidegenítették. Az e korbeli bányamívelés hasznát, megközelítőleg sem lehet meghatározni: 1555-

¹⁾ Lásd Rozsnyó város számadásait és 1555-ben Oláh Miklós esztergomi érsekhez intézett folyamodványát I. 4. pont.

ben a városi gorczok átkutatásáért Waxmann Györgytől 1 márka ezüst és Schmid Jánostól 1 frt 25 d., bányavám címén pedig $3\frac{1}{2}$ márka ezüst folyt be; 1558-ban Weiszer Gáspár bányavám fejében $2\frac{1}{2}$ márka ezüstöt, és Weiszer Ábrahám a városi ezüst-érczért (Lech) 22 frt 20 denárt fizetett; 1609-ben a városi bányajövedelem tisztán 70 frt 11 denárból állott, 1612-ben pedig Eisenreich Boldizsár 12 forintot adott bányavám címén;¹⁾ az esztergomi érseknek 1555-ben beszolgáltatott 16 márka 15 pisetum pénzben elszámolva nincsen, mi jele annak, hogy e mennyiség a város bányáiból természetben került ki; az 1574. évi városi alapszabályok 29-ik és 1603. évi alapszabályok 23. pontja szerint minden szekér vaskő után 1 denár járt az egyháznak; az aczélhámorok tulajdonosai pedig ugyancsak az 1603. évi alapszabályok 53. pontja értelmében 2 forintot fizettek évenként iskolai czélokra.²⁾ A város jól tudta, hogy anyagi jóléte a bányászattal virul vagy pusztul és valahányszor a bánya-ipar pangásnak indult: közbe vetette magát és közkölségen bányát nyitván, lakosságának a bányamívelés terén jó példát mutatott.³⁾ A bányavámost különben az 1603. évi alapszabályok 8. pontja értelmében csak az arany és ezüst bányák és ezek is csak akkor, ha áldásban voltak, fizették, az ujonnan nyitott bányáknak pedig Tamás érsek kiváltsága 6 évi bányavámmentességet biztosított.⁴⁾ Ugy látszik, hogy a bányamesterek a bányavám beszedése körül nem fejtették ki a szükséges erélyt, mert az 1574. évi alapszabályok 11 és az 1603. évi szabályok 8 pontja e tekintetben nagyobb szigorra és szorgalomra utasította őket.

A bányászok javára tilalom alatt tartott erdőszégből a bányamester az épületi és tűzifát ingyen szolgált

¹⁾ Lásd a várost számadásokat és az azok végén található feljegyzéseket.

²⁾ Lásd a városi alapszabályokat VII. VIII.

³⁾ Lásd fenn a 3. fejezet A) szakaszát.

⁴⁾ Lásd Rozsnyó város 1555-ben Oláh Miklós érsekhez intézett folyamodványát I. 5 pont.

tatta ki, tényleges jövedelmet az erdő tehát csak nagy ritkán nyújtott,¹⁾ úgyszintén a halászat és vadászat is, mely korszakunkban, a tilalmaktól eltekintve, egészen szabad volt.

A házilag kezelt mezőgazdaság a tiszti és szolgaszemélyzetnek biztosított járulékokon kívül nem igen gyarapította a város bevételeit és legfeljebb akkor nyert jelentőséget, midőn a város lelkész nélkül volt és a papi tizedet is kezelte²⁾ vagy pedig korszakunk végén, midőn városunk az érsek gömöri és tornai tized-jövedelmét bérbe vette. Az 1603. évi városi alapszabályok 33. pontja a városi réteken megtermett fű eladását tiltja, nehogy a város szénát venni kényszerüljön, ha vendégek jönnek. A városi és kórház-szőlőket a XVI. század közepe óta nagy haszonnal művelték, kivált miután azokat a dézsmától megváltani és mentessé tenni sikerült.

Korszakunk elején a bányászat már hanyatlásnak indult és jövedelméből csakhamar lehetetlen volt a város növekedő kiadásait fedezni, hiszen nem ritkán az esztergomi érseknek járó 32 márka ezüstöt is más jövedelmekből kellett beszerezni. A hódolással kezdetét vette a regale- és földesúri jogok nagymérvű kizsákmányolása. A városi regalét mintegy 1680-ig egészen, ezentúl csak részben házilag és pedig úgy kezelték, hogy a város ki- felé borral (később serrel) kereskedést űzött, benn a városban pedig a lakosságot szeszes italokkal látta el; — 1689-ben a pálinka árulás joga összesen 302 frt évi bérért korcsmárosokra bízott, mely bérösszeg 1704-ben már 435 forintra rúgott. A városi számadások szerint a borkereskedés roppant haszonnal járt, hiszen 1555-ben:

¹⁾ Az 1569. évi városi számadás szerint Schlosser Jánosné egy városi erdő vételára fejében 2 márka ezüsttel tartozott a városnak. Ezen egyedül álló adattal szemben számtalan példát találunk arra, hogy a város idegen helyekről fát vett.

²⁾ 1566-ban például a tized gabonáért 78 frt 65 d. és a papi tizedből zab-, árpa- és rozsért ismét 66 frt 60 d. folyt be. 1884. évi Tört. Tár 164. l.

293 frt 15 d., 1566-ban: 527 frt, 1597-ben: 1347 frt 35 1/2 d., 1604-ben: 1049 frt 91 d., 1612-ben: 1239 frt 45 d. és 1703-ban a sört, pálinkát és a városi szőlőkből nyert bort is beleértve 4716 frt 6 denár volt a város e czímen bevételezett jövedelme, mely összegekben a városi szőlők haszna is bennfoglaltatik. — Természetes dolog, hogy a borok beszerzése és kimérése körül az alapszabályokban tüzetesen előírt és gondosan foganatosított ellenőrzés ¹⁾ daczára sok visszaélés történt, így például a kiméréssel megbízott egyéneket még a XVII. század elején is a seprővel, vagy pedig hordó számra megállapított díjjal fizették, ezek azután nyakra-főre hitelbe kimérték az italt; a bíró pedig alig győzte az adósságok behajtását és a kétesekké vált követelések leiratását. Nem csuda, ha az 1574. évi városi alapszabályok 59. pontja a felszaporodott követelések szigorú behajtását rendelve el, oda utasítja a bírót, hogy utódjának régi adósságot ne hagyjon. A bormérés az 1603. évi alapszabályok 46. pontja értelmében a bányászok előjogát képezte, anélkül azonban, hogy nekik a kimérési díjakat elengedték volna. A regale-jogot különben a város oly szigoruan kezelte, hogy idegen bort kimérni vagy a városba behozni csak a városi pénztárba fizetett díj mellett volt megengedve és e részben még a lakadalmak alkalmával elfogyasztott bortól is kimérési díjat szedtek. A díj 1603. körül igen magas volt és pedig 8 akós hordótól 4 illetőleg 3 1/2 frt, a szerint a mint a bor itczéjét 8 vagy 7 denáron árulták. Ki magának kívülről bort hozatott, azt 1 frt bírsággal sújtották és készletét a város javára elkobozták. Fánchy János, érseki jószágigazgató, 1555-ben az érsek borait hozta kimérés végett a városba, mi ellen a tanács hivatkozva a város régi kiváltságaira nyomban

¹⁾ Lásd az 1574. évi városi alapszabályok 21. és 53. és az 1603. évi szabályok 46. pontját. VII. VIII.

tiltakozott.¹⁾ és a mennyiben „1555. évi mindszent napján nyereség az ispán borain“ címén 143 frt 80 denárt találunk elszámolva, úgy látszik, hogy a felszólalás nem maradt siker nélkül és hogy e borokat is a város vette meg és mérette ki. Ezentúl korszakunk végéig semmi nyoma, hogy az érsek a várost a regale-jog élvezetében háborgatta vagy korlátozta volna, jöllehet az ellenreformáció idejében a hajlam erre nem hiányzott és Szelepcsényi György például 1674. június 24-én a „sok verés és taglás miatt az dologra elégtelenné lett“ egyházfinak, Eperjesi Jakabnak, önhatalmúlag sörmérést engedélyezett.²⁾

A sörrel, mint a regale tárgyával először csak 1566-ban találkozunk, azóta nemcsak kimérése, hanem főzése is a város kizárólagos (földesúri) jogát képezte, mely e jogát úgy ruházta másokra, hogy a sör főzését és kimérését bejelentéshez, engedélyhez és díjakhoz köthette. E célból hiteles lerakót (Schröter) alkalmazott, ki a városba behozott, a városban főzött és csapra ütött sört egy városi tanácsos ellenörködése mellett rovására (Rabisch) feljegyezte, nyilvántartotta és a főzési- és kimérési díjakat beszedte. A be nem jelentett sör a város és szegényei javára elkoboztatott; a márcziusi sör kimérése pedig a városnak tartatott fön; így intézkednek az 1574. évi városi alapszabályok, míg az 1603. évi városi törvény azonfelül még elrendelte, hogy a Szepesség-ről hozott sör ára két esküdt polgár által állapítandó meg és ha itczéjét 2 denáron mérik ki, a városi pénztárba 8 akó (Zuber) után 1 frt fizetendő; a városban főzött 1½ denáron kimért sörtől 8 akó után 75 d. jár a városnak; a lerakó esküt tegyen arra, hogy mindent a legpontosabban fog bejelenteni, a be nem jelentett sört

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1555. évi számadáskönyvét és Oláh Miklós érsekhez intézett folyamodványát. I. 3 pont.

²⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredeti levelet. XLIII.

a város javára kell lefoglalni; mielőtt a városi tanácsos meg nem ízlelte és rovására fel nem jegyezte a sört, tillos azt kimérni és nem szabad megengedni, hogy a sörfőzők is sört mérjenek; a lerakó egy szekér után 3 denárnál többet ne igényeljen a maga fáradságáért.¹⁾ Ezen szigorúan betartott intézkedések gyümölcse el nem maradt, a mennyiben a serfőzés és sermérés 1566-ban: 10 frt 75 d., 1569-ben: 21 frt 44 d., 1596-ban: 266 frt 82 1/2 d., 1604-ben: 246 frt 86 d., 1612-ben: 276 frt 27 denárt jövedelmezett a városnak.

A méhsör (Meth) az 1574. évi városi alapszabályok idejében még szabad ital volt, a hódolás borzasztó terhei következtében azonban ezen ártatlan folyadék is a regale körébe vonatott és az 1603. évi városi alapszabályok 20. pontja szerint ezen italt itcénként 6 denáron kellett mérni és egy hordó után 3, mondd három, forintot a városi pénztárba fizetni. Az e czímen befolyt városi jövedelem különben csekély volt, a mennyiben 1596-ban: 6 frt, 1604-ben: 12 frt 93 1/2 d., 1612-ben: 14 frt 30 d. és 1703-ban: 52 frt 2 denárta rúgott.

A pálinkát (égett bor) még a XVIII. század elején is ritkán, mondhatnám orvosság gyanánt élvezte a nép, mely akkor bor-, sör- és méhsör mellett mulatott.

A fogyasztási adót tehát Rozsnyón már a XVI. században ismerték, mert kétségtelen, hogy a Rozsnyón fogyasztott bor, sör és méhsör után befolyt tekintélyes illetékekben ezen adó is bennfoglaltatott.

A helypénz (Schrotgeld, Markpfennig) a város bevételeiben állandó rovatot képezett, a hites lerakó és a vásárbírák kezelése alatt állott és minden a piacra hozott, vagy a városon keresztül szállított árucikkekől szedettet. Korszakunk első felében e bevételek még cseké-

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1574. és 1603. évi alapszabályait. VII. 23, 24, 25. és VIII. 19, 20, 21 és 52 pontjai.

lyek voltak, mert e czímen (rendszerint igen apró tételekben) 1555-ben: 20 frt 59 d., 1566-ban: 23 frt 94 d., 1596-ban: 22 frt 74 d., 1609-ben: 35 frt 27 d. és 1612-ben: 32 frt 82 d. folyt a városi pénztárba; midőn azonban a város megszorult és kiadásai fedezésére onnan vette a jövedelmet, a hol épen találta, ezen helypénzt (valószínűleg 6 denárról) 40 sőt 80 denárra emelték föl.¹⁾ Így aztán nem csuda, ha 1703-ban már 100 forintot találunk e czímen a városi bevételek közt.

A mérőház, kapcsolatban a mértékek és súlyok hitelesítésével, szintén regale-jövedelmet adott a városnak, így például Kurta János 1558-ban 1 frt 50 denárt fizetett a városi pénztárba, midőn engedélyt nyert arra, hogy saját mérlegét használhatta; a mérlegpénz (Woggeld) pedig a városi bevételek közt sűrűn előfordúl.

A malomjog korszakunk első felében csak közvetve hajtott jövedelmet a városnak, a mennyiben az őrlést a meghitelt molnár egy városi tanácsos ellenőrködése mellett eszközölte; ha a molnár több sertést, marhát és baromfit tartott, mint a mennyi neki megengedve volt,²⁾ a többlet az 1574. évi városi alapszabályok 34. pontja értelmében a szegények javára elkoboztatott; a vám az 1603. évi alapszabályok 27. és 28. pontja szerint $\frac{1}{16}$ -ból és a szokásos denárból (Beutelpfennig) állott. A XVII. század folytán, miután a város pénz dolgában mindinkább megszorult, ezen jogot is kiaknázták és a városi malom felerésze pl 1636. január 23-án Döndl Mihálynak évi 20 forintért bérbe adatott. Valószínű, hogy azon malmoktól is illetéket szedett a város, melyek a XVII. század elején egyes polgárok tulajdonát képezték.³⁾

A városi fürdőházat rendszerint a borbély bé-

¹⁾ Lásd az 1685. május 10-én tartott szent György napi czinkustörvény határozatát a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvében. XXXVIII.

²⁾ Az 1603. évi városi alapszabályok 28. pontja a molnároknak csak 3 sertés, 1 tehén és 12 tyúk tartását engedi meg.

³⁾ 1632. június 22-én Bodnár Mihály, Grünblath Frigyes és a város molnárai lakoltak, mert a tilos Roszgangból fát hoztak.

relte ki és pedig a XVII. század elején 1 frt évi bérért és azon kötelezettséggel, hogy az épületet saját költségén jókarban tartja.

A mészárszék a városi alapszabályok tanúsága szerint mindenkor a városi tanács különös felügyelete alatt állott, nyitása külön engedélyhez és díjhoz volt kötve és a hús behozatalát a városba szigorúan tiltották. Pázmány Péter Pozsonyban 1624. január 20-án kelt kiváltsága kizárólagos húsmérési jogot engedélyezett ugyan a rozsnyai mészáros czéhnek minden idegen mészáros (vulgo hentes) ellenében, de csak az esetre, ha ez olcsóbban nem mérte a húst.¹⁾ Máskülönben és a közvetett haszontól eltekintve ezen földesúri jog nem sokat jövedelmezett a városnak.

A fehéritő helyekért 1703. június 15. napja óta 100 sing kifehéritett vászontól 60 pénzt szedett a város.

A különféle díjak és illetékek közt első helyen említendő a polgárság kötelékébe való felvételért fizetett díj, mely a burgerekt (Bürgerrecht) nevét viselte és rendes körülmények közt korszakunk kezdetétől annak végéig egy-egy forintból állott; ha azonban valaki a polgárság kötelékéből büntetésből kizáratott és aztán (nyomban vagy évek múlva) polgári jogért folyamodott, a felvételt rendszerint igen magas díj lefizetéséhez köttették. Így például Kovács András Nadabuláról 1667. június 20-án 7 frt 20 d. díjért nyerte polgárjogát, holott Csiszár András 1555-ben, Vido György 1569-ben, Gemeri Szabó János 1597-ben, Blasko Márton 1612-ben és Schwartz János 1633-ban csak 1—1 forintot, Gömöry Márton pedig 1684-ben csak 99 denárt fizettek érte.

Az okmányok kiállításáért fizetett díjak a „pecsétért (fürs Sigill)“ czimén kerültek a városi bevételek rovába; mennyiségüket úgy látszik a folyamodó fél vagyoni

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi tanács 1612—1670 évi jegyzőkönyvét (az 1634. évi feljegyzések közt) a városi levéltárban.

állása és az okmány fontossága szerint esetről-esetre határozták meg, a mennyiben például 1555-ben Fleischer Máté 75 d., Lénárd 1 frt és 1558-ban Bartók János 50 denárt fizetett e czímen. — A nyilvánkönyvi bejegyzésekért és törvénykezés közben szedett díjak rendszerint az illető tisztviselők javára estek és oly csekélyek (2—12 d.) voltak, hogy a jogszolgáltatást a legkevésbé sem drágították meg.

Az 1603. évi városi alapszabályok 58. pontja a templomban eszközölhető temetkezést 1 frt lefizetéséhez és egy sírkő felállításához köti, „ki e pénzt meg nem adja és emlékkövet állítani nem akar, érje be a templom udvarában kijelölendő helylyel, az idegen pedig fizessen 12 forintot, ha a templomban óhajt temetkezni.“ 1670-ben egy sírhelytől a templomban 3 forintot, a temetőben 1 forintot szedtek.

A birság pénzekből tekintélyes összeg került évenként a városi bevételek közé, így például Schwertfeger András 1555-ben 1 frt. Fleischer Zakariás pedig 1597-ben 20 frtot fizetett e czímen és az 1603. évi alapszabályok 40. pontja az elpusztult város- és mérőházat a birságpénzekből rendelte kiépíttetni, mi jele annak: hogy e czímen jelentékeny összeg gyarapítja a város bevételeit. Nem csoda tehát, ha Lippay György érsek a város eme rendes jövedelmét is megirigyelte és Pozsonyban 1659. június 10-én kiadott levelében ¹⁾ a 20 forintot meghaladó birságot és pénzbüntetést magának követelte, mi ellen a város sikertelenül szólalt fel. Ugyanaz történt a város örökösödési jogával a caducitásokra nézve, mely szintén akkor lett az érseki kincstárnak fenntartva. A caducitás eseteivel természetesen ritkán találkozunk, melyről biztosat tudunk, az 1596. évi városi számadásokban

¹⁾ Lásd Lippay György eredeti levelét a Rozsnyó városi levéltárban. XV. XIX. XX.

„Toldné után, ki Vendisch Andrásnénál elhúnyt, maradt 46 frt“ czimén van megörökítve.

Pásztorpénz (Hirtengeld) czimén 1596-ig jelentékeny összeg folyt be, például 1555-ben: 25 frt 46 d., 1569-ben: 18 frt 58½ d. és 1596-ban: 22 frt 96 d. Mint-hogy később ilyen bevétellel már nem találkozunk, valószínű, hogy e czimen régebben is csak annyit szedtek be, mennyi a pásztorok bérére, a pásztorház jókarban tartására és a városi bikák beszerzésére és ellátására megkivántatott és hogy e tételt aztán, úgy a bevételből mint a kiadásból kihagyták.

Mindezen bevételek a szükséghez képest változó, egyszer kisebb, máskor nagyobb kiadások fedezésére már korszakunk elején sem voltak elégségesek, ennél fogva a városi polgárság áldozatkészségét már a XVI. század első felében közvetlenül is igénybe kellett venni és a városra nehezült rendkívüli terhek fedezetére, rendkívüli jövedelmi forrásokat nyitni. A rozsnyai polgár tehát igen korán ismerkedett meg az — adókkal; hiszen a hódolás idejében és még inkább I. Lipót uralkodása alatt oly nagyok és oly különfélék voltak az adók, hogy „a mostani boldogtalan portiózás miatt“ a legvagyonosabb polgár is vagyona egy részét elidegeníteni kényszerült ¹⁾. Az országos adót (Anschnitt) korszakunk folytán különféle czímeken szedték, 1555-ben: 309 frt 35 d., 1569-ben: 704 frt 56 d., 1596-ban: 368 frt 4 d. és 1609-ben: 526 frt 86 denárt fizetett a polgárság e czímen a városi pénztárba, rendszerint apró az 1 frtot semmi esetre sem meghaladó tételekben. ²⁾ Az esztergomi érseknek fize-

¹⁾ Lásd a Sárkány Jób és Sikur Márton közt 1695. június 10-én valamint a Grünblath Márton és Krus alias Süveges Péter közt 1700. október 24-én létre jött adásvételt a Rozsnyó városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvében.

²⁾ Eltscher Boldizsárnak 1612-ben az Osgyán mellett elhullott ökrökért megszavazott kárpótlás fejében váltágpénz czimén 85, rováspénz czimén 82 denárt irtak le és engedtek el; 1644-ben már régi usus szerint minden háztól 1 ft, fülhelytől 50 denárt szedtek. Tört. Tár. 1885. 65. l.

tett váltásdíj (Losung) czímén, rendszerint kétszer t. i. szent György és szent Mihály napja előtt vetettek mérsékelt adót a lakosságra, mely a XVII. század elejéig igen csekély volt, a mennyiben Schneider Mihály előkelő és gazdag polgár létére 1555-ben házából 70 d., majorától 32 d. és 20 kötél (Saal), szántóföldjétől 1 frt 32 denárt fizetett mindössze e czímen, míg munkásai közül Demeter Jakabné 22 d., Stanko György 15 és Koncez Kelemen 19 denárral járult ugyanakkor az érsek kielégítéséhez. Miután az érseknek járó bért felemelték, az egyesektől beszedett váltásdíj is a XVII. század folytán mindig nagyobb és nagyobb lett és a tényleg befolyt összeg 1555-ben: 63 frt 78 d., 1569-ben: 33 frt 41 d., 1596-ban: 69 frt 52 d., 1597-ben: 125 frt 68 d., 1604-ben: 122 frt 31 d., 1609-ben: 158 frt 65 d. és 1612-ben: 120 frt 46 denárból állott. A pactátákat a lelkészek-től szedték be és pedig úgy Rozsnyón mint környékén. Ha a várost előre nem látott, rendkívüli és nagyobb kiadás érte, ez hasonlóan a polgárságra külön kivetett adóban találta fedezetét, ezen adó a czédulapénz nevét viselte és a közadók módjára szedtetett be; így például 1555-ben a pelsóczi vár falaira küldött munkások költségéhez 8 frt 75 d., 1569-ben a császárhoz Bécsbe menesztett követség kiadásaihoz 25 frt 34 d. és 1609-ben a városi önkéntes csapat kiállításához és ellátásához 29 frt 17 denárral járult szabályszerű adó fejében a városi polgárság. Ha az ezen adók czímén befolyt összegekhez a hátrálékokra 50%-től is hozzávetünk, kisebb bevételi tételt kapunk annál, melyet a város e czímen tényleg kiadott, mi jele annak, hogy a város a polgárságra esett terhek javarészét saját jövedelmeiből fedezte és az adókhoz csak akkor nyúlt, ha kötelezettségét másként teljesíteni már módjában nem volt. Az adók kivetését az 1574. évi városi alapszabályok 58. pontja értelmében a két szószóló és 24 képviselő közbenjöttével igazságosan,

tekintettel az egyesek vagyoni állására és a szegénység különös megterhelhetése nélkül kellett eszközölni; a kulcsot tehát a lakosok vagyoni képessége (házhely, porta, füst, munkások száma stb.) szolgáltatta, minthogy pedig a puszta házhely adómentes volt, u. a. szabályok 60. pontja ezen helyek (oede Häuser) beépítését vagy eladását rendeli el, „nehogy e miatt mások szenvedjenek“ (azaz többet fizessenek), míg a kivetett adó pontos lerovását u. a. szabályok 61. pontja hagyja meg. Az 1603. évi városi alapszabályzat 51. pontja a puszta házhelyek megadóztatását is rendelte el és azzal okot és alapot adott az 1686. december 22-én hozott végzésre, mely az adóhátrálékkal terhelt házhelyre nézve törvényes zálogjogot engedett annak, ki a hátrálékot megfizette és pedig úgy: hogy az ekkép lefoglalt házhelyet a hátrálék kétszeresével lehetett csak visszaváltani. A Csucsom és Nadabula községében szedett adó a rozsnyainak $\frac{1}{3}$ részét tette.

Tekintélyesebb kölcsönökhöz csak akkor nyult a város, ha a törlesztés lehetősége közel kilátásban állott, hasznos beruházásról például bányavállalatról volt szó, vagy valamely vést és veszélyt elhárítani másként nem lehetett: kamatül Vesselényi Farkasnak 1569-ben 5%-ot, 150 forinttól 7 frt 50 d. fizettek.

III. A helyes számvitelről, nevezetesen a bevételek és kiadások kellő nyilvántartásáról és folytonos ellenőrzéséről korszakunkban még keveset tudtak. A városnak külön pénztárosa nem lévén, minden egyes tisztviselő külön-külön számolt és rendszerint csak a tiszta hasznot vagy kárt mutatta ki a főbírónak, ki az összes bevételekért és kiadásokért felelős volt és számadását az év végén a városi képviselők közbenjöttével állította össze.¹⁾

¹⁾ 1558-ban, midőn az urak a számadásokon dolgoztak, a Fülekre küldött embernek és az ispánnak ajándékozott madarakért 82 denárt fizetett a volt bíró, miután az új bíró otthon nem volt; és 1596-ban 79 denárt költöttek az urak a számadás leírásánál. Lásd Rozsnyó város 1558. és 1596. évi számadáskönyveit.

Jóllehet például Schneider Jeromos főbíró 1596-ban 1714 frt 67½ d. kiadással szemben 2026 frt 98½ d. bevételt mutatott ki és utódának Stenczel Jánosnak ennél fogva pénztári maradványul 312 frt 31 denárt tartozott volna átadni, utóbbi 1597. évi számadásában e czímen mégis csak 290 frtot számolt el és pedig a nélkül, hogy megjegyezte volna: mire fordítottatott légyen, befolyt-e vagy sem a hiányzó 42 frt 31 d.? Midőn Stenczel János főbíró 1604-ben az előbbi birótól pénztári maradványként átvett 95 frtot elszámolta, megjegyzendőnek találta, hogy „a többit zabra és egyébbre még a volt bíró költötte el.“ Van kiadás vagy bevétel, melyet a számadás az összeg megjelölése nélkül csak jelez, okmányra ritka esetben történik említés, és akár hány, a jegyzőkönyv szerint tényleg befolyt összegnek a számadásban semmi nyoma. Az elszámolás tehát csak szóbelileg, a vizsgálattal megbízott szószólók és képviselők megnyugtató végett történt. Tévedne azonban, ki abból következtetné, hogy a tisztviselők a városi vagyont minden ellenőrzés nélkül kezelték volna; sőt ellenkezőleg a számvizsgálat a legszigorúbb volt és a később napfényre jött számadási hiba is kiigazításra talált, minek beigazolására elég az 1604. évi bevétel következő tételére hivatkoznom; „a volt bíró 7 forintot fizetett, mert a zabot magasabban számolta el, mint kellett volna!“ Waxmann Máté is 1612-ben egy hordó méhser kiméréseért utólagosan 1 frt 75 d. fizetett, „mi már feledésbe ment volna és a számadásba be nem hozatott.“ Az 1603. évi városi alapszabályok 46. pontja például világosan rendeli, hogy a borokat a város számára két képviselő közbenjöttével kell beszerezni, mikor pedig e borok kimérés alá kerülnek, átadásukhoz ismét két képviselőt kell meghívni; a korcsmáros rendelkezésére 2 hordónál többet bocsátani nem szabad és mikor a seprűt átveszik, az, egy esküdt polgár és egy képviselő által megvizsgálandó, hogy rajta valamiképen bor

ne maradjon; a hordók mérését 1 esküdt és 1 képviselő eszközölje, kétféle bort összevegyíteni vagy egy pinczében egyszerre árulni tilos stb. Nagyobb vagy rendkívüli kiadás csak a 24 képviselő tudtával és beleegyezésével történhetett, így pl. 1604-ben „a 24 úr parancsára 1½ márka ezüstöt ajándékoztak a szepesi kamara titkáranak;“ 1609-ben az új lelkésznek „az urak engedélyével 1 hordó márcziusi sört vettek 5 frt 50 denáron;“ 1612-ben az urak rendeletére ½ hordó bort adott a bíró saját pinczejéből Széchy György asztalára, mely bor 6 frt 50 denárba került.

A hiányosan és töredékesen reánk maradt felette kezdetleges számadások segítségével a város bevételeit és kiadásait még csak megközelítőleg sem lehet meghatározni; jóllehet ugyanis

bevétel-		kiadás czimén
1555-ben: 985 frt 28 d.	975 frt 46 d.
1558-ban: 679 frt 68 d.	683 frt 87 d.
1566-ban: 1176 frt 43 d.	1039 frt 05 d.
1569-ben: 1957 frt 14 ½ d.	1922 frt 56 d.
1596-ban: 2026 frt 98 ½ d.	1714 frt 67 ½ d.
1597-ben: 2301 frt 07 d.	2181 frt 66 ½ d.
1604-ben: 2261 frt 69 d.	1342 frt 23 d.
1609-ben: 2290 frt 38 d.	2257 frt 87 d.
1612-ben: 2363 frt 78 d.	2327 frt 50 d.

és az egyik szószóló számadása szerint 1703-ban: 3991 frt 72 denárnyi bevételt s 3887 frt 08 denárnyi kiadást találunk végeredmény gyanánt kimutatva, ezen összegeket még sem lehet az egész bevételt illetőleg kiadást felölölőknek tekinteni, mert több bevételi és kiadási tétel általában nem, másokat csak összevonva (netto) foglalnak magukban, utólagosan még módosítást szenvedtek¹⁾

¹⁾ Németh János főbíró 1611-ben 43 frt 74 denárral maradt a város adása, midőn pedig 1612-ben ezen összeg behajtását rendelték el, a volt főbíró tartozását elszámolta egyszerűen kimutatván, hogy az iskolamesternek fizetése fejében 17 frt 50 denárt és újévi énekléseért 60 denárt fizetett; azonkívül¹⁾ is hártapapírt vett 60 denárért, a templomra 41 leczet vásárolt 1 forintért, Draveczki György biztosra 36 denárt és egyéb a számadásból szintén „kifejejtett“ városi ügyekben 23 frt 68 denárt költött.

és a hátrálékos követelésekre sem cselekvőleg, sem szenvedőleg ki nem terjednek. Annyit azonban mégis bizonyitanak e számok, hogy úgy a bevétel, mint a kiadás néhány száz forintról korszakunk végéig több ezer forintra emelkedett. A kiadások egyes években különféle tekintélyesnél tekintélyesebb összegekből állottak és pénzügyi lángész kellett ahhoz, hogy nekik a közjólét alá-
ásása nélkül kellő alapot és fedezetet teremteni sikerült. A rozsnyai főbírák a felmerült kiadás leszállítása érdekében áldozatot és fáradságot nem kiméltek, a fedezet elő-
állítására körül nagy leleményesség mellett feltűnő méltá-
nyosságot tanúsítottak és mindenkor oda törekedtek, hogy polgártársaiknak a megélhetést és vagyonosodást biztosítsák. A forgalmat megszorító illetékekhez, például csak a legnagyobb kényszer alatt nyúltak, a bányászatot pedig minden módon dédelgették, megszorítását, megnehezítését vagy túlságos megterhelését akkor sem hozták szóba, midőn a város adósságban úszott és folyó kiadásainak fedezésére új adónemet már találni is nehéz lett volna. Nincs eset arra, hogy a város valakit a lakosok közül valaha igaz ügyben cserben hagyott volna és viszont a lakosok is a város érdekében példás áldozatkészséget tanúsítottak; egy szívvvel egy lélekkel fogták fel a csapást, mely akár a várost, akár az egyest érte. Kár, hogy e hatalmas közszellem a XVII. század másik felében veszni indult és a II. Rákóczy Ferencz-féle mozgalomban utolsó csodáit mívelte.

XI. FEJEZET.

Egyházi élet.

A hit története a legújabb korig az egész emberi-ség története: különösen a XVI. és XVII. században az, midőn az egyház az egyént pórázon tartotta, a nevelésnek és közerkölcsnek teljhatalmú őre volt és minden világi intézkedésre és intézményre rá sütötte a maga bélyegét. Felvett korszakunk főeseménye a hitújítás, városunk főszerencsétlensége az ezen újítás ellen kigyúlt harcz és minthogy Rozsnyó egész korszakunkban egy főpap befolyása alatt állott, ki ezen újítást feltétlenül elítélte: Rozsnyó városát gyakran érdekes, nem ritkán veszélyes és mindig nehéz helyzetben találjuk. Ezen helyzet nyitja két körülményben rejlik, az egyik az, hogy Rozsnyón mint széles Magyarországon mindenütt, a hitújítás nem egyszerre, hanem fokozatosan, lassan és kenyértörés nélkül állított be úgy, hogy nálunk az újított hit, még 1580 körül is, sokban hasonlított a róm. kath. hithez. Igen, nálunk a hitújítás mintegy észrevétlenül hódította meg a kedélyeket és minden különös megrázkódtatás nélkül honosult meg, úgy hogy aztán, mikor teljes szakításra került a dolog, annál könnyebben sikerülhetett Pázmány Péternek a lelkeket a régi egyházba visszaterelni, mert a nép egy része a régi szentekhez hű maradt és teljes elszakadásra nem is gondolt. A másik körülmény, mely a hitkérdések elbírálásánál szintén szem előtt tartandó, az, hogy mihelyt a szakítás teljes lett, tehát a XVII. század kezdete óta a legújabb időkig, a két

felekezet egy községben és egymás mellett meg nem maradhatott, hogy kölcsönös elismerésről és türelemről akkor szó sem lehetett és hogy mindkét egyház nem létele és megmaradása, hanem uralma és az ellenvélemény teljes kizárása érdekében küzdött. Megalkuvásra egyik fél sem gondolt, Bocskay, Bethlen és Thököly ép oly kevéssé, mint Pázmány, Lósy, Lippay és Szelepcsényi. II. Rákóczy Ferencz volt az első, ki a lelkiösméreti szabadság szent ügyét a hozzá méltó kölcsönös elismerés, méltányosság és türelem alapján akarta rendezni és II. Lipót kivételével utána a legújabb időkig mindenki a régi felfogásnak hódolt. Ezeket jó lesz szem előtt tartani, ha a XVI. és XVII. század vallásügyi mozgalmait megérteni akarjuk. ¹⁾

I. (1520—1550) „Magában az egyházi életben is általános süllyedés, forrongás, zavar keletkezett; az egyház oly szoros kapcsolatban állott a világi hatalommal, hogy ennek süllyedése az egyházat is szükségkép maga után vonta. A királyság hatalmával, tekintélyével együtt gyöngült meg frigyeseinek az egyháznak hatalma s tekintélye. A püspökök, az egész papság számtalan megtámadások és gúny tárgyává lőnek. De még súlyosztóbben hatottak az egyházra ennek magának hibái s hiányai, az egyházi kormányban eláradt rendetlenségek, visszaélések, a fegyelem ziláltsága, a papság megromlott erkölcsisége. A kormány és a világi urak által gyakorlott kegyúri jog, melylyel, kivált emezek által nem ritkán kereskedés üzetett, sok esetben nem a legalkalmasabb, hanem a javadalomért legtöbbet ígérő egyéneket, vagy a tudatlan, világi szellemű, romlott erkölcsű rokonokat helyezte az egyház 's a nép kormányára. A püspökök nagyrésze a világi urakkal fényben, pazarlásban, világi kedvtöltésekben vetélkedve kéjelgett 's hogy azokat költséggel győzze, kincsszerzésben fáradozott. Voltak, kik kereskedést-, mások kik zsidókkal szövetkezve uzsorát üztek: amavval egyebek közt Zsigmond pécsi- emevvel Várday Pál egri püspököt, sőt magát Szálkan érseket is vádolják emlékeink. Mások az alrendű papságot annyira zsarolták, hogy ezt az országrendének kelle véde-

¹⁾ Tárgyilagosan (sine ira et studio) írt általános egyháztörténet hiányában kénytelen leszek jelen, nézetem szerint főfontosságú fejezetben a kisvárosi polgár vallásos életét körülményesebben tárgyalni és elbeszélésem fonálába hazánk általános egyháztörténelméből is mindazt beleszőni, mi a fogalmak tisztázásához és a tárgy megértéséhez feltétlenül szükséges.

delem alá fogniok. — Az alpapság nem volt jobb főnökeinél. A zsinatok rendeletei tanúskodnak, miképen a lelkészek erkölcsi általában véve nem olyanok voltak, hogy a népnek példányul szolgálhattak volna a keresztényi életre. Nagyobb részök tudatlan, világi üzletekbe merült, a népet, mely iskolák szükében vagy teljes hiányában egyedül egyházi tanításból okúlhatott volna, elhanyagolá. Mind ennek természetes következménye lön, hogy a nép értelmét a szent tanok fel nem derítheték, szívét melegebb erkölcsi érzet át nem melegítheték: az egély maga a jobbára tudatlan vagy hanyag pásztorok által vezetett népben elveszté uralmát a lelkek felett, jelentősökben fel nem fogott, nem értett, külső, érzéki szer-tartások gépies gyakorlatává süllyedt. — A zavart és süllyedést az egyházi életben 's általában az erkölcsi világban egy időre még a vallási szakadás is nevelte. A régi hagyományos hiedelmek meg-ingottak, az újak még nem szilárdultak meg. A hitágazatokban felébredt kételyek az erkölcsi tanok hatályát is meggyöngíték. Az egyház fegyelmi szabályaival sokan az erkölcsi világ örök igazságain is túl adtak, a még ki nem forrott, meg nem tisztult eszmék zavarában. Az ingadozás az egyházi s erkölcsi világban, a tétovázás a vallás felekezetek között a közéletre is visszahatott, nevelte annak ziláltságát, zavargását.“

Igy jellemzi egy tudós főpap, Horváth Mihály, a XVI. század első felét ¹⁾ és a kép, melyet ezen kitünő történetírónk a fennebbiekben mesteri kézzel rajzolt, oly hű és átlátszó, hogy egyszersmind okát adja annak: hogy terjedhetett mi nálunk oly korán és oly sebességgel az elvégre mégis csak idegen — — — hitújítás? Semmi kétség, hogy e kép Rozsnyó város e korbeli vallásos életét is híven tünteti fel! hiszen „tisztelendő Péter úr“, ki 1523-ban a rozsnyai egyház és plébánia élén állott, világi foglalkozását t. i. a bányamívelést sokra becsülte,²⁾

¹⁾ Hatvani Mihály „a XVI. század első felének jelleme Magyarországbán,“ című értekezése. Rajzok a magyar történelemből Pest. 1859.

²⁾ Tisztelendő Péter ur, ez idő szerint helybeli lelkész 1523-ban több bányatárssal együtt személyesen megjelent a városi tanács színe előtt és az „Im Namen Gottes, zum alten Schacht und zum hohen Schacht“ nevű bányákat kérte föl. Lásd Rozsnyó város tanácsának 1520—1581. évi jegyzőkönyvét a városi levéltárban.

— besztercebányai Polycarp János, kit 1548-ban és 1555-ben mint rozsnyai lelkészt említnek egykorú feljegyzéseink, nemcsak kölesönadással (tehát „uzsorával“) foglalkozott, hanem a városházán is sokat, talán többet, mint a templomban — forgolódott ¹⁾ végül pedig Isten a megmondhatója: milyen vallásfelekezethez tartozott 1555-ig Rozsnyó város lakossága és lelkésze?

A mint Németországban az öntudatra ébredt szabad szellem a lelkiösméret felszabadítását, különösen a papi önkény alúl, sürgetni kezdte és a római egyház süllyedése a legmerészebb felszólalásokra jogot és okot szolgáltatott: a külföldről beszivárgott új tanok Rozsnyón is fogékony keblekre és általános méltánylásra találtak. Az új tanok beszivárgásának ezer módja akadt: Luther fellépése oly zajt ütött, mely a legtávolabb vidékekre is elhangzott; láttuk, hogy Rozsnyó városa ez időben nem csak a Szepességgel és Lengyelországgal, hanem Siléziával is folytonos kereskedelmi összeköttetésben állott, a nagy ujságot tehát első kézből és hamar kapta meg. A nép bizonyára még emlékezetében bírta a huszita hitvallást, melyet egy kis félszázaddal előbb, midőn t. i. Krasznahorka és a rozsnyói „kástély“ a cseh testvérek kezében volt, jól ismert és talán vallott is; és miután a római kath. vallás szertartásai ki nem elégítették, a kiáltó visszaélések pedig felizgatták a kedélyeket: Rozsnyón is mérlegelni kezdtek a dolgokat; tette azt első sorban a lelkész, kire az új hit tagadhatatlanul csábító hatást gyakorolt, amennyiben őt ezer köteléktől — — megszabadította, feltehető ez különösen oly emberről, milyen tisztelendő Péter ur vala, ki mint mondám, bányáira lega-

¹⁾ Tisztelendő Policarpus János ur „aus dem neuen Sool dieselbe Zeit Pfarher zu Rosnaw“ 1548. évi Borbála napján a városházán jelen volt, midőn Tonhauser Ambrus érdektársaival osztályegyeségre lépett; míg 1555-ben Bertalan napja utáni hétfőn szintén megjelent a városi tanács előtt és megmérlette a kelyheket, melyeket Sajó-Püspöki és Velkenye községe nála zálogba vetett. Lásd a Rozsnyó városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvét és 1555. évi számadását a városi levéltárban.

lább is annyi gondot fordított, mint lelkészi hivatalára. A lelkipásztor ennél fogva meggyőződésében ingadozni, szabadabban tanítani s a szertartásokból egyet-mást elhagyni kezdett, mit a hívek természetesen jó szemmel néztek; azért azonban úgy a lelkész, mint egyháza róm. kath. maradt és a legtávolabbról sem gondolt arra, hogy az újítás őket elébb-utóbb Rómával való szakításra fogja kényszeríteni. Hiszen Luther Márton maga is bátor fellépése után több éven át remélte, hogy tanai daczára a róm. kath. egyház kebelében maradhat!

Időközben egyrészt az új hit és Róma hitvallása közt Németországban teljes lett a szakadás, másrészt pedig Magyarországon oly férfiak léptek föl, kiket az egyház részleges reformálása kielégíteni képes nem volt és a külföldi tanok teljességébe helyezvén az üdvöt, apostoli buzgósággal jártak-keltek és azon fáradoztak, hogy Luther hitvallását legapróbb részleteig behozzák, megkedveltessék és meghonosítsák. Ilyen férfiú vala a többi közt Fischer András, ki 1529. évi június vége felé Gömörbe jött és ezen időtől, 1540-ben Bebek Ferencz által történt elfogatásáig, több ízben Rozsnyón is megfordult; majd miután Krasznahorkán, a vár legmagasabb csúcsáról ledobotván, az új hit terjesztéseért vértanúságot szenvedett, tanítványa Leudischer György, előbb szepesi kanonok, volt ismét az, ki 1542 körül Rozsnyón tanított és innen csak akkor távozott, midőn neszét vette, hogy Bebek Ferencz élete után leselkedett.¹⁾

Természetes dolog, hogy ezen tanítás eredménye ismét több újítás behozatalából és több visszaélés beszüntetéséből állott, mi azonban még mindig anélkül történt, hogy a város a róm. kath. egyház kötelékéből nyiltan és kifejezetten kilépett volna. Ezen kilépést Rozsnyóra

¹⁾ Lásd Bartholomaeides László „Comitatus Gömöriensis Notitia“ című Lőcsén 1806—1868-ban megjelent műve 278—287. lapjait.

nézve az új felekezet szervezetlen volta mellett különösen az esztergomi érsek befolyása tette lehetetlenné.

Hogy pedig ilyen körülmények között az ingadozás az egyházi és erkölcsi világban Rozsnyón is roppant nagy vala, kétségtelen, a mint az is bizonyos, hogy ezen tévovázás az egyházi életnek kárára volt és a közerkölcsöt alapjaiban megrendítette.

II. (1550—1604.) Az új felekezet annyi különböző és egymással semmiféle összeköttetésben nem álló egyházzal bírt, a hány községet meghódított, tehát gyenge volt és bizonyára csakhamar tudatára jött annak, hogy az aléltóságából lassankint felocsudó róm. kath. egyházzal sikeresen szembe nem szállhat és a szervezetlenség szomorú állapotában hosszú életre sem számíthat. A szervezet és a hitvallás megállapítása tehát az új hitre nézve a lét kérdése volt és csakhamar találkoztak nálunk is kitünő férfiak, világiak úgy mint egyháziak, kik a közelgő veszélyt észre vették és a helyzet magaslatára állva javított hitcikkelyekkel állottak elő, hogy azok kötelező elfogadásával a hitetlenség vádját magoktól elhárítsák és a rokon hitű lelkeket egymással összeköttetésbe és egy szövetségbe hozzák. Ilyenkor a „plébános“ volt rendszerint az első, ki a nagy nehezen szövegezett cikkelyeket a béke kedvéért is magáévá tette és a hatóságnak, mely korszakunk végéig a hit dolgában is parancsolt, elfogadásra ajánlotta, mit lelkifurdalás nélkül tehetett, mert hiszen az új cikkelyek csak némi részben tértek el Róma hitvallásától és egy szóval sem mondatott, hogy e cikkelyek elfogadása a róm. kath. egyház kötelékéből való kilépést jelenti, sőt ellenkezőleg az illető lelkész még akkor is a róm. kath. egyház tagjának érezte magát, midőn az új cikkelyeket már újabbak váltották fel és a szertartásokból ismét többet és többet hagytak el. A főpap a lutheránus hitre hajló plébánosról le nem mondott, híveivel együtt továbbra is gyermekeinek nézte;

hiszen sok helyen a túlzásoktól, újra kereszteléstől, képrombolástól csak ilyen új czikkelyekkel sikerült a népet visszatartani!

Rozsnyón 1549. körül az 5 szab. kir. város (Lőcse, Kassa, Eperjes, Kis-Szeben és Bártfa) illetőleg Stöckl Lénárd ¹⁾, 1560. körül Fried Cyprián és 1594. körül Rimanovi János ²⁾ czikkelyeit fogadta el a hatóság. Ezen czikkelyek és az ágostai hitvallás közt óriási a különbség: hiszen Stöckl Lénárd a fülbe való (specziális) gyónást és a szentek tiszteletét megtartotta, a házasságot pedig a róm. kath. felfogás szerint bírálta el (si donum castitatis virginiae non habent, Isten neki, lépjenek házasságra!); Fried Cyprián a misén nem sokat változtatott és a róm. kath. szertartásokat csak módosította; Rimanovi János pedig a róm. kath. egyház ünnepeit, hymnusait litániástól megtartandóknak találta.

Fried Cyprián és Rimanovi János czikkelyeinek különben még egy más, igen fontos körülmény adott világosabb és határozottabb szöveget. Az új hit ugyanis időközben két táborra, a „bálványimádó lutheránusok“ és a „mohamedán kálvinisták“ felekezetére oszlott, melyek egymásnak nagyobb ellenségei voltak, mint együttvéve a róm. kath. felekezetnek. Minthogy pedig e korbeli országos törvény (1548. XI.) a sacramentárius (kálvinista) felfogást különösen üldözőbe vette; a felekezetnek, vagy nevezzük igazi nevén: a murányi fraternitásnak, melyhez Rozsnyó is tartozott, első és főgondja volt kimutatni, hogy egyrészt a „szentségtagadó kálvinisták — áriánusok — és más szektákhoz“ semmi köze és hogy másrészt a „pápista bálványimádástól“ is távol áll. Ezen törekvés

¹⁾ Hogy ezen czikkelyeket 1540 körül Ferdinánd király és 1574-ben Vetráncz Antal egri érsek — mondhatnám helyeslőleg — tudomásul vették és azokban eretnekséget nem találtak, igen jellemző és fényesen igazolja fenti előadásomat.

²⁾ Mindketten murányvári lelkészek és a murányi fraternitás elnökei (esperesei) voltak.

kifolyása, hogy Fried Cyprián és még inkább Rimanovi János Luther merev, de középutat tartó felfogásához közelebb jött és hogy e két férfiú hit dolgában a fogalmak tisztázásához nagyban hozzájárult és az ingadozó tétovázás helyébe határozott és mástól különböző véleményt és meggyőződést állított.

Minthogy e czikkelyek elfogadása Rozsnyón a városi hatóság által, tehát az egész közönségre nézve kötelezőleg történt: fel sem tehető, hogy e hatóság, a meddig keze ért, más hitvallást eltűrt volna. A városi tanács a kor felfogásához hiven az „előírt“ hitet törik-szakad általánossá tenni és az ellenkező véleményt elnyomni és kiküszöbölni első és főkötelességének tartotta. Az esztergomi érsek pedig ezen, a városi kiváltságokkal összehangzásban volt, eljárással szemben mit sem tehetett Rozsnyó városa ugyanis 1556-ban a töröknek meghódolt és ennél fogva 1594-ig az érsek akkori székhelyéből (Nagy-Szombatból) megközelíthetlenné lett. A czikkelyek azonkívül első sorban a törvényen kívül helyezett kálvinisták, áriánusok és más szekták elleni fegyverkezés színében tűntek fel és mesteri szövegök a róm. kath. egyházzal szemben csupán oly „babonák“ és „visszaélések“ kigyomlálására szorítkozott, melyeket az magáéinak nyiltan nem mondhatott. Az ezen czikkelyek alapján állott felekezet tehát törvényesen megtámadható nem volt. Ekkép érthető, hogy midőn a hívek némely helyeken a lelkesektől a régi egyházi és papi jövedelmeket elvonták, a murányi fraternitás főnöke, Rimanovi János esperes, tartózkodás nélkül az esztergomi érsekség helynökéhez és váci püspökhöz, a később országszerte gyűlött Szuhay Istvánhoz fordult, ki Esztergomban 1594. június 11-én kelt válaszában ¹⁾ sietett kijelenteni, hogy a gon-

¹⁾ Ezen válasz a Murányvárában 1594. július 6-án Rimanovi János esperes és b. Herberstein Gyula várkapitány (mondjuk) elnöklete alatt tartott közgyűlésen felolvastatott és örvendetes tudomásul vétetett; hangja olyan,

dosan összeírandó jövedelmeket, ha a hívek azokat a fraternitás tisztelendő tagjainak önként meg nem adnák, kétszeresen fogja a vonakodók költségén behajtatni. Látni ebből is, hogy a murányi fraternitás még 1594-ben, miután új és a róm. kath. felfogástól már nagyon eltérő hitvallást tett magáévá, még mindig a róm. kath. egyház kebelében képzelte magát és hogy ezen hitében a róm. kath. főpap előzékeny támogatása által meg is erősítettett.

Ezen még mindig igen különös állapot, mely mintegy 1604-ig tartott, okául szolgál annak: miért nem lehet az időpontot, melyben a római kath. vallás a tért Rozsnyón végkép elveszté, pontosan meghatározni? Én azt hiszem, hogy tisztelendő Péter úr, ki 1523-ban állott a rozsnyai egyház élén, már többé-kevésbé az újított hit felé hajolt és hogy lelkész utódai közt egy sem találkozott, ki magát az általános áramlattal ellentétbe helyezte volna, mely áramlat a külföldön megindult hitújításnak feltétlenül kedvezett. Erre mutat azon körülmény, hogy Fischer András és Leudischer György 1529—1542 körül az üldözés elől Rozsnyóra, tehát hitsorsosaik körébe menekültek, hogy Rozsnyó városa Bebek Ferenczcel, míg az új hit ellen tört, éveken át ellenségeskedésben állott és vele csak akkor békült ki, midőn őt menyee Pathóchy Zsófia az új hitnek már megnyerte volt és az 1555., 1566. és 1569. évi városi számadásokban a r. kath. isteni tisztelettel járó sallangoknak (feszületnek, körmenetekhez szükséges oltároknak stb.) semmi nyoma, holott az 1703. évi városi számadásban akárhány tételt ta-

mintha Szuhay István a fraternitás tagjaiban saját hitsorsosait látta volna. — Czime (természetesen latinúl): A kis-hontmegyei tisztelendő lelkészeknek szeretett testvéreimnek az Urban. A megszólítás: Tisztelendő testvéreim az Urban! jó kívánataim és magam' ajánlása után... A befejezés: Éljetek boldogul. Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Rimanoviféle jegyzőkönyv 319. és 332. lapjait.

lálunk, mely kétségtelenné teszi, hogy ez évben Rozsnyón már róm. kath. szertartásokkal dicsőítették az urat. Az pedig, ismételem, fel sem tehető, hogy 1520—1670-ig, midőn a városi tanács hit dolgában is parancsolt, egyszerre két egyháza és felekezete lett volna a városnak.¹⁾

Az elvek harcza városunkban is a nézetek tisztázására vezetett és a hittételek megállapítása, karöltve az egyház szervezetével, a valláserkölcsei életre jótékonyan hatott: a hívek bepillantást nyervén a vallásos szertartásokba, azok értelmét kezdték keresni; ekkép a vallás lassankint visszanyerte régi jelentőségét és miután a városi hatóság a hitcikkelyek aláírásával azok általános megtartására is kötelezettséget vállalt: ezen hittételeket a város törvényének tekintette és minden egyes lakostól megkövetelte, hogy ezen törvény szerint éljen, mi egyzersmind azt is jelentette, hogy más hitvallást követni szigoruan tiltva volt. Az 1555., 1558., 1566., 1569., 1596. és 1597. évi városi számadások tanúsága szerint a lelkészeket a város fizette és a templomok jókarban tartásáról és szükségleteikről szintén a város gondoskodott, míg az 1574. és 1603. évi városi alapszabályok²⁾ a polgárságot magán- és nyilvános ájttatosságra valamint Isten igéjének szorgalmas hallgatására kötelezik, a lelkészekről pedig bőkezűen gondoskodnak.

A mint Isten igéjét a nép nyelvén hirdetni és a szentégeket is ily módon kiszolgáltatni kezdték, mi kétségkívül a hitújítás első lépéseinek egyike vala, a magyar ajkú (kivált csucsonyi és nadabulai) hívek számára magyar lelkészről kellett gondoskodni; ennélfogva már e korszak elején a rozsnyai német lelkész oldala mellett

¹⁾ A rozsnyai róm. kath. hitközség megszűnése tehát minden esetre az 1555. előtti években keresendő és Lippay György 1659. július 31-én kelt levele, mely szerint „a kath. hit 80 évnél tovább volt Rozsnyóról számúzve“ cum grano salis értelmezendő.

²⁾ VII. 1. 2. 3. 4. 5. 51. VIII. 1. 2. 3. 5.

magyar káplánt találunk, ki azonban szükség esetén a német híveknek is szolgált. Így és az történt 1573—75-ig, midőn a német lelkész (Matern János) a füleki várban és keserves rabságban sánylődött és a magyar prédikátor (Gilch Mátyás) a német lelkész teendőit is lelkiösmeretesen végezte.

Rozsnyó város e korbeli lelkészeiről nem sokat tudunk, többeknek nevök sem ismeretes: Gilch Mátyás 1556—1575-ig több ízben rozsnyai magyar prédikátor volt, 1566-ban ily minőségben kapott fizetése fejében a városi pénztárból 31 forintot; 1569. december 28-án már mint berzétei lelkész adta el Schneider Péternek és társának rozsnyai házát 31 frt 50 denárért; 1571. november 5-én azonban már ismét mint rozsnyai magyar prédikátor vásárolt Sauer Menyhérdtől 7½ kötel szántó földet; 1575-ben még Rozsnyón volt; Medvischer János és Matern Jánosról, kik 1569—1573-ig állottak a rozsnyai egyház élén, csak annyit tudunk, hogy ez utóbbi 1573. márczius 14-én nejével együtt török fogságba esett, 1574 február 20-án még fogoly volt, 1575-ben azonban már kiszabadult (vagy elhunyt¹⁾); Schröter Tamás 1570-től 1570-ig rozsnyai tanító, 1580—1609-ig rozsnyai német lelkész volt, ki 1597—1602-ig egyszersmind a gömöri alesperesi, 1602—1604-ig a főesperesi és 1604—1609-ig ismét az alesperesi tiszttel töltötte be, oldala mellett 1597-ben 1601-ben Labosi Pétert találtam mint rozsnyai káplánt, azaz magyar prédikátort.²⁾

Magyar lelkész hiányában a magyar kántor vagy egy nagyobb deák végezte a városi pénztárból kapott külön díjért a magyar egyházi szolgálatot.

A lelkészi fizetés főrészét a tized képezte, mely a

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi 1569. évi városi számadást és VII. 4. XXII.

²⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Rimanovi-féle jegyzőkönyv 126. és 422—423., Schröter-féle jegyzőkönyv 10. és Peczel-féle jegyzőkönyv 2—3. lapjait.

be nem kerített ingatlanokról úgy Rozsnyón, mint Nadabulán, Betlérén és Csucsomban megszorítás nélkül szedettet; volt azonkívül fekvő vagyona is az egyháznak, melynek haszonvétele szintén a lelkészt illette; végül több vaskőbánya, melyek jövedelme a stolaris illetékel és a városi pénztárból nyert készpénzzel a rozsniai lelkészi állomástól minden anyagi gondot elhárított; a káplánok már szerényebb javadalmazásban részesültek és az alárendelt állásban egymást sűrűn váltották fel.¹⁾

III. (1604—1656). Az isteni gondviselés a gyarló ember gonoszságát gyakran oda irányozza, hogy a célba vett kár helyett hasznot eredményez. A csillagvizsgáló Rudolf király bizonyára nem gondolt arra, hogy önhatalmú „törvénye“, melylyel a magyarhoni protestánsok üldözését 1604-ben megkezdte, roppant hasznára leend a gömöri ev. esperességnek és a rozsniai egyháznak. Pedig úgy lett. Mihelyt az üldözés megindult: a fenyegetett hit rögtön öntudatára ébredt és egyrészt szervezkedését siettetvén, azon fáradozott, hogy mindazokat egyesítse, kiknek az üldözés árthatott, másrészt mindenkitől megkövetelte, hogy szint valljon és az ellentétes vélemények közül egyet feltétlenül elfogadjon. Ezzel aztán a hitújítás műve nálunk is betetőztetett.

Rozsnyón és környékén ez időben a „régí babonás szertartások“ elleni harcz már néhány év óta folyt, az esperes szemleútra indult, kihányatta a templomokból a szentek képeit, ereklyéket, zászlókat és pápai okmányokat és szigoruan betiltotta a körmeneteket és a feszület körülhurczolását. A gyomlálás e műve azonban csak részben és lassan sikerült²⁾ és miután ennek okát az espe-

¹⁾ Lásd Rozsnyó város egykorú számadásait és VII. 54. 29.

²⁾ E részben igen érdekes az 1596 és 1610-ben megejtett egyházlátogatásról szóló, a gömöri ág. ev. esperesség csetneki levéltárában őrzött Rimánóvi-féle jegyzőkönyv 210—221, 458—465. l. — Róm. kath. szertartásokat különben még a XVII. század végén is több régóta tisztán lutheránus egyházban talált az egyházlátogató esperes.

resség jó érzékkel a régi hitcikkelyek hézagoss és határozatlan szövegében és az egyházi előljáróság alárendelt állásában kereste: 1603-ban a maga kebeléből 7 lelkészt küldött ki és bízott meg azzal, hogy az igaznak elismert hitet szabatosan körülírják, a papi hivatal és esperesség jogkörét pontosan megállapítsák és oly szabályokat dolgozzanak ki, melyekkel a hívek jogait és kötelességeit valamint a hit jövőjét is biztosítani lehetne. A bizottság 1604. január havában Restéren összeült és aránylag rövid idő alatt oly munkálatot dolgozott ki, mely a legszébb latin nyelven 7 cím alatt úgy a lelkészek és hívek, mint az egyházak és az esperesség jogait és kötelességeit a legtűzetesebben írja körül, hit dolgában pedig minden kételyt eloszlat. ¹⁾ Az esperesség ezen kitűnő munkálatot magáévá tette, általános érvényre emelte és minden tagját, a világiakat úgy, mint az egyháziakat szigorú megtartására kötelezte.

Ezen cikkelyek a róm. kath. egyház tanaival már teljesen szakítottak, az esperest és esperességet a lelkészekkel szemben, a lelkészt pedig a hívekkel szemben roppant hatalommal ruházták fel, a hit dolgában türelmet nem ismertek, a legkisebb eltérést a „kiközösítés (excommunicatio)“ alá vették és a világi embert, a hatóságot sem véve ki, az egyháznak feltétlenül alárendelték. Miután Thurzó György nádor ezen alapszabályokat 1610. július 10-én nádori pecsété alatt kiadta és a zsolnai határozatok erejével felruházta: a gömöri esperesség önálló, független kerület (superintendentia) lett, mely már most „restéri“ törvényével kezében minden viszontagságnak bátran szemébe nézhetett.

Az egyház tehát visszanyerte régi tekintélyét és a vallás uralmát a lelkek fölött; a megingott hagyományos

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség esztrich könyvtárában őrzött Peczeli-féle jegyzőkönyv 4—18. lapjait.

hiedelmek helyébe lépett újak megszilárdultak és vége szakadt a tétovázó ingadozásnak a valláserkölcsei élet terén. Történt ez különösen Gömörben, hol Széchy György és Homonnay Drugeth Mária a szigorú törvényt kérlelhetlen szigorral végrehajtották és ezen hierarchicus egyházi alkotmánynak biztos oszlopai voltak. Az új hit ezen törvény következtében csakhamar úgy megerősödött, hogy a hatalmas Pázmány Péter ellenében is megvédhette területét, Rozsnyó „érseki városa“ pedig a gömöri contubernium előkelő tagja, teljesen ág. ev. hiten és e hit buzgó támasza lehetett. Az esperesség érezte, miben rejlik ereje és hatalma? 1638. évi április 20-án elhatározta, hogy minden lelkész ezen czikkelyeket magának leírni, az eredetiekkel összehasonlítani, az esperességi közgyűlésen bemutatni és mihez tartás végett magánál tartani köteles; valahányszor veszély közelgett, ezen czikkelyek nyilvános felolvasásához fogtak (mint például 1641. április 23-dikán, 1650. május 3-án, 1651. május 3-án); 1653. január 13-án Csetneken pedig, tekintettel az akkor már megindult üldözésre és beállott mostoha viszonyokra ezen czikkelyek magyar, német és tót nyelvre való lefordítását és minden egyháznak és tanítónak való kikézbésítését valamint elfogadás végett eszközzendő bemutatását határozták el, mi az 1653. február 10-től márczius 8-ig megejtett általános egyházlátogatás alkalmával meg is történt. A hierarchikus törekvések azonban később, mint látni fogjuk, megboszlútták magokat és az 1603. február 2-án Jolsván hozott végzés, mely szerint az esperesség minden határozata titok, ki azt világi embernek elárúlja, kiközösítés alá esik, — alkalmasnak bizonyult arra, hogy a lelkészek tekintélyén csorbát ejtsen és az egyház növekvő hatalmát aláássa; mert a hatalommal csakhamar visszaéltek ¹⁾

¹⁾ Hiszen 1596. december 2-án Oláhpatakan meghagyta az esperes, hogy az úrvacsora élvezete körül hanyag szülők gyermekét nem kell megkeresztelni és 1596. december 3-án Veszverésen, hogy ily hanyag embert nem szabad

és az egyház kormányzatából mintegy kirekesztett világi elem a papok egyházává és hitévé süllyedt egyházat és hitet a megpróbáltatás nehéz perceiben könnyen cserben hagyta, a remélt és szükséges támogatásban nem részesítette.

A rozsnyai ág. ev. egyház e korszakban élte virágkorát, eltekintve a magyar és német nemzet közti surlódástól, mely mint láttuk az egyház kebelében indult meg, igen tekintélyes volt és a városi hatóságtól a legbuzgóbb támogatásban részesült. 1607-ig Betlér is hozzá tartozott, mely község nagy harcz után özv. Andrassy Péterné Bech Zsófia hathatós támogatása mellett az esperesség és Gömör vármegye engedélyével a mondott évben önálló egyházzá lett és rövid időre Labosi Benedek plébánossal élén, az ev. hittől is elszakadt; a rozsnyai lelkész természetesen fájlalta a betléri tizedet, mely ekép számára elveszett és ez volt oka, hogy a városi tanács is Betlér ügyét minden módon megakasztani igyekezett.¹⁾ A városi tanács a lelkész tekintélye előtt készséggel meghajolt, az isteni tisztelet szorgalmas látogatásában jó példát mutatott, az egyes ember hitét és valláserkölcsei életét lépten-nyomon ellenőrizte és az egyedül szentnek és igaznak elfogadott hittételektől való eltérést szigorúan megfenyítette; egyszermind arról is gondoskodott, hogy a városnak jól fizetett lelkészei legyenek és hogy az egyház anyagilag is gyarapodjék.²⁾ Az 1637.

tisztességesen eltemetni; az esperesség 1643. január 30-án a sumjáczi, telgárti és vernári ruthenek vallásgyakorlatát 12 illetőleg 40 forint pénzbüntetés terhe alatt tiltotta, a róm. kath. hitre tért dereskieket 1644. ápril 26-án ezen bűntényök (crimen) miatt színe elé Jolsvára idézte és a kálvin hitre tért otrokocsiak ellen 1641. augusztus 4-én a legszigorúbban (fegyveres kézzel) lépett fel. Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Rimanovi-féle jegyzőkönyv 212, 216, 898—904 és 771—772. és Schröter-féle jegyzőkönyv 392. lapjait.

¹⁾ Lásd XXV. a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 14. 19. és 22. l. XXIV.

²⁾ Labosi Péter, rozsnyai magyar lelkész, az egykorú városi számadás

márczius 11-én, 1642. február 20-án és 1653. márczius 8-án megejtett egyházlátogatásokról szóló jegyzőkönyvek tanúsága szerint az esperes a rozsnyai egyházat a legszébb rendben, a derék lelkészeket kitűnő tekintélyben, a városi hatóságot roppant hitbuzgóságban és a templomokat kincsekkel megrakva találta. Intézkedéseit pedig tartozó mély tisztelettel hallgatta és szoros miheztartás végett elfogadta úgy a hatóság, mint a nagy közönség és a két lelkész.¹⁾

Ezen utóbbiak közt találjuk e korszakban: Schröter Tamást; 1609. óta Martini Lénárdot; 1613. óta Danielis Illést, ki 1597-ben csetneki lelkész és főesperes volt és 1632. május 19-én Rozsnyón, hol 19 évig működött, elhunyt; 1632. óta Busaeus Mihályt, ki 1633. május 17-én Lőcsén halt el; 1633. óta Golcz Joákimot, ki 1645. május 3-án főesperesnek választatott meg és 1647. óta Peller Farkast. A káplánok vagy magyar prédikátorok sorát Labosi Péter nyitja meg, aztán a selmeczi születésű Reinhard Sámuel következett, ki 7 évi működés után 1632. február 23-án hunyt el, utódja Astronomi Sámuel 1641. november 11-én történt haláláig viselte e hivatalt, mikor Marikius János követte, ki 1645. október 6-án a pestis áldozatja lett és Kőszeghy Istvánra hagyta az akkor már tekintélyes és a némettel versengő magyar egyházat; ezen utóbbi férfiú 1645-ig, mely év május havában a hitehagyott Széchy Máriától elűzetett, murányi tábori lelkész volt és egykor Homonnay Drugeth Mária előtt nagy kegyben állott.

IV. (1656—1671.) A rozsnyai ág. ev. egyház virágzó állapota, mely Pázmány Péter és Lósy Imre figyelmét

szerint még 1609-ben is a tőle elvont betléri prédikációért 8 forintot kapott a városi pénztárból; míg a német lelkészt ugyanakkor 5 forinttal gyámolították (auf die Pactaten).

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Rimánoviféle jegyzőkönyv 766—770. és 823—825. valamint a Schröter-féle jegyzőkönyv 823—825. lapjait. L., LI. LII.

teljesen kikerülte, csakhamar szemet szűrt Lippay Györgynek és a környezetében nagy befolyáshoz jutott jezsuitáknak. Csuda, hogy az esztergomi érsekek hitbuzgótsága eddig is tétlenül nézte az érseki városban uralomra vergődött „eretnekséget“ és hogy a jezsuiták hittérítői munkájuk megkezdését Rozsnyóra nézve 1556-ig elhalasztották. Miután a protestáns lakosság Hannula Jakab jezsuita kísérlését, Rozsnyón letelepedni és egy róm. kath. egyházat alapítani, meghiusította és a nevezett térítő itt meg nem maradhatott, Lippay György vette kezébe az ügyet és már 1656. márczius 13-án azt írta Szent-Keresztről a rozsnyai tanácsnak:

„Mivel az elmúlt időkben Jolsván létünkben, általküldvén praefectusunkat több commissariusinkkal hozzátok városunkban Rozsnyóra, adván értésekre hogy mi az magunk vallásán való egy becsületes egyházi embert küldünk közitekbekben, az ki nem csak a mi képünkben legyen nálatok és az mi jövedelminkre vigyázzon, hanem egyházi hivataljában eljárjon, szolgáljon mind az nálatok 's mind városunk körül való elhagyott lelkeknek, — a mint hogy kívántuk és parancsoltuk azt is commissariusink által, hogy ad interim az míg az ti általatok ide ígért, piarcztokon az torony mellett lévő új épület megkészülhet, mind böcsületes szállása 's mind pedig böcsületes táplálása legyen töletek, melyre reá is feleltetek azon commisariusink által és magunknak is. Nem akarván azért azon egyházi emberünk aláküldését továbbra halasztani, im nemzeti Hölgy Gáspár praefectusunkkal aláküldötük hozzátok, kívánván töletek és parancsolván is, hogy mind az folyúl való ajánlástokat végben vigyétek mind pedig praefectusunk által izent több parancsolatinknak és rendelésinknek fogatkozás és minden mentség nélkül eleget tegyetek. — — —“¹⁾

A városi tanács bizonyára nem is gyanította, hogy az inkább tisztartónak, mint plébánosnak befogadott „becsületes egyházi ember (pater Martonfalvy)“ a térítést fogja első és főkötelességének tekinteni, különben az ér-

¹⁾ XVII. Érdekes, hogy e levélben még csak tisztí lakról, nem pedig templomról van szó.

sek, ügyesen szőtt hálójával, a hitbuzgó tanácsnál nagyobb akadályokba ütközött volna! Minthogy azonban régente is megtörténhetett, hogy Rozsnyón „egyházi ember vi-gyázott“ az érseki jövedelmekre, a Hölgy Gáspárral meg-érkezett „pater Martonfalvy“ a legjobb fogadtatásban ré-szesült. A mint azonban nyilván való lett, mi rejlik az ártatlan külső alatt? és a leküldött pater mint „rozsnyai plébános“ kezdett fellépni, magának hiveket szerezni és a lakosság hitét ócsárolni: a hitbuzgó polgárság össze-futott és a páterre rajta menvén, azt kiverte a városból.¹⁾ Ezzel kezdetét vette az izgalmas jelenetek hosszú sora és az egyenlőtlen harc, melyben a szegény város, a ha-talmas főpap földesurral szemben, pártfogó és támasz nélkül győzelemre számot sem tarthatott. Minthogy Ho-monnyay Mária elhunytával (1643-ban) az esperesség is minden oldalról megtámadtatott, még Murányból is, hol időközben a jezsuiták, Vesselényi Ferencz és neje Széchy Mária közelében, meleg fészerekre találtak: Rozsnyó tel-jesen magára maradt.

A páter tettelegesen bántalmazása és elűzése a földesúr képén ejtett oly sérelem volt, melynek megtorlása érzé-keny, példás és az egész városra kiható (no meg a „szent czélnak“ is megfelelő) büntetést követelt. A városi tanács rögtön Érsekújvárra idéztetett, hol a főbíróra és néhány esküdt társára sötét tömlöcz várt volna. A város kivált-ságait féltette és míg a zavargás vezetői és a tanács egy része a főbíróval együtt útra keltek és útközben (hol?) minden kihallgatás nélkül letartóztatva lettek, min-

¹⁾ A esődület és zenebona részleteit nem ismerjük, a mit azonban róla tudunk, teljesen megegyezik a mesét, mely szerint „Lippay György érseket a berzétei utcán végig felállított koporsókkal és egetverő siratással (tehát a dögvész színrehozatalával) akarták volna távol tartani.“ Lippay György a fen-nebb idézett levél szerint nem is készült Rozsnyóra, hanem biztosokat küldött Jolsváról. A „convinctio“ azaz a zenebona megtorlása „ob certis excessus“, tehát zavargás miatt történt. Nem ámtásra, hanem engedetlenségre és szó-fogadatlanságra hivatkozik későbbi leveleiben az érsek is.

den módon megkérlelni igyekezett a méltán haragra gerjedt érseket.

„Mai, tegnapi és tegnapelőtti írásit kegyelmeknek vettem, irta N.-Szombathból 1656. október 6-án Hölgy Gáspár, mi légyen az kegyelmek kívánsága azokban, megértettem. Az jó Isten bizonyosságom, hogy én nem egy, hanem egynehány énstancziát tettem kegyelmekért, mint jó akaróimért és barátaimért uramnál ő nagyságánál, hogy ő nagysága könyörületességgel lett volna és engedelemmel kegyelmekhez és bocsátotta volna el kegyelmeket, tekintvén az kegyelmek vénségét és beteges állapotját ő nagysága; de azon Istennel bizonyítok, hogy énnékem annyi tehetségem nem volt hogy ő nagyságát megkérlelhettem volna; sőt tisztetre és hivatalomra kényszerített ő nagysága, hogy kegyelmeket vasban veretvén egyen-egyen alá küldjem Ujvárbá; kit mind ez ideig is azért protraháltam, várván, hogy talán ő nagysága haragja kegyelmek ellen megenyhődik és könyörületességre fordul; de immár tovább bizony nem halogathatom, hanem elköll járnom uram ő nagysága kegyelmes parancsolatja szerint az dologban. Értem az kegyelmek kívánságát az eránt is, hogy Kristóf Deákot csak magát is elbocsáttassam, hogyan lehessen az is uram ő nagysága parancsolatja ellen, nem tudhatom, gondolkodván mind azon által s ezt is viselvén előttem, hogy az kegyelmek sanyaruságát a városnak megbeszélvén, annyival hamarébb szabadulása lehessen kegyelmeknek: im megcselekszem, elbocsátom ötöt hogy tudja az városnak praeponálni, hogy uram ő nagysága az convinctio szerint plenaria satisfactiót kíván 's ki sem akarja semmi úttal addig kegyelmeket a vasbul bocsátani, míg az convinctio szerint az város nem satisfaciál ő nagyságának ¹⁾“ . . .

Az ítélet, melynek szövegét nem ismerjük, Hölgy Gáspár hathatós pártfogása daczára, nagyon sujtó lehetett, amennyiben az ennek alapján a város és érsek közt létesült szerződés is igen súlyos feltételeket szabott a polgárság elé. A város ugyanis kötelezte magát, hogy birság czímén 2000 forintot fizet, a jezsuiták számára a piaczi torony mellett templomot épít, a patereket befo-

¹⁾ Ezen levél a valahol letartóztatott rozsnyai főbíróhoz és a vele lévő polgárokhoz van czimezve XVIII. Kristóf Deák előkelő öreg polgár és a zavargás egyik vezetője lehetett.

gadja és különös oltalom alá veszi, ellátásukhoz évenként 200 tallérral járúl és számukra az egri basától „hitlevelet“ szerez ki. — Minthogy a város ez időben már csak, az 164 $\frac{1}{5}$. évi dögvész következtében igen megfogyott polgárságra, kivetett adókból tartotta magát fenn és nagy szegénységében az egyességileg mérsékelt nagy kötelezettségnek idejekorán eleget nem tehetett: szorúlt helyzete a pátereket új meg új túlkapásokra ösztönözte és az ellenreformatió művét igen elősegítette. Így könnyű volt a jezsuiták befolyását az ev. lelkészek tekintélyének rovására öregbíteni, a hatóság jogkörét a legszűkebb határok közé szorítani, a polgárság körében zavart, visszavonást és versengést támasztani, a várost örökös lekötelezettségben tartani és az előkelő polgárok ellen közírígyiséget felkölteni. A fegyverek és eszközök, melyekkel az ellenreformatió dolgozott, olyanok voltak, minők-höz a jezsuiták másutt is folyamodtak. Az 1657. szeptember 25-én Jolsván tartott esperességi közgyűlésen Stefanides János előterjeszté, hogy Peler Farkas rozsniai lelkészt a jezsuiták rendszeresen üldözik és azzal rágal-mazzák, mintha szolgálóját megszeplősítette volna! Az ártatlanul gyanúsított az esperességnél keres és kér oltalmat! Az egybegyűlt lelkészek érezték, látták, tudták hova céloz ezen, akkortáiban borzasztó gyanusítás és hogy az üldözőbe vett lelkész jó hírnevét megvédjék: a rozsniai birónál valamint a gömörmegyei alispánnál a gyanusított lelkész ellen szigorú nyomozást kértek. ¹⁾ — „— Fogyatkozott állapotokról panaszkodtok, írta Lippay György érsek Pozsonyból 1658. szeptember 17-én a rozsniai polgárságnak, nem csuda, mert egynehányan közületek az elői (előkelői?) azok töltöznek, az többit elnyomjátok és elszegényítitek ²⁾ — —“. El lehet kép-

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Schrö-ter-féle jegyzőkönyv 643. lapját.

²⁾ XX.

zeleni: milyen hatást tett e levél, hogy ugrott az irigység és minden szenvedély a gátra, midőn az érsekkel bizonyíthatta, hogy az urak töltöznek, a többieket elnyomják és „elszegényítik!”

A jezsuiták az egyszer elkapdosott lelkek felett szemfülesen örködtek és feljelentéseikkel rettegésben tartották az egész várost.

„Az mi az Csizmaziát illeti, irta Hölgy Gáspár 1658. július 2-án Szentkeresztről a városi tanácsnak, ki az maga feleségét az igaz catholica vallástól eltérítette és idegenítette, ki meg is bizonyosodott, hogy különben nincsen, ez iránt parancsolt már ennek előtte is uram ő nagysága kigyelmeteknek, hogy felküldje őtet, az minthogy most is föl kívánja ő nagysága Szombathba, semmi uttal meg sem engedi, hogy olyan tökéletlen, lator, semmirekellő ember's az ki nagyobb az ő nagysága jobbágya lévén, port rugjon az ő nagysága szemében, maga vallása ellen, azért uram ő nagysága parancsolatjából hagyom és parancsolom kegyelmeteknek privilegiumok elvesztése alatt küldje föl mindjárt Szombathba őtet.“ —

A főbíró valószínűleg jóakaratulag jelt adott a szegény Csizmaziának és csak aztán kerestette; Lippay György legalább úgy vélekedett, midőn a jelentésre, hogy Csizmazia kézrekeríthető nem volt, azzal felelt 1658. aug. 18-án Pozsonyból:

„— — — Hölgy Gáspár uram az mi parancsolatunkból meghagyta néktek, hogy — — azon semmirekellő rossz ember Csizmaziát is felhozzátok. De ti nem hogy a tévők lettetek volna, sőt csak választot sem adtatok ő kegyelmének, az minthogy az Csizmaziát elszöktettétek, nem hogy felküldtétek volna; kiért törvényt érdemeltetek. Azért mi is parancsoljuk, hogy — — az elszökött Csizmazia jobbágyunknak mindennemű ingó és ingatlan javait az mi számunkra confiskáljátok és abban sehorá semmitsem distraháljátok, hanem arról való inventáriumot is küldjétek fel — — —.“

Áz „inventáriumból“ azonban nem sok haszna volt az érseknek, amennyiben Pozsonyból 1658. szeptember 17-én irt levelében így emlékezik meg róla:

„— — — Az szökött Csizmazia kevés marhai, kiknek fölkül-

döttétek consignatióját, maradjanak az bíró kezénél, míg más rendelést nem teszünk.“¹⁾

Hogy a feljelentések a szent czélnak annál inkább használjanak, a városi tanács jogköre mind szűkebb határok közé szoríttatott és végre a hatalmas érsek az igazságszolgáltatásba közvetlenül is avatkozott: 1658. február 8-án Pozsonyból meghagyta a városi tanácsnak, hogy a róm. kath. hit vagy a paterok ellen „nyelveskedő“ ellen pert indítson „és convincáltatván cum tota serie nekünk megküldjétek 's valamig az eránt való rezolúciónkat nem veszitek, addig se kezességen, se másképen az olyan convincált latrokat arestomból ki ne bocsássátok. Mert egyébiránt magistratustok ellen minden bizonynyal procedáltatunk. Ha miben az ott való páterek megtalálnak benneteket, legyetek nékiek segítséggel és engedelmességgel.“²⁾ Hölgy Gáspár pedig Szent-Kereszten 1658. július 2-án kelt levelében a többi között arról is tudósítja a városi tanácsot:

„— — — Az kegyelmek törvényét, melyet tett kegyelmek az ellen az ember ellen, ki pater uramat oly mocskos és illetlen szókkal illette, uram ő nagysága helyén nem hagyta, hanem ujabban akarja itt fönn revideáltatni, azért azt is tétesse kegyelmek mindjárt árestumban, mind azon által jó kezesség alatt törvénynapig kibocsáthatja kegyelmek. — — Értem az kegyelmek írásából Marton Deák rosz magaviseletét, kit ha tovább is continuál menjen kegyelmek pater Martonfalvy uramhoz 's tegyen panaszt (!) megirtam ő kegyelmének mit cselekedjék vele. — — —“³⁾

A dolgok tehát annyira fejlődtek, hogy az előbb mindenható városi tanács a gyűlölt pater támogatására szorult!

Daczára az esztergomi érsek találékony buzgalmának és a jezsuiták ármányainak a rozsnyai ev. egyház, mint kőszirt a csapkodó hullámok közepette rendíthetle-

¹⁾ XIX. és XX.

²⁾ XXXVI.

³⁾ XIX. a jegyzetben.

nül állott, a polgárság szilárd ragaszkodást tanúsított hitéhez és a városi tanács ezentúl mint eddig e hit buzgó támogatója maradt. — Gelitnik Pál esete, ki a jezsuitákok fordúlt engedélyért, hogy másodfokú rokonával házasságra léphessen, mitől az ev. lelkész eltiltotta, ¹⁾ úgyszólván egyedül áll; a lakosság zöme kerülte, sőt, ha szerét ejthette, még bántalmazta is a gyűlölt pátereket és meghiusította az érsek törekvéseit. Az utóbbi természetesen sajnos jelenetekre vezetett és a hitbuzgó érseket mindig szigorúbb fellépésre kényszerítette. „Esett értésünkre, irta Lippay György Pozsonyból 1650. február 8-án a városi tanácsnak, hogy még mostan sem szüntenek meg nálatok a káromkodók, az kik a mi rendünkön való egyházi embereket ördög dobjainak nevezik és más mocskos istentelen káromkodásokkal az igaz római keresztény hit ellen szemtelenül nyelveskednek; a mint hogy az elmúlt napokban is találtattanak olyak nálatok, kik a szent sákrámentom felől igen mocskosan szólottanak. — —“ ²⁾ Majd 1658. augusztus 18-án: „Nyilván vagyon nálatok engedetlen- és szófogatatlanságtok miatt az elmúlt időkben minémű convictióba estetek légyen és noha azt méltán rajtatok megvétethettük volna, mind azon által akarván kegyelmességünköt könyörgésekre hozzátok nyujtanunk, bizonyos conditiók alatt két ezer forintban hadtuk, az minthogy ti is privilegiumotok vesztese alatt assecuráltatok bennünköt mind azon 2000 forintnak megadásáról 's mint hogy az piarczon levő új épületnek és háznak kívánságunk szerint való felépítésére és több dolgokra is assecuráltatok. Minthogy azért a felül megírt pénz letételének termínusa már el is múlt 's ti is nem hogy megjobbítottátok volna magatokat, de inkább napról-napra rosszabban viseltétek magatokat. —

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 654. sz. lapján az 1658. október 1-én hozott határozatot.

²⁾ XXXVI.

A jezsuiták számára épült templom Rozsnyó város piacán.

(Stovikovsky 1867-ben készült krétarajza után.)

Vagyon az is értésünkre, mely alkalmatlanúl és rosزúl építétek azon piacon lévő házat, az kit mi templomnak rendeltünk — — — mintha valami istállónak kellenék lenni belőle. — Értjük azt is, hogy a paterekhez semmi emberséggel nem vattok, sőt injuriákkal illettetek, kiváltképen bírátok. — — “¹⁾ — A büntetésből épített templom dicsérte mesterét; még jóformán fedél alatt sem volt, már is — — beszakadt, mi az érseket mód nélkül elkedvetlenítette. „Vettük leveleteket, írta 1658. szeptember 17-én a városnak. A mi a piaci templom épületit illeti nem kevésbé érezzük, hogy oly alkalmatlanúl építettétek, mert ha az páternek szavát fogadtátok volna és úgy fogtatok volna épületihez, a mint mondotta, nyakatokban nem szakadt volna; — —. Esett értésünkre az is, hogy e napokban az paterek házára ütven valami latrok, kiből csaknem nagyobb veszedelem találta az patereket. És noha mind obligatiótok azt tartja 's mind magatok szerint is ajánlottatok magatokat, hogy mind benn az városban 's mind kívül protegálni fogjátok ő kegyelmeket, de nem cselekedtétek, holott megfoghattatok volna őket igen könnyen. Melyért higyjétek el, hogy törvény és büntetés nélkül nem hagyunk benneteket.“²⁾ — Sőt még Hölgy Gáspár, a város régi jóakarója sem hagyta szó nélkül a dolgot és 1658. szeptember 18-án Nagy-Szombatból is megírta a városi főbírónak: „Csakhogy az paterek panaszkodnak, hogy kegyelmetek meg nem böcsüli ő kegyelmeket úgy a mint egyházi embereket illenék böcsülleni, kire nézve úgy vettem eszemben, hogy semminemű más egyéb dologgal és cselekedettel hamarébb meg nem bántja kegyelmetek az urat ő nagyságát, mintha az paterek ellen vét kegyelmetek és ő kegyelmeknek engedetlen“.³⁾

¹⁾ XIX.

²⁾ XX.

³⁾ Lásd Hölgy Gáspár N.-Szombatban 1658. szeptember 18-án kelt eredeti levelét a Rozsnyó városi levéltárban.

A városi tanács a legnagyobb kényszer alatt sem tági-
tott és minden követ megmozdított, hogy a polgárságot
félgett hite mellett megtartsa. Jóllehet Memhet pasa még
1657. márczius 9-én állította ki Egerben a „Rozsnyóra
papságra és lakóul jönni“ szándékozó „pálista pap“ szá-
mára a hitlevelet, ¹⁾ a főbíró azt még 1659-ben sem adta
ki a páternek; Hölgy Gáspár 1658. február 26-án is sür-
gette Nagy-Szombatból ez ügyet, midőn is azt írta:
„— Azonban esett értésemre hogy mindezeideig is ke-
gyelmetek az hitlevelet pater uraim részéről az török-
től ki nem hozta, az ki igen contrariál az kegyelmetek
contractusával. Azért kegyelmeteket kérem 's intem is
ezen dolgot süketségre ne vegye, mert ha ez iránt maga
contractusát kegyelmetek megcsorbítja, ne talán több
punctumiban sem leszen állandó az contractus, az hon-
nét úgy hiszem nehezebb 's súlyosabb dolog is követne
kegyelmeteket!“ ²⁾ Az esperesség, mely 1654. ápril 21-én
meg nem engedte, hogy a rozsnyai két lelkész közül
mindenkor csak egy vegyen részt az esperességi gyűlé-
sekben, 1658. október 1-én már mindkét lelkésznek meg-
hagyta, hogy nyáját a közgyűlések tartama alatt se hagyja
el, „mert a jezsuiták már ott vannak a városban és ed-
digelé hallatlan dolgokon törik a fejöket.“ ³⁾ Szóval min-
den intézkedés megtörtént, hogy a jezsuiták cselszövényei
meghiúsítsanak.

Lippay György azonban vissza nem riadt az aka-
dályoktól, melyek törekvéseinek útjába gördültek, és
1659-ben állandóan Rozsnyóra telepítette a jezsuitákat,
mely célra Rozsnyó városával a pozsonyi káptalan előtt
a már fennebb ismertetett szerződést némi módosítással
és a kedvelt Jézus-társaság előnyére megújította és ezen

¹⁾ Lásd a rozsnyai kath. főgymnázium 187⁵ „évi értesítőjét 24 l. Vesd
össze a következő jegyzettel.

²⁾ XXXVII.

³⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Schrö-
ter-féle jegyzőkönyv 600. és 654. lapját.

társaság javára gazdag alapítványt tett.¹⁾ A térítés erre nyíltabban és bátrabban folyt és vele a polgárság sanyargatása is nagyobb mérveket öltött, anélkül azonban, hogy az időközben elkészült „piaczi templom“ és újdónatúj rozsnyai plébánia számára hiveket szerezni sikerült volna. A sikertelenség, mely az ellenreformáció munkájához tapadt, új meg új mesterkedésre ösztönözte a jezsuitákat, úgy hogy a sanyargatott lakosság végre a pogány töröknél szorgalmazta a keresztény felebaráti szeretet visszaállítását. Ezen borzasztó lépés következtében Kara Abraham aga, mint Ali egri basa főkaimakánja, megírta 1663. ápril 27-én a „rozsnyói pápista papnak“ Egerből, hogy óvakodjék a szegénységet pusztítani és „hitéből téríteni,“ mert Isten meg fogja büntetni, ha „békét nem hagy, hogy ki-ki maga hitében éljen, melyben született,“ a tanítás és fenyegetés, mely hozzá köttetett, kárba vészett, a hittérítés tovább folyt és Lippay György 1666-ban történt halála után, midőn az esztergomi érseki széket Szelepcsényi György foglalta el, üldözéssé fajult. Mig a piarcsi templomban üres falaknak miséztek és Lippay György sírba szállt a nélkül, hogy a letiport várost az „igaz római hitre“ térítenie sikerült volna, a Jézus-társulat belátni kezdte, hogy a rozsnyai polgárságot szép szerével hitéből ki nem forgathatja és ennélfogva durva erőszakhoz folyamodott.

A rozsnyai ev. lelkészek bizonyára betű szerint teljesítették a gömöri esperesség 1661. szeptember 26-án Jolsván hozott végzését²⁾, mely szerint „a legnagyobb mérséklettel kell szónokolni és a kedélyek felizgatásától óvakodni, mert veszélyes idöket élünk és a pártfogók nagyobb része róm. kath. vagy helvét hitre tért.“ Ezen

¹⁾ Lásd a fennebb idézett iskolai értesítő 22—23. l.

²⁾ Lásd a fennebb idézett iskolai értesítő 24. és 25. lapját.

³⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség esztergomi könyvtárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 675. l.

bölcs mérsékletnek köszönhető, hogy az 1670. évi febr. 17-én megejtett egyházlátogatás a rozsnyai ev. egyházat virágzó állapotban és a legszebb rendben találta.¹⁾ A jezsuiták törekvései tehát a rozsnyai polgárság hitbuzgóságán teljesen megtörttek.

A német lelkészek közül Peler Farkas 1667-ig állott a rozsnyai egyház élén, aztán Zarevutzius (Röcsei) Pál váltotta fel.

A magyar káplánok sorsa e korszakban tetemesen javult, Kőszeghy István 1657-ben Osgyánba távozván, utóda Regius (Király) Jakab lett, ki 1665-ben alesperesnek és 1669-ben főesperesnek megválasztatván, a német lelkészeket teljesen háttérbe szorította és Rozsnyó megmagyarosodását igen előre vitte.

A róm. kath. páterek közt Hannula Jakabon, Mercatoris Mátyáson és Martonfalvay Ignátzon kívül, ki 1656-ban történt elűzetése után 1658. ápril 7-én visszajött és 1659. június 8-án Palkovits által váltattott fel, még Vizocsányi Ferencz ismeretes, ki 1665. körül vezette a hívekben szegény rozsnyai plébánia ügyeit és 1666-ban a jezsuita székház építéséhez látott.²⁾

V. (1671—1703). A véletlen úgy akarta, hogy az ú. n. murányi összeesküvés Rozsnyóhoz közel induljon ki és jöllehet ezen összeesküvés feje, Vesselényi Ferencz a gömöri ág. esperesség és az ev. hit buzgó üldözője volt és hogy Rozsnyó és az ev. esperesség már ez okból is a Murányban szőtt tervektől távol állottak: a mozgalom mégis a protestánsoknak tudatott be és megtorlása első sorban a protestáns hit elnyomásából állott. Mig a löcsei és 1670. deczember 3-ik napja óta a pozsonyi „biztonság“ tömlöczczel és vérpaddal sujtotta a „gyanút“, addig

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség esetneki könyvtárában őrzött Peczei jegyzőkönyv 160—162. l. LIII.

²⁾ Lásd a rozsnyai jezsuita residentia naplófeljegyzéseit a budapesti m. k. tud. egyetem könyvtárában.

a császári zsoldosok mindenütt a róm. kath. egyház vezérferfiái mellé állottak és kész eszközei lettek az üldözésnek, mely a lázadó és eretnek névvel illetett protestánsok ellen kivált Felső-Magyarországon rémitő kegyetlenséggel folyt és első sorban a lelkészek és tanítók ellen irányult. Midőn pedig az Erdélybe bujdosott urak felvették a kesztyűt, melyet Bécsből a magyar alkotmányoknak dobtak és a kuruczok és labanczok közt a borzasztó harcz és irtó háború kigyúlt: a róm. kath. egyház a protestáns hit teljes kiirtását vette czélba.

Rozsnyó városát még az 1670-ik év végén¹⁾ érte el a meg nem érdemelt sors, midőn a jezsuiták megkeresésére Korponáról jött horvátok szállották meg, kiknek a protestáns lelkészeket és tanítókat a városból hősiesen kiűzni és a templomokat a páterek számára vitézül elfoglalni első és főhadi tényők volt. Hogy ez vérontás nélkül nem történhetett, mutatják a következmények és azon körülmény, hogy városunk erre egy szívvel, egy lélekkel a bujdosók mellé állott, a labanczokon, hol csak szerét ejthetné, megboszulta magát és mihelyt alkalma nyílt, betiltott hitéhez, mint egy ember visszatért.

Miután a két lelkész a tanítókkal együtt elmenekült, a protestáns vallásgyakorlat teljesen betiltatott és a lakosság kényszereszközökkel misére hajtatott. Természetes dolog, hogy ez elkeseredést szült, mely aztán a leg-sajnosabb tettekre ragadta a kedélyeket:

„Eperjesi Jakab az harmadéve egyházfiségában ugyan városokban a rebellisektől elfogatott — irta 1674. junius 24-én Po-

¹⁾ Bartholomacidesz ezen eseményt 1672-be teszi, azonban tévesen, mert midőn az 1672. május 17-én Csetneken tartott esperességi gyűlésen, Regius Jakab esperesnek Piernik Jakab csetneki lakos 130 frt hagyományából 15 frt segélypénzt szavaztak meg, felemlítették, hogy „a rozsnyai egyháztól közel egy éve száműzetett“; a rozsnyai anyakönyvek 1670. évi hézaga pedig arról tanúskodik, hogy a német lelkész még ez évben hagyta el állomását. Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Szentkereszti-féle jegyzőkönyv 14. l.

zsonyból Szelepcsényi György a rozsniai tanácsnak — lábán fogva fölakasztatott és annyira elveretett, hogy most is sok verés és taglás miatt elégtelen az dologra. — Egyébiránt több nyakas és megátalkodott 's büntetésre méltó cselekedetek között ez is nem kevésbé aggravál benneteket, hogy szemetek láttára, benn a városokban megengedtétek egynehány pajkos rebellisnek ezt a nyomorúlt embert, a ki közszolgátok volt, annyira sanyargatni; kitetszik valóban csak innét is, minemő hívek vagytok, sőt még most is, nemhogy ennyi sok atyai intésünkre és törvényes animadverciónkra nézve is alább hadnatok ez rebellisekkel való czimboralásban, de még inkább, a mint a tájáról való meghitt emberünk írja, titkon házatoknál vendégeskedtek velek, 's korrespondeáltok: az mely rozsnói legények pedig rebellisek közzé állottak, azokat is, noha már egynehányszor megfoghattátok volna, mind azon által nem hogy megragadnátok, sőt inkább oltalommal, tanácscsal és proteccióval vagytok hozzájuk; kire nézve atyai szép intésünket többé már reátok nem vesztegetjük, de higyjétek bizonyosan rajtatok jön már rövid nap az ostor, kit régen megérdemlettetek és akkor *tarditatem poenae gravitas compensabit.*"¹⁾

Eperjesi Jakab bizonyára nem sokat vétett egyházfíságával a protestánsoknak és mégis embertelen módon sanyargatták és majdnem halálra verték. A r. kath. papság ez időben sem sorakozott ugyan a bécsi udvar mellé, hanem azért kihasználta a helyzet előnyeit egyházuk érdekében és bizony inkább a rebellis kuruczok, mint Szelepcsényi érdeme, hogy e hon szabadsága akkor teljesen el nem veszett.

Regius Jakab a tanítókkal együtt Sajó-Gömörben húzta meg magát; majd a hirhedt pozsonyi törvényszék elé idéztetvén, ott nyílt homlokkal megjelent és több társával gályarabságra ítéltetett, a meg nem érdemlett büntetést azonban kikerülte; mert, nem tudom hogyan? megszabadulván, 1682-ig ismét S.-Gömörön lappangott. Hogy lelkésztársa, Zarevutzius Pál akkor hová lett, ho-

¹⁾ Lásd Szelepcsényi György Pozsonyban 1674. június 24-én kelt levelét a Rozsnyó városi levéltárban. XLIII.

mály fedi. A rozsnyai ev. egyház pedig létezni névleg is megszűnt.

Ne higgye azonban senki, hogy Rozsnyó város hitbuzgó polgársága egyszerre katolikussá lett. Mig az erőszak tartott és a császári hadak lelketlen parancsoknak érvényt szereztek, eljárta ugyan misére és résztvett a körmenetekben, de titokban, a ház szentélyében és ha az erő hatása megszűnt, a maga módja szerint dicsérte az Urat, hitéhez hű maradt, lappangó lelkészét gyámolította és örömmel felkereste a megmaradt kevés ev. templomot, ha mindjárt messzire is kellett e végett fáradnia. Az idegen egyház kötelékébe erőszakkal terelt „hivekben“ nem volt tehát nagy gyönyörűsége a hatalmas érseknek: „Esett értésünkre az is — írta Szelepcsényi 1680. június 18-án Nagy-Szombatból — hogy a processióra való járást el nem akarjátok követni, azt mi egyáltalában el nem szenvedjük sőt hagyjuk, parancsoljuk a tevők legyetek, ha a büntetést el akarjátok kerülni és távoztatni.“¹⁾

A mint Thököly Imre a bujdosók élére állt és a mozgalom gyeplőit kezébe ragadta, csakhamar megváltoztak a dolgok: Madách Péter ezredes 1682. június 25-én egy kis gyaloghad élén Rozsnyóra jött, a protestáns vallás-gyakorlatot visszaállította és a templomokat a régi tulajdonosoknak adta át. A jezsuiták be sem várták a veszedelmet, mely őket kétségkívül nagyon is fenyegette, és Balogh Bálint plébánossal élükön a templom értékesebb szereivel éjnek idején Lengyelországba menekültek; Rozsnyó városa pedig egészben és nyíltan a protestáns hitre tért. Regius Jakab a Csetneken 1682. szeptember 2-án tartott esperességi gyűlésre már Rozsnyóról utazott a Jolsván 1683. márczius 9-én tartott esperességi gyűlésen pedig már Birnstein Menyhárd „rozsnyói német lelkész“ is jelen volt. Nem sokára — 1683. márczius 19-ikén — a pactatalis tizedet is visszanyerték a rozsnyai lelké-

¹⁾ LVII.

szek.¹⁾ Tartozom az igazságnak megjegyezni, hogy Leteney Márton, ki Thököly parancsából a gömöri ev. egyházakat visszaállította, mindenben Szelepcsényi eljárását utánozta, a változott viszonyokat tekintetbe nem vette és a róm. kath. hittelt szemben méltányosságot nem ismert. A sumjácziakat például kényszerítette, hogy görög kath. papjukat, kit igen kedveltek, elűzzék (ejici) és hogy protestáns hitre térjenek.²⁾

A protestánsok öröme azonban rövid életű volt. A mint Thököly Imre szerencse csillaga hanyatlani kezdett és hadai Gömör vármegyéből kivonultak: a jezsuiták (négyen, névszerint: Balogh Bálint, Palchich János, Gazdag György és Hermann András³⁾ 1686.) visszatértek, a szépesi kamara pedig már előbb 1685. május 6-án, pactáták címén az elmúlt 2 évre óriási összeget és a jövőre nézve rendes haszonbért követelt. A visszatért jezsuiták ezentúl 1703-ig Barkóczy László, Koháry István és Gyöngyösy István hathatós támogatása (és segélyezése) mellett akadály nélkül folytatták működésüket, a rozsniai lelkészeket nem sokára ismét elűzték, a templomokat elfoglalták és 1687-ben a protestáns isteni tiszteletet magánházaiban sem engedték meg.

Ezentúl 1703-ig a legszomorúbb napokat élte Rozsnyó város hitbuzgó polgársága. „Ő magasságát fájdalomosan érinté, szól Palugyai Gábor aranysarkantyus vitéz, ő felsége és a magyar kamara tanácsosa és Kolonich Lipót érsek jószágigazgatója, Pozsonyból 1696. ápril 7-én Rozsnyó város tanácsához intézett levelében, hogy városában Rozsnyón és a hozzátartozó helységekben akadnak, kik megfeledkezvén földes urokról és atyai intelmeiről nem-

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött eredeti levelet és a Szentkereszty-féle jegyzőkönyv 19—22. l.

²⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Szentkereszty-féle jegyzőkönyv 24 l.

³⁾ Lásd a rozsniai jezsuita residentia naplófeljegyzéseit a budapesti m. k. tudományegyetem könyvtárában.

csak vonakodnak a róm. kath. templomokba járni, hanem azonfelül még messzeföldről prédikátorokat hozatni, imaházakat berendezni vagy magánházaikban eretnek-szertartásokban részt venni, hason czélból távoli prédikátorokhoz utazgatni, gyermekeiket messze vidékre eretnek tanítókhöz küldeni és más több, a róm. kath. hitre nézve sérelmes és vele ellenkező dolgot cselekedni nem átallanak (nil vereantur). Nehogy ő Magassága „atyai szeretetét letenni kénytelen legyen“ szigorúan meghagyja aztán „rozsnyai alattvalóinak,“ hogy ezentúl ilyenektől 100 frt büntetés terhe alatt óvakodjanak, „ismétlés esetében a vétkes összes vagyona az érseki kincstár javára elkoboztatván“. ¹⁾ A rozsnyai polgárság eljárta misére, meggyónt a plébános fülébe, részt vett a körmenetekben és a jezsuita iskolába küldte gyermekeit, a míg kénytelen volt; mihelyt azonban a kényszer megszűnt, büszkén protestánsnak vallotta magát. A szigorú rendeletek áthágása tehát a ritkaságok közé épen nem tartozott, a feljelentések egymást érték és végre testvér testvérben sem bízhatott. A vallásos érzület fenségét, a közerkölcs tisztaságát veszítette, „az egély pedig uralmát a lelkek felett és jelentősökben fel nem fogott, nem értett“ és tegyük hozzá útált „külső érzéki szertartások gépies gyakorlatává súlyyedt!“ midőn hajdú vagy katona hajtotta a szívében protestáns polgárt a katolikus templomba.

Az e korbeli rozsnyai plébánosok közül névszerint Szantosi András, ki 1672—1682-ig, Gazdag Gergely, ki 1694. körül, Mihalovics András, ki 1698. körül és Zarkóczy Adám, ki 1703-ban állott a hittérítés élén, ismeretes.

A protestáns lelkészek közül különösen Regius Jakab említendő, ki 1687-ben másodszor történt elűzetése után S.-Gömörön élte napjait, hol 1690. október 9-ikén „szomorú számkivetésben“ örök életre szenderült.

¹⁾ Lásd a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban. XLV.

VI. (1703—1715.). A mint II. Rákóczy Ferencz az elnyomott magyar szabadságért síkra szállt: Rozsnyó város hitében állhatatos polgársága rögtön kész volt arra, hogy békóit összetörje és a lelkiösméreti szabadságot visszaállítsa. A városi képviselők már 1703. július 20-án elhatározták, hogy az „mostani méltóságos fejedelem felsővadászi Rákóczi Ferencz urunk ő nagysága főnálló hadaira“ segélypénzeket szedetnek. A város kiküldött emberei Mészáros Márton és Süveges Mihály, kik a begyűlt összeget gazdag ajándékok kapcsán „az tokaji táborra“ szállították, 1703. deczember 22-én a fejedelem azon szóbeli rendeletével tértek vissza, hogy „rozsnyai bíró uramnak ő kegyelmének serio demandaltatott, hogy minden halogatás nélkül lutherános valláson lévő uraiméknak prédikátor uramot hozassa be közönséges házhoz és maga exercitiumot véghez vihessenek!“ Singer Csapó Lukács főbíró azonban óvatos ember volt és kijelentette, hogy a míg írásbeli rendeletet nem lát, „magát abban absolute nem intricálja,“ azt sem veheti tekintetbe, hogy „specia-liter intimáltatott volna Bessenyei és Muraközy uramtól,“) hogy mihent lutherános prédikátor uramat behozzák, azon prédikátornak legyen az maga hallgatóitúl fizetése, sőt hogy azontul Jesuvita uraiméknak ne adassék ordinárius fizetések, kész inkább azon fizetést méltóságos fejedelmi szolgálatjára 's fegyverire fordítani.“ Lutheránus uraimék ezen határozatba természetesen bele nem nyugodtak, „fürmender Kerepessi Mátyás uram ő kegyelme által“ óvást tettek és kijelentették, hogy a szóbeli parancshoz „fognak alkalmaztatni magokat és privatum exercitiumot béhozzák és kívánják ő kegyelmek mint eddig is egyik a másikának „non obstante religione is a lakosok között böcsületet megadni.“ Ezen, a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvében foglalt, feljegyzésből megtudtuk, hogy

1) A fejedelem tanácsosai voltak.

a polgárság nagy része a 30 évi elnyomás daczára hű maradt hitéhez és hogy e polgárok tekintet nélkül a már szép számú róm. kath. hívekre, nem a jogegyenlőség elismerését, hanem ősi szokás szerint a protestánsok uralmát vették célba és szinte zokon vették, hogy a főbiró a jezsuitákat híveikkel együtt nyomban a pokolba nem kergette. Ezer szerencse, hogy II. Rákóczy Ferencz bölcs eljárása következtében a városi tanács minden túlkapásnak elébe vágott.

A magán vallásgyakorlat azonban a protestáns felekezetnek megengedettett, Pelsőczy Márton még az 1703. év folytán megkezdte egy e célra berendezett épületben lelkészi működését, melyet aztán a páterek tiltakozása daczára 1706-ig folytatott, mely évben Nagy-Sárosba költözött és helyét Hegyfalusi Györgynek engedte át.

II. Rákóczy Ferencz fejedelemnek a vallás dolgában roppant nehéz állása volt. A protestáns felekezet benne megváltóját látta és úntalan abban fáradozott, hogy a templomokat, tekintet nélkül a sok helyen megváltozott viszonyokra, vissza szerezze; a jezsuiták pedig szerzett jogaik épségben tartása mellett küzdöttek. Mindkét fél követekkel, folyamodványokkal és panaszokkal ostromolta a szerencsére igazságszerető és részrehajlatlan fejedelmet; 1704-ben a pactatális tized visszaadása tárgyában a protestánsokra nézve úgy Rozsnyón, mint a gömöri ev. esperesség egyéb helyein sikeresen folyt az alkudozás; — 1705. ápril 28-án Serpili Sámuel személyében már német lelkésze is volt Rozsnyónak; 1705. július 8-án Kefalides Sámuel a rozsnyai német lelkész, kit Pelsőczy Márton „pietistának“ szidott és vele egy gyékényen árulni sokáig nem akart; végre 1705. október 28-án Rozsnyón is megtörtént a vallásszabadság teljes visszaállítása úgy, a mint a széchenyi országgyűlésen a fejedelem igazságszeretete és a karok s rendek bölcs mérséklete elrendelték: Országh Pál (róm. kath.), Janka Péter (ev. ref.) és Szentmiklóssy

György (ág. ev.) mint fejedelmi biztosok ugyanis a helyszíneire jöttek és pontos népszámlálás alapján, minden körülményt latra vetve a volt német templomot a magyar egyháznak és a kis magyar templomot a német egyháznak adták át, a piaczi templomot pedig a róm. katolikusok jogos tulajdonának mondták ki.¹⁾

Csakhamar kitűnt azonban, hogy a széplelkű fejedelem e részben is messze túlszárnyalta korát és a valláskülönbségből eredt mérges ellentétek eltűnését hiába remélte. Az általános vallásszabadság és jogegyenlőség áldásait felfogni és megbecsülni még igen nehéz dolog volt! A tetemesen megfogyott németység a nagy templomot fájlalta és a magyarsággal együtt azt, hogy a jezsuitákat ki nem űzhetik a városból; a jezsuiták pedig úgy vélték, hogy sok évi fáradozásuk gyümölcsétől fosztattak meg, hogy a város kezeikből kisiklott és hogy az eretnekség vergődött ismét uralomra. A vallásfelekezetek létjoga egyaránt biztosítva volt ugyan; de a kölcsönös elismerés és türelem még mindig hiányzott; itt is, ott is elmérgeztették a dolgot és a helyett, hogy egymást tiszteletben tartva a versengést beszüntették volna, egymás ellen törtek. Az 1706. május 10-én megejtett egyházlátogatás alkalmával, például, jegyzőkönyvileg örökítette meg ama óhaját a rozsnyai ev. egyház, hogy a jezsuiták a várost elhagyni kényszeríttessenek.²⁾ A „jámbor“ óhaj csakhamar teljesült, a „páterek“ meggyőződtek, hogy a rozsnyai polgárság körében minden és mindenki ellenök fordul, ott hagyták tehát a tért és önkénytes számkivetésbe mentek.

Az ev. egyház kebelében ez alatt nagy változás történt. Minthogy az esetleg róm. kath. hitű városi főbíró

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Szentkereszt-féle jegyzőkönyv 234—245., 268., 275. és 306—307. l.

²⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Peczeli-féle jegyzőkönyv 314—316. l. LIV.

(és tanács) az ev. egyházat érdeklő ügyekben többé el nem járhatott, gondoskodni kellett oly közegről, mely az egyházban mind azt teljesítse, mit egykor a protestáns városi hatóság a kegyúri jognál fogva a hit érdekében tett. A lelkészek is sokat tanultak a „nagy üldözés“ korában: legelőször is belátták, hogy hit dolgában nem jó, sőt végzetes a hatóság hatalmára támaszkodni, mert ha e hatóság más hitű férfiakból alakúl, ezek hatalmukat a magok hite érdekében használják fel; másodsor pedig nyilvánvaló lett, hogy a lelkész a hívek közreműködése nélkül nem képes az egyházat jókarban tartani és ellenséges támadásoktól megóvni. Ezen két nagy tanulság volt oka, hogy Rozsnyón a városi tanács befolyása, melyet az előtt az egyházban gyakorolt, leszállított és hogy az egyház kormányzata részben a hívek kezébe került, kik egy szabadon választott, később „felügyelőnek“ czimzett, férfiú elnöklete alatt a lelkészt ellenőrizték, az egyház anyagi jólétéről gondoskodtak, a rendre felügyeltek és a valláserkölesi élet terén felmerült vitás kérdéseket eldöntötték. Minthogy pedig az összes híveket minden ügyben megkérdezni és összehívni nehézséggel járt volna, csakhamar szokásba jött, hogy a hívek a magok kebeléből egyháztanácsot (Presbyterium) választottak. Hasonló történt az esperesség körében, mely 1704. május 22-én Bodovini András superintendens elnöklete alatt teljesen önálló egyházkerületté (superintendentiává) lett; sőt a fejedelem oldalánál is protestáns főemberekből országos egyházi tanács alakult. Így keletkezett a presbyterialis önkormányzat, mely e mai napig a democraticus szabadságnak szilárd támpontja, meleg fészke és jó iskolája.

Az 1706. május 10-én megejtett egyházlátogatás a rozsnyai egyházat, illetőleg két lelkészét mérges viszályban találta, melyet a némettség azért indított meg, mert a magyar lelkész hívei napról-napra szaporodtak és a némettség táborában a — — — szökés napirenden volt.

Az egyházlátogató superintendens a jajgató német lelkésznek fogta pártját és a nemzetiségi különbség fenntartása mellett nyilatkozott, általános szabályul állítván fel, hogy az apa nem kényszerítheti nejét és gyermekeit, hogy vele egy nemzetiségen legyenek és hogy az apa nemzetisége a fiukra, az anyáé a leányokra háramlik. Más különben az egyházban példás rend uralkodott és mindkét templom gazdagon volt felszerelve. ¹⁾

Akkor Hegyfalusy György viselte a rozsnyai magyar lelkész címét, ki 1706. ápril 21-én lett mint ilyen az egyházkerület tagja; Kefalides Sámuel helyét 1707-ben szintén Unbehaun Mihály foglalta el, kikhez 1707. aug. 22-ik napja körül még Ács Mihály „rozsnyai káplán” sorakozott. Ez utóbbi a fejedelem kincstárából 100 rhen. forintot, az egyháztól pedig illő ellátást kapott fizetéseül, minthogy azonban lelkész társaival meg nem fért, csakhamar ott hagyta az ismét viszályba keveredett egyházat. ²⁾

A viszályra ismét csak a nemzetiségi surlódás szolgáltatott okot. Hegyfalusy György ugyanis, alesperesnek választatván, német tisztársával Unbehaun Mihálylyal egyenlő jogokat igényelt; az utóbbi ezt zokon vette és végre „nemzete nevében” a superintendensnél keresett orvoslást, ki erre a „dissonantia” kiegyenlítése végett több lelkész társaságában a helyszínén megjelent és 1707. szeptember 18-án Süveges Péter házában mindkét nemzet előkelő tagjait meghallgatta ³⁾ és oly egyességet létesített, mely szerint az anyakönyv a magyar templomban őrizendő és ha a két lelkész együttesen működik, a

¹⁾ LIV.

²⁾ Érdekes, hogy a fejedelem, buzgó kath. létére, udvari pénztárából 100 forintot fizetett az ág. ev. káplánnak! Lásd a gömöri ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Szentkereszty-féle jegyzőkönyv 344. l.

³⁾ A német nemzetet: Lányi Pál, Modory Dávid, Zyma Menyhárd és Ábraham Gáspár városi főbíró, a magyart pedig: Süveges Péter, Kerépeßy Mátyás, Lakatos András, Szilasy János, Lakatos György, Szabó István, Borbély György és Romok Máté képviselte.

németé csak akkor az elsőség, ha a szolgálat egy német egyháztag érdekében történik.

Ezen egyesség nem sokat lendített a dolgon, Unbehaun Mihály sértve érezte magát és újból panaszt emelt Hegyfalusy György ellen; erre a kerületi consistorium, mely a superintendensből, 8 lelkészből és Szentiványi Mátyás, Czékus Miklós, Törék Miklós, Krus Péter, Gotthard Dávid és Modory János világi urakból állott, 1707. december 14-én Csetneken összeült és Hegyfalusy Györgyöt, mivel Jeszenszky János német nejét eltemette, a stola visszaadásában, Unbehaun Mihályt pedig, mivel lelkésztársát „roszlelkűnek“ szidta, 6 tallér birságban marasztalta el; a magyar lelkész ezen ítéletet megnyugvással fogadta, nem úgy Unbehaun Mihály, ki könnyekkel szemében rágalmazta bírait és ügyét a fejedelmi udvarhoz felebbezte, jóllehet hivei a 3 arany birságot helyette letették.

Miután a vizsály mindig mérgesebb és mérgesebb lett, a gömöri egyházkerület, mely 1708. márczius 10-én Bodovini András superintendens elhunytával, vezér nélkül maradt, ezen kellemetlen ügyről terjedelmes emlékiratot szerkesztett és azt elbírálás végett Zabeler Jakab bártfai lelkész superintendensnek küldte át, ki 1709. május havában két, e célból hozzá küldött, lelkész előtt kinyilatkoztatta, hogy a baj oka a német nemzetnél keresendő. ¹⁾

Hegyfalusy helyét 1708. október 3-án a Kassáról a rozsnyai német és magyar egyháztól egyaránt meghívott és 1708. augusztus 14-ikén Jolsván gömöri superintendensnek is megválasztott Saárosy János foglalta el, Unbehaun Mihály nem csekély bosszuságára, ki ekkép a „magyar káplántól“ teljesen háttérbe szoríttatott. Saárosy

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Szentkereszty-féle jegyzőkönyv 346—349., 350, 357, 358. és 392. l.

János már a következő év elején elhalálozván, utódául Pelsőczy Márton hivatott meg N.-Sárosból, ki állomását 1709. július elején elfoglalván minden módon oda törekedett, hogy Rozsnyón a magyar nemzet legyen első helyen, mi teljesen sikerült is, amennyiben 1709. szeptember 25-én Köviben egyházkerületileg is megerősítettett a rozsnyai két egyház és nemzet közt létesült egység, „mely szerint a különféle nemzetiségek bármely lelkész szolgálatát vehetik igénybe!” Természetes dolog, hogy ezen egység, melyet a két lelkészen kívül Lányi Pál, mint a német egyház és Lakatos András, mint a magyar egyház felügyelője (inspectora) szintén aláírt, a szomorú viszálynak egyszer mindenkorra véget vetett. ¹⁾

Pelsőczy Márton 1710. július 30-án elhunyván, utódául Rey Márton, — Unbehaun Mihály helyére pedig 1711-ben Platani Sámuel választatott meg. Ezekre már szomorú napok virradtak; a jezsuiták ugyanis 1708-ban, 2 évi önkénytes távollét után, ismét visszatértek és 1710-ig csak titokban, valószínűleg a két nemzetiség közt támadt viszály tüzeit szítva, folytatták ismeretes működésüket; a mint azonban a felkelés ügye bomlásnak indult és Rozsnyót császári hadak szállották meg, kiléptek rejtekhelyeikből és felhasználva a zavart, melybe Rozsnyó városát a szabadságharcz szerencsétlen fejleménye, kiváltképpen pedig a borzasztó döghalál döntötte, 1711. február 13-án ismét elfoglalták a templomokat, az evang. lelkészeket kiűzték a városból és mindaddig nem nyugodtak, míg a Pálffy János által engedélyezett magán vállalkozás is be nem tiltatott. A két lelkész Berzétén, Rey Szirmay Tamás, Platani pedig Mariássy Gábor házában talált menedéket, hová az áldozatkész hitbuzgó hivek a sanyargatás és büntetés daczára, mely őket ezért a je-

¹⁾ Lásd a gömöri ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Sexti-Schmal-féle jegyzőkönyv 11—14. l. XV.

zsuitáktól érte, fohászkodás, töredelmes gyónás és a szent ige meghallgatása végett tömegesen zárándokoltak. ¹⁾

Az anyagi előnyöket, melyeket Rákóczy Ferencz felkelése a rozsnyai ev. egyháznak szerzett, elseperte ugyan a szathmári béke és a honboldogítás borzasztó korszaka, mely e békével szegény hazánkra megvirradt; az erkölcsi és szellemi haszon azonban megmaradt, azt sem a fegyver hatalma, sem az atyáskodó kormány önkénye, sem a jezsuiták cselszövése el nem tiporhatta. És e haszon óriási volt! A felkelés időpontjáig a papok akaratát és hittételeit a világi hatóság törvény gyanánt szabta a hivek elé, a hit és ápoldája az egyház majdnem kizárólag a papok tulajdonát képezte, és végül kísérlet sem történt, nem is gondolt senki arra, hogy a protestáns és róm. kath. felekezetek egymás mellett és békében éljenek. II. Rákóczy Ferencz mozgalma úgy fönn, mint lenn befolyást biztosítván a világi elemnek, a hitet és egyházat az összes lakosság feltékenyen őrzött közös tulajdonává tette és rákényszerítván a papságot arra, hogy hatalmát a hivekkel megossza, a hierarchikus önkénynek és a dogmák feltétlen uralmának határt szabott; a behozott vallástürelem pedig példát mutatott arra, hogy a hitfelekezetek egymás mellett is betölthetik hivatásukat és semmi szükség az ádáz ellenségeskedésre, mely különben is a keresztyén vallás alaptételével „szeresd felebarátodat mint önmagadat!“ teljes ellentétben áll. Bizony II. Rákóczy Ferencz a vallásszabadságnak is nagy szolgálatot tett és már azért is megérdemli, hogy emlékét kegyelettel őrizze a magyar!

¹⁾ Platani Sámuel sovány állomását 1716-ban a kövér dobsinaival cserélte föl, mire Rey Márton, 1737. márcz. 4-én bekövetkezett haláláig, egymaga viselte szomorú számkivetésében a rozsnyai ev. lelkész czimét! Lásd a Sexti-Schmal-féle jegyzőkönyv 33., 99., 100. és 243. l.

A rozsnyai ev. egyház büszke lehet multjára! Midőn 1784-ben II. József türelmi parancsa következtében visszanyerte létjogát, 74 évi számkivetésben „megfogyva bár, de törve nem“ rövid idő alatt bebizonyította életképességét és most már úgyszólván kiheverte a sebeket, melyeket az 1656—1703-ig és 1710—1784-ig folyt harcz és küzdelem folytán kapott.

XII. FEJEZET.

A közoktatás.

MINTHOGY korszakunkban az iskola a templom előcsarnoka, a tanító pedig a lelkész alárendelt szolgája volt: az egyházi ügyek tüzetes ismertetése után, a közoktatásról rövidebben szólhatok. A tanítás a hittan körül forgott és csak korszakunk végén szabadult meg némileg a bilincsektől, melyekkel az egyház a szabad szellemet pórázon tartotta.

I. (1520—1620.) Rozsnyó városa az ifjúság kiképzésére már a XVI. században nagy gondot fordított. A városi tanács egyik főkötelességének ismerte a tanító működését szemmel kísérni és arról gondoskodni, hogy a tanuló ifjúságnak bőven alkalma legyen magát kiképezni és a tudományos ismereteket elsajátítani. A közoktatást oly fontos ügynek tartották, hogy róla a városi alapszabályokban sem feledkeztek meg. „Az iskolamester járjon el híven tisztében, szól az 1574. évi városi alapszabályok 6. és 7. pontja, az ifjúságot pedig oktassa istenfélelemre, hogy majdan ügyes emberek kerüljenek az iskolából a községbe, kik az egyetértésben kedvöket lelik és felsőbbségüket is becsülni tudják. A bíró se vonakodjék a tanítót szükség esetében fizetésén felül díjazni!”

Az 1603. évi városi alapszabályok 4. 14. 17. és 53. pontja azonfölül az iskola és tanuló ifjúság ellátásáról is gondoskodik, eltiltván a tanítót a zsemlye, kalács és egyéb új illetékek behozatalától és rendelvén, hogy a vásárra hozott és a vásárbíró által, kicsinynek talált zsemlye,

kenyér, lepény és más sütemény az iskola és kórház javára elkobozandó, hogy az idegen mészáros a levágott marha nyelvét az iskolának adni köteles és hogy az aczélekohók az iskolának járó illetéket pontosan fizessék!

A gondoskodás nem maradt siker nélkül: a rozsnyai iskola felvirágzott és 1566-ban Vlairo Jánost, Schüler Bertalant, Eltscher Lőrinczet, (Neumann) Bertalant, az új oskolamestert, Tok Lőrinczet és Bertalant, a kántort, tehát 6 tanítót találunk ezen iskolában.¹⁾

Az oktatás elemire és magasabbra oszlott.

Elemi oktatásban kétségkívül igen sok gyermek részesült; mert jöllehet az általános tankötelezettségnek még semmi nyoma, a városi alapszabályokban nyilvánult törekvés és a közoktatás fontosságának általános elismerése mellett mégis feltehető, hogy minden szülő iskolába küldte gyermekét. E mellett bizonyít az is, hogy miután a tanítványok számában a tanító ügyességének és szorgalmának hévmérőjét látták (még a XVIII. században is), a tanító szintén oda törekedett, hogy mennél több tanítványa legyen. Ezen oktatás az írás és olvasáson kívül a hittan alaptételeit, a szentírás ismertetését és az — énekeskönyvet ölelte fel.

A magasabb oktatás az ú. n. „alumneumban“ történt és rendszerint abból állott, hogy több-kevesebb törekvő ifjú a tanító oldalánál, úgy mint ma is a mesterinasokkal történik, szakképzetésben részesült, minek lehetővé tétele és megkönnyítése érdekében a tanuló ifjak ellátását az iskola, illetőleg a város lakossága ingyen vagy igen csekély kárpótlásért eszközölte. Ezen „nagy deákok“ aztán az isteni tiszteletnél, temetéseknél és egyéb szertartásoknál a tanító (kántor) segédei voltak, gyakran kellő díjazás mellett az elemi oktatással, az óra gondozásával vagy kántori szolgálattal bizattak meg, mint pél-

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1566. évi számadáskönyvét a városi levéltárban. Tört. Tár. 1884. 161—195. l.

dául 1609-ben történt, mikor Tamás deák az óra gondozásáért 2 forintot és 1612-ben, mikor a magyar deák, ki a magyar templomban kántoroskodott, 4 forintot kapott a városi pénztárból. ¹⁾

Miből állott ezen magasabb tanítás? ezt tüzetes adatok hiányában csak következtetni lehet és pedig abból, hogy a tanító rendszerint papi készültséggel bírt, hogy a tudomány a betű szerint vett szentíráson alapult és hogy a rozsnyai deákok közvetlenül külföldi egyetemekre mehettek vagy mint tanítók, ügyvédek és papok léptek az életbe. — E korszak tanítóiról különben nem sokat tudunk, e részben az 1555., 1558., 1566., 1569., 1596., 1597., 1604., 1609. és 1612. évi városi számadások is fukar kézzel szolgáltatják az adatokat. ²⁾

Az 1574. évi városi alapszabályok reánk maradt

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1609. és 1612. évi számadáskönyvét.

²⁾ 1555-ben: György orgonistának fizettem a régi tartozásra 1 frt 50 d. és borra 50 d. ismét az orgonistának 50 d. Anthan-nak az éjjeli harangozásért 15 d.

1558-ban: Az iskolamesternek Jakab urtól ruhát vettem 5 frt. Jakab urnak adós maradt 4 frttal, ezt is beszámítottam, húsvét utáni csütörtökön adtam neki 3 frt. borért adós maradt 24 d.

1566-ban: Vlairo iskolamesternek 5 heti bérére 2 frt 50 d. Schüller Bertalan-nak 2 frt. Eltscher Lőrincz kántornak (succenter) 2 frt. Bertalan-nak az új iskolamesternek 2 frt. Tok Lőrincz iskolamesternek sz. Márton napja utáni pénteken 2 frt. Bertalan kántornak szolgáltaért 1 frt.

1569-ben: Az oskolamesternek 16 frt 36 d. Pastoris Péternek január 12-én 1568. évi mindszent napjától 1569. évi szent György napjáig eső bérére a mérlegpénzen és egész collatió kivül 8 frt, mint a rendes fizetés felét.

1596-ban: Az iskolamester úrnak, bérére 14 frt, ismét 6 frt.

1597-ben: Az iskolamester úrnak fizettem 16 frt. ismét 14 frt.

1609-ben: Kugelbrech János a hívánnyal Lőcsére küldetett az iskolamesterért költsége és napidija 1 frt 25. A harangozónak, ki iskolamester hiányában tanított 48 d. Az új harangozót, Márton Jakab fiát elhoztuk Gölniczbányáról a fuvarért 2 frt. A volt iskolamesternek fizettünk bérére 16 frt 89 d. ismét az 5 hétre, melyet az éven felül itt töltött 2 frt 70 d. július 4-én az új iskolamesternek bérére 18 frt. ismét Tamás deáknak az óra gondozásáért 2 frt. Marton Jakab fiának, az urak engedélyével bérén felül, hogy annál szorgalmasabb legyen 2 frt.

példányát Unterbaun Márton iskolamester (ludirector), az 1603. évit pedig Schuman Simon írta, mi jele annak, hogy a tanító akkor egyszersmind a városi jegyző és irnok tisztét töltötte be. Az állás, melyet e korban elfoglalt kitünőnek épen nem mondható: élethossziglani választásnak semmi nyoma, ellenkezőleg egy-két hónapra (mindszent naptól szent György napig) szerződötték és 5 hétre 1566-ban 2 frt 50 d., 1609-ben 2 frt 70 denárral díjazták, a mint Frölich Sámuel egyetemi készütsége daczára 1612-ben, 5 frt 56 d. ára bort is betudva mindössze 52 frt 90 denárt kapott évi fizetése fejében! A bekántált fillérek, valamint az iskolás gyermekektől beszedett kalácsok és egyéb hasznos dolgok természetesen szintén értéket képviseltek és a keresztelesek, lakadalmak, temetések és névnapok alkalmával előadott ének is jövedelmezett valamit.¹⁾ Az orgonista és kántor természetesen sokkal kevesebbet kapott.

A törvény a tanítót a lelkésznek feltétlenül alárendelte. „Minden lelkész mellett legyen neki és a polgári hatóságnak felelős tanító, szól a Rimanovi czikkelyek 57—61. pontja, ha a tanító állomást keres, mindenekelőtt

1612-ben: A harangozónak, hogy a császári felség temetésekor nehányszor harangozott 24 d. a magyar deákkal, ki a magyar templomban szolgál, megalkudtam szent György napig 4 frt 10 d. Az iskolamesternek szolgálataért a második karácsonig 17 frt 50 d. az iskolamesternek a Sylvester esti éneklésért 60 d. Groo Jakabtól bort vitt 12 itczét 8 denárral 96 d. juli. 14-én kézpénzben 4 frt. Weiszer Ábrahámnál kézpénzben 3 frt. Kürschner Menyhérdtől bort vitt 26 itczét 9 denárral 2 frt 34 d. ismét Kürschner Menyhérdtől bort vitt 4 itczét 7 denárral 28 d. az orgonamesternek bérére kézpénzben 3 frt. Jakab napján ismét 7 frt. az iskolamesternek szeptember 1-től: Kürschner Menyhérdtől bort vitt 6 itczét 6 denárral 36 d. október 2-án kézpénzben 2 frt; továbbá 27 itcze bort 1 frt 62 d. Weiszer Ábrahám adott neki kézpénzben 5 frt. a bíró tartozik bérére 14 frt. 44 d. a magyar deáknak, ki a magyar templomban énekel 4 frt. az orgonistának bérére 2 frt. ismét kézpénzben 2 frt.

¹⁾ Ne feledjük, hogy akkor 52 frt 90 d. körülbelől annyi volt, mint manapság 529 frt.

a lelkészhez forduljon, kitől megvizsgáltatván, az egyházközségnek ajánlva lesz; — — ha „okmányai“ vannak (értsd ha iskolavégzett), 3 sikerült próbaszónoklat után fel is szentelhető; első bírása a lelkész, második a superintendens.“¹⁾ A restéri szabályok IV. czikke ezen elveket még bővebben fejti ki, midőn például rendel: „a tanítót nem a bíró, hanem a lelkész előtt kell vádolni, ez intse, korholja és békítse ki ellenfelével, ha pedig nem fogad szót, jelentse föl az esperesnek. — — A tanító kötelessége tanítványokat szerezni és azokat a tudományokban, vallásban és jó erkölcsökben kiképezni.“²⁾ Ez is csak a mellett bizonyít, hogy a tanítás a „hit ágazatai“ körül forgott és a profán tudományokra csak kivételesen és igen csekély mértékben terjedt ki.

A tanító rendszerint egyetemvégzett egyén volt, ki nem ritkán ura és parancsolója — — a lelkész elhunytával vagy elköltözésével ennek helyére választatott meg, mint például Schröter Tamással történt, kivel 1570—1580-ig mint rozsniai tanítóval, ezentúl pedig 1609-ig mint rozsniai lelkésszel találkozunk. A kántor, organista és harangozó tisztét már kevésbé „tanult“ egyének töltötték be, jöllehet több lelkész kántorságon kezdte, mikor „deák-nak“ lenni megszűnt és jobb állomása nem találkozott.

Az e korbeli tanítók névjegyzékét összeállítani még nem sikerült, mi, tekintve, hogy az alkalmazás rendszerint csak egy iskolai évre történt és hogy a tanítók ennélfogva sűrűn váltották egymást föl, egyhamar nem is fog sikerülni. A már említettekén kívül ismeretes még: Bohemus Fábián 1570., Tyburecius Miklós 1580., Marthius Simon 1585., Matern Péter 1610. és Payer György 1614³⁾;

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Rimanovi-féle jegyzőkönyv 77—79. lapjait.

²⁾ Lásd a gömöri ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Peczeli-féle jegyzőkönyv 4—13. l.

³⁾ Lásd a rozsniai kath. gymnasium 187 $\frac{1}{2}$. évi értesítőjében Nátafalussy Kornél „Adalékok a rozsnói középtanodák keletkezésének történetéhez“ cz. értekezését 10 l.

sőt akadt, ki állította,¹⁾ hogy Rozsnyón már 1525-ben létezett protestáns tanoda (!) melynek élén Philadelphus Antal állott, mi azonban még igazolásra vár, kívált, ha a „tanodát“ mai értelemben vesszük.

II. (1620—1706.) A XVII. század folytán a közoktatás terén már azon törekvéssel találkozunk, mely a tanítást állandó helyhez kötni és kiterjeszteni, a tanuló ifjúságot pedig csoportokra osztani és ehhez képest osztályozni akarta. Mig a XVI. században csupán egyes tanítóról lehetett szó, ki maga körül különböző nemű és korú tanulókat gyűjtött, addig a XVII. században már némi „tanodai életet“ is találunk, a tanuló ifjúságot pedig egyes osztályokban csoportosítva. Ezen változást a magyar és német nemzet közt támadt viszály kétségkívül igen elősegítette, mert magyar kántornak oly egyént kerestek és alkalmaztak, ki a német mesterrel tudományos képzettség tekintetében megmérkőzhetett és ez aztán szükségessé tette, hogy a versengő két mester működése két egymástól különböző osztályba sorolható tanulókhöz köthessék: különben egyik a másiknak tanítványait elkapdosta volna.

A lelkész a főbíróval együtt e korszakban is lelki-ösméretesen gondját viselte az iskolának és mihelyt a tanítónál ügyetlenséget vagy hanyagságot észlelt, rögtön közbelépett; úgyszintén akkor is, ha az iskola tanulók nélkül szűkölködött, mi, mint már említém, szintén a tanító hibájául rovatott fel.

Az 1637. márczius 11-én megejtett egyházlátogatás alkalmával a város közönsége úgy a tudós német mesternek, Lysonius Györgynek, mint a magyarnak, Hradsky Jánosnak, jó bizonyítványt adott; Lachanosarcos Mihály dobsinai lelkész alesperes és Pauli György veszverési lelkész, mint kiküldött biztosok, az iskolába mentek és

¹⁾ Lásd Klein Joh. Sam. „Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften berühmter ew. Prediger II. 129. l.

ott vizsgát tartván meggyőződtek, hogy a tanítók a városi tanács és a lelkészek pártfogását és szeretetét kiérdemlik. ¹⁾

Az 1642. február 20-án megtartott egyházlátogatás alkalmával Peschkover Dániel német tanító dicséretet aratott, mert szerényen viselte magát és a tanuló ifjúságot serény gonddal oktatta, forgatván vele: Hutter theologiai kézikönyvét, Philipeus nyelvtani szabályait és Dietericus Mautner-féle logikáját és rhetorikáját; a magyar kántortanító (*cantor hungaricae scholae rectorque*) Sculteti Gáspár szintén jó hirben állott, mindkét lelkész nagyra becsülte és a magyar lelkész intést is vett, hogy e tanító fizetésének javítását nyilvánosan a (szószékről?) hozza javaslatba. ²⁾

A következő, 1653. május 8-án megejtett, egyházlátogatás azonban a lehető legszomorúbb állapotban találta az iskolát: nem csak a lelkészek, hanem a polgárok is panaszos előterjesztést tettek mindkét tanító hanyagságáról és előadták, hogy ezen tanítókat a korcsmában mindig, az iskolában csak ritkán lehet találni! Miután a két oskolamestert az egyházlátogató esperes, Majer András, jolsvai lelkész, kérdőre vonta, azon voltak, hogy hibájokat a pártfogókra (értsd szülőkre) kenjék, kik gyermekeiket ide-oda küldik, úgy hogy nincs is, kit taníthatnának. Mentegetésükkel csak vádolták magokat, köztudomású dolog volt, hogy kelleténél többet szoktak inni, ez okból felhivattak, hogy az éjjeli tivornyázástól és az iszákosságtól óvakodjanak, a botrányos életet hagyják abban és az ifjúságot nagyobb szorgalommal oktassák, mert ellenesetben az esperesség szigorúan fogja őket megbüntetni. ³⁾

¹⁾ Lásd a gömöri ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Rimanoviféle jegyzőkönyv 770. l. L.

²⁾ Ugyanott 824. l. LI.

³⁾ Lásd a gömöri ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 824—825. l. LII.

E szerint még 1653-ban is a tanítón fordult meg a kérdés eldöntése: volt-e Rozsnyón magasabb iskola vagy sem? Az elemi oktatás azonban szakadatlanul folyt, mert ez már többektől, a harangozó kántoroktól és orgonistáktól úgy, mint a lelkésztől és városi tanácstól függött és az írás-olvasásra, valamint egy kis hittanra (kátéra) szorítkozván, valami különös szakértelmet sem igényelt.

Ugy látszik, hogy az 1653. évi egyházlátogatás és még inkább a néhány évvel később megindult ellenreformáció nagyobb tevékenységre serkentette a rozsnyai egyházat az oktatás ügye körül, minek eredménye lett, hogy a tanítók állandó tanfolyamokat nyitottak és már most tervszerűen folytatták működésüket. Ezen, a XVIII. század folytán tökélyre emelt rendszer, kétségkívül Regius Jakab lelkész és több híres tanító érdeme.

Az 1670. évi február 17-én foganatosított egyházlátogatás e részben ép oly meglepő, mint jellemző adatokat örökített meg jegyzőkönyvében: Balázi Mátyás „német tanító“ és Bombik Mihály „magyar tanító“ állott akkor a rozsnyai tanuló ifjúság élén, kik egyenlő díjazásban részesültek és egymással teljesen egy rangon voltak. Fizetésüket a hivatkozott jegyzőkönyv a következőkben írja körül: mindenik 50—50 forintot kap készpénzben ¹⁾; a temetésekért járó díj (stola) $\frac{1}{3}$. részben esik javukra; sz. Mihály, sz. Márton, Miklós és a Magusok napján kántálnak; karácson és husvét napján ostyát küldenek; ha kis temetésért egy forintnál kevesebb a stola, fele a tanítóké; pünkösdi ünnepén kehelyvel járnak; a fiúk oktatásáért kapnak: a) a grammatistáktól és syntaxistáktól 1 frt, b) a donatistáktól 50 d., c) az elemi tanulóktól 25 d. egy évre; d) husvétkor minden fiú 3 d. vagy egy kalácsot, a polgár 4 d. a zsellér 2 d. fizet; e) Gallus napján a fiúk 3—3 d. vagy 1—1 kakast hoznak; f) ahhoz járúl a Balázs és Gergely-napi gyűjtés; g) évnegyedenként minden fiú 3 d. ad; h) szombatonként a mészárosoktól egy ökönyelvet kapnak; j) böjtben ősi szokás szerint tojást gyűjtenek, i) törvéynapkor a bírótól 5 frt, k) laka-

¹⁾ A lelkészek ugyanakkor a mellékjövedelmeken kívül 150—150 forintot, 57 köből búzát, 25 köből zabot, 2 hordó bort, 2 nyolcz akós hordó márcziusi sört, 2 hordó közönséges sört és szüretkor egy átalag bort kaptak évi fizetésük fejében.

dalmak és ünnepélyes összejövetelek alkalmával kántálnak úgyszintén az urak nevenapján is. Mindezen jövedelmek $\frac{1}{3}$. részben a deákok (az alumneum) javára esnek. A maga idejében szabadságukban áll (a tanítóknak) tisztességes szini előadásokat rendezni, mikor is a befolyt összeg (a belépti díjak) $\frac{1}{3}$. része a deákoké. A szükséges tüzfával a fiúk és az egyháziak látják őket el. Levélíráért egy pint bort, — vámbárczak kiállításáért (a literarum ad telonia pertinentium exhibitione) 6 denárt szedhetnek. A férfiak — és nem a nők — emlékeztetének megénekléseért járó díj $\frac{1}{3}$ -ban a deákoké. A bőjti napokban (tartott istenitisztelet alkalmával) befolyt fillérek $\frac{1}{3}$ része. A kiuszenvedés felolvasásaért 1 fírt. Mindezen jövedelmekben a tanítók egyformán részesülnek. A kántorok fizetése: mindenik 9 forintot kap évenként; minden vasárnapon gyűjtés a piacon és a berzéti utcában; — szentháromság vasárnapján ostyával járnak; minden temetésnél háromszor harangoznak, miért 24 d. jár, ha valaki többször harangoztat, kétszer annyit fizet; tüzi fával az iskolás fiúk és az egyháziak látják őket el; minden szombaton saját tanítványaik közt gyűjtenek; magánkántálásért (névnap, keresztelő lakadalom stb. alkalmával) annyit kapnak, mennyi egy nagy deákra (studiosus primarius) esik. — Az orgonisták fizetése: mindenik 50 fírtot kap egy évre készpénzben és egy offertoriumot a maga templomából. A magyar tanító szigorú intést vett, hogy az italtól óvakodjék, józan és jámbor életet éljen, tanítói tisztét szorgalmasan töltse be és a gondjára bízott rakonzátlan tanulókat jó tanítóhoz méltó fegyelemmel szedje rendbe. A kántoroknak is meghagyatott, hogy a templomok megnyitása és bezárása körül serények legyenek.¹⁾

E szerint a magasabb oktatás már tüzetesen körülírt 3 osztályban, különböző tandíj mellett történt és a deákok ellátásáról is bőven gondoskodva volt. Hogy miből állott ezen magasabb oktatás? erre nézve az 1642. évi egyházlátogatás jegyzőkönyve következtetni engedi, hogy a rozsnyai iskolában a tudomány akkor ismert és kedvelt összes ágaira terjeszkedtek ki és nem csak grammatikai és rhetorikai, hanem bölcsészeti és theologiai tárgyakat is adtak elő. Semmi kétség, hogy a tanulók igen szép számmal voltak az iskolában, mert ellenesetben a

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Peczei-féle jegyzőkönyv 160—162. 1. LIII.

szigorú esperes az egyházlátogatásnál kérdőre vonta volna a tanítókat.

A mint a rozsnyai ev. egyház földönfutóvá lett, virágzó iskolája is bezárattott. A tanítók is kiűzettek a városból, Bombik Mihály és Saárosy Mihály Sajó-Gömörre menekültek, hol működésüket folytatván, az addig is híres iskolát még híresebbé tették, Braxatoris (Bánóczy) János pedig Ráhón, a Jánoky család várkastélyában, talált vendégszerető hajlékot és rendes foglalkozása számára tért.

A számkivetés 1670—1683-ig tartott, mikor Thökölly Imre győzelmei a rozsnyai iskolát is felélesztették, a tanítást azonban nem sokáig lehetett folytatni, mert a jezsuiták már 1687-ben ismét Rozsnyón voltak és 1688. február 27-én Széchenyi György érsek a magánlakba szorított protestáns oktatást is betiltotta.

A Jézus társulat egyik fő fegyverének a tanítást tekintette, melylyel a zsenge nemzedéket megnyerni és a nagy közönségre hatni igyekezett. El kell ismerni, hogy e tekintetben hivatást töltött be és pedig bámulandó ügyességgel és nem ritkán oly veszélyes helyzetben, mely önmehtagadó bátorságot és nagyobb fokú lelkesedést igényelt. A jezsuiták tehát Rozsnyón 1656-ban történt letelepedésük után csakhamar megkezdték a tanítást és daczára annak, hogy az ingerült lakosság körében nem ritkán életökkel játszottak, működésükkel csak 1676—1690-ig hagytak fel, midőn t. i. Rozsnyót felkelő hadak környékeztek és a hitbuzgó lakosság, a felkelés leveretése után, a kétségbeesés elszántságával meghiusította a jezsuita iskola szervezkedését. Ekkép Gazdagh Györgynek csak 1690-ben sikerült a 4 osztályú gymnasiumot megnyitni és a tanítást megkezdeni. A „principisták“ és „parvisták“ osztálya világi tanítóra (kántorra?) volt bízva, a többi (grammatikai és syntaxistai) osztályokban azonban jezsuiták voltak a tanítók, névszerint 1690-ben Gazdagh György, 1691-ben Kircs Ferencz, 1692-ben Hollovitz Mi-

hály, 1693-ban Balogh Tamás, utóbb Raiman Mihály, 1698-ban Glembóczy János és 1699-ben Julik Gáspár. Kik voltak 1700—1706-ig a tanárok? nem tudjuk. A növendékek némely évben kétszer is adtak elő szindarabot, melyeken (mint pl. 1696-ban) több protestáns polgár is megjelent; a jó tanulók pedig kivált Pozsgay Gáspár, érseki urad. praefectus és Gyöngyössy István, gömöri alispán részéről jutalmakban részesültek. ¹⁾ A jezsuitákban tehát meg volt az akarat ahhoz, hogy a bezárt protestáns tanintézet helyén egy mást állítsanak fel, bizonyos az is, hogy úgy az elemi, mint a magasabb oktatást, persze a magok szellemében, szívesen folytatták; az iskola egyik főtényezője, a tanuló ifjúság, azonban hiányzott.

A hitbuzgó lakosság ugyanis messzeföldre protestáns tanítókhöz küldte gyermekeit, a viláért sem bízta volna azokat a gyűlölt „páterekre“, akkor sem, mikor az esztergomi érsek minden befolyását latra vetette, hogy kedvelt rozsnyai iskolájának tanulókat szerezzen. ²⁾ — Az 1690-ben megnyílt gymnasium nem lehetett tehát nagyon népes. Annyi legalább kétségtelen, hogy rendszert csak egy-két tanítója volt a jezsuita iskolának, melyben a kántor, ki egyházi szolgálatot teljesített, a magyar éneken kívül mást csak kivételesen tanított. Verebélyi István, az 1699-ben megválasztott rozsnyai kántor, évi fizetésül 36 forintot kapott készpénzben, a csucsomi utczában „mendikált“, karácson, husvét és pünkösd napjain, minden vasárnapon, a czéhgyűlések és lakadalmak alkalmával valamint a polgárok születésnapján „kántált“, új évkor ostyát küldött és a temetésért járó díj felerészben szintén az övé volt. Innen megítélhető, hogy a tanítói

¹⁾ Lásd a rozsnyai jezsuita residentia naplófeljegyzéseit a budapesti m. k. tud. egyetem könyvtárában.

²⁾ Lásd Palugyai Gábor 1696. ápril 7-én kelt levelét XLV.

1688—1706-ig S.-Gömörön, Csetneken és Dobsinán ép oly kitünő, mint népes iskolát találunk, mi szintén arra mutat, hogy a rozsnyai jezsuiták nem sok növendékkel dicsekedtek,

pálya e korszakban a róm. katolikusoknál sem volt túlságosan kecsegtető.

A rozsnyai protestáns tanítók sorából ismeretes még: Szenczi Jakab kántor 1631-ben, Rausch Márton tanító 1632-ben, Langsfeld Keresztély tanító 1646-ban, Hirsch György tanító 1657-ben, Ríssay Miklós kántor 1667-ben, Porubszky György kántor 1654-ben, Bugan Miklós tanító 1658-ban, a két utóbbi később S.-Gömörön lelkészkedett.

III. (1706—1715.) Miután II. Rákóczy Ferencz 1705-ben az elnyomott ev. egyházat Rozsnyón régi jogaiba visszaállította és a jezsuiták, mert működésök törvényes korlátok közé szorult, duzzogva önkénytes számkivetésbe mentek: a rozsnyai polgárság buzgón hozzálátott, hogy 1688-ban bezárt iskoláit ismét megnyissa és a közoktatás új igényeihez képest berendezze; czélját el is érte, kivált miután Missovitz Mihály német tanítóban és Oslánszky Ferencz magyar kántorban iskoláinak kitűnő tanerőket szerzett, kik csakhamar tömérdek tanulót gyűjtöttek magok körül és már az 1706. május 10-én megejtett egyházlátogatás alkalmával minden osztályban dicséretet arattak. ¹⁾

Az iskolai rendszer időközben a közoktatás előnyére teljesen megváltozott. Miután a lelkészek az egyház kormányát a hivekkel megosztani kényszerültek, utóbbiak az iskola ügyeire is jelentékeny befolyáshoz jutottak és minden módon oda törekedtek, hogy a tanítót a lelkészszel szemben, az iskolát a templommal szemben önállóvá és függetlenné tegyék. Ezen törekvés mindenek előtt a profán ismeretek nagyobb mérvű tanítását, tehát a tananyag kiterjesztését eredményezte, mi ismét a tanuló ifjuság több osztályba való sorozását vonta maga után. Érdekes e részben, hogy a dobsinai iskola újjászervezé-

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetncki könyvtárában őrzött Peczei-féle jegyzőkönyv 314—316. l. LIV.

sébe 1698-ban már Jelenik András, gömöri alispán, is befolyt és erélyes fellépésének köszönhető, hogy a zenét, szépirást és számtant kötelező tantárgynak mondták ki.¹⁾ Az átalakulás természetesen lassan, fokról-fokra és anélkül történt, hogy az eddig kizárólag vagy legalább első sorban tanított hittant elhanyagolták volna.

Rozsnyó városa hasznót húzott ezen újításokból és készséggel alkalmazásba hozta azokat, midőn 1705-ben iskoláinak berendezéséhez látott. Hogy e részben a nemzeti felkelés szabadelvű iránya is nagyban segítségére volt, nem szenved kétséget; különben alig lehetett volna változó harc közepette oly derék és az akkori viszonyok közt oly teljes iskolát alapítani, milyen e korszakban a rozsnyai volt.

Missovitz Mihály tanító 1707-ben egy vigjátékot hozott színre, melynek előadásánál 5 nagy deák, 9 szónok, 14 fiatal szónok, 8 költő, 8 syntaxista, 7 fiatal syntaxista, 49 grammatista és princípista működött közre.²⁾

Ha Missovitz Mihály ezen előadásnál összes tanítványait léptette fel, mi nem igen valószínű, akkor is 100 növendéke volt, tehát oly tekintélyes szám, mely e mester jó hírének megalapítására teljesen elegendő lett volna.

De ezen adat más tekintetben is minden figyelemre méltó. A nagy deákok (majorennes) kétségkívül már különféle szakokban nyertek oktatást és tanulmányaikat Missovitz Mihály és társai keze alatt befejezván közvetlenül tanítók, papok, jegyzők, ügyvédek lettek.³⁾ A szónokok, költők, syntaxisták és grammatisták osztályaiban kétségkívül egy mai középiskola (főgymnasium) rejlett;

¹⁾ Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Szentkereszt-féle jegyzőkönyv 157—159. l.

²⁾ Lásd Klein János Samu fennebb idézett művét II. köt. 132—134. l.

³⁾ Sartori Illés csetneki tanító egyik növendéke Fabiáni János 1703-ban szintén Hosszurétre lelkésznek hivatott meg. Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Szentkereszt-féle jegyzőkönyv 234—235. l.

míg a principisták nagy száma arra mutat, hogy az elemi oktatás is teljes volt.

A rozsnyai iskola tehát ez időben a közoktatás összes igényeinek megfelelt és annál szomorúbb dolog, hogy a dicsőség csak 1708-ig tartott, mikor a jezsuiták visszatértek és mindaddig nem nyugodtak, míg a jóhirű iskola be nem zárult és a kitűnő tanítók el nem üzettek a városból. Ekkép romba dőlt a pompás épület, melyet a rozsnyai ev. egyház buzgósága a közoktatásnak emelt és II. Rákóczy Ferencz minden jót, szépet és nemest pártoló uralma alatt betetőzött: a romokon azonban ott lengett a nemzeti felkelés folytán lábra kapott szabad szellem, ezt többé dézsá alá rejteni nem lehetett és ha a jezsuiták a rohamosan behozott újításokkal nem rokonszenveztek is és a tanítás világivá tételén sem fáradoztak, a megindúlt haladást megállítani és a tudományt a hittételek békőiba szorítani többé nem sikerült. A jezsuita iskola különben újból csak 1714-ben nyílt meg és így a tanítás (valószínűleg az elemi kivételével, mely akkor sem szakadt meg) 1708—1713-ig szünetelt. A következő években, tehát felvett korszakunk végén, szintén csekély vala, ezen iskolában, a növendékek száma „mert a protestáns lakosságnak megengedte a földesúr érsek, hogy fiait oktatás végett eretnek helyekre (protestáns tanítókhöz) küldje.”)

A rozsnyai iskola tehát az egyházzal egy sorsban részesült és a jezsuitákban oly ellenségre talált, melylyel a közoktatás nagy kárára meg nem küzdhetett. Mert hiába, a rozsnyai protestáns iskola 1688. és 1708-ban történt erőszakos bezárása úgyszólván az oktatás szünetelését vonta maga után és így annál szomorúbb tény közoktatásunk történetében.

¹⁾ Lásd a rozsnyai jezsuita residentia naplófeljegyzéseit a budapesti m. k. tud. egyetem könyvtárában.

XIII. FEJEZET.

A török iga.

Rozsnyó városa 1526—1556-ig csak messze távolból nézte a kegyetlen harczot, melyet a keresztyén-ség már saját területén a terjeszkedő török hatalommal vívott és mintha érezte volna, hogy Bebek Ferencz, a krasznahorkai kis király és rablólovag, lesz az, ki a döllyfös pogányt a Sajó áldott völgyébe fogja hívni, került e jellemtelen olygarcha barátságát, semmibe vette csábító ígéreteit és éveken át fegyveres kézzel tartotta magától távol. Fülel, a keresztyénség és különösen Felső-Magyarország védbástyája és Bebek Ferencz kedvenc vára, 1554-ben török kézre került. A nevezett főur erre kitűzte a lázadás zászlaját és úton-útfélen elpanaszolván, hogy Ferdinánd Magyarországot megvédeni és megtartani képtelen, a nem régen Lengyelországba visszavonult Izabella (Zápolya János király özvegye) visszahívásán kezdett dolgozni, messzeföldön párthíveket szerzett magának és, hatalmába ejtvén Felső-Magyarország java részét, kénye-kedve szerint pusztított, rabolt és sarczolt mindenfelé. Ferdinánd király, mert teljesen kimerült, a lázadás-sal idejekorán szembe nem szállhatott és közel 3 évig tétlenül nézte a leirhatlan zavart, melybe az önző nagy urak (Bebek Ferencz, Bebek György, Tarczay István, Pérenyi Gábor és mások) Magyarországot döntötték. Gömör, Borsod, Szepes, Abauj, Sáros és Tornamégye területén az ököljog teljesen visszaállított és miután a tör-

vényes hatalom gyenge volta mellett kilátásban sem állott, hogy a dolgok rövid idő múlva jobbra forduljanak: Rozsnyó városa is múltjával szakítani kényszerült és beosztetván a krasznahorkai várral évek hosszú során át folytatott ellenségeskedést, Bebek Ferencz szövetséges hive lett és a lázadás érdekében jelentékeny áldozatokat hozott. ¹⁾ Ha sejtette volna, hogy ezzel csak saját maga megrontásán dolgozik, bizonyára óvakodott volna hirhedt szomszédjával kibékülni és közösségbe lépni!

Miután Bebek Ferencz Fülekről segítségére jött török csapatokkal egyesült és a vidék lakossága szintén a pártos főúr érdekeit szolgálta, a rút kudarcz, melyet a későn síkra állított császári sereg Krasznahorka vára alatt 1556. szeptember 6-án vallott, talán akkor is bekövetkezett volna, ha Puchheim Farkas és Dietrich Marczel cs. hadvezérek kevesebb ügyetlenséget fejtettek volna ki. Így természetesen a vereség óriási lett: az osztrák hadvezérek ezen méltó elődeivel könnyű volt elbánni, szép seregek elszéledt, lőszereik a töröknek estek martalékkul, kik meggyőződven, hogy a vad futás, melyben a vitéz osztrákok menedéket kerestek, komoly dolog és nem hadi csel, mint Bebek hitte, Dobsináig száguldoztak és a gömöri Sajó völgyét győzelmük díjául birtokukba vévén a hatalmas padisahnak adófizetővé tették. Rozsnyó városa természetesen az első volt, mely a Bebekek fényes győzelmét — — megkeserülte; a szomszédságában vívott győzelem után a füleki szandzsákba (török megye) kebeleztetett és ézentúl 1594-ig szakadatlanul oly borzasztó önkény alatt nyögött, hogy Isten a megmondhatója, miként bírta a nehéz jármot elviselni és hogyan történhetett, hogy a kegyetlen zsarnok kezében el nem pusztult egészen?

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1555. évi számadását a városi levéltárban. 1883. évi Tört. Tár. 769—792. l.

A Diák Péter által vezetett 1558. évi városi számadás szerint a hódolás, azaz a töröknek fizetett adó, a 12 katonán kívül, kiket a város a törököktől veszélyeztetett közbiztonság érdekében kiállítani és eltartani kényszerült, mintegy 250 frtba került, mi szintén tekintélyes összeg, ha tekintetbe vesszük, hogy akkor a város mindössze 679 frt 68 d. bevétellel dicsekedhetett és hogy ama 250 frt ma legalább 2500 frt értéket képviselne! — — Nem csuda, ha az esztergomi érsek 1559. július 29-én Nagyszombatból így vigasztalta a várost: „A mit irtatok és polgártársatok Pongrácz szóval jelentett, megértettük; — — t. i. a török ellenségtől szenvedett elnyomást és károsítást, mely titeket most naponkint ér. Bizony szívünk-ből szánjuk nyomorúságokat, nekünk is elég kellemetlen az! Ez okból kérésteket meghallgattuk és úgy az évi bér, mint a bányaadó fizetési határnapját szeptember első napjára halasztottuk“. ¹⁾ — A város tehát már 1559-ben elnyomást és károsítást emlegetett, pedig a sarczolás akkor czirogatás volt a későbbihez képest és az évi harács még arányban állott a város jövedelmeivel, legalább semmi nyoma, hogy a város lakossága ezen harács fedezésére külön megadóztatott volna.

Stenczel Jakab úr bírósága idejében, 1566-ban, már jobban érezték Rozsnyón a hódolás átkát; akkor a város 1176 frt 43 d. bevétellel szemben 1039 frt 5 d. kiadást mutatott ki és a harács már a 460 frtot is meghaladta; ²⁾ mi annál borzasztóbb színben tűnik fel, ha tekintetbe vesszük, hogy ez évben Forgách Simon és Schvendi Lázár cs. hadvezérek a pelsőczyi és krasznahorkai vár elfoglalása után Szádvárát ostromolták, és városunkhoz közel táboroztak anélkül, hogy Rozsnyó felszabadítása érdekében csak kísérletet tettek volna és hogy egyidejű-

¹⁾ XI.

²⁾ Lásd Rozsnyó város 1566. évi számadáskönyvét a városi levéltárban. 1884. évi Tört. Tár 165—172. l.

leg Bebek György is sarczolta a várost, a császári hadsereg új meg új igényekkel lépett föl, az esztergomi érsek is megkövetelte a magáét és az adót is meg kellett adni a királyi és érseki kincstárnak.

És a törökök telhetetlen zsarnoksága 1566-ban még el nem érte tetőpontját; a következő években még nagyobb lett a harács, lelketlenebb a behajtás módja és kétségbeejtőbb a város helyzete. Kitűnik az minden kétséget kizárólag az ismét Stenczel Jakab által vezetett 1569. évi számadásból, mely szerint a polgárságra kivetett adók, illetékek és díjak ijesztő nagyságot értek el és a hódolás már az 1185 frt 88 denárt is meghaladó kiadással járt. Hiszen a harács (szablyapénz és hódolás) összege tisztán 973 forintra rugott és a török moloch az évi kiadás 1922 frt 52 denárnyi összegéből már a $\frac{2}{3}$ részt nyelte el! az 1957 frt 14 $\frac{1}{2}$ denárra növekedett bevételt pedig javarészből a lakosság új meg új megterheltetése eredményezte. A terhek nagyságán kívül azok természete, minősége és különfőlesége is igazolja, milyen nehéz volt a járom, melyben a szegény város akkor nyögött; 97 frt 37 denárért több mint 247 frt 54 d. ára vasárút szállított a maga költségén Fülekre és Budára; új erődök vagy bástyák emeléséhez és a várak jókarban tartásához munkásokat követeltek tőle és csak áldozatokkal (értékes ajándékokkal) sikerült kieszközölni, hogy a büszke füleki bég a szabad polgárságot ezen alacsony robotolástól megkímélte; az óriási harácsot még ajándékokkal és beszállítási költséggel kellett tetézni és jöllehet a város kötelezettségének a legnagyobb pontossággal eleget tett, Hussein és Mehemed füleki tisztek 1566-ban mégis reá fogták, hogy az 1565. évre 39 forinttal hátralelben maradt, Osman aga pedig 1569-ben ugyan így 145 forintot követelt és a mit követelt, azt újból kellett megfizetni és még megköszönni, hogy az úri hitű aga 22 frt 94 d. nagylelkűen vissza adott, „mert annyiról

megtalálták a számadásba be nem hozott nyugtát!“ Ilyen körülmények között a szegény város soha sem mondhatta, hogy kötelezettségének eleget tett és miután az adóhátrálékok behajtása tüzzel-vassal t. i. a község megrohanásával, kifosztásával és lakosságának rabszíjra fűzésével eszközöltetett, a szegény polgár magát biztonságban soha sem érezheté és nyugodtan soha sem alhatott. — Ahhoz járult, hogy a martalóczok hegyen-völgyön csatangoltak és ha a védtelen polgár vagy polgárnő kezök ügyébe esett, könyörület nélkül kifosztották, megölték, vagy búsás váltságdíj reményében rabságba hurczolták. Természetes dolog, hogy a lakosság e borzasztó sanyargatás közben rendes foglalkozásában akadályozva volt, terményeit, árúczikkeit vásárra nem vihette és mindinkább elszegényedett. Legsomorúbb e mellett még az, hogy Rozsnyó városa az 1565-ben véghelynek nyilvánított Krasznahorka várából nemcsak segítséget nem kapott, hanem még onnan is megadóztatott és javaiban megrövidített; 1569-ben, például, a krasznahorkai vár falaira küldött munkásoknak 9 firt 20 d. fizetett készpénzben és e vár kapitányával, illetőleg a szepesi kamarával egy tőle erőszakosan elfoglalt erdőrész miatt költséges perbe keveredett.¹⁾

Miután Rozsnyó városa teljesen kimerült és az évről évre növekedett sarczot 1570—1573-ig előteremteni és pontosan beszolgáltatni a szó szoros értelmében képtelen volt: 1573. márczius 14-én csakugyan elhamvasztatott és kifosztatott, mely alkalommal a kegyetlen ellenség a város szeretett lelkészét, Matern Jánost is magával vitte és 1574-ben még fogságban tartotta, miután a véginségre jutott város a kétségkívül igen magasra szabott váltságdíjat érte meg nem adhatta, jöllehet a

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1569. évi számadáskönyvét a városi levéltárban és az 1884. évi Tört. Tár 173—195. l.

szükségelt összeg előteremtéséhez az akarat nem hiányzott és minden intézkedés megtörtént.¹⁾

Az 1573-ban szenvedett vész hosszú időre tönkretette a város jólétét, mely különben már az előtt is ezer sebből vérzett. A török mindamellett ezentul is megkövetelte a sarczot, sőt még jobban sanyargatta a szegény lakosságot: 1588-ban a hódolás, császárbér és szablyapénz czimén kívül még a malombér, dervispénz, korcsma-bér czimén kellett Budára, Fülekre jelentékeny összegekkel adózni és ezentul 1593-ig a budai és füleki várat Rozsnyón és környékén requirált épületi anyagokkal és munkásokkal helyezték jókarba és védelmi állapotba.²⁾ A szegény város adott, a mit adhatott és az 1574^{1/2}. évi alapszabályokban meghagyta a lakosságnak: „imádkozzék nagy áhitattal otthon és a templomban, hogy Isten — minket a vérszomjas ellenségtől, a töröktől megszabadítson!”

Lélekemelő tény, hogy Rozsnyó városa a török igában is magyar és keresztyén maradt; pedig óriási önzetlenség, roppant hazafiság és szívós kitartás kellett ahhoz, hogy egyszerre két urat szolgáljon, magát egészen a hatalmas pogány kezébe ne adja és a törvényes királyhoz,

¹⁾ Kár, hogy e megrohanás és feldúlás részleteit nem ismerjük és a rab-ságba hurczolt lelkész sorsáról is keveset tudunk. A szepesi kamarának 1573. augusztus 13-án Bornemissza Imre krasznahorkai várkapitányhoz intézett levele szerint: „a rozsnjai egyház kiszabadítani akarván lelkészét és annak nejét a török zsarnokságból, ezen istenes és derék szándékát csak úgy lesz képes kivinni, ha a kapitány a (betléri) tized élvezetében háborgatni nem fogja; méltóbb dolog is lenne, ha a kapitány a szegény egyházat gyámolitaná a helyett, hogy szent jogaiban sértené!” — Az 1574. évi városi alapszabályok szerint (Gileh) Mátyás magyar prédikátor a német egyház szolgálatával is ideiglenesen megbízott és a városi képviselőt kérve kérte a tanácsot: „szabaditaná ki a török rabságban synylődő (német) lelkészt, mert ezen állapot hátrányára van a városnak és félő, hogy ezentul lelkészt sem fog kapni!” az alapszabályok ezen (4-ik) pontja 1575-ben már töröltetett, mi jele annak, hogy az ügy akkor már rendben volt. Kétségtelen tehát, hogy nem Gilch Mátyás, hanem a német lelkész Matern János esett nejével együtt a Rozsnyón zsákmányoló törököknek áldozatul. XXII. VII. 4. 5. 51.

²⁾ Lásd Csetnek város 1583—1631. évi számadáskönyvét a Csetnek városi és közbirtokossági levéltárban. XLIX.

ki pedig a várost megvédeni és megtartani képes nem volt, mindvégig hű maradjon; idegen kézben is elismerte tehát a „keresztyén felsőbbiséget“ és azon volt, hogy kötelezettségeit e részben is teljesítse; ha módjában nem állott megadni a királynak, a mi a királyt és az érseknek mi az érseket illette, nem parancsoló urához, a törökhöz, fordult, eszébe sem jutott mondani: a törököt sem birjuk fizetni, hogyan áldozhatnánk tehát a keresztyén államhatalom érdekében, mely velünk nem gondol? hanem N.-Szombatba, Pozsonyba, Bécsbe küldött követséget, onnan várta, ott sürgette a szabadulást és hálás szívvvel vette a haladékat és biztatást, melylyel követsége visszatért. Semmi nyoma, hogy a rozsnyai lakosság a távoli és tehetetlen keresztyén hatóságnak az engedelmességet megtagadta volna, ellenkezőleg a török hit és szokások felvételét szigorúan megfenyítette, a török viseletet és beszédet szorosan tiltotta ¹⁾ és minden követ megmozdított, hogy a szabadulás nagy perczét siettesse. A törvényes hatalom mindössze annyit tett az elnyomott város érdekében, hogy a szomszédos Krasznahorkát véghelynek mondta ki és a várkapitánynak kötelességévé tette, örködni a felett, hogy a török a meghódított területen új és elviselhetlen terheket be ne hozzon, hatalmát tovább ne terjessze ²⁾; a várkapitányoknak adott utasítás azonban írott malaszt maradt, a mennyiben teljesítéséhez hol az erő, hol az akarat hiányzott, a füleki bég nem sokat törődött az esetleges felszólamlással, a várkapitányoknak pedig kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy a várost oltalmazták; Rozsnyó város feldúlása a krasznahorkai várkapitány szemeláttára történt, sőt e kapitány (Bor-

¹⁾ A murányi fraternitás alapszabályai, melyeket, mint láttuk, Rozsnyó városa is önszántából 1570. körül elfogadott és magáévá tett, az „Allah“ kiáltást, valamint a török köntös viselését és a haj török divat szerinti lenyíratását bűnténynek minősítik és kérlelhetlenül üldözik.

²⁾ Lásd az 1573. évi ápr. havában Bornemissza Imre kapitány részére kiadott utasítást a bécsi cs. k. hadi levéltárban. 1884. Tört. Tár 750—753.

nemissza Imre) még ki is használta a borzasztó csapást, mely a várost érte, amennyiben támaszkodva arra, hogy a lelkész rabságban sínylett és így a betleri leányegyházban szolgálatot nem teljesített, földesúri (pártfogói) jogánál fogva a tizedet elfoglalta.¹⁾ Andrassy Péter e részben Bornemissza Imrének méltó utódja volt, ő is 1584-ben a bécsi hadi tanácstól intést vett, hogy a rozsnyai polgárság megterhelhetésétől tartózkodjék.²⁾

A szegény város tehát teljesen magára hagyatott, jólétével lassan-lassan kiváltságai is veszendőbe mentek és nem csuda, ha 1574-ben polgáraitól jog és törvény ellenére vámot szedtek és robotot követeltek.

Mint hogy a hódolás első korszakát kevésbbé ismerjük³⁾ és azt is mondhatná valaki: hogy a rozsnyai polgárság eme sanyargatása rendkívüli és példátlan vala; nem lesz talán felesleges utána nézni: milyen volt akkor más városkában a polgár sorsa? E czélból nem kell messzire mennünk, a szomszédos Csetnek város 1583—1593. évi számadásai e részben igen kimerítő felvilágosítást adnak. Ezen számadás szerint

czímén	1583		1585		1586		1587		1589		1591		1593	
	frt	d.	frt	d.	frt	d.	frt	d.	frt	d.	frt	d.	frt	d.
summa	1120	—	700	—	801	50	1064	—	1500	—	950	—	757	—
császáradó	108	—	109	50	108	—	109	50	158	70	109	50	221	72
szablyapénz . . .	75	60	119	—	14	25	110	50	33	58	90	52	—	—
templom bér . . .	—	—	12	44	—	—	4	60	—	—	—	—	—	—
pap bér	4	82	11	35	11	24	7	38	5	15	13	95	—	—
lakadalmi pénz . .	—	—			—	—			—	—	—	—	—	—
malom bér	—	—	2	—	10	—	—	—	18	—	10	—	—	—
borpénz	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—
királyi adó	33	50	5	—	—	—	7	37	21	18	21	90	58	35

¹⁾ X XII.

²⁾ Lásd a bécsi cs. k. hadilevéltár „Registratur“ című osztályában az 1584. R. alatti feljegyzést.

³⁾ Salamon Ferencz „Magyarország a török hódítás korában“ című je-

fizettek Csetneken és pedig a kir. adót 33 1/2 portától, a szablyapénzt és császár adót 73 háztól.

Ezen, a város 1500—2000 frt közt változó, évi kiadásához képest elég nagy összegekhez járult még, hogy építési anyagot, különösen vasat, szöget, deszkát, zsin-delyt iroppant mennyiségben kellett évenként beszerezni és hol Budára, hol Fülekre szállítani és hogy majdnem minden évben úgy a füleki mint a budai vár bástyáira nagyobb számban kellett (1587-ben 359 frt 26 d. költséggel) munkásokat küldeni. Roppant értéket képviselt, mit évenként ajándékok czímén (fegyverekben, vaseszközökben, karasia-posztóban, fűszerekben és más effélében¹⁾) Szabadkára a vajdának, Fülekre a bégnek és Budára a „kincstartónak“ hordtak. A summát mindig a budai kincstartónál, a többi adót pedig rendszerint Füleken róvták le, úgy hogy aztán a beszállítási költség is tetemes összegre rúgott. Szabadkára untalan új vajda, Fülekre új bég jött, kiket a város kellő ajándékok bemutatásával fogadni, üdvözölni és megnyerni tartozott. Néha megtörtént, hogy a város küldöttségét, mely rendszerint Jolsva, ritkábban Rozsnyó város követeihez csatlakozott és fel-fogadott önkéntesek „drabantok“ kíséretében utazott, útközben kirabolták, mint pl. 1592-ben, midőn Doman Mátétól a császáradóra vitt 55 forintot szedték el; ha az egész összeget be nem hozták, előállott egy emberséges csausz vagy zsidó, és kamatját előre felszedvén, előlegképen kifizette a hiányzó összeget. — A mi pedig mind ennél borzasztóbb: a martalóczok folyvást veszélyeztették a közeli-távoli vidék biztonságát és a szegény város nem

les munkája XVI. századbéli adatokban sokkal szegényebb, semhogy a hódolás első korszakáról teljes és érthető képet adhatna. Másként áll a dolog, ha a XVII. századról van szó, melynek hódolását az idézett mű a lehető leghe-vebben tárja elénk.

¹⁾ 1593. It. Am Donnerstag nach Michaelis durch fabian dem Bek gen füllek geschickt zum geschenk eine thonue wein(!)

thut halben 65 ein halb 8 d. thut 5 frt 20 d.

győzte letartóztatott polgárait a szabadkai és füleki tömlöczökből kiszabadítani, az elragadott nőket és gyermekeket kiváltani és az elrabolt marhákért kárpótlást adni.¹⁾ Jó, hogy a földesúr beérte a tonna heringgel, melyet akkor a várostól évenként kapott, és hogy a városra a káptalanban eltartott egy száz katonán (örön) kívül, más jobbágyi teher nem hárult, különben menthetlenül elpusztult volna. Látszik ebből, hogy Csetneken is csak olyan nyomorúság volt akkor az élet, mint Rozsnyón.

Talán a végzet is megsokalta már a fokozódó hanyatlást, mely a rozsnyai polgárságot 1556. óta szakadatlanul érte, mert 1593-ban onnan vetettek véget a török önkénynek, honnan azt senki sem várta volna. A füleki bégától sarczott megyék ugyanis végre belátták, hogy a császári hadakba vetett remény teljesen hiú és fontolóra vevén, hogy a ki magán segít, azt az Isten is segíti, a dolgok élére álltak és a rendesen csekély számban küldött császári hadak általános felkeléssel való támogatását határozták el. A férfias elhatározást a tettek hosszú sora követte és ezeket 1594-ben fényes siker, a szabadkai káptalan és a füleki vár visszavétele koronázta.

-
- ¹⁾ 1583. It. dem Miglesky Ambrosen auf zwei Strassen auf zerung
da ihn der Herr (Csetneky István?) wegen des Nad
Ferenczen weib gen fülek geschickt hat 1 fl. — d.
(Később). It. dem Ambrosen auf zerung als er die Nad Ferenczen
von Fylek bracht hat 1 fl. — d.
1587. It. auff die Boten die wegen der kinder gen Fylek gereist sein,
auffgangen 4 fl. 19 d.
1589. It. dem Palko Bonacsch, das er in die Topsche aus befelich
beider Frauen ist gangen anzeigen, das sie sich hieten
sollen, da viel Martalosen herausgangen sind — fl. 10 d.
(Később). It. An Dienstag nach Petri und Pauli als Mathebes ist nach
den Türken wegen der gefangenen Maydlein ist in die
Elcz gangen hat er vorzert auff die Türken — fl. 55 d.
1591. It. Doman Mathe als er gefangen gewesen zu filek ihn zehung
geschickt 1 fl. — d.
1591. It. geben von der Tömnitz als Doman Mathe und Fabian ge-
fangen gewesen 2 fl. — d.

Dicséretére válik Rozsnyónak, hogy polgársága az 1593—1594. évi „szabadságharcban“ tevékeny részt vett és hogy azután is, midőn Fülek visszafoglalásával a veszélytől távolabb esett, szintén megtette kötelességét és később is úgy a maga biztonsága, mint a török elleni hadjáratok érdekében, figyelemre méltó áldozatokat hozott. Kiállított önkénytései Osgyánnál véreztek, polgárainak a táborozás közben elveszett marhákért jelentékeny kárpótlást fizetett, a füleki, ¹⁾ putnoki, szendrői és szád-vári véghelyekbe eleséget és anyagokat szállított és ezen véghelyek roskadozó falaira munkásokat küldött. ²⁾ Stenczel János bírósága idejében, 1604-ben, Rozsnyó városa a hárskúti magaslatot (Szoroskövet) 2 önkéntessel őriztette, 160 füsttől 240 forinttal adózott, Szendrőbe tömérdek kenyeret, szénát és zabot küldött, 20 porta után 20 munkást és 38 gyalog-, 2 lovas önkéntest állított ki, utóbbiak S.-Gömörön 2 frt 50 denárjával 100 forintot, majd ismét 12 frt 16 denárt, kapitányuknak még külön 28 denárt és a zászlótartóval és dobossal megosztandólag 1 frt 50 d. fizetett, 3—4 kémét állandóan szolgálatában tartott, nap-nap mellett kisebb-nagyobb csapatokat látott el és az osgyáni ütközetben elhullott igavonó marhákért tekintélyes kárpótlást nyújtott; daczára annak jegyzőkönyvileg megörökítettett, hogy „jöllehet a hadjárat miatt sok a kiadás, mégis kevesebb az, mint akkor volt, midőn a töröknek hódoltunk.“ Jele az annak, hogy az 1556—1594. évi hódolás idejéből reánk maradt emlékek korántsem túloznak, midőn az állapotot, melyben akkor Rozsnyó városa vergődött, a legsötétebb színekkel ecsetelik. ¹⁾

J e g y z e t. Minthogy dolgozatom úgy is terjedelme-

¹⁾ Lásd Rozsnyó város 1604. évi számadáskönyvét a városi levéltárban.

²⁾ A hódolás második korszakát illetőleg lásd a függelék XXIX. XXXII. XXXIII. XXXV. alatti okmányait.

sebb lett mint a milyennek terveztem, kénytelen voltam Rozsnyó város többi nevezetesebb viszontagságainak tüzetes leírásától eltekinteni. Kit azonban a dolog közlebről érdekel, azt az 1885. Tört. Tár 1—26. lapján megjelent közleményre utalom, melyből városunk sorsáról az 1644—1645. évi felkelés idejében, magának hű képet alkothat.

XIV. FEJEZET.

A kisvárosi lakosság erkölcsi és műveltségi állapota.

A kor, melyről a fennebbieket írtam, örökös harczok kora és legkevesébbé kedvezett a jó erkölcsnek és finom műveltségnek; daczára annak a rozsniai polgárság akkori erkölcsiségéről és műveltségéről csak elismeréssel szólhatunk. Mig ugyanis közel-távolban, még a művelt Németországban is, kivált a 30 éves háború lezajlása után, az erkölcsök ijesztő elvadulása mindinkább érezhetővé lett, addig az erkölcsi romlás Rozsnyón soha sem hágott oly magas fokra, milyenen pl. már a szomszédos Csetneken találjuk, hol a gonosztevők elpusztítása végett egyik máglyát a másik után gyújtották meg, ¹⁾ vagy más szomszédos községekben, hol akadt, ki nejét áruba bocsátotta.²⁾ Rozsnyón a polgárság önkormányzata, a kitűnő rendőri felügyelet, a bíróság óriási tekintélye és a jó iskola megtették hatásukat és a városi tanács ritkán volt abban a szomorú helyzetben, hogy egy elvetemült gonosztevő felett pálczát törni kénytelen legyen; pedig a közerkölcs,

¹⁾ „1584. Item vor eine ketten, da man den armen Sinder gebrothen hat fl. — d. 50
1589. It. dem Henker zalt das er die Maxinken verbrennt hat . fl. 9 d. —
1600. It. als man den Züchtiger von Turna hat her bracht . . fl. 1 d. 50
1604. It. dem pauker als man den Jüngling enthaupt hat vors
pauken geben fl. — d. 13.“

Lásd Csetnek város 1583—1631. évi számadáskönyvét a Csetnek városi levéltárban.

²⁾ Például Veszverésen, hol 1607-ben és Pétermányban, hol 1619-ben előfordult ilyen eset. Lásd a gömöri ág. ev. esperesség csetneki könyvtárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 13. és Rimanovi-féle jegyzőkönyv 265. lapját.

mint láttuk, Rozsnyón is a legszigorúbb felügyelet alatt állott és a legkisebb vétség is súlyos elbírálás és fenyték alá esett. Hiszen a városi tanács még Isten ígéjének szorgalmas hallgatásában is jó példát mutatott a lakosság-
nak és ébren őrködött a felett, hogy mindenki a kötelező tör-
vényül elfogadott 10 parancsolathoz képest jámbor ke-
resztyén életet éljen; midőn pedig évenként tetemes ösz-
szeget fordított az inség enyhítésére és a szűkölködők-
ről az iskolában nagylelkűen gondoskodott, egyszersmind
felebaráti könyörületességre ösztönözte a lakosságot.¹⁾ Az
isteni gondviselésbe vetett bizalom aztán mély gyökeret
vert a vallásos polgárok keblében, az egyetértés szeretete
pedig körükben oly általános volt, hogy az egy szívvel,
egy lélekkel elítelt visszavonás elfojtására új meg új rend-
szabályokat léptettek életbe. Különösen az egyes czéhek
közt támasztott versengést vették üldözőbe és gondosan
megakadályozták, hogy valaki magát a város területén
kiváltságos helyzetben érezze, mely okból a városban le-
telepedett nemes embereket is a „polgári törvénynek“
alávetni törekedtek. Vonzó jellemvonása az akkor élt nem-
zedéknek a demokratikus szellem, mely a hivatások és
foglalkozások közt különbséget nem tett, az „érsek úr ő
nagyságától“ eltekintve, mindenkit egyformán jogosult és
egyformán kötelezett embernek tartott és a tiszteletet
a mesterembernél, a gazdag vasgyárost az egyszerű
bányásznál többnek nem tekintette.²⁾ Nem azt kérdezték
akkor: mi az állása vagy foglalkozása? hanem azt: szor-

¹⁾ A lelenckeiről, például, atyailag gondoskodott a hatóság és e részben annyira ment, hogy a kegyelet hiányát is fenyték alá vette, így Muster Márton molnár 1635. október 10-én elfogatott, mert egy „talált ártatlan holt gyermekeket“ malmában hajlék alá venni (beherbergen) vonakodott. Lásd a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvét a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Még arra sem találtam esetet, hogy a született régi polgár a polgárság kötelékébe felvett új polgárt rangban megelőzte volna! A legrégebb családnevek, melyekről tudomásom van, az 1481-ben említett Dulai Miklós főbíró, Rewth Gergely és Sturtzer Péter esküdtek.

galmas derék ember-e vagy sem? A mesterség pedig akkor nemcsak arany alappal bírt, hanem rangot is adott az emberi társaságban. A lakosság tehát egy nagy családot képezett, feje a hatóság, mely a legkisebb gyanúsítást és ócsárlást roppant érzékenyen vette, az engedetlenséget drákói szigorral, mint láttuk, száműzéssel és jószágvesztéssel büntette, a közjólétről azonban atyailag gondoskodott. Az egyszerű polgár a tisztességre szintén nagy súlyt fektetett, a jóhírnevét érintő dolgot el nem tűrte és csekélységben sértést talált, ha pl. iparos létre ügyvédnek (procurator) nevezték, már becsületsértést emlegetett. Nem kevésbé tiszteletre méltó a polgárság szívós ragaszkodása az ősi szabadsághoz, önzetlen harcza a városi kiváltságok érdekében és, a mit első sorban kellett volna felemlíteni, a „jó rend“ behozatala és fenntartása körül tanúsított buzgósága. A rozsnyai polgár az önkormányzat és alapszabályok eme virágkorában nem szerette, hogy valaki róla nélküle határozzon, inkább megtört, sem hogy meghajlott volna az önkény alatt; de a mely határozat, vagy szabály közbenjöttével, bár akarata ellenére, hozatott, annak betűszerinti végrehajtásához szívesen hozzájárult. Feltűnő, hogy a német eredetű lakos mindenkor magyar érzelmű volt: midőn magyarajkú polgártársaival nemzetiségi küzdelembe elegyedett, azt tisztán elsőbbsége érdekében (mondhatnám lelkésze és tanítója kedvéért) tette és egy szóval sem mondta, hogy mivel magyarul nem tud, németül érez. Ilyen körülmények között nem csuda, ha a magyar felkelések Rozsnyón a legsúlyosabb viszonyok között is, például Thököly idejében, midőn az esztergomi érsek a „rebellisek“ üldözését parancsolta, meleg rokonszenvre találtak. A más városokban oly sokszor ismételt és új meg új kényszereszközökkel keresztül vitt „öltözké- és fényűzési szabályokkal“. Rozsnyón nem találkozunk, mi jele annak, hogy a lakosság életmódja és viselete egyszerű és szerény volt, ellen

esetben a mindenre kiterjeszkedő városi alapszabályok bizonyára a „fényűzés“ ellen is kikeltek volna. Különben a reánk maradt egykorú leltárak is meggyőzhetnek bennünket arról, hogy akkor a pazarúl kiállított ünnepi ruháktól eltekintve ¹⁾ a nők vászonból-, a férfiak pedig abaposztóból készült ruhákban jártak és, rendszerint elzálogosított, arany-, ezüst- és drágaköves ékszereiket csak ritkán vették fel; hasonlót mondhatni a lakóházak akkori szegényes berendezéséről és a lakosság szerény életmódjáról. — A társadalmi életet tekintve fontosnak tartom a közös érdekek előmozdítása végett történt társulást, mely mindenkor alapszabályok alkotásával járt, és a folytonos eszmecserét, mely a társulatok körében folyt: mert ennek következtében a kevésbbé művelt és tapasztalt polgárnak bőven nyílt alkalma képzetebb és tapasztalatokban gazdagabb társától tanulni. A bányajognak évenként többször történt nyilvános felolvasása és a városi alapszabályok közös megvitatása kétségkívül igen elősegítették a

¹⁾ A Schaffer János és neje Katalin hagyatékáról 1567-ben felvett leltár egy veres „lindis“ kabátról egy pár ezüst csattal, egy világos-kék kabátról, egy fekete köppenyről, egy bundáról, egy női kalapról (!) és 2 gyűrűről tesz említést, mely tárgyakkal a szintén összeírt sárgaréz gyertyatartó, 21 fatányér és 3 fatál élénk ellentétben állanak; Knöbel Jánosné 1583-ban kelt végrendelete 6 ezüst kanálról, 2 ezüst serlegről, egy pár csatról és 3 övről intézkedik; a Schneider Györgyné hagyatékához tartozó ruhák 1592-ben történt összeírása egy veres bársonykabátról, egy fekete köppenyről, egy veres atlaszból készült felében zöld bársonnyal és arany zsinórokkal diszitett női kabátról (Wiste), egy ócska lenkötényről, egy kis veres leánykabátról (Madlwistl) és egy moly ette zöld férfi bundáról szól, míg végül a néh. Sikur Dániel unokáira maradt 1676-ban összeírt „ezüst ruhák“ közt „egy török szerezsen dio poharat, 2 ezüst gyűrűt, 1 slecht veres klárist a kin vagyon egy tallér és egy farkasfog, 1 parta ezüst követ, egy bogláros ezüst követ egy gombos lánczczal és egy más szerezsendio poharat“ találunk, mely utóbbi 18, mondá tizennyolcz, forintért az atyafiaknak eladatott, L.VI. X. XVI. — A Schaffer János és neje hagyatékáról felvett leltár egy jómódú rozsnyai polgár XVI. századbeli háztartását a lehető legrészletesebben tünteti fel és annyival becsesebb okmány, mert e korból oly kimerítő és mindenre kiterjedő adatoknak szűkiben vagyunk. Vesd össze b. Radvánszky Béla „Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században“ és Demko Kálmán „Polgári családélet és háztartás Lőcsén a XVI. és XVII. században“ cz. művét.

polgárság művelődését, melynek a sűrűn látogatott isteni tisztelet irányt, a czéhgyűlésekben folyt eszmecsere pedig tápot adott. Láttuk, hogy a rozsnyai serfőző czéh mindenféle rendű, rangú és foglalkozású egyéneket egyesített keblében, kik midőn összejöttek, nem csak a malátázásról, hanem másról is beszélgettek, mert hiszen legnagyobb részben a serfőzéshez nem is értettek. A lövészegylet, melyről a dobsinai bányász- és kohász-czéh 1683. évi alapszabályai ¹⁾ említést tesznek, F.-Magyarországon nem volt az egyedüli, valószínű, hogy Rozsnyón is létezett ilyen egylet, mely szintén a közművelődés szolgálatában állott. Az utasítások, melyekkel hazánk nagy primásai a városi polgárságot oly gyakran ellátták, szintén művelték Rozsnyó város e korbeli lakosságát, mely a közlekedési eszközök tökéletlen volta daczára úgy a közeli Szepességgel, mint hazánk távoli nagy városaival és a külfölddel sűrűn érintkezett; papjait, tanítóit, orvosait, például, túlnyomó részben a német földről hozta és Teschen, Danczka, Bécs, Buda és más városok kereskedőivel folytonos összeköttetésben állott, mi a művelődést szintén nagyban elősegítette és a haladás előtt az utat egyengette. A polgárság kitűnő szervezete, a közigazgatás és jogszolgáltatás czélirányos berendezése és az iskola gondos pártolása az akkor élt nemzedék felvilágosodott és művelt voltáról tanuskodnak. Igaz ugyan, hogy a városi alapszabályokban is oly felfogással találkozunk, mintha az isteni gondviselés az egyes ember sorsába közvetlenül avatkoznék, hogy az imádkozásnak és az egyházi szertartásokban való külső részvételnek csudaszerű erőt tulajdonítottak és hogy a boszorkányokról a legképtelenebb dolgokat hittek: a babonás hiedelmek oly esetével azonban Rozsnyón még sem találkozunk, milyen például Csetneken a ritkaságok közé nem tartozott, hogy t. i. a

¹⁾ Lásd az 1881. évi Történelmi Tár 513. l.

városi hatóság hivatalból és külön díjért harangoztatott, valahányszor fergeteg és égi háború közelgett. ¹⁾ Az egyszerű polgár, bár fatálból fakanállal evett, a „szépről“ még is igen helyes fogalommal bírt és jó izlése érdekében áldozni is tudott: a lelkész török fogságban sínylik és „csúnya“ dolog, hogy kiszabadítása céljából mindent el nem követnek, — a városháza romban hever és a dűledék „roppant gyalázatára“ válik a városnak, — a templomban csak úgy szabad temetkezni, ha „csinos“ sírkövet állítanak, nehogy a szent hajlék „elcsúfíttassék“ (verstellt), — az óra lapját híres festővel, azt Menyhérd-del, ezt Rubiner Mihálylyal festetik be stb. stb. ²⁾ Miként Pázmány Péter tisztábban, szebben és tökéletesebben beszélt és irt magyarul, mint kortársa és Németország akkori híres költője, Opitz Márton, németül, úgy a rozsnyai polgárság is e korszakban legalább oly művelt vala, mint Németország bármely városának akkori polgársága. — A városi tanács 1520—1550. évi jegyzőkönyvében találtató feljegyzések és a rozsnyai polgárság e korbéli írásai akár magyarul, akár németül, akár latinul legyenek írva, a nyelv, irány és tisztesség tekintetében nem állanak hátrább azon egykorú okmányoknál, melyek a művelt Németországban keltek; hiszen néhány boszorkány és házasságtörési pertől eltekintve alig találunk az egykorú feljegyzésekben és okmányokban szennyes kifejezést vagy trágár szót. A

¹⁾ Legérdekesebb e mellett az, hogy éppen a deákok végezték, természetesen a tanító tudtával, e munkát:

- „1613. Item den Schulern vors Läuten gegen das Wetter geben Bier 44 d.
1615. „ als man gegens Wetter hat geläutet geben Märzen. . . . 21 d.
1616. „ was die Studenten gegen das Wetter gelaut 6 d.“

Lásd Csetnek város 1583—1631. évi számadáskönyvét a Csetnek városi levéltárban.

²⁾ A piaczi torony bemázolásaért ifj. Szilasy János képirónak 1703-ban 40 forintot, ezen torony fedelének „építéseért“ az esztergályosnak 47 forintot, és a falak igazításáért a kőmiveseknek (a napszámosokon kívül, kiket külön díjaztak) 18 forintot fizettek. A II. Rákóczy Ferencz számára készült társzekér „fedele festésétől“ a képiró 10, mondj tiz forintot kapott, pedig az ahhoz szükségelt 2 font zöld festékért még külön 2 frt 20 denárt adott a város.

XVII. század elejéig a latin feljegyzés még igen ritka, mi a mellett bizonyít, hogy a holt nyelv csak a XVII. század folytán kezdett nemzeti irodalmunk roppant hátrányára azon általános használatba jönni, melyben a XVIII. század folytán nyelvünket irodalmával együtt előlta. Az egykorú okmányok után ítélve az irni-olvasni tudók aránya az akkori rozsnyai polgárság körében igen kedvező vala, úgyszintén a szellemi élvezetek iránti hajlamban sem volt hiány, különben miért pártolták volna annyira az iskolát, a hegedűsöket és az éneket és mi haszna lett volna a tanítónak a tanítványaival megtartott színi előadásokból, melyeknek belépti díjai, mint láttuk, a deák-ság és tanítók egyik jövedelmi forrásukat képezték? Figyelmét érdemel, hogy a XVII. században a német, magyar és latin okmányokat és feljegyzéseket vegyesen találjuk, a lakosság miveltebb része e három nyelvet tehát egyaránt értette. Papirost a városi tanács a XVI. században még igen keveset, de a XVII. század végén már roppant mennyiségben fogyasztott; könyveket ritkán említnek egykorú feljegyzéseink és ha tesz is, mint 1604-ben történt, hát 75 denáron vett latin zsoltáros könyvről (Psalterium) és 6 denáron vásárolt naptárról van szó!

Mindezt figyelembe véve bátran mondhatjuk tehát, hogy e daliás korszak még sem volt olyan barbár, mint a milyennek sokan hiszik és hogy e hon lakosságát már a XVI. században rendezett viszonyok között és a műveltség magas fokán találjuk. Minthogy pedig a műveltségről tanúskodó intézmények és vívmányok gyökerei az itt vázolt kort megelőző időbe nyúlnak, sőt láttuk, hogy a fejlődést és haladást a XVII. század folytán beállott mostoha viszonyok (első sorban a bécsi udvar ellenséges intézkedései, aztán pedig az arisztokratikus áramlat) minden téren megakadályozták, felvett korszakunkban pedig idegen befolyás, mely alatt honunk

1526—1867-ig annyit szenvedett, foglalt lépésről lépésre tért és jutott mindinkább érvényre: egyszersmind megczáfolva látjuk azok állítását, kik a magyar culturát idegennek (németnek) és fiatalnak szeretik feltüntetni! Ellenkezőleg a XVII. század általában véve és a korábban megvetett alapokon történt csekély haladástól eltekintve, a XVI. századdal szemben oly hanyatlást mutat, melyel csak 1850—1861. évi véletlen elmaradásunkat lehet összehasonlítani.

BEFEJEZÉS.

Le nem tehetem a tollat, mielőtt az általános czímre, mely jelen tanulmányom homlokán kissé büszkén pompázik, egy igazoló megjegyzést nem tettem. A tisztelt olvasó ugyanis rendszerint Rozsnyó város múltjából vett példákkal találkozott és így jogosan kérdezheti: ilyen volt-e az élet más városban is? Ezen kérdésre, a helyi viszonyoknak megfelelő kivételektől természetesen eltekintve, tartózkodás nélkül „igennel“ felelek. Ebbeli meggyőződésem megokolására felemlítem, hogy a tárgyamra vonatkozó adatokat közel 10 év alatt a legkülönbözőbb helyekről gyűjtöttem össze, e közben alkalmam nyílt más városok (Dobsina, Csetnek, Eperjes stb.) múltjával megismerkedni¹⁾ és minthogy az itt kiindulási pontul használt adatokhoz hasonlókat mindenütt találtam, alaposnak kell tartanom ebbeli feltevésemet, hogy a kisvárosi polgár élete más helyen is úgy alakult és úgy folyt mint Rozsnyón, mely város, mint már egy helyen említém, egyszerre szabad bányaváros és jobbágyközség volt, tehát úgyszólván összes városaink sorsában részesült. Támogatja állításomat, mit tárgyamra vonatkozólag jeles történetiróink és történetbúváraink műveiben olvastam. Wenczel Gusztáv „Magyarország bányászatának kritikai története“, —

¹⁾ A Történelmi Tár 1880—1885. évi köteteiben megjelent „a bánya és vasipar története Dobsinán“, — „egy f. m. o. város viszontagságai a XVI. század másik felében“, — „adalékok az 1644—1645. évi felkelés történetéhez“, — az Erdészeti Lapok 1882. évi kötetében kiadott „egy kisváros erdőgazdaságának története“, — a Bányászati és Kohászati Lapokban 1883-ban közzétett „mi okozta nálunk a bányászat hanyatlását?“ és más czímű közleményeim mind-megannyi előtanulmányok voltak jelen munkámhoz.

b. Radvánszky Béla „magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században,“ Szalay József „Városaink a XIII. században,“ Demko Kálmán „polgári családélet és háztartás Lőcsén a XVI. és XVII. században,“ Weber Samu „Zeit und Sittenbilder“ és Kachelman János „Geschichte der oberungarischen Bergstädte“ című művei úgy hiszem, összhangzásban vannak jelen munkámmal. Hogy pedig az előadás a valóságnak teljesen megfelel, arról kezeskednek a hivatkozott és minden tekintetben hitelt érdemlő adatok, az egykorú feljegyzések és okmányok, melyekben a tisztelt olvasó minden nevezetesebb mozzanatra és körülményre megbízható bizonyítékot talál. Elismerem végül, hogy itt-ott jelentékeny hézagok is mutatkoznak, de bízom benne, hogy azok elfognak tűnni, mihelyt (nekem vagy másnak) a nagyvárosi-, nemesi- és főnemesi élet hasonló leírása sikerült, mikor is jelen tanulmányom, mint e hon összes lakosságának XVI. és XVII. századbeli múltját feltűntető nagyobb munka egyik fejezete, könnyen kiegészíthető és megérthető lesz, már azért is, hogy a kisvárosi polgár életét hazánk más polgárának sorsával összehasonlíthatni akkor már módunkban álland.

FÜGGELÉK.

I. Reverendissimo domino domino nostro gratiosissimo Nicolao Olaho archiepiscopo Strigoniensi etc.

Reverendissime Domine Domine mihi (sic) gratiosissime servitorum nostrorum fidelium perpetuamque commendationem! Supplicamus vestre reverendissimae dominationi in eo humillime: quod vestra reverendissima dominatio dignetur nos de infrascriptis negotiis clementer exaudire ac piam ut generosam praestare relationem. A %. Inprimis cum ex antiquorum divorum regum ac reginarum, archiepiscoporum praedecessorum condonatione octavam partem proventuum urburarum, quibus privilegiati sumus in ipsa libertate nostra praerogativa praemisso modo concessa et donata vestra reverendissima dominatio generose conservare confirmareque velit. de 8. parte urburalium proventuum confirmationem optat. praesumptio Andreae regis. B %. Secundo vero quod de universis teloniis, tributis et tricesimis in eo etiam supplicamus quod privilegia eorum et de eis facta gratiose confirmare dignetur. confirmatio privilegii super immunitate tributi Ludovici regis. C %. Tertio in super nobis libertas praeconcessa facta est, tum pro necessitate et variis rerum genera, pro fodinarum ac laboratorum conservatione praestituenda vina eiusdem Reverendissimae dominationis educillanda unquam nobis data semper liberati et exempti fuimus. Attamen nunc ut nobis relatum est egregius Joannes Fanchy de mandato et commissione reverendissimae dominationis vestrae contra et adversus libertates nostras sexaginta vina media in nobis educillanda adducere fecit. Item duo ex eis ad repleturam vinorum consumpta sunt. Ad quorum vecturam exposuimus fl. 80. litteras de . . . D %. Quarto vero dum possessiones eiusdem reverendissimae dominationis vestrae in territorio ac intra veras et certas metas dicti oppidi nostri adiacentes ad oppidum nostrum spectantes videlicet possessiones Nadabola et Chwchon, qui nostro privilegio utuntur, et tertiam partem in quaslibet necessitates oppidi nostri, praesertim cogente domino nostro, nos auxiliare debent, iuxta tenores litterarumstrarum confirmare velit. litterae Ladislai archiepiscopi etiam instrumentum Hyppoliti archiepiscopi. E %. Quinto vero a praedecessoribus dominorum nostrorum generose praemuniti fuimus in eo quod qui novas fodinas praeparare suis propriis sumptibus attemptarent vel colerent, ex tunc ex mineribus et urburarum solutionibus penitus omnino fuerant exempti usque annorum sex; quas litteras nostras vestra reverendissima dominatio ex innata sua clementia et bonitata generose sine defectu confirmare dignaretur, generosumque responsum expectamus, ad . . . Thomae archiepiscopi in papyro. F %. Sexto quod ab an-

tiquo camera in Rosno unquam fuit et nec fiat. G. 7. Item quod Rosnavienses et praedictae circumjacentes possessiones Nadabola et Chuchon primo coram ipsis iudicibus in eadem Rosno in iudicium conveniunt, tandem vero secundum nostram libertatem praerogativam nec ad Comitatum vel curiam regiam ipsas causas transmittere non fuimus obligati solummodo in solius personam eiusdem vestrae reverendissimae dominationis quod ex novo eadem reverendissima dominatio confirmet. Ladislai regis Sigismundi transsumptum per capitulum Scepusiense. H. 8. Item et de hoc fide cuius nostri literas gratiose confectas quod unam portam seu sessionem jobagionalem populosam solummodo ad quinquaginta denarios dicari et cunnumariari velint per regia auctoritate. Ludovici regis. 9. 9. Quod iuxta appetitum magnifici domini Georgii Bebek de Pelseweh metas nostras inter eundem et colonos suos factas praesente domino Joanne Fanchy nos itaque supplicamus determinare et quod suum est quisque eorum tollar (?) et possideat. — J. Decimo autem quod praefati villani Nadabola etiam de quibusdam terris et pratis litigiosis cum Rosnaviensibus coram quondam reverendissimo Paulo de Varda lites ut contraxissent tandem de consensu magnifici domini Emerici Bebek regente de ipsa causa in comitatu gemeriensi sententia proclamata facta est in eadem vigore eandem causam eadem reverendissima dominatio vestra mittere velit alioquin vigore novi iudicii revideatur. de literis litigioris cum Nadabulensibus. (Kivül) Humillima supplicatio civium Rosnaviensium (155)5.⁴ 1)

II. Urbarium oppidi Rosnobania et aliarum possessionum quantum de iure et ab antiquo archiepiscopo Strigoniensi domino ipsorum terrestri per annum solvere tenentur ex fassione iudicis et juratorum ejusdem oppidi conscriptum Rosnobanya ex libro divi Adalberti excerpta: Urburae omnes argentearum fodinarum ex veteri consuetudine per fodinatores seu fodinarum cultores singulis hebdomadis expurgantur et conflantur omnesque et singuli laboratores huius operis ex toto ejus proventu, quem percipiunt dant et pendunt hebdomadam pro ut laborant octavam partem Revmo Dno archiepiscopo Strigoriensi curamque ejus et administrationem habet magister montium, qui ut solet ita etiam debet esse juratus eidem Revmo Dno archiepiscopo, parsque ejus dimidia deponitur in festo divi Georgii alia vero dimidia in festo divi Michaelis. — Dominus autem archiepiscopus Paulus pie memorie quum diversisurgeretur expensis nec interdum expectare posset, proventum hunc ex urbis sive expurgationibus, convenerat cum ipsis civibus Rosnobaniensibus ut ei annuatim penderent triginta duas marcas argenti duobus terminis in festo videlicet divi Georgii marcas sedecim et in festo divi Michaelis archangeli sedecim id est marcas 32. Pactata Singulis annis pendunt eo nomine in auro triginta ducatos facienda in monetis florenos 45. Censum pendunt pro duobus terminis in Anno videlicet pro festo sancti Georgii florenos hungaricos 35. Item pro festo Sancti Michaelis similiter florenos 35 qui constituunt simul ducti florenos 70. Nadabula possessio ad oppidum Rosnyobanya pertinens. Incolae istius possessionis pactatam non pendunt sed saltem censum similiter pro duobus terminis videlicet pro festo Sancti Georgii flore-

¹⁾ Eredeti fogalmazvány Rozsnyó város levéltárában. Az A—J. alatt hivatkozott mellékletek hiányzanak. Vess össze Rozsnyó város 1555. évi számadását az 1883. évi Történelmi Társ 767—792. lapjain. A ritkás betűvel szedett szöveg lapszéli feljegyzés.

nos 6 denarios 72 Item pro fro festo Sancti Michaelis similiter florenos 6 denarios 72 qui constituunt florenos 13 denarios 44. Chuchon (fizet mint az elébbi község összesen 5 frt 76 d). Hae due possessiones dant deciman frugum plebano Rosnaviensi pro quibus Rosnobanienses pectatam pendunt ut praemissum est florenos 134 denarios 20. (Kivül). Urbarium oppidi Rosnyo Banya etc. de urbura ex libro S. Adalberti Capituli Strigoniensis excerptum sub archiepiscopo Paulo de Varda cum possessionibus ad idem pertinentibus cum pactatis. ¹⁾

III. Ego Dávid Belovary provisor Sanctae-Crucis fateor per praesentes quod a praehonorabilibus Joanni Stenczel et Baltasar Fonta juratis civibus oppidi Rosnyo pro censu sancti Georgii et sancti Michaelis pro oppido perceperim in nomine domini mei gratiosissimi florenos hungaricos sexaginta quatuor pro pago praeterea Chwehom pro utriusque termini censu florenos hungaricales quinque denarios 76. A fodinis solitum tributum marcas argenti triginta duas. De quibus eosdem dominos juratos quietos ac expeditos reddo pro Anno 99. Actum in oppido Sanctae-Crucis 18 octobris Ao (15)99. Idem qui supra ppia (L. S.)

IV. Nos Petrus Pazmany miseratione divina archiepiscopus etc. recognoscimus tenore praesentium quod prudentes ac circumspecti cives oppidi nostri Rosnobania censum suum pro anno praesenti florenos nempe quingentos medio concivium suorum Demetrio Sandor et Georgio Keresztes plenarie praesentavit quos nos etiam levare fecimus, de quibus quietantur. Actum Selliae die 20 martii Anno 1628 Archiepiscopus Strigoniensis m. p. (S. L.)

V. Quietantia super florenis Rhenensibus sexcentis ex censu ordinario et aliis florenis centum octuaginta ex urburis oppidi nostri Rosno Bania pro hoc anno curenti provenientius imputatis in eosdem florenis etiam quinquaginta duobus et quinquaginta denariis pro uno centenario cupri et tribus centenariis antimonii ac duobus centerariis ferri pro parte nostra exempti per ablegatum ejusdem oppidi Bania Georgium Hulik juniorem nobis depositis. Posenii die 4 May 1677. Georgius Szelephényi Strigoniensis m. p.

VI. Infra scriptus recognosco tenore presentium quod annum censum ab oppido Rosnó Bánya et villis Nadabula Csucsom nuncupatis ex rhenensibus septingentis octuaginta florenis, nec non pactatium locorum (praeter oppidum Csetnek) decimalem arendam rhenensibus quadringentis sexaginta quinque florennis constantem intoto vero mille ducentos quadraginta quinque rhenensibus constituentem pro anno infrascripto Eminentissimae Serenitati (Titulus) deservientem ab oppido Rosnó Bánya recte perceperim super quibus perceptis idem oppidum praesentibus quietum reddo. Datum Rosnaviae die 27 novembrio Anno 1714. Michael Miticzky Eminentissimae Serenitatis (Tis.) bonorum Rosnaviensium provisor m. p. (L. S.) Id. est. Rhf. 1245. ²⁾

VII. Leges et Statuta Communitatis Rosnaviensis et virorem 24 Paulo Wassher et Jacobo Cotan suffragatoribus 1574. 20 Februarij Anno domini 1574 (más irással 1575) bei Gericht des Ersamen weysen herrn Georg fonta (más irással Hans Weisser) haben di 24 man einer Erbare gemein allhie Eintrech-

¹⁾ Lásd a rozsnyai levéltárban őrzött egykoru könyvkivonatot.

²⁾ A III—VI. alattiak eredeti nyugták Rozsnyó város levéltárában.

tig erkant und beschlossen hernach beschriebene artikell, zu erhaltung eyngkeith und gemeiner Stadt nuz vnd fürderung Bittende Ein Ersamer Radt wolle Solche machung bekrefftigen, domit sie keiner breche noch darviederthue.

Erstlich gebüret allen, das wir noch dem befelich Christi, sein Reich er suchen, ehe wir an die wochen arbeit gehen, vnd fürnemlich am Sontag vnd andern heiligen tagen, solten wir stez mit Gottes worth vmbgehen, gerne hörn vnd lernen, Auch vsere kinder darzu halten, domit sie in solcher gefehrlicher Zeith, zu rechter erkenntnis Gottes kumen vnd bleiben bis an yhr lezt ende. Derhalben, der Jugent zu einen exempel, sollen die eltern teglich mit grosser andacht daheim, vnd in der kirchen, anhalten, auff das vns Gott ein gnedigen fride gebe vns von den blutt dürstigen feindt den Türken erledige, vnd sonst allerley gaben beschere, wie sie den in der Letaney benent vnd gesungen werden. — 2. Solchen Gottes dinst Sollen mit nichten verhindern wein oder birschenk oder Brantveiner die man yhn nicht gestadten soll, bey 1 1 fl. bus vnter der predig zu Schenken. — 3. Auch Sol keiner bey genenter straff, ausserhalb in des Spaciren Drumb Sollen 2 geschworne das Radts darzu verordnet sein, domit man Gottes Dienst vnd die kirchen am fürnemsten erhalte, wen das geschceh So würdes vns auch besser gehen. — 4. Item Ein Ersame gemein bitt höchlih, wolle Sorge tragen, domit wir den pfarher herausbrechten, den uns das ein gros Nochtheil bringt Ist zu besorgen/wir werden ander Zeit kirchen Diener nicht bekommen kinnen. (más téntával áthuzva.) (más irással 4.) — 5. Item Sol in des der vngrische predicant sein fleis fürwenden, wie er bisher gethon, bis Gott der allmechtig Sein gnade verleihe, das unsere kirchen bas versorget werde. (más irással 5.) 6. Des gleichen der H. Schulmeister sol sein ampt treulich fürstehen, die Jugent zu Gottes furcht aufzihen wie yhn sein Schulmeister gelernt hatt domit aus der Schul in die gemein mit der zeit geschikte leitt kúmmen, die da zur Eynigkeit lust vnd gefallen haben, auch yhre Obrigkeit zu verehren wissen. (más irással 6.) 7. Darumb sol der H. Richter im seinen nótten auff seinen lohn etvas zu geben sich nicht beschweren. (más irással 7.) 8. Item ist in der Stadt ein vnordentlich wesen bey der nacht von den trunkenpolthen die schreien, jauchzen, mit mancherlei geberden, darüber sich frembde leitt Seer verwundern, wie wir in so gefehrlicher Zeitt solches geschehen lassen drumb sollen die, so nächtlích erfunden werden, dem Spil nochgehen, vnrhue den leiten machen, wehrhäftig erfunden, sie sein wer sie sein am leib und gut gestrafft werden, fürnemlich so sie am Sonabent vnd heiligen nechten das thuen. — 9. Item die Rockenstuben da sich hurn vnd puben gerne versamlen, sollen abgelegt werden. — 10. Item Hurerey sol mitt nichte gestadtet werden, wo man solche erfindt, sollen am leib vnd gutt gestrafft werden. (más irással) wer da offenbar bey uns izunder zu findten ist, sol mit nichte gelitten, sondern von der stadt hinweg gejaget werden. — 11. Item die Vrbar volle E. E. W. durch den Hern bergmeister treulich ein nemen lassen domit man vsere Obrigkeit leichter vergengen kinnen. — 12. die Weltt, so den Berchleitten zu gut gehalten werden in verbott sollen nicht ausgehauen werden Auch wo einen bauholtz von nótten were, der sol das mit erlaubnis des H. Bergmeisters thuen, und sol niemandt brenholz draus nemen er sei Richter oder purger bey 1 fl. bus. — 13. Item sol niemandt bey leybesstraf die welt vnd dürre gras anzinden der solches sehe vnd verschwige vor der Obrigeitt, der sol nochmals, wen mans erfert, gleichwol gestrafft werden als der brenner selbs. In diesen ist bish gross

nochlessigkeit beschehen derhalben auch wen der Bergmeister selbs iemandt verschonen wolt, und durch die finger sehe, wen einer in den verbottnen welden Schaden thut, es sey mit Haken oder brant, sol von vns vmb fl. 1. gestrafft werden. — 14. Item sol man den wolachen nicht gestadten die welt mit yhren zigen zu verwisten, sol auch kein Stadtman frey sein, auch nicht den Derfflern zur Stadt gehörendt, Zigen oder Schaff zu halten. — 15. Item sol man die welt nicht auskolen oder aushauen der drüber thut sol am leib vnd gutt gestrafft werden. — 16. Item sol man mit fleis am Mark publiciren lassen, domit ieder die rechte strass gehe, reite vnd fare, auff das keiner schaden empfangen am aker oder wisen im verbottnen feldt. — 17. Item bitten wir umb gutt ordnung auff den, mark, auff das ein fenlein wie zuvor auffgerichtet werdt, domit vor auffgestekter fahn kein frembder allein Stadtleitt frey zu kauffen haben aber nicht auß wucher sondern zu Notdurfft, wen es aber stehen bleibt mög es ieden frey sein zu kaufen. 18. Item sollen die markrichter nicht mehr den yhren gebürlichen Markpfennig nemen wo jemandt den nicht geben woldt, sollen die Markrichter denselben zu straffen macht haben, auch anschauen das niemandt auß wucher einkauffe wers thut, der sol vmb. fl. 1. gestrafft werden fürnemlich so auff die Schlöszer auffkauffen, wie es izt gebräuchlich, sollen höchlich gestrafft werden. Ist aber der Markrichter hirin nochlessig, sol er solch straffgeld erlegen, desgleichen auch die viertel besichtigen, wer vnrecht mass oder gewicht hatt, sol gestrafft werden, drumb sollen die markrichter 4 mal in iar allerley mas vnd gewicht besehen vnd bewichen. — 19. Item in Vnsslett kauffen, sollen die Bercheit den vorzug haben für ander so es zur Säff oder kerzen gebrauchen, bleibts aber stehen bis zu ausgesteckten fenlein, sols ieden frey sein, auch sol mans nicht, bey verlust der wahr in die heyser heimlich tragen auch der kauffer sol nicht vngestrafft bleiben. — 20. Item sol man den frembden Nicht gestadten geschlacht Vieh auß den Mark zu bringen sondern das sie es auß den füssen herein treiben, vnd noch besichtigung des zechneisters schlachten auch davon in die Schul geben was recht ist. — 21. Item unsere Fleischer sollen auß die Berchwerk die leder geben in billigen kauff, vnd obwol vormals sie ein leder per d. 40 geben, doch noch yhren beschwernis, ist erkannt das sie ein ochsenleder geben sollen per d. 60 vnd ein küleder per d. 50. — 21. (sic!) Item der weinschenk sol noch 2 kuffen ratung geben, und das gelt, wie es kumpt einreichen vnd mit nichten ein wechselbank auffrichten, das leger sol ihm für seine mühe bleiben Auch sol dem wirt vor di Stel bezahlet werden. (más téntával áthuzva). — 22. Item sol der Schröter keinen aufsatz vber gebräuchlichen lohn machen, von einlassen oder auszichen birs oder weims, Thut er dawider sol gestrafft werden. — 23. Ist unser höchlih gebet wegen der Birlreyer, domit sie treulich einreichen, was von der kuffen kumpt, drumb der Schröter mit den verordneten Herrn so rabusch tragen in die keller gehen sollen, das bir zu besichtigen vnd wo einer erfunden wirt, so weniger kuffen anzeigt, den sol das verlügnete bir gnumen werden, für arme leutt vnd gemeine Stadt gewendet werden. (más téntával áthuzva) — 24. Item Sollen die rabusträger achtung geben auß die so zwie in einer woch breien vnd nur einmal anzeigen, vnd das bir mit Zübern vertragen lassen das gemeiner Stadt der Schrottlon entwendet wirt, solche wo man sie befindt, sollen mit obbenanter straff gestrafft werden nemlich mit verlirung yhres verlaugneten guts. (Más téntával áthuzva.) — 25. Item sollen die Merzen, so hie oder anderswo kocht wer-

den, für gemein Stadt genommen vnd geschenket werden. — 26. Item bitten wir an Stadt der ganzen gemein, wollet den Melzern in keinerley wege gestatten den wäzen zu vermelzen vmb Gottes willen bey grosser straff wer das thut. — 27. Auch wolle E. E. W. ein Einsehen haben wegen der Birbreyer domit sie, so es breyen 1 pint per 1 d. geben, so es mit kuffen schrotten 3 seitel per 1 d. bey einen gulden bus, so iemaudt weniger giebt. — 28. Item sollen die berchwerk vbergeben werden, solchen die sie bauen, vnd wen man erfunde, die nächtlicher weis das erz abstehlen sampt dem Zeig, Es sey im Dorff oder Stadt das selb verbrauchen sollen sampt den kauffer am leib vnd gutt gestrafft werden. — Item domit von den Eisensteinen der kirchenpfennig eingereicht werdt, der yhn nicht geben wil, sol das berchwerk genommen werden vnd geben werden einen andern, der den pfennig giebt. — 30. Item die gerten, die der Stadt schädlich, vnd ohne fürwissen eynes E. Radts gebauet, sollen abgerissen werden. — 31. Item ist hoch von nöthen, domit die Jenigen, so sich zu wohnen her begeben, Erstlich gut kuntschaft yhres herkumens vnd verhaltuisschriftlich niederlegen, nochmals purgerrecht niederlegen, dis helt man in allen gutt geordneten Städten, also verhittet man manch vnglück vnd verretterey. — 32. Item sol E. E. W. den Millern aufliegen, das, sie reich vnd arm yhr getreidt gern malen, vnd recht Maut, wie von alters her nemen vnd nicht drüber, ohne aufsatz oder beschweris, Sollen auch kein Maut von kleiben nemen, sondern sich an der maut des Mels und beithel d. genigen lessen. — 33. Item Ist vnser aller traulich bitten wollet ein man verordnen, der ein wiertel treidt in der Milen male da auch ein geschwornor dabey sey, der das mel vnd die klein Empfange, und darnach ein mas machen lasse, von viertel und $\frac{1}{2}$ viertel, darnach zeichnen mit den Stadt Zeichen, damit die Miller mel und klein darnach dem armen leitten zu geben wissen. — 34. Sol man mit nichte den Millern gestaden so viel Schweinvieh zu halten in der Mill wo ainer vber gesazte zal hellt, den yhne erlaubt, sol das vbrige vieh verloren haben vnd den armen leitten aussgetheilt werden. — 35. Item die Hirten sollen von den Jungen vieh vber yhr gebürlich 2 d. kein aufsatzmachen, den leittheuser nicht obligen, fleissig seiner Herde warten, waloehisch gsindt nicht beherbrigen, die Stadtleitten nicht böss anfahren vnd ynnuze werff geben, Nicht gestaden in seinen hause zu spielen, das vieh sampt den tag austreiben, nicht auff hohen tag warten. Nicht einen zu dienst oder trinkgelts halben, auff einen erbe das vieh in die lenge still verhalten, vnd das vieh nicht bey scheinender son, wens am besten weyden sol eintreibe sondern wens rechte Zeitt ist. — 36. Item wo einen sein vieh umbkem, er were reich oder arm durch des hirten Nochlessigkeit vnd er kein grüntlichen bescheidt oder entschuldigung wüste, sol er den schaden noch der hern erkenntnis zalen in sonderheit sol er auff das schweinvieh acht haben das ers bey der hert behalte, das es leitten nicht zu Schaden gehe, desgleichen sols ein ieder teglich vor den hirten treiben, helts aber iemandt zu Schaden daheim, zol vmb fl. 1. gestrafft werden. — 37. Item sollen die Goltschmidt yhre wahr rechtschaffen machen, domit niemandt betrogen werdt, nachts einer vurecht vnd verfälscht, sol noch inhalt der Recht gestrafft werden. — 38. Sollen die Schmidt noch alter gevonheit 10 Eyssen scherffen umb 1 d. vnd fünff stälhen per 1 d. Ein huffeyssen per d. 3 aufschlagen, höher nicht gestadtet werden, bey straff das fest zu halten. — 39. Item wo einer gemeiner Stadt landt oder wisen hat, und dafon nicht zalett, sol mans yhm nemen vnd einen geben der davon zalett — 40. Item die Schuster sollen bey yhren gesetzten

lohn bleiben nemlich 1 pauren gemecht per d. 18, Eines knaben von 16 iaren oder drunter bis auff 12 per d. 14, Ein par Schöffne nider schuch ein solchen knaben per d. 12, Ein frauen par Stiffel per d. 28 weiber nider schuch per d. 17 weiber gemecht per d. 12. Auch sol den Schuster kein einfal geschehen in kauffen oder verkauffen, wo einer solch Sazung nicht halten wollt, den sol das handtwerk ein iar lang gelegt werden, auch in der herrn straff sein. — 41. Das hausgesindt sol nicht mehr vieh halten, den wie von alters her der brauch ist. — 42. Sol ein ieder haus wirtt achtung geben, was für leitt er beherbrige. — 43. Zu fideln sol nicht frey sein den auf hochzeiten doch mit fürwissen der herrn. — 44. Sol man nicht büchsen des Nachts abschissen, auffrur zu verhitten und ander vnglück, der dawider thut sol nicht vngestraft bleiben. — 45. Item Domit man ein oder zweimall im iar Bergrecht vnd Freiheit von alters her der Erbar gemein verlesen Domit sich arme leitt in die berghandlung kinnen Schicken. 46. Item alle feierstädt sollen vbers iar 4-mal von haus zu haus besichtiget werden, domit kein Schadt geschehe, den wir sindt in erfahrung kummen, das dis iar 2-mal das feyer angangen Got lob, das es nicht geschadtet, wer da ferner befunden wirtt, soll hart gestraft werden, drumb sich E. E. W. nicht wollen beschweren 2 geschworne herum zu schicken die feuerstädt zu besichtigen. — 47. Item Noch den man vas nicht frey halten will in mautten, so bitten wir domit zu gelegener Zeitt, bey unser Obrigkeit daraus gehandelt würde vnd wir nicht vmb unsere freyheit kummen möchten. — 48. Item Erferet man oft wegen der strittigen welde, die doch zur Stadt gehören, das etliche auffß Schloss vmb erlaubnis bitten gehen, geben damit zu verstehen, als gehörten solche welt nicht zu gemeiner Stadt, solche sol man straffen, vnd kein überschung thun, den auch der purggraff mit der zeit sagen möcht, so die welt Euer sindt gewesen, worumb halt yhr mich den drumb gebetten, drumb sie ihres nuzes halben gemeiner Stadt viel schaden möchten. — 49. Sol man nicht so verhülfflich sein, wie bisher, den Edel leuten, die sich alda einlassen wollen, den wir erfaren izt mit vnsern Schaden, was mangel es brenge, den solche wölln sich vnter purgerlich recht nicht geben, trachten nur tumult und auffrur an zu richten, tragen mit uns nicht vberlein, wollen alles vernuern vnd endern In Summa, vermeinen es were nichts recht, was vnser altvätter gestiftt haben. Derhalben ists zu besorgen, das solches auch unsere kinder beweinen werden. — 50. Von vertriebenen leuten, wo si zu uns zuflucht haben entschlossen wir vns nicht ia sindt schuldig dieselben auff zu nemen in solcher gestalt, wo si nicht vbermüthig sich von aller zalung entschlossen wollen vnd fridsam bleiben, Die andern sol man immer weg schaffen. — 51. Item weil sich der her Mathias vngrischer prediger etlicher massen beschweret der Zalung halben in die holdung vnd ander thun wollen wirs E. E. W. ordnen vnd mit yhm zu machen heingeben. — 52. Item wo iemandt zu seiner hochzeit E. E. W. anlangt vnd begrisset einen wein aus zu schenken, wollen yhm solchs verginnen in der gestalt, das er noch erkenntnis E. E. W. davon zale. — 53. wo einer durch böss gewess schaden erleütten sollt vnd des sich hart erklaget, so wolle man yhme den wein aus zu schenken verginnen, vnd mit yhme der zalung halben ein vernemen haben noch E. E. W. erkenntnis. — 54. Item domitt die kirchen wissen nicht durch vnrechte weg vnd steg verderbet würden, drauff sollen kirchen vätter achtung geben vnd die, so sie genissen erinnern, domit sie kein schaden dran thun lassen. — 55. Item soll man auffmerken böse wege gut zu machen, es sey

steig oder brücken oder sonst. — 56. Item sol man die wog erbauen mit den fl. 20 so der seherer geben und darzu benimpt. — 57. Ist vnser vnd einer erbarn gemein gebet wo iemaudt sein ligende gütter verkauffen woltt, das er solchs ohne fürwissen E. E. W. nicht thue, domit solcher kauff krefftig verscriben werdt auff das nicht zukunfftiger Zeitt zanck und hader draus entstehe wo einer dawider thut, sol E. E. W. straffen. — 58. Wegen des anschlags bit ein Erbare gemein wollen das armut nicht beschweren, sondern treulich noch seinen vermigen bedenken, vnd das es geschehe in beysein der 24 Mannen. — 59. Bitten wir, das E. E. W. neben den H. Richter fleis haben, domit kein alte schult auff den neuen Richter kumme, sondern das ein ieder sein schult einmane den es hat ein ieder genug mit seinen ampt zu schaffen, auch weil alte Schulden dismal ausstendig, wollen solche einmanen, domit nicht etlichen allein zu zalen gebüre. — 60. Item die so öde heysen haben sollen gleichwol davon zalen und darzu gehalten werden, das sie es auffbauen oder verkauffen. — 61. Item das ein ieder zal was er sol vnd nicht auff sein haus schult mache domit sie in so schwerer Zeit kinnen bestehen. — 62. Wegen des Baders bitten wir, das er die badstube nicht lasse abgehen, sondern wollen yhme sagen, weil er ferner sein narung hie haben, das er die badstube gen wettertagen zurichte, wie sie bei andern vnd bey yhme gewesen ist wo er sich des beschweret, müsset man ein andern suchen der es gern thue, Dis wir E. E. W. heim sezen. — Diese Artikel so man von altes her zu erhaltung gut polizey geordnet vnd gestiftt sindt worden vnd dismal verneiirt und gebessert, zu erhaltung gemeiner Stadt seer nützlich vnd von nöthen sein Bitten wir all sampt E. N. W. wolle weder vmb freundschaft noch feindschaft in kein ansehen der person die brechen sondern allzeitt stott und fest halten, domit die vbertreter gestrafft werden noch ihren verdienst vnd die frummen erhalten vnd beschützett würden, darzu wolle uns Gott seyne gnadt verleichen, auff das wir eines bleiben vnd in erkenntnis seynes sons Jesu Christi zunemen in friedt vnd einigkeitt — Ludirector Martinus Vnterbaun hoc scripsit Anno domini 1574. ¹⁾

VIII. Anno Salvatoris Domini nostri Jesu Christi Filii DEJ 1603. Bey gericht des Ersamen Namhafft wollweisen herren Hieronymi Schneiders, haben die 24 Man einer Erbaren gemein alhie eintrechtig erkandt vnd beschlossen, die hernach beschriebenen Artikei zur erhaltung friedes vnd gemeiner Stadt besten. Bitten ein Ersamen weissen Raht wollen solche meinungen oder Stadtuten bekrefftigen, damit sie keines breche oder darwider thue.

1. Erstlich gebüeret allen: das wir nach dem befehl Gottes sein reich suchen, ehe wir an die gewöhnliche arbeit gehen, vnd sonderlich am sonntage vnd andern festen, da sollen wir steds mit Gottes wordt vmbgehen, dasselbe hören vnd lernen, auch unsere kinder darzu halten, damit sie so in geferlichen Zeitten zum rechten erkenntnüss Gottes kommen und darin biss an ihr letztes stündlein verharren. Derhalben der Jugent zum guten exempel sollen die Eltern teglich mit grosser andacht beyde daheime vnd in der kirchen anhalten auff das vns Gott volle ein Gnädigen friede verleichen, vnd für den blutdürstigen feinden den Türken und Tattern behütten vnd sonsten allerley Gaben bescheren wie sie in der Letania begriffen vnd gesungen werden. — 2.

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredetit. A törlése k és megjegyzések az 1575. évi revízió alkalmával eszközöltettek.

Solchen Gottesdinst sollen mit nichten hindern, die wein und bierschenken vndt brandtweiner, darumb man ihn weder frü noch zur abentpredig gestadten soll zu schenken bey buss fl. 1. Wer aber darumb weiss vnd zeigts nicht an, soll gleiche straff leyden. Wir bitten einen Gantz Erbarh Raht, wollen nicht gestadten Zipser brantwein hieher zu bringen, auch weder von Maltz oder weitzen lassen brennen, wo man solches erseheth, soll der Markrichter den boden aussschlagen, und den wirdt er sey arm oder reich ins gefengniss setzen vnd vngestraft nicht lassen, diesen Artikel wolle E. W. steiff halten vnd wens den armen verbotten, solls den reichen nicht frey sein. — 3. Auch soll keiner bey oben erueutter straffe vndes, weill man gottes dinst heltt, spaciren gehn, darumb sollen zwey geschworne des Rahts darzu verordnet sein, damit man Gottes furcht vnd dinst vnd die kirche erhalte, und ob irgent einer erfunden würde, der nicht in die kirchen gehet, sondern auff den Markte oder ausserhalb des hauses vor der thür stehet, der soll mit dem gefengniss gestrafft werden, den es ist ja nicht fein, das man nicht in die kirchen gehen will, als ob die kirche zu klein wehr oder auff si fallen wolle. Wollet derselben solches hinfort nicht gestadten, sondern hartt straffen, auff das sich die leütte besser zu Gottes wordt halten, als bissher geschehen, es wird uns auch besser gehen. Wo man aber in Verachtung Gottes fort fahret und die Obrigkeit darzu still schweigt, haben wir uns gewisslich keiner beserung oder linderung zu trösten. Soll derhalben E. W. über diesen artikel mit grössern eyffer halten. — 4. Der Schulmeister soll seinen ampt trewlich vnd fleissig vorstehen, die Jugent in der Furcht Gottes vnd aller Erbarkeit auffziehen, wie ihm sein Schulmeister gelehret hat, damit auss der schulen mittlerzeit geschickte und gelerte Leütt kommen, die zur Gottseligkeit vnd einigkeit lust und liebe haben, auch ihre Obrigkeit wissen zu verhalten, umb desswillen soll der herr Richter ihme zu seiner notturft den lohn zu geben sich auch nicht beschweren. Item der Schulmeister soll nicht newe satzung auffbringen, welche zufür nicht gewesen sein, als vbrige Semmel kuchen vnd Quatember gelt. — 5. In der Stadt ist ein vnordentlich wesen bey der nacht von der truncken Volken die schreien vnd jauchzen mit mancherley Geberden, darvber sich frembde Leütte hoch verwundern, das wir solches in so gefelichen Zeitten gestadten, vnd wo ein Erbar Raht solche nicht straffen wirdt, so wirdt die hohe Obrigkeit wen si es erfahret, straffen, daran den schuldig ist der schenke, der den wein biss zum tage giebet, darumb wolle E. W. das glöcklein vmb 10 in der nacht lassen leütten, und wo der schenke nach dieser Zeit iemenden wein geben würde, soll er umb fl. 1. gestrafft werden. Darumb auch so nächtlicher weill erfunden werden, das sie dem Spiel nachgehen, den Leütten vnruh machen, wehren bey sich tragen oder büchsen abschissen, sie sein wer sie wollen, sollen am leib vnd gutt gestrafft werden und die wehr, peyl oder hacken, sol ihnen auch genomen werden, fürnemlich wen sie am Sonabent oder andere h. Nächten das thun. Man findt izt kleine Knaaben die dem Spiel nachgehen, lernen es von Eltern, derhalben wole E. W. E. W. zwen geschworne darzu verordnen vnd solche herfür suchen, auff das nicht Gott der herr beyde Eltern und Kinder heimsuche oder vns allesamt mit ihnen, diesen Artikel wolle E. W. steiff vnd fest halten, wie hie begriffen ist, weil itzunder so viel fremdes Volk bey uns vorhanden ist. — 6. Die Rockenstuben, dahin sich gerne huren vnd puben versamen, sollen durchauss abgethan werden vnd wo solche gehalten, soll der wirdt oder wirdten so sie ein

wittib ist, nach erkenntniss das rechten ernstlichen gestrafft werden. Bitten E. W. wolle hierinne ein rechten ernst gebrauchen vnd steiff darüber halten. — 7. Hurerey soll man mit nichten gestadten, es treffe an reich oder arm, wo man solche personen findet, soln sie am leib vnd gutt gestrafft werden. — 8. Die Vrbar wolle E. W. durch den Herren Berg Meister fleissiger als bissher geschehen ist, lassen einnehmen, damit wir unsere Obrigkeit desto leichter vergnügen können. In solcher gestalt das E. W. verordtne neben Herrn Berg Maister die Bergweg zu besichtigen, wo nützlichen und ohne schaden, soll E. W. die Vrbar nehmen, wo aber mit schaden gebawet, soll E. W. mit-leiden haben vnd die vrbar nicht begeren von golt vnd Sylber. — 9. Die Wäldle sollen den Bergleütten zu gutt in verbott gehalten werden, sollen mit nichten ausgehawen werden, wen auch einen bawholz von nöthen soll er solches mit erlaubniss des herrn berg Maisters hawen. Es sey Richter oder bürger bey fl. 1. buss. Darumb bitt ein Erbare Gemein der herr Berg Maister wolle bessern Fleiss ahu wenden als bissher geschehen, auch weder ihme oder sonst jemanden vergönnen holz daraus zu schleppen, auch den Nadawullern verbietten den Rossgang welchen ein Erbar gemein eintrechtig verboten niemandt frey habe bey fl. 12 straff drauss holz zu führen. Ist auch beschlossen worden von den 24 Man soll der herr richter vnd Ersamer Rahdt stark verbitten In Goltgrund das wasser vom Tutehn biss zum haupt niemanden soll frey sein zu Fischen heben bey fl. 12 straff den Mayer grundt dergleichen. — 10. Niemandt soll bey leibesstraffe die Wäldle, das dürre holz vnd grass anzünden, der solches sehe vnd verschwiege vor der Obrigkeit soll nachmals so mans erfahret, gleich so woll gestrafft werden als der brenner selbst, derhalben wo der Berg Maister selbst jemanden verschonen wolt und durch die finger sehen, wen einer in verbottenen Walt schaden thut, es sey hawen oder brennen, sol er von ein Erbar Rahdt vmb. fl. 1 gestrafft werden. Ist an hern Richter der 24 Man fleissigs bitten und begeren in frölinge acht zu haben Ja auch zu bewahren, weil man pflügt den Rakosch lose Buben an zu zünden vnd verbrennen, darauss vil Jung holz vertirbet solches nicht gestatten, und so einer darüber erfunden soll er hart gestrafft werden. — 11. Man soll den Wolachen nicht gestadten, die Wäldle mit ihren ziegen vnd schafften zu verwüsten. Es soll auch kein Stadtman noch dörfler zur Stadt gehört ziegen oder schaff frey sein, hernach soll in keinen wege gestadtet werden den Pat-schnauern Steinköpfern das schweinviehe auff den Walde in Eckern zu halten. — 12. Mann soll auffm Markt mit fleiss publiciren lassen, das einiglicher die rechte strasse gehe, raite oder fahre, auff das keiner schaden empfache an seinen äckern oder weisen, im verbottenen felde, dieser artikel soll steiff gehalten werden. — 13. Man soll mit fleiss achtung geben, auff unsern hattert, damit derselbe nicht verwahrloset werde vnd wir drum kommen, sonderlich gegen Radtnik, das man ihn den pass nicht zu weit gestatte, welches vns zu schaden lauffen möchte. Solches woll E. W. nicht lenger verziehen, sondern wens gelegenheit giebt auffs cheste verrichten, diesen Artikel woll E. W. mit fleiss behalten, die weil alle Jar darvon genug gesagt wirdt. — 14. Die Markrichter sollen nicht mehr den ihren gebräuchlichen Markpfennig nehmen, und wo iemandt denselben nicht geben wollte, sollen die Markrichter denselben zu straffen macht haben, sie sollen auch ein auffsehen haben, das weder die einheimischen noch fremble den weitzen auff wucher einkauffen, wie den hie sehr gebräuchlich ist, darzu soll ein Ersamer Rahdt den Markrichter noch zwen

geschworne zu geben, die weill die freyen heyduken solchen brauch an sich genohmen haben, vnd auff die wägen steigen, die Stadtleütte nicht kauffen können, solchs wöll E. W. nicht gestatten. Man soll auch den Becken zu reden, damit sie ehe es 9 schlegt nichts von weizen kauffen, von wem solchs geschicht soll vmb fl. 1. gestrafft werden, vnd wo die Becken zu kleine Semmel, brodt, klotschen, peltschen oder peygelu auff markt feyll haben, sollen die Markrichter krafft vnd macht darvber haben von einen Ersamen Rahdt vnd Erbar gemein solches hinweg zu nehmen vnd in die Schuel vnd Spyttal geben. So aber die Markrichter hierinnen nachlessig erfunden, sollen sie beyde solche straff in erlegen. Ferner beschwert sich ein Erbar gemein vnd bitt das die frembden nicht sollen frey haben, biss in die 9 stunde, ihnen weit zu kauffen, welches vnsern grossen schaden bringt. Dessgleichen sollen auch die viertel besichtiget werden vnd wer vnrecht mass oder gewicht hatt, soll gestrafft werden. Drumb sollen die Markrichter viermal in Jar allerley Mass und gewicht besichtigen, damit den armen die gerechtigkeit mitgetheilet werde Bitten ganz fleissig der Herr Richter wolle nicht anders thun, sondern die viertel besichtigen lassen vnd von ein iedem halben viertel zu messen 2 d. erfodern. Die Markrichter sollen nicht vbrig Semmel, Zwiebel oder Brandtwein auss zu trinken vber ihr gesetz zu nehmen macht haben. — 15. Im Vnschlitt kauffen sollen die Berg Leütte den vorzug haben, für andern die es zur seiff oder kertzen gebrauchen, bleibt es aber stehen biss an freytag der Uhr nach 3 so hatt den ein ieder frey zu kauffen. Auch sol man nichts bey verlust der wahr in die heüser tragen, wo solchs geschicht soll auch der kauffer nicht vngestraft bleyben. Es beschweren sich auch die armen Bergleütt das mans für die zeyt auffkauft, die stundt nicht heltt, wolle E. W. fleissig einschen, damit die Bergwerg nicht verhindert werden. — 16. Ein Erbar gemein vnd 24 Man bitten E. W. das man den weizen, korn, gersten, oder habern nicht sollen auff kauffen lassen auff wucher weder auff den Markt oder heüsern, weder einheimische oder frembde; sondern unter ihren Eytt das man ihnen zulasse in fall sie zu ihrer notturt bedurffen weder in der Wochen oder Sonabent. Wir bitten E. W. wolle durchauss nicht gestatten den Frembden, das sie so grosse Freyheit haben auff den Platz auff zu kauffen, vnd in der wochen sollen sie nicht frey haben auff den Markt feyll haben sondern nur am Sonabent. Item wen man aber findet Solche war Von fisch und hering das gelt nit werth ist Soll man von stundt an weg thun. — 17. Man sol den frembden nicht geschlacht Vieh gestadten auff den Markt zu bringen, es sey dem das sies auff den füssen hereintreiben, vnd nach besichtigung des Zechmeisters alhie schlachten, auch davon in die Schuelen geben was recht und billigkeit erfodert wie es von alters her gebreüchlich gewesen ist. Die frembden sollen die Zung in die Schuel geben Auch in das Spital. Item sollen die fremden nit frey haben auff ein meül weg fisch zu kauffen g. fl. 20 straff weiter man die fremden auff Ostern nicht fisch schlachten auff Pfingsten desgleichen So sollen darnach ein ganzes ihor nit frey haben alhie fisch schlachten. — 18. Vnsere fleischhacker sollen auff die Bergwerk die leder geben in billichen kauff vnd ob sie schon vormals ein leder darggegeben haben vmb 40 d. doch noch ihrer beschwernüss ist erkant worden, das sie ein Ochsenleder geben sollen vmb 80 d. vnd ein khuleder vmb 60 d. Es beschwert sich auch ein Erbar gemein, das die fleischhacker nicht das fleisch geben was es werth ist, haben derhalben die 24 Man einen auss ihnen sampt einen rahdtsgeschworen erwehlet, das

sie mit den Zechmeister das fleisch alzeit besichtigen sollen, vnd was das fleisch nach ihrer besichtigung werdt sein wirdt, sollen sie es heraustragen vnd ausschacken, wer aber dieses nicht halten wolt, sol alsbalt vmb. fl. 1. gestrafft werden. — 19. Das bier welchs man auss dem Zips führt sollen darzu 2 geschworne verordnet sein vnd was werth, sols nach ihrer erkenntnüss geschenckt werden ob solchs per d. 2 aussgeschenckt wird, soll von 8 Züebnern fl. 1 gezahlt werden. — 20. Es bitten auch die Erbare 24 Man, ja auch ein Erbar gemein ganz trewlich E. E. W. wollt zum höchsten befehlen, das bier was man vmb 1 1/2 d. schenkt, da soll man von einer kueffen von 8 Züebnern der Stadt 75 d. zahlen. Es lassen auch die 24 Man vnd Erbar gemein den hern Richter vnd Ersamen Rahdt bitten, das der geschworne der mit den Rabisch herumb gehet, in die keller schau vnd koste das bier, damit man solches nicht für Dischbier anzeigye. Auch soll der Schröter geeydigt werden, das er recht anzeigye, was man aussschrött, vnd was man daryber findt, als sie ahnzeygen, soll für gemeine stadt verfangen werden, der Schröter soll ehr nichts aussschrotten, biss das es der geschworne besichtigt vnd auffs Rabisch geschnitten habe. Der Meth soll nicht höher geschenkt werden als die halbe per d. 6. vnd von einer kneffen zahlen fl. 3. — 21. Auch bitt ein Erbar gemein E. W. wolle in keinerley weisse gestadten, den Meltzern weitzen zu vermeltzen, auch nicht die haber der gersten gleich und daruuss gersten bier zu breyen, bitten der herr Richter wolle lassen, die Meltzer beruffen vnd bey fl. 12 verbieten, habern vnd weitzen zu vermeltzen. Der herr Richter wolle stets die Meltzheuser besichtigen lassen, wo haber gefunden wirdt, soll für gemeine Stadt genohmen werden, Man soll auch den bierbreyern nicht gestadten, das sie das bier selbst in ihren heusern schenken, sondern man soll es aussschrotten zu den schenken, Man soll auch nicht gestatten das bier von breiern mit Züebnern weg zu tragen zu den bierschenken sondern das sie es in kuffen füllen vnd der schröter aussschrott. — 22. Die Bergwerck sollen vbergeben werden solchen die sie bawen, vnd wo iemandt erfunden würde, der des nachts das erz abstöle sampt dem Zeyge der soll sammt dem käuffer es sey in Dorf oder in der Stadt an leib vnd gutt gestrafft werden. — 23. Von Eysenstein soll der kirchenpfennig von einer iglichen hüele eingereicht werden, wer ihn nicht geben will, dem soll das Bergwerck genohmen vnd ein andern gegeben werden, der ihn gibt. Es lest den hern Richter auch einen ersamen Rahdt bitten die Erbare 24 Man, dieweil wir sehen das alhie die Bergwerck zimlich schwach sein werden, vnd die waltburger nicht bawen können, weil wir aber vnsser freyheit, auch diese Stadt Nehest Gott diesen Namen hatt, das es auch eine königliche freye Berg Stadt genennet wirdt vnd gehöret zum 7 Berg Stetten, auch darbey bleyben soll, so wolle der herr Richter sampt einen Erbare Rahdt ein Nützlichen baw anfangen nach der armen Stadt vermögen, wie sonsten in andern königlichen freyen Berg Steten gebaut wirdt, auff das vnssere nachkommen diese Freyheiten geniessen möchten, die uns vnssere Vorvaeter gelassen haben. Pieten E. W. wolle diesen Artikel nachkommen. — 24. Das die Kirchen Väter kein Bergwerck gestatten zu bawen dem, der den pfennig nicht zur kirchen gibt, auch ob die Rosnawer besteller dasselbe geniessen wolten, sollen sie selbst den pfennig aufheben zur Erbauung der kirchen und Spittal. — 25. Die Gärten vnd gebew so der Stadt schedtlich vnd ohne vorwissen eines Ersamen Rahdts vnd Erbar gemein gebawet sindt sollen weggerissen werden, damit das gemeine volk ein exempel nehme. Auch ist auffsehens von nöthen

wegen der Czuzumer, man siehet das sie wälde aussrotten vnd machen ihnen wiesen. E. W. wolle sie berueffen vnd ihnen nicht frey sein schicht holtz zu hawen, den in grossen vnd Mairgründt. Das fuder solln sie nicht tewer geben als umb 28 d. welcher es höher nimpt oder verkaufft soll vmb fl. 1. gestrafft werden. Diesen Artikel soll E. W. steiff halten. — 26. Es ist hoch von nöten damit die Jenigen, so sich hieher zu wohnen begeben erstlich gutte kundschaft ihres ehrlichen herkommens vnd verhaltens schriftliche niederlegen, hernachmals auch das burgerrecht. Solches helt man in allen policeyen vnd woll geordneten Steten, den hiemit verhüttet man allerley vnglück, verätherey und auffruhr. Wer wieder diesen Artikel thun wirdt vnd solche einnehmen wie schon sehr in schwung gehet von dem soll man als balt fl. 12 herunter nehmen. E. W. wolle diesen artikl Steiff halten. — 27. Man soll den Müller aufflegen das sie beyde raichen und Armen ihr getreyde gern Mahlen vnd recht billiche Maut nehmen nemlich das 16 theyl wie von alters her darvber zv aufsatz vnd beschverniss sollen sie keine Maut von den kleyen nehmen, sondern an der Maut vnd beitefpennige begnügen lassen, wo sich dar Müller darnach nicht halten wirdt soll man ihn auss der Mühl stossen, Sollen auch Jährlichen aufs newe beeydiget werden. — 28. Es beschwert sich auch ein Erbar gemein wegen das Müllers, das er halbe und ganze viertel in der Mühl nicht leyden will. Item das sie zu viel schwein vnd viehe halten die klein verkauffen, darumb beschlossen, das ein ieder Müller nicht mehr halten soll den 3 schwein 1 khu 12 hünere. Wo einer über gesetzte Zahl halten würde, soll für gemeine Stadt genohmen merden. — 29. Die hirtten sollen von den Jung u. Viehe über ihr gebührliche 2 d. kein aufsatz machen, wen ein vich aussbleibt vnd es der hirt heimbringet ist sein gerachtigkeit nur d. 3 sie sollen auch den leütheüßern nicht obliegen, sondern fleissig ihrer herde ausswartten, wolachische gesündt nicht beherbrigen, die Stadtleüt nicht grass vnd böss anfahren, nicht gestatten in ihren hauss zu Spielen, das Viehe mit sampt den tag austreiben vnd nicht biss auf den hohen tag warten, auch das wiehe nicht bey sonnenschein, wen es am besten weiden soll eintreiben. Sie sollen auch nicht macht haben die lender vmb lohn zu bestehen, sondern das viehe zu rechter Zeitt auss der stelle zu treiben. — 30. Die Golttschmidt sollen ihr Wahr rechtschaffen machen damit niemandt dadurch betrogen werde, macht einer unrecht oder verfälschte wahr soll er nach inhalt des rechten gestrafft werden. — 31. Die Schmiede sollen nach alter gewonheit 10 eysen scherffen vmb 1 d und 5 Stählen umb d. 1. Von einen huffeysen was mit stahel ist soll man 4½ zahlen, welches nicht gestahlet ist 3½ zahlen, höher soll mans ihnen nicht gestatten bey straffen. Von einer Pflugeysen an zulegen sollen nicht mehr nemen als d. 32 von einen newen Radt zu beschlagen d. 25. — 32. So einer gemeiner Stadt landt oder wiesen hatt vnd darvon nicht zahlen wollte, soll mans von ilme nehmen vnd andern geben die gerne davon zahlen. Item Solt E. W. nach gelegenheit der zait einmal die Stadt wiesen Gen besichtigen. — 33. Was belanget kirchen oder Stadtwiesen, bitt ein Erbar gemein das man in keinen wege von denselben das hew verkauffe, sondern fleissig in ein Pawn lege an ein gelegen ordt vnd für die geste behalte. 34. Es bitt auch ein Erbar gemeine wegen der kirchenkleider als kaseln, Stahlen und dergleichen, die hie zwischen den volck hingeleget sein E. W. fleissig darnach forschen, vnd die sie haben darzu halten, das sie solche kleider uner einen eydt bey den hern Richter einreichen, wo solches geschehen, mag

mans darnach ahnwenden auff besserung der kirchen, oder was sonst zu kirchen gehöret. 35. Der 24 Man bitten und willen ist E. W. wollen in diesen artikel ein einsehen haben, wie es zum besten möcht geordnet werden, das man die leder probirte es sey oechsen oder schaffleder vnd nach erkenntniss soll geordnet werden damit die Maister, sowoll der Arme man darbey bestehen kan. — Das haussgesünde soll gar kein viehe haben, wir bitten den herrn Richter vnd Ersamen Rahdt wollen solchen Artikel den haussgesünden befehlen, das sie das viehe halten abstehen, weil vnser hattert so gar klein vnd enge ist, im fall sie es innerhalb 14 tagen nicht verkauffen, soll mans für die Stadt nehmen. Bitten E. W. vollen dahin bedacht sein vnd diesen Artikel nach kommen. — 37. Ein ieder hausswirdt soll fleissig acht geben, was er für Leüte in sein hauss einnehme vnd beherbige. — 38. Es soll nicht frey sein zu fielen, allein auff den hochzeiten vnd solches soll geschehen, mit vorwissen der herrn, dergleichen wo gutte freünde in ehr vnd freindschaft zusammen kommen, damit bey ihnen Zanck vnd hader vermeidet werde, soll mans ihnen auch nicht wehren, aber in keinen wege soll man gestatten fluchen vnd gottes lesterung, es sey bey gottes heyligen Namen oder der Seelen, sondern sollen gestrafft werden nicht allein am geltt, sondern am leybe. — 39. Das man bergrecht vnd freyheit von altersher den gemeinen leütten vnd 24 Man lasse vberlesen, einmal oder zwey im Jar, solches begeren sie in Summa summarum, damit sich arme Leütte in der Berghandlung desto besser wiessen zu richten. 40. Das das Rahthaus vnd die wage mit dem bussgelde oder mit der Stadt einkommen wieder gebawet vnd auffgerichtet werde, damit dieselbe wüstung der Stadt nicht zu spott dastehe, auch das von der wage der gemeinen Stadt zu gut behalten werde. Auch ist vnser vnd der ganzen gemeinen bitt, damit man bedacht sey, ein Stadtkeller zu bawen vnter dem Rahdthaus, ob man schon solchen auss zu tragen nach der gangreiss die Stadt Leut brauchte, diesen artikel wolle E. W. fleissig nach kommen. — 41. Wen fischerey auff den Markt gebracht wirdt, soll man nicht auff wucher bevor auffkauffen, die darwider thun, sollen gestrafft werden. — 42. Es sollen auch die festerstette übers Jahr 4 mal von hauss zu hauss besichtigt werden, damit kein schade geschehe E. W. wolle sich nicht beschweren zwen geschworne herumb zu schicken vnd dieselben lassen besichtigen. — 43. Man soll den Edelleutten nicht behülflich sein, so sich alhie einlassen wollen, wie bissher geschehen, den wir erfahrens mit der that vnd grossen schaden, was mangel es bringt, den solche wollen sich nicht vnter vnser burgerlich recht geben, tragen mit vns schwer vberlein, wollen nur alles endern in summa summarum sie meinen es sey nichts recht was vnser alt Vater geordnet haben, drumb ist zu besorgen, das solches vnser kinder möchten beweinen. — 44. Es kan vnd soll kein freyhauss sein wen geste zu uns komen, es sey welches wil, der darüber gefunden wirdt soll gestrafft werden. — 45. So vertriebene leütt wehren und zu uns zuflucht hetten, entschlossen wir uns derselben nicht, sondern sindt schuldig, dieselben auff zu nehmen in solcher weiss vnd gestahlt, das sie nicht übermüttiglich von aller bezahlung sich auss nehmen, sondern friedlich bey uns bleyben, die halsstarrigen aber vnd aufrurerischen soll man immer passieren lassen vnd von der Stadt hinweg schaffen. — 46. So man will wein kauffen für gemeine Stadt, soll E. W. beywesens zweyer personen auss den 24 Man kauffen, vnd wen man sie auffthun vnd ausschenken will, wiederumb zwen auss ihnen beruffen. Es ist auch unser aller bitt E. W. wolle die wein nicht

zu gleich schenken, sondern die guten höher den die leuchten. Auch bitt ein Erbar gemein das man den schenken nicht mehr als zwo kuffen wein vnter die hende geben wolle, vnd wen man das leger aufschlegt, soll ein geschwornener vnd 24 Man dabey sein, damit man nicht wein auff den leger lasse, sondern auff das allerhöchste abzapffe. Auch lest ein Erbar gemein den herrn Richter vnd Rahdt gar treulich bitten, wen der schenk die kuffen mit wasser messet, soll ein geschwornener vnd 24 Man auch dabey sein, vnd zu vorehe man 2 kuffen messen thut, mit der Stadt mass das scheffel vbermesse, auff das nicht so vil verdacht auff den weinschenken geschehe wie bissher. Wer neben den Stadt wein schenken will, der soll von 8 Zübern, wer ihn zu 7 d. auffthut zahlen fl. 3 $\frac{1}{2}$. Schenkt er ihn aber zu 8 d. so soll er zahlen fl. 4. also forthin es wolltever oder wollfeyll so soll er alweg halb so viel zahlen, wie er auffgethan wirdt. Die Bergleüt aber sollen den vorzug haben wein zu schenken vor andern, doch das sie zahlen wie bemelt. Dessgleichen auch ein ieder der es bedarff soll vergunt sein vnd gemeiner Stadt zahlen. Bitten auch der h. Richter wolle den Stadtleütten ihre kueffen nicht verfangen, sondern die nach aussgeschenkten wein wieder zustellen, es sey den man hatt sie von frembden örtern hieher gebracht. Auch wollen wir das der h. Richter wegen gutter kueffen nicht tewer wein kauffe, wie oft bissher geschehen, Es ist auch der 24 Man höchstes begeren, E. W. wollen doch ein auffsehen haben auff die leuchten vnd geringen wain, damit sie nicht durch den schenken vermischet und unter den gutten gegossen werden, wie schon bey uns ein böser brauch worden. Auch bitt ein Erbar gemein das E. W. den Schenken die kueffen verpitschiere, vnd nach aussschenken der wein, die kueffen wieder so gefunden werden das pitschier vnversehret, auch wollen wirs mit nichten zu lassen, das er zweierley wein in einen keller schenke, damit er weiter nicht verdacht werde, sondern ein iglicher bei seinen würden bleybe vnd das der schenken die halbe recht einschenken wirdt wie sich gebüret, Wer von einen Dorffe wein traget er sey burger oder gemeiner, soll vmb fl 1 gestrafft werden, Auff den 2 Dörffern so hieher gehören, so woll auch die einheimischen Stadtleütt sind etliche die haben ihr eigene wein, verkauffen auch andern heimlich davon welches ihnen mit nichten soll zugelassen werden, sondern wo einer erfahren wirdt, soll er darumb gestrafft werden, dessgleichen soll man ihn in keinerley weiss gestatten wein zu schenken, sondern ihnen aufflegen, das sie sich dessen enthalten, wie vorhin geschehen. Item es sollen die kueffen Messer nicht mehr als 1 Seydel wein von einer kueffen zu lohn haben. Item wo man wein schenkt, soll E. W. woll achtung geben das man nicht lehr oder zieger darbey habe damit der gute wein den lehrgeschmak an sich nehme, wo man wein kaufft da soll dieselbe person den wein nicht selbst schenken, sondern E. W. wolle ein andern dahin verordnen, damit kein verdacht sey. Es beschwehren sich die armen Bergleüt das zuvor der h. Richter vnd Ersame Rahdt ihnen nicht fergünt zu ihrer notturft wein zu schenken, bitten derhalben die 24 Man wollen sie nicht verhindern, sondern frey schenken lassen, aber das sie zahlen wie obgemelt, damit die Bergwerck durch sie möchten gefördert werden vnd nicht ursach haben sich weiter vmb hilff zu bemühen, das wollen E. W. steyff halten. — 47. Kirchen wiesen sollen durch vnrechte weg vnd steg nicht verderbet werden, auff solches sollen kirchen vätter gutte acht haben vnd auch denen die sie geniessen, befehlen das sie kein schaden daran thun. — 48. Man soll fleissig auffmerken auff böse weg, Steg vnd brucken dieselben nach notturfft

machen vnd bessern, weitter bitt ein Erbar gemein das E. W. hinter der kirch den Zaum weitter lasse herein setzen, den geschützten garten gleich, auff das ein weg oben her gehe, E. W. wolle acht darauff haben, das es bey dem bleybe wie mans geordnet hatt, diss wolle E. W. den leütten ernstlich befehlen, das sie den Zaum herein setzen, vnd wo irgent vber mühl, hütten oder Hommergraben ein steg oder brucken zu machen von nöthen, soll sie derselbe machen lassen, der solcher Mühl, hütten oder hamers gebrauchet. E. W. wolte ihnen solches zu halten ernstlich auferlegen. — 49. Es ist vnser und einer gantzen Erbar gemein bitt vnd begeren an die Jenigen, die ihr lügende gütter verkauffen wollen das sie solches ohne vor wiessen eines Ersamen Rahds nicht thun wollen, damit solcher kauff bekrefftigt vnd beschrieben werde, damit nicht mitlerzeit hoder oder zanck darausz entstehe, wo einer diesen artikel nicht heltt, soll er hefftig gestrafft werden. — 50. Wir bitten E. W. wollen neben den herren Richter fleis haben damit keine alte schult auf den newen Richter kompt, sondern das ein ieder seine schult einmahne vnd mit seinen ampt zu thun vnd schaffen habe. — 51. Diese so ede heüser haben, sollen gleichwoll ein ieder auff sein hauss schult haben vnd machen, damit wir so in schweren zeiten bestehen möge. — 52. Man soll den Schrötern ihren gebreüchlichen vnd genanten ohn geben, wie vor zeitten, von bier wägen D. 3, wo einer befunden wirdt das ers nicht geben wolt, soll man ihn auff erlegen das ers gebe, auch von wein also. Diesen artikel woll E. W. steiff halten. — 53. Es bitt ein Erbar gemein wegen der Stohlhemer, so bey der Stadt sind E. W. wolle solche darzu halten, damit davon ausgenohmen werde, wie es die 24 Man vnd ein Ersamer Rahdt erkandt hatt Jährlichen fl. 2. auch in die schuel zugeben wie mans vorhin gegeben hatt. — 54. Es ist vnser bitt E. W. wolle ein fleissiges auffsehen haben auff ettliche weiber, die sich alhie auffhalten anderswo aber ihre Menner haben, dieselben wolle E. W. wegschaffen oder auferlegen, das sie ihre menner hieher verschaffen vnd bey ihnen wohnen. — 55. Der Bader soll die Badstueben in baw erhalten, vnd nicht mehr nehmen von Scheren als von alters her gebreüchlich gewesen ist. Dieweill aber die 24 Man vnd Erbar gemein sich mit den deutschen bader begnügen lest, der itzt in der Badstueben ist, doch in der gestalt, das er gutte balbier knechte halte. Dieweil er aber auch von der Badstueben zahlet, soll kein ander Bader becken ausschengen, weder scheren, noch Zeën aussbrechen vnd wunden heylen in keinem wege frey haben. — 56. Es bitt vnd befihlet ein Erbar gemein vnd 24 Man, das man den handel weg der Mautten nicht lenger wollt vbersitzen vnd hangen lassen, sondern denselben ahngreifen, vnd auff ein ordt bringen, damit arme leütte auff der strassen vnahngefochten bleyben vnd in kein schaden kommen. — 57. Vusser begeren ist, wo einer in krankheit fühle vnd testament machen wollte, soll er von ein Ersamen gericht zwen geschworne begeren, damit das testament krefftig vnd bestendig bleybe, auch das man zwen Menner aus den 24 Man darzu nehme, das es dem rechten gemess vnd nicht aufgebrochen werde. — 58. Ein Erbar gemein vnd 24 Man haben beschlossen, das der handeln will kauffen oder borgen der kauffe also, das er sich nicht auff Stadtgerechtigkeit verlasse vnd leütt betriege, dadurch man den vnschuldige auffhelt, es soll sich keiner drauff verlassen das er andere verbinde. Es ist auch beschlossen worden, das man niemandt in die kirchen begraben soll er gebe den fl. 1 zur erhaltung der kirchen, Ein frembder aber fl. 12 vnd ein grabestein vbers grab auff das die kirche nicht verwüstet vnd verstellt werde, wer aber gedachtes

gelt nicht geben will vnd den Stein machen lassen mag vergutt nehmen, so er auff den kirchhoff begraben wirdt. — 59. vnd zum letzten hatt ein Erbar gemein vnd 24 Man beschlossen das das Richtermal hernachmals soll fort gehalten werden, wie es in benachbartten örtern vnd wolbestelten polyceien, auch wie vormals ist gehalten worden. Wo sich aber iemandt in oder vnter Malzeyt vngebielich hielte, vnd geb vrsach zu hader vnd zanck, denselben soll ein Ersamer Rahdt vnd gantz Erbar gemein sampt den 24 Man straffen vmb fl. 12 vnd das Jenige gelt als den in gottes Namen vertrinken. Nach solchen wolle E. W. fleissige achtung geben zu derselben zeytt.

Diese gemelte vnd geschriebene Artikel, so von alters her zu erhaltung gutter ordnung vnd policy geordnet vnd gestiefft sein, vnd auff diesmal gebessert worden, welche zu erhaltung gemeiner Stadt nützlich vnd nötig sein, Wolle E. W. weder vmb freindschaft noch feindschaft willen, in keinen ansehen der personen edern noch brechen. Sondern alzeit Steiff vnd fest halten damit die bösen so vbertretten nach verdienst gestrafft, die frommen aber erhalten vnd beschützt werden, darzu wolle vns gott der Vater sein gnade vnd segen verleihen, das wir eines bleiben vnd in erkenntnüss seines Sohnes Jesu Christi wachsen vnd zunehmen. Amen. Articuli feliciter descripti per me Simonem Schumannum Austriagrich. Misnium 24 Januarij hora 12 pomeridiana Ao Dni 1603. ¹⁾

IX. Paulus de warda Archiepiscopus Strigoniensis primas hungariæ, Legatus Natus, Summus cancellarius et Locumtenens Regis Hungariæ prudentibus et circumspicientibus Judici et Juratis Civibus oppidi kelczbanya Salutem cum favore. Exponitur nobis in personis prudentium et circumspectorum Judicis et iuratorum aliorumque Civium oppidi nostri Rosnobanya, quomodo vos ad Instantiam civium lewtsouiensium ratione quorundem debitorum quæ iidem Cives Lewtsouenses a præfatis subditis nostris Indebite exigere conarentur, ipsos subditos nostros ad comparandum coram vobis in Iudicio, respondendumque in causa prædicta ipsis civibus Lewtsouiensibus citassetis et ad standum Judicatu vestro omnimodo compellere niteremini. Cum igitur præfati Cives oppidi Rosnobanya subditi ab antiquo nostri et Ecclesiæ nostræ Strigoniensis iuxta eorum veteres libertates et privilegia nullius Judicatu stare in quacunq[ue] causa teneantur quam nostro vel alterius Archiepiscopi pro tempore constituti, nostrique vel illius officialis in medio ipsorum delecti, pro eo vos hortamur Regio et nomine et auctoritate vobis committimus, ut ab omni citatione vel Juris administratione adversus Cives nostros præfatos de Rosnó prorsus Inposterum abstinere debeatis nec vos ad aliquod Iudicium faciendum in causa prædicta vel alia et quacunq[ue] nunc vel alio quovis tempore ingerere præsumatis, Nam siquid causæ vel differentiæ habent Cives Lewtsouenses vel alii quicunq[ue] quovis titulo vel prætextu contra ipsos subditos nostros, dummodo coram nobis illos requirant, Nos integram et meram Justitiam ex parte illorum unicuique sincere administrari faciemus, Infringi autem libertates et privilegia subditorum nostrorum nequaquam permissuri sumus. Secus igitur ne feceritis præsentibus perlectis exhibentibus restitutus. Datum posonij die 27 Junij Anno domini Millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. paulus archiepiscopus strigonien manu(propria) P. H. ⁴⁾

X. Im Jahr 1592. den 14 Aprilis, bey Richterschaft des Ehrsamen vnd

¹⁾ Lásd a Rozsnyó városi levéltárban őrzött eredetit.

²⁾ Lásd u. o.

Weysen Herrn Steffan Zimmermans vnd seyner geschwornen, ist diese vor-schreybung geschehen, wegen etzliche kläder, die vorzeiten der gottsehligen Marinen des hern görg Schneiders haus frawen gewesen, dieselben aber nach erweysung gewisser persson, als nemlich Hannes Andraschen Margeth, Lukatsch Stolschmieden Susanna, Dubetz Hansen Orsola, kordosch Maruscha, nach dem sie alle dabey gewesen, die obbemeldte fraw Marina, solche kläder beschieden hat der Agneten ihrer Tochter, welche kläder nicht balld überantwort sindt worden, sondern biss auf abschied der fraw Susannen fort im haus verblieben, über das die Edle fraw Anna Mariaschi die kläder inns kastell genommen, welche dazumahl regiert hatt nach Absterben ihres herrn Mihal Csetnekj, Alls aber die nemliche Fraw Anna auch in gott vorschieden, vnd solche kläder im kastell vnder des geblieben gewesen, haben die nemlichen freind, alls nemlichen Augustin görg vnd Thobias Huyag, von dem Herrn Czetnekj Isstwan, auf welchen dazumal die ganze Regierung gelegen, Lautt der obbemeldten zeygnüs solche kläder erlangt, doch mit dem Beschäd, das der Herr seyen Gnaden hierin keyne Vnruh haben möge, vnd sindt nach eyn ander die Stuck, wie da folgen: Erstlich: Ein Roter Tzamet Rok, Item ein Schwartzter Mantel, Item, Eyn zwillich zich vnd zwo parchent zich. Item, Eyn Trillich handtuch, Item Eyn flächsen Handtuch Item eyne wiste vom Roten Atlas vnd halb mit grünem Sammet vnd goldden Schnüren. Item Eyn Allt flächsen fürtuch, Eyn klän Rot Madlwistle. Item, Eyn Schwarz peltz Futter, Item, eyn grünen vermotterten Mannespeltz. Actum Anno et die ut supra. ¹⁾

XI. Prudentes et circumspecti nobis dilecti. Ee quae ad nos scripsistis et etiam munitastis per concivem vestrum Pangratium, intelleximus ubi scribitis et rogatis nos ut litteras sacrae caesariae majestatis super non solutione census cuiuscunque per annum vobis concessi renovari faceremus. Hoc fecimus. Quas litteras regias idem homo vester vobis reddet. Ceterum ubi enumeratis oppressiones et calamitates vestras, ab hoste Thurca acceptas et quas nunc quoque quotidie accipitis, cordialiter condolemus profecto vestrae calamitati quae nobis satis sunt molestae et eam ob causam supplicatione et petitione vestra moti et ob respectum oppressionum et calamitatum vestrarum solutionem census vestri nobis debiti distulimus ad primum diem mensis septembris futuri argenti quoque sive urburarum similiter census ad eundem diem et terminum rejecimus ita tamen ut hos nostros praedictos proventus ad diem et terminum praedictum absque ulla difficultate et dilatione nobis adferatis aut homini nostro ad id deputato reddatis ac praesentetis. Secus non facturi Ex Thyrnavia 29 Julii Anno domini 1559-o Strigoniensis summus cancellarius sacrae majestatis consiliarius et regius m. p. L. S. ²⁾

XII. Nos Franciscus Forgach de Ghymes sanctae Romanae ecclesiae praesbyter cardinalis archiepiscopus ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, locique eiusdem comes perpetuus, primas Hungariae, sanctae sedis apostolicae legatus natus, sacrae caesariae regieque majestatis summus secretarius, cancellarius et consiliarius etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod egregius Joannes Szilagy provisor noster Drege-liensis nostram veniens in praesentiam nobis exponi curavit; qualiter in op-

¹⁾ Egykorú feljegyzés Csetnek város 1583—1631. évi számadáskönyvében.

²⁾ Levél alakban, Rozsnyó város főbirája és esküdt polgáraihoz czimzett eredeti a Rozsnyó városi levéltárban.

pido nostro archiepiscopali Rosniobania dicto, graves et periculosae fierent perturbationes, in detrimentum totius oppidi vergentes, ex eo, quod secundum iudicem duodecimque juratos, ex communi plebe, quibuscum res publicae et ad commune bonum spectantibus communitati deberent, non plures, quam viginti quatuor essent constituti, ex quo consequenter illud, quod ex paucitate talium personarum, res publicae ipsius oppidi minus apte dirigerentur, et uti fieri assolet, in mutabili plebis gubernamine dum consilia oppidanorum facile ad externos perferuntur vix optatum rerum et negotiorum suorum eventum adipiscerentur, supplicando nobis demisse, ut habentes gratiosum respectum ad praefati oppidi nostri salutem et optimi rerum ordinis constitutionem, circa praemissa de optimo remedio providere dignaremur. Nos itaque ad subditorum nostrorum emolumenta benigne attendentes, singularumque Communitatum res publicas bono et laudabili ordine constitutas esse cupientes, de plenitudine auctoritatis nostrae archiepiscopalis gratiose sancimus et praecipimus harum serie dictis iudici, juratis civibus et universae communitati memorati oppidi nostri Rosniobania, quatenus a modo in posterum perpetuis semper futuris temporibus, ad numerum viginti quatuor virorum hactenus usurpatorum, nomine communitatis agentium, adhuc alios viginti quatuor adlegent et adsciscant, qui sic de medio communitatis electi cum praefatis iudice, juratisque civibus negotia ipsius oppidi nostri publica communi consensu dirigant et gubernent, sine praedicio tamen juris nostri archiepiscopalis. In cuius rei perpetuam firmitatem praesentes sigilli nostri munimine raboratas dandas duximus Datum Tyrnaviae in aula nostra archiepiscopali die vigesima octava mensis decembris Anno millesimo sexcentesimo decimo tertio Cardinalis Strigoniensis m. p. L. S. ')

XIII. Nos Petrus miseratione divina sanctae Romanae ecclesiae tituli sancti Hieronymi Illyricorum presbyter cardinalis Pazmany, metropolitanae ecclesiae Strigoniensis archiepiscopus, locique ejusdem comes perpetuus, primas Hungariae, legatus natus, summus secretarius et cancellarius, ac sacrae caesarae regiaeque majestatis etc. intimus consiliarius etc. universis et singulis iudici, juratisque ac caeteris civibus, necnon toti communitati oppidi nostri Rosnobia fidelibus subditis nostris salutem et gratiam. Egyéb és eléb járó Istennek neve dicshire nézendő foglatosságink után, nem utolsó kívánatos igyekezetünk, hogy a mi alattunk lévő hiveink úgy vezéröltessenek és igazgattassanak, hogy mi is, a mi atyai gondviselésünkben meg ne fogyatkozzán, az mi alattunk lévők naponként mindennemő állapotokban öregbedvén, tapasztalhatóképpen az egységnek és jó rend tartásnak dicshire és hasznos gyümölcsét érezhessék. Minek okiért, hozzánk küldött atyátokfiat nevetekkel, bizonyos punctumokat proponálván, alázatosan kívánták azokra való resolúciónkat, kit mi nem csak örömet, hanem könnyen is megselekedtünk. És elsőben declaráljuk, hogyha valaki közületek pert akar indítani a város bírása előtt, vagy attestatiókat akar szedni, az nem idegen, hanem a helynek és várostoknak bírása citatiója és pecséti által lehessen. Azoknak pedig a kik a mi székünkre attraháltatnak, a mi citatiókkal (melyet az apellans procuráljon) tartozzanak comparealni. Hogy pediglen igazságában üdöhalladás és az apellansok család hallogatások miatt valaki meg ne fogyatkozzék; a közönséges igazság azt mutatja, hogy

*) Eredetije kettős papíron Forgách érsek ép pecsétével a Rozsnyó városi levéltárban.

bizonyos üdő limitáltassék, a mely üdőnek elfolyása alatt minden apellans úgy vigyázzon dolgaira, hogy prosequálja apellatióját. Competens terminusnak ítéljük azért ha (a die apellationis computando) három hónap rendeltetik; úgy hogy valaki absque legitimis justisque impedimentis, ac excusationibus de jure admittendis el mulatja intra tempus praescriptum apellatióját prosequalni a mi székünkre, cadat causa; melyet mindazáltal virtute novi iudicii resuscitalhasson. Másodszor, ellenkezik mind a közönséges igazsággal, 's mind az atyafiui szeretettel, hogy valaki vétkeért az ártatlan károsítottassék jószágában, avagy személyében arestáltassék. Hogy azért efféle arestálásra való okadások eltávoztassanak, declaráljuk, hogy ha valaki ereje és értéke felett valakinek obligálja magát és nem satisfaciálhat és miatta más ártatlan arestáltatik és marhajában megkárosítottatik mind pro injuria in personam illata, ac damnificatione, jószágából és költségéből illendő és igazságos contentiója legyen az ártatlannak, non obstante cuiusvis contradictione. Harmadszor nem ítéljük károsnak, sőt városunknak bocsületire látjuk lenni, ha a kívül lévő advocatusok admittáltatnak. Szabadság adatik azért, hogy kiki oly prókátorra bizhassa dolgát, a kicsodást hasznosnak ítél. Negyedszer, szükséges hogy kiki, birájátul autoritásának extensiójáig függjön és ha ki engedetlenségben találta, illendő animadversiója is legyen. Mindazonáltal, aperte és nyilván supremæ nostræ et absolutæ authoritati nem kicsint praejudikálna, ha a bírónak autoritása in tantum extendáltatnék, hogy a kik oly derekas és notabilis engedetlenségben találta, azok a kibocsúlván házokbul, proscibálná és excludálná. Hanem a mi rendelésünk ez, hogy ha valaki oly elszenvedhetetlen engedetlenségben találta, ki miatt, valami alkolmatlanságok következének, ez ilyenrül reaverliter és voltaképen informáljanak minket és successorinkat és a mit, mi avagy successorink statualnak, azt exequálja. Ötödször nem volt szabad se most se ne legyen azután is, hogy valamely czéh, a mi hírünk és akaratumk nélkül czéhlevelet szerezzen, mert ennek kemény és erős büntetése lehetne. Hogy pedig ez mindeneknél nyiltabban legyen, a kovácsok ugyánezen nótában estenek mivel nem csak a mi folségünket megbántották, hanem annak felette illetlen és méltatlan szokást akartanak behozni, ki miatt törvény és igazság szerint nagy büntetést érdemleték volna, de egyéb büntetéssel nem sanyargattuk, hanem czéhleveleket cassáltuk, a mely cassationkat levelek hátára irattuk és in specie követeteik által originaliter alá küldöttük, melyet ben tartsatok és ki ne adjatok. Hatodszor, az Istennek parancsolatja, várostoknak megmaradása és mind a magyar és német nationak hőcsülleti azt kívánja és abban áll, hogy az egység, szép egymás értelem, szentül megmaradjon, ki nélkül, nem egyebet, hanem Isten haragját, egymás között való villongást és minden jó rendtartásnak gyökeréből való kimozdittatását és sok alkolmatlanságokat várhatnak. Helyén maradván azért mind a két nationak mostani csendes állapotja és rendtartása; exsuperabundanti mi is arra kötelezni akarván mindnyájatokat, kívánjuk, hadjuk és keményen parancsoljuk, hogy mindentéle rendek és minden dolgokban szeme előtt viselvén az egységnek szükséges voltát, semmi oly idegen és gyűlölséges okot és occasiót ne adjon, mely által nem csak sokaknak csendes elméjük felforgattassék, hanem ennek felette sok egyéb illetlen dolgok is ne történjenek; És hogy ez áthatatosan megmaradjon és mindenkéül őriztessék, declaráljuk és statualjuk hogy ha valaki eszvesztő szóval vagy cselekedettel az egységet bolygatja, effélének böntetése stabit in arbitrio nostro. Hetedszer nem látunk semmi oly consideratiót a bíróválasztás dolgában, hogy

a régi szokás corrigáltatnék; sőt inkább pro contentatione populi azt az usust kell confirmálni, a ki eddig usu et antiquitate corroboráltatott. Mindezeket megmaradástokra igen szükségesnek itéljük, kívánjuk, hogy ez mi declaratiókat, melyek mindeneke dirigáljanak, az egész várost egyben gyűjtván, mindenek hallottára ez mandatomunk elolvastassék és mindenektől úgy megértessék, hogy ha valaki ez ellen cselekednék, tudatlansággal magát ne menthesse. Datum Selliae die vigesima mensis Junii Anno M. D. C. XXXV. Petrus S. R. E. Cardinalis Pazmany Archiepiscopus Strigoniensis m. p. L. S.

(Hátán). Anno Millesimo sexcentesimo trigesimo septimo die vigesima prima mensis Junii Præsentes has literas prædecessoris nostri felicitis memoriæ in omnibus punctis, articulis et clausulis approbamus ac in vigore permanendo reddimus. Tirnavia in curia nostra archiepiscopali eodem die et Anno ut supra Emericus Losi archiepus Strigoniensis m. p. ¹⁾

XIV. Nos Emericus Losi miseratione divina archiepiscopus ecclesiæ metropolitaneæ Strigoniensis locique ejusdem comes perpetuus, primas Hungariæ, legatus natus, summus et secretarius cancellarius, ac sacra cæsareæ regiæque majestatis intimus consiliarius etc. memoriæ commendamus per præsentes. Quod cum ex modo ac forma electionis judicis in oppido nostro Rosnio Bania in festo circumcisionis domini singulis annis observari consuetis et usitatis non medicas deficiunt ac contentiones exoriri animadvertimus, præsertim quod ea electio ad noctem usque præfati festi protrahatur, ac libera cuique præter electionis vota, quævis proloquendi, proclamandis ac perurgendi patere videatur potestas ac facultas. Nos, ut quo rectius, ordinatius, ac quietius huiusmodi necessarii magistratus electio procedere possit, certam in ea perpetuo duraturam ordinationem constituimus facere. Itaque statuimus et ordinavimus primo quidem, quod electio prædicta fieri debeat in ipso festo circumcisionis domini singulis annis; verum tamen divino cultu ac servitio summo mane expleto ante tempus meridianum, ieiunis adhuc iis, quorum vota ad electionem concurrere consueverunt. Deinde statuimus, ut omnes cives, quorum vota hactenus ad præfatam electionem concurrerunt, in posterum quoque convocentur: at vero prohibemus, ne hoc electionis tempore, ullus audeat vel iudicem vel alios officio defunctos, ulla criminatione, vel ullis verbis iniuriis onerare vel lacessere, cum et iudex novus sit futurus, ac iurati quoque assessores eidem adiungantur, qui emeritum iudicem de illatis damnis ac iniuriis, si quæ extarent, suis modis ac viis servatoque juris ordine iudicare possint. Huic nostræ ordinationi ac constitutioni, si quis contraverit ipso facto in vivo suo homagio convictus habeatur. In cuius nostræ ordinationis testimonium ac robur, has litteras nostras, nostra subscriptione, nostroque sigillo munitas dari volumus; prout dedimus. Tirnaviæ in curia nostra archiepiscopali die 3-ia octobris Ao domini millesimo sexcentesimo trigesimo nono Emericus Losi archiepus. Strigoniensis m. p. L. S.²⁾

XV. Nos Georgius Lippay miseratione divina archiepiscopus ecclesiæ

¹⁾ Eredetije hosszú összeragasztott papiron Pázmán Péter és Losi Imre sajátkezű aláírásával és Pázmán Péter ép pecsétjével a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Eredetije erős papiron Losi Imre pecsétjével és sajátkezű aláírásával a Rozsnyó városi levéltárban.

metropolitanae Strigoniensis locique eiusdem comes perpetuus primas regni Hungariæ, legatus natus, summus et secretarius cancellarius sacratissimæ cæsareæ regiaeque majestatis intimus consiliarius etc. Damus pro memoriae quod nos cum ad humilem et instantem petitionem prudentum ac circumspectorum iudicis cæterorumque juratorum ac totius communitatis oppidi nostri Rozno banya, apud nos propterea factam, tum vero benevolum habentes respectum promptæ illius et fidelis sui nostræ benignæ dispositioni et ordinationi, factæ accomodationis quam quidem iuxta tenorem et continentias liberarum suarum ad fassionem legitimorum eorundem plenipotentiariorum fassionalium in Capitulo collegiatae ecclesiae nostrae Poseniensis feria quinta proxima post festum pentecostes emanatarum, præstiterunt, eosdem iudicem, iuratos ac totam communitatem dicti oppidi nostri Roznóbánya benigne assecuraverimus et affirmaverimus in hunc modum: Primo quod eosdem in eorundem privilegiis, libertatibus et immunitatibus tam nos ipsi conservabimus, quam vero per alios conservari faciemus. Secundo quod in cellario illo quod iidem nobis vigore prætractarum liberarum fassionalium in perpetuum cesserunt, neque vinum, neque cerevisiam educillare curaturi sumus aut eiusdem possessores curaturi sint. Tertio quod convictiones omnes, etiam homagiales quae viginti florenos non excederent, iidem cesserimus, criminalibus convictionibus et poenis viginti florenos excedentibus pro nobis et in rationem nostram reservatis; quemadmodum etiam universa et quælibet bona mobilia et dimmobilia, quæ forte per ipsos, ex quibuscunque rationibus fisco adjudicarentur, pro fisco nostro remanere volumus; bona porro per caducitatem ad nos devolvenda, in sede nostra revideri debere reservamus; salva videlicet permanente pro iis si qui ad huiusmodi bona quidpiam prætensionis haberent, tales prætensiones suas juridico processu mediante in sede nostra a fisco nostro, acquirendi facultate. Quarto ex debito duorum illorum millium florenorum quae iidem nobis iuxta conventionem et transactionem anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi sexti tenebantur ex speciali gratia nostra iidem relaxaverimus et remisimus florenos hungaricales mille et quingentos. Quinto processum illum, quem fiscalis noster pro prima die elapsi mensis may ob graves quosdam eorundem excessus contra ipsos institutus esset, in perpetuum cassaverimus, annullaverimus et invalidaverimus, nisi iidem prænotatam fassionem suam in toto vel in parte violare et infringere praesumpserint, quo in casu eundem processum et acquisitionem fisci nostri reviviscere debere volumus, quemadmodum etiam dictos mille et quingentos florenos ipsis cessos et relaxatos, nobis in integro restituendos reservamus. Quemadmodum relaxamus, remittimus, reservamus assecuramusque et affidamus, præmissaque omnia etiam ad successores extendi debere intelligimus harum notarum vigore et testimonio literarum mediante Datum in curia nostra archiepiscopali Posenii die decima mensis junii Anno domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono Georgius Lippay Archiepiscopus Strigoniensis m. p. L. S. Joannes Barsony m. p. ¹⁾)

XV. Im Jahr 1583. Am Pfingstdienstag, Ist die Tugentsame Fraw Barbara des Steffens szolymar von Sant Petter verlassene wydtfraw bewegt worden in yhrem Todtbet, weil wir den nichts gewisseres haben, als den todt

¹⁾ Eredetije erős papiron Lippay és Bársony sajátkezű aláírásával és Lippay nagy pecsétjével a városi levéltárban.

vnd nichts vngewiesers als die stunde des todtes, yhre gutter ordentlicher weise zu verlassen wie folgt, obgleich bei schwachem leib, doch bei guter vernunft

Erstlich hatt sie yhre Seele Gott dem herrn befohlen vnd den leib in die Ruh der Erden. It. dem Valter Bestseller ist sie aufrichtig schuldig fl. 111 Auff welche Summa er erstlich zu Mysskols vom Gergell bey Diaken empfangen sol in Parem Gelt bey fl. 75 vnd das vbrige soll er vom Haus zu Rosenaw bezalt nehmen, welchs er vorkauffen soll vnd ins Spietall f. 5 geben, den vbrigen rest vom Hause hatt sie im auch verlassen der vrsach das er sich yhrer in er Nott hatt angenommen vnd in der krankheit pflegen lassen, Mehr dem Valten Bestseller verlassen zu Mysskolcz 1 Sylbernen Becher vnd 5 Sylbernen effel. — It. dem Fonta Georg zu Rosenaw 1 Ackerlandt gelegen vbern Safran garten. — It. der Merten Elczern 1 landt welches sie vnter den andern 3 Ackerlanden nehmen wiell. — It. dem Gabriell Merten Elczern Sohn auch 1 Ackerlandt. — It. Ihrer Schwester Anna des Valten Pomp zu Rosenaw Haus fraw auch 1 Ackerlandt. — It. das Geschmeidt welches zu Rosenaw beim Herrn Josef versatz ist hatt sie der Soffia yhrer Schwester verlassen, welchs sie mit den f. 10 lesen soll, welche der Valten Schneider zu Rosenaw yhr schuldig ist, vnd draus soll sie das Par spangen der katuss yhrer Schwester geben, das ander als 1 Sylbern leffel, 1 Becher, 1 Giertel sol die Soffya behalten. — It. Mehr der bemelten katusch zu Caschaw 1 Sylbernen giertel vnd yhrer tochter 1 Newen vubeschlagen giertel. — It. des Valten Bestellers tochter miet nomen Margaretha 2 vnterbett, 1 deckbett, vnd 2 fiell. welchs beim Benedict Schuster zu Rosnaw ist. — It. die kieh welcher 5 siendt sollen verkaufft werden vnd mitt denselbigen sollen sich die freinde zugleich teilen. — It. Mit yhrer Hausradt sollen sich die Freinde zugleich teilen. — Ihren Man den Hans knöbel zu Rosenaw hat sie ganz vnd gar ausgeerbt von ihren gütern, der vrsach das er yhr das yhre zum meistenteil vorzert hatt vnd mit yhr nicht so gehandelt wie ein christlicher Ehemann, sondern sie zu einem kripel gemacht, krum vnd lam geschlagen, daran ich auch sterben muss. — Geschehen in bei wesen der Ersamen Herrn Hans Rostarsky, Rahtsgeschworne hie, Merten kardosch ein mitwoner da, vnd von Rosenaw Georg Fonta, Benedict Schuster, vnd Balthasar fonta. ¹⁾

XVII. Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Mivel az elmúlt üdőkben Jósván létünkben, általküldvén praefectusunkat több comissariusinkkal hozzátok városunkban Rosnóra adván értetekre, hogy mi az magunk vallásán való, egy böcsületes egyházi embert küldünk közitekben, az ki nemcsak az mi képünkben legyen nálatok és az mi jövedelminkre vigyázzon, hanem egyházi hivataljában eljárván szolgáljon, mind az nálatok 's mind városunk körül való elhagyatott lölköknek, a minthogy kívántuk és parancsoltuk azt is comissariusink által hogy ad interim az míg az ti általatok ide ígirt, piarcztokon az torony mellett lévő új épület megkészülhet, mind böcsületes szállása 's mind penig böcsületes táplálása legyen töletek, melyre reá is feleltetek azon comissariusink által és magunknak is. Nem akarván azért azon egyházi emberünknek aláküldését továbbra halasztani, im nemzeti Hölgy Gáspár praefektusunkkal aláküldöttük hozzátok, kívánván töletek és parancsolván is hogy mind az folyúl való ajánlástokat végben vigyétek miud penig praefektusunk által izent több parancsolatinknak és rendelésinknek fogytkozás és minden mentség nélkül

¹⁾ Egykorú feljegyzés Csetnek város 1583—1631. évi számadáskönyvében.

eleget tegyetek úgy hogy mi is töletek kegyelmességünket 's jó akaratunkat meg ne vonjuk. Legyetek egészségben. In sancta Cruce die 13 martii Anno 1656. Benevolus Archiepiscopus Strigoniensis m. p. (Hátán) Prudentibus ac circumspectis N. N. judici ceterisque juratis civibus oppidi nostri Rosnóbannya fidelibus nobis dilectis. L. S. ¹⁾

XVIII. Szolgálok kegyelmeiteknek sok jókkal áldja Isten kegyelmeiteket. Mai, tegnapi és tegnapelőtti írást kegyelmeiteknek vettem, mi legyen az kegyelmeiteknek kívánsága azokban megértettem. Az jó Isten bizonyosságom, hogy én nem egy, hanem egy néhány énstancziát tettem kegyelmeitekért, mint jó akaróimért és barátaimért uramnál ő nagyságánál hogy ő nagysága könyörületességgel lett volna és engedelemmel kegyelmeitekhez és bocsátotta volna el kegyelmeiteket, tekintvén az kegyelmeitek vénségét és beteges állapotját ő nagysága, de azon Istennel bizonyítok hogy én nekem annyi tehetségem nem volt hogy ő nagyságát megkéllélhetem volna; sőt tisztelre és hivatalomra kényszerített ő nagysága hogy kegyelmeiteket vasban vevetvén egyen egyen aláküldjem Ujvárbá, kit mind ez ideig is azért protraháltam várván hogy talán ő nagysága haragja kegyelmeitek ellen megenyhődik és könyörületességre fordul, de immár tovább bizony nem halogathatom, hanem el köll járnom uram ő nagysága kegyelmes parancsolatja szerint az dologban. Értem az kegyelmeitek kívánságát az aránt is hogy Kristóf deákat csak magát is elbocsáttassam, hogyan lehessen az is uram ő nagysága parancsolatja ellen, nem tudhatom, gondolkodván mindazonáltal 's ezt is viselvén előttem, hogy az kegyelmeitek sanyaruságát az várasnak megbeszélyén, annyiaval hamaréb szabadulása lehessen kegyelmeiteknek, im megselekszem, elbocsátom őtet, de oly információval bocsássa kegyelmeitek őtet hogy tudja az várasnak praëponálni hogy uram ő nagysága az convictio szerint plenaria satisfactiót kíván 's ki sem akarja semmi uttal addig kegyelmeiteket az vasbul bocsátani míg az convictio szerint az város nem satisfaciál ő nagyságának. Ezzel Isten éltesse kegyelmeiteket Datum Tyrnaviæ die 6 octobris Anno 1656 Kegyelmeiteknek jó akaró szolgáló barátja Hölgy Gáspár m. p. (Hátán) Egregiis et circumspectis primario judici cæterisque cum eodem existentibus oppidi archiepiscopalis Rozsnio Bania dominis amicis observandis. ²⁾

XIX. Prudentes et circumspecti fideles nobis honorandi.

Nyilván nagyon nálatok engedetlen és szófogatatlanságtok miatt az elműli üdőkben minémű convictióba estetek legyen és noha azt méltán rajtatok megvétethettük volna, mindazonáltal akarván kegyelmességünköt könyörgésekre hozzatok nyujtanunk, bizonyos conditiók alatt kétezer forintban hadtuk, az minthogy ti is privilegiumotok vesztese alatt assecuráltatok bennünköt mint azon két ezer forintnak megadásáról 's mindhogy az piacon lévő új épületnek és háznak kívánságunk szerint való felépítésére és több dolgokra is assecuráltatok. Minthogy azért az felül megirt pénz letételének terminusa már is elmúlt 's ti is nem hogy megjobbitottátok volna magatokat, de inkább napról napra rosszabban viseltétek magatokat. Minek okáért hadjuk és parancsoljuk, hogy azon feljül megirt kétezer forintot a dato exhibitionis praesentium egy

¹⁾ Eredeti levél a Rozsnyó városi levéltárban fasc. 1654—1668. alatt. A „benevolus archieppus Strigon.” Lippay György sajátkezű írása.

²⁾ Eredeti levél a Rozsnyó városi levéltárban fasc. 1654—1668. alatt. Az egész Hölgy Gáspár írása.

holnapra meghozzátok, egyéb aránt hittessétek el magatokkal, velünk való contractustok szerént az vinculumhoz nyúlunk.

Vagyon az is értésünkre, mely alkalmatlanul és rosszul építetek azon piarczon lévő házát, az kit mi templomnak rendeltünk, tudnia illik, hogy csak imilyen amolyan rossz darázskövet helyeztetvén az ablakiban, az hásziaját (ház-haját = fedelét) pedig minden kötés nélkül csak parasztul csináltattátok, mintha valami istállónak kellenék lenni belőle. Azért az aránt is alkalmatlan cselekedeteket animadversióban vétetjük, főképen ha az ablakit faragott kőből meg nem csináltatjátok.

Nem kevésé érezzük azt is, hogy praefectusunk Hölgy Gáspár uram, az mi parancsolatunkból meghadta néktek, hogy az hátramaradott sajópüspöki és velkenyei censust, az katonákra való impositiót, gratuitus laborra rendelt pénzt megküldjétek; az szerént azon semmirekellő rossz ember Csizmaziát¹⁾ is felhozzátok. De ti nem hogy a tévők lettetek volna, sőt csak választot sem adtatok ő kegyelmének, az minthogy a Csizmaziát elszöktették, nem hogy felküldtétek volna, kiért törvényt érdemeltetek. Azért mi is parancsoljuk, hogy mind az hátramaradott censust, gratuitus labort és katonáink intertentiójára rendelt pénzt késedelem nélkül küldjétek fel; e mellett az elszökött Csizmazia jobbágyunknak mindenuémű ingó és ingatlan javait az mi számunkra confiscáljátok és abban sehová semmit se distraháljátok, hanem arról való inventáriumot is küldjétek fel. — Juthat jól eszetekben az is, hogy megparancsoltuk volt, hogy ti az criminalis causákat az mi embereink jelenléte nélkül ne revideáljátok és ha revisióban veszitek is, annak az büntetését executióban ne vegyétek, úgy értjük azért, hogy most is némely tisztátalan személyekre imilyen amolyan törvényt tettetek és convincáltatok is bizonyos summában, melyet láttatok magatoknak appropriálni. Parancsoljuk azért azt is, hogy azon birságot nálatok lévő pater Martonfalvay urnak minden késedelem és csorba nélkül adjátok meg. — Vagyon hátra még egy dolog. Azt is megparancsoltuk volt praefectusunk, hogy az Torna vármegyei árendát Csaky Lászlóné asszonyom szádvári praefektusánál szorgalmazzatok és fel is küldjétek, de arról sem adtatok semmi választot; kihez képest ha kezetekhez nem vették azt az öt-száz forintot, az mi nevünkkel is még egyszer admoneáljátok az pénznek letételére Csákyné asszonyom praefektusát, ki, ha le nem tenné az árendát ezen levélünk ereje mellett kezdjétek az mi számunkra való buza dézmálásához az minthogy ez után is annak ususában akarunk lenni, ha mostan le nem teszük az arendát. — Sok üdötől fogvást semmit sem érthettünk miben legyenek nálatok elkezdett bányáink, mint progrediáltak azokban, mi haszna lett eddig és azt hová fordítottátok 's tovább is micsoda reménységünk lehet Isten áldása

¹⁾ Ezen Csizmaziáról azt írta Szt.-Keresztről 1658. júli 2-án Hölgy Gáspár a rozsnjai főbírónak: „Az mi az Csizmaziát illeti, ki az maga feleségét az igaz catholica vallástól eltérítette és idegenítette, ki meg is bizonyodott hogy különben nincsen, ez iránt parancsolt már ennek előtte is uram ő nagysága kegyelmeiteknek, hogy föl küldje őtet, az minthogy most is föl kívánja ő nagysága Szombatba, semi uttal meg sem engedi hogy olyan tökéletlen lator semmire kellő ember 's az ki nagyobb az ő nagysága jobbágya lévén, port rugjon az ő nagysága szemében maga vallása ellen, azért uram ő nagysága parancsolatjából hagyom és parancsolom kegyelmeiteknek privilegiumok elvesztése alatt küldje föl mindjárt Szombatba őtet. — — Lásd a Rozsnjó városi levéltárban őrzött eredeti levelet.

után azokban az bányákban? Azért mindezekről tudósítatok 's mind felyül megirt parancsolatunkot minden késedelem nélkül végére vigyéték ha megkárosodni nem akartok. Isten veletek. Datum in curia nostra archiepiscopali Posoniensi die 18 Augusti Ao 1658. Benevolus, archiepiscopus Strigoniensis m. p

P. Scr. Értjük azt is, hogy az paterkekhez semmi emberséggel nem vadatok, sőt iniuriákkal illették kiváltképen bírátok, effélével mind kedvetlenséget szereztek minálunk és egyszersmind osztán súlyos büntetést. ¹⁾

(Kivül.) Prudentibus ac circumspectis stb.

XX. Prudentes et circumspecti nobis honorandi.

Vettük leveleteket. A mi az piarcsi templom épületi illeti nem kevésbé érezzük, hogy oly alkalmatlanul építettétek, mert ha az paternek szavát fogadtatok volna és úgy fogtatok volna épületihez a mint mondotta, nyakatokban nem szakadtott volna; azért még is azon legyetek, hogy a tél előtt a mit végbe vihettek épülésében, fogjatok serényen rajta és ha különben nem lehet csak deszkával is padlászójátok bé. — A mi pedig az kétezer forint adósságtokat illeti, im aziránt hozzátk való kegyelmességükből arra accedalunk, hogy esztendeig még benneteket annak kifüzetésére és letételére elvárunk, melyet is arra nézve cselekszünk, hogy az templom építése körül annyival szorgalmatosabbak legyetek. — Továbbá az criminalis causák revisiója hogy titeket illet, kiről régi szent királyoktól és az mi praedecessorinktól is privilegiumitok vannak (kiben semmit sem tudunk) producáljátok előttünk, kiket meglátván és comperiálván hogy titeket illet, készek vagyunk benneteket ez iránt való privilegiumitokban megtartanunk; az szerént az birságok néktek járásában is. — Az caducitások pedig általán véggel minket illetnek, a kik eddig interve-niáltak, azoknak számát a mennyire tudunkra és értésünkre adattanak, irva küldtök hozzátk, kétség nélkül többek is találkoznak ezeken kívül, kiknek is végére akarunk mennünk. — Fogyatkozott állapotokról panaszkodtok, nem csuda, mert egynehányan közzületek az elői azok töltöznek, azt többit elnyomjátok és elszegényéttetek. — Az lovasok tartására való pénz és a gratuitus labort el ne mulassassátok, hanem elkészésetek. — Az szökött Csizmazia kevés marhai, kiknek fölküldöttetek consignatióját maradjanak az bíró kezénél, míg más rendelést azokról nem teszünk. — Magunk is azon vagyunk, hogy a télen, Isten jó egészséget adván személyünk szerént is közitekben menjünk. — Azonban az ott való paterhez engedelmességgel, böcsülettel és kedveskedéssel is legyetek Isten veletek. Posonii 17 szeptembris 1658 Benevolus archiepiscopus strigoniensis m. p.

P. Scr. Esett értésünkre az is, hogy e napokban az paterkek házára ütven valami latrok, kiből csaknem nagyobb veszedelem találta az patereket és noha mind obligatiótok azt tartja 's mind magatok szerént is ajánlottátok magatokat, hogy mind benn a városban 's mind kívül protegálni fogjátok ő kegyelmeket, de nem cselekedtétek, holott megfoghaftátok volna őket igen könnyen, melyért higyétek el, hogy törvény és büntetés nélkül nem hagyunk benneteket.

(Kivül.) Prudentibus et circumspectis stb. ²⁾

¹⁾ Eredeti levél a Rozsnyó városilevéltárban. Az aláírás és az utóirat Lippay sajátkezű írása.

²⁾ Eredeti levél a Rozsnyó városi levéltárban, — az aláírás és az utóirat Lippay sajátkezű írása.

XXI. *Prudentes ac circumspecti viri amici et vicini nobis honorandi salutem et nostram commendationem.* Mostáni tisztességünkben akartuk kegyelmeket megtalálni. Az Istennek rendelése szerint, az anyaszentegyháznak törvénye szerint vötte házastársul magának az mi öcsénk Forgách Imre uram az néhai nagyságos Perényi Mihály leányát, kinek tisztességes menyekzeje lézen az jövődő hónap, az az Január 11 napján itt Nagy Idán: azért kérjük kegyelmeket mint jó szomszéd barátinkat ez meg mondott napon és helyen legyen jelen kegyelmek hogy több uraink barátink között kegyelmek jelen voltával tisztelkedjék. Továbbá erről is akarok kegyelmeket megtalálni, tudjuk hogy kegyelmek afféle helyre való öreg vas fazékei és óntálai, tányérei vannak, kegyelmeket kérjük az mi barátságunkat megtekintvén egy szekeren, kegyelmek szekeren küldje egy bizott emberével Nagy Idára, ki megint vissza vigye, és az kegyelmek bányász hegedűsit minden hozzátartozókat, kiket mi megelégtjük és nagy barátsággal leszünk kegyelmekhez. Isten kegyelmekkel. *Ex arce Agriensi 22 decembris (15)68 Simon Forgats de Gymes comes et supremus (capitaneus) Agriensis.*

(Kivül) *Prudentibus ac circumspectis iudici juratisque totique senati civitatis Rosno B. amicis et vicinis honorandis.* ¹⁾

XXII. *Egregie amice nobis observande salutem ac nostri commendationem.* Conquesti sunt nobis cives Rosnobaniæ decimas suas in Betler existentes antiquitus ad ministrorum ecclesiæ sustentationem scholarumque necessitates pertinentes a dominatione vestra pro se percepi. Cum autem dictas decimas ipsi et archiepiscoporum tempore et cum a camera hac penderent antea libere collegerint, nec ab alio quoquam officialium aut capitaneorum suæ majestatis ab earum perceptione fuerint prohibiti, præterquam a dominatione vestra, orarunt ut proventus suos legitimis sibi salvos remitti curaremus, præsertim cum ex his constitutas pactatas suæ majestati solvere, ministros verbi divini alere et eos, qui erudiendæ juventuti præsent, fovere cogerentur. Quorum petitione nos justa adducti, dominationem vestram hortamur ac requirimus serio ut a præfatis decimis Rosnobaniæ abstineat, neque eas pro se capiat sed ipsis Rosnobaniensibus ad quos pertinent, libere colligendas ac in destinatos usus convertendas permittat. Deberet certe dominatio vestra ex suo potius ecclesiarum et scholarum necessitatibus subvenire quam ea, quæ olim ad hos usus pie destinata posteaque sancte conservata sunt, pro se avertere. Accedit huc quod pastorem eorum cum conjuge ex tarcica tyrannide, in quam ille inciderat, nunc liberare conantur atque hoc pietatis et misericordiæ opus, nisi legitimæ eorum decimæ relinquuntur, pro inopia sua perficere non possunt. Itaque dominatio vestra tum nostræ hortationi tum æquitati parebit decimasquæ suas Rosnobaniensibus permittet liberas. Quod dominationem vestram facturam non dubitamus eandemque bene valere optamus. Cassoviæ die 13 Augusti Anno domini MDLXXIII. Sacræ cæs. regiæque majestatis cameræ Scepusiensis præfectus et consilarii.

(Kivül) *Exemplum litterarum domino Emerico Bornemissza datarum.* ²⁾

¹⁾ Eredeti, egészen Forgách Simon tollából folyt levél a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ A XVII. század elején készült és a XXIV. alatti okmány hátára írt másolat a Rozsnyó városi levéltárban.

XXII. Köszönetem után bíró uram ezt akarám tudtadra adnom, hogy sem az abrakot, sem az vasat meg nem küldéd, az mint az végezés volt; ez az levél mutató szekeres embernek akartuk lovát, szekerét érette el venni; de im még is ez egyszer megböcsültük; de ha meg nem küldöd mentel hamaréb valahol rozsnyai embert kaphatjuk, megfogjuk érette. Isten legyen veletek. Fülek 18 die Aprilis A. d. (15)94. Bornemissza János füleki hadnagy s. k.

(Kivül): Ez levél adassék a rozsnyai főbírónak nekem jó uramnak, barátomnak keziben.¹⁾

XXIV. Stephanus Illésházy comes comitatum Trenziniensis et Leptoviensis serenissimi principis domini domini Mathiae Dei gratia designati regis Bohemiae, archiducis Austriae, ducis Burgundiae, Carinthiae, Carniolae, comitis Tyrolis et regni Hungariae gubernatoris in partes regni Hungariae superioris delegatus commissarius nec non domini barones, magnates et nobiles, prudentes item et circumspecti caeterique status et ordines partium regni Hungariae superioris in praesenti generali congregatione hic Cassoviae constituti prudentibus et circumspectis iudicis et juratis civibus caeterisque inhabitatoribus oppidi Rosnobiensis salutem et amicitiam paratam cum honore. Expositum est nobis in persona generosae dominae Sophiae Beetz relictae viduae egregii quondam Petri Andrassy, qualiter vos nescitur quibus ducti rationibus et respectibus contra tractationem et pacificationem Viennensem articulumque primum ratione liberae religionis ibidem insertam ipsam dominam exponentem subditosque eiusdem possessionis Betler vocatae in comitatu Gomeriensi existentis habitae in ecclesia ibidem fundata liberoque usu religionis et intertentione parochi impediretis et inquietaretis, decimas ad ecclesias eorum pertinentes et alios proventus parochiales ademissetis, prout et in futurum quoque id attentare ipsamque et subditos suos impedire et molestare praesumissetis. Et quia praedecarati articuli et tractatus Viennensis omnia ea quae per vos praetenderentur annihilarent, liberumque religionis usum et per consequens intertentionem parochi in propria sua ecclesia cuilibet admitterent, pro eo vos harum serie hortamur et requirimus quatenus acceptis praesentibus et rebus sic ut praefertur stantibus seque habentibus memoratam dominam relictam quondam praedicti Petri Andrassy subditosque et incolas eiusdem possessionis Betler in libero religionis usu intertentioneque parochi in ecclesia eorum aliisque redditibus et proventibus eiusdem ecclesiae parochialibus impedire aut molestare in futurum nequaquam praesumatis communi itaque suadente aequitate. Secus non facturi praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Cassoviae ex generali congregatione nostra. 1 die Augusti Anno domini 1608. Stephanus Illéshazy, Valentinus Drugeth de Homonna, Franciscus Magoczi, Georgius Zeezy, Georgius Drugeth de Homonna, Nicolaus Botzkay, Franciscus Darhazi, Thomas Vizkeleti.²⁾

XXV. Köszönetem után az úr Isten áldja meg kegyelmedet minden jókkal 's jó szerencsével.

Kegyelmednek csak ezt akarom tudtára adnom, tudja ezt kegyelmed hogy az vármegye azt végezte (mely kegyelmednél nyilván vagyon) hogy kegyelmed maga szerezzon egy lelki tanítót, mely ugyanazon falumban lakjék; azért valaminemüképpen kegyelmed megalkhatik azzal a prédikátorral, én ab-

¹⁾ Eredeti levél a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Egykoru másolat a Rozsnyó városi levéltárban.

ban semmi ellent nem tartok; kegyelmed azért az falu és maga kívánása szerint hozza be az sajói prédikátor(t) és mihelyt kegyelmed azt a falumba beszerezi, kegyelmed osztán elveheti az dézsmát; de alanfogva addig kegyelmednek kezében nem bocsátom, miglen az prédikátor(t) az betléri faluban be nem viszi, és az vármegye ispánja az miképen mostan is írja és ahhoz tartom magamat, hogy az mint a vármegye végezte, úgy legyen. His felciter valere desideramus Actum 4 Augusti 1607 domina de Szentkirály relicta egregii condam Petri Andrassy Andrasi Péterné s. k.

(Kivül.) Reverendo ac doctissimo viro domino Thomae N. pastori ecclesiae verbi Dei nunc oppidi Rosnobjanjo domino nobis observandissimo. ¹⁾)

XXVI. Generose domine amice observandissime. Salutem ac officiorum nostri addictissima commendatione praemissa. Isten kegyelmedet kívánása szerint való sok jókkal áldja meg kedveseivel egyetemben. Emlékeztünk vala kegyelmednek itt fönn létében az Rosnobányaiak Andrássyné asszonyommal régtől fogva való pörök és galibájok fölől, kiből (szánja az úr Isten) eddig is vérontások és emberhalálok történtenek. Andrássyné asszonyom talált volt meg az előtt is bennünket, jelentvén, hogy az jó békeességtől, ha per concordiam véghez mehetne az dolog, nem volna idegen, de azután minden dolgot felforgatott Semsey uram. Im azért irtunk Semsey uramnak is, kérvén ő kegyelmét, hogy, ha egyéb nem lehet benne, láttassa meg az vármegyén, ne halassza tovább, mert ha mi ezután is közöttük történik, mi semminek nem akarunk oka lenni. Az igazságtól mi nem futunk, vagy törvénnyel vagy per commissarios akarják megláttatni, csak ne halasszák. Ha Andrássyné asszonyom azt akarná, hogy az ő felsége commissariusi látnák meg és fine finaliter decidálnák az dolgot írta ő kegyelme egy suplicációt ő fölségének és levelében includálva küldené ide nekünk. Mi ő fölségével efficiálnók, hogy ő felsége commissariusokat rendelne és arra való leveleket magunk ki vennénk ő fölségétől, hadnának bizonyos terminust, melyre talán magunk is odarándulhatnánk, lenne egyszer és szakadna vége az sok közöttük való veszekedésnek. Mert ha mi ezután történik, mi mind Isten és emberek előtt mentek legyünk, kívánván hogy vagy törvénnyel vagy per concordiam mennél hamaréb vége szakadna az dolognak. Ezzel Isten kegyelmedet sokáig éltesse jó egészséggel. Datum Tyrnaviae 1 die februarii Anno 1609. Generosae dominationis vestrae addictissimus archiepiscopus Strigoniensis

(Kivül.) Generoso domino Joanni Bakos de Osgyan etc. domino et amico nobis observandissimo Osgyan. ²⁾)

XXVII. Prudentes et circumspecti viri amici et vicini nobis honorandi salutem et nostri commendationem. Egyfelől akarék írnom hogy az emina p arra általjöttömben is kérélek benneteket, hogy hová hamaréb lehetne vagy 16 bányai puszkákat gyalognak valót csináltatnátok; azért ne feledközzetek róla, hanem készítettessétek meg és küldjétek által én mindjárt megfizettetek érettek, az gyalogomat akarnám egy nehámmal megtöbbséteni 's nincsen minde-
niknek puszkája, viszont több barátsággal leszek én is érette. Isten velünk. Datum ex curia nostra Murányalja 22 Augustus 1620 amicus et vicinus benevolus Georgius Széchy de Rymaszech m. p.

¹⁾ Eredeti levél a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Egykorú másolat ugyanott.

(Kivül.) Prudentibus et circumspectis viris N.N. judici primario ceterisque juratis civitatis Rosnobaniensis amicis et vicinis nobis honorandis.¹⁾

XXVIII. Gabriel DEI gratia electus Hungariae Dalmaciae, Croaciae, Slavoniae etc. REX Transylvaniae princeps et Siculorum comes.

Circumspecti fideles nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Minthogy az mostani sáros útnak mivoltához képest lövő szerszámaink és egyéb szekerink eleiben feles marhák kívántatnak, tinektek igen serio hagyuk 's parancsoljuk is valamint életeteket szeretitek mindjára szerezettek húsz szekér eleiben való száz marhát és tartsátok készen, hogy oda érkezvén találtassanak helyben 's mindjára fogattathassanak szekerink eleiben. Secus non facturi. Datum in Rima Szombat die 7 may MDCXXI. Gabriel m. p.

(Kivül.) Circumspectis judici primario ceterisque juratis civibus oppidi nostri Rosnio Bania fidelibus nobis dilectis.²⁾

XXIX. Prudens ac circumspecte domine amice et vicine mihi observande salutem et servitorum meorum paratissimam semper commendationem. Kegyelmedet, mint jóakaró uramot ezért kellették megtalálnom, hogy vagyon néminemő adósságocskám ott az kegyelmedek várasában Szűcs Mátyásnak; kegyelmedet azért kérem, hívassa magához és parancsolja meg neki, hogy az én adósságom lenne meg, tudja ő, kiknek vagyon, megszolgálom kegyelmednek. Mostan semmi oly új hireink nincsenek, jóllehet, hogy ez napokban jött volt egri egynehány zászlóalja török, de mivel most az Sajónak nagy árja vagyon, keveset tartunk tőlök. Ennek utána is ha mit teszek onnan belül kegyelmednek nem retelek megírni. In reliquo prudentem et circumspectam dominationem vestram quam diutissime fortiter valere exopto. Datum in praesidio Putnokiensis die 13 praesentis mensis martij Anno 1631. Prudentis ac circumspectae dominationis vestrae servitor amicus et vicinus paratissimus Thomas Literatus Gyöngyössi castellanus arcis Putnok m. p.

(Kivül.) Prudenti ac circumspecto domino Joanni Gotthard judici primario oppidi Rosnobia amico et vicino mihi observandissimo.³⁾

XXX. Im Jahr 1589 den 10 Augusti Nach dem alten Calender. — Ich Thomas Schuster thue kundt einem jeden, es sei wes Standes er sei, Freiherrn, Richter und Rath, es sei in einer Freistadt in der Ferne, in einen Flecken oder wie im will, das ich versprech dem edlen Herrn Chittnekj Estwan meinem Erbherrn bei meiner Treu und Ehren das ich ihm unterthänig sein will bis zum Tod mitsamt meinen Kindern und Weib und will nimmer entlaufen von hinnen. Wo ich aber meine Treu und Ehr nicht wolle halten und wollt von hinnen entlaufen oder wollt mich mit dem edlen Recht von hinnen lassen ausbitten, so soll mich Thomas Schuster der Herr über Alle Macht haben zu fangen, in Städten und Schlössern der Herrn, im Pfarhof überall in gemeiner Stadt auswendig oder inwendig wie einen untreuen ehrvergessenen Menschen und niemand soll sich meiner annehmen, sondern flugs meinen Erbherrn ohne alle Recht dem Herren Stephano Chittnekj mich überantworten und in die Hände geben, das hab ich mit meiner Hand geschrieben für den ehrsamten Torbas Ambrus und Jurg Bachsteltz wohnhaftig im der Elsch und die

¹⁾ Széchy György által sajátkezűleg irt és aláirt eredeti a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Eredetije a Rozsnyó városi levéltárban.

³⁾ Eredetije ugyanott.

genomdten Männer seindt auch Bürg für mich worden wo ich das thät, das sie mich dem Herrn über antworten.¹⁾

XXXI. Köszönetünk után. Mivel az újvári házunkat most építettük ez levelünket vévén, minden késedelem nélkül készletek jöföle öreg zsindeleszeget ötven ezeret, lécszeget tizezeret, épületre való négyszegletű rudvasat tizenkét mázsát. Ezeket elkészítvén mennél hamaréb küldjétek Palánkban az ott való udvarbiránk Nagyvathy kezéhez. Isten áldása legyen veletek. Selye 1 Julii 1633. Cardinalis Pázmán m. p.

Kivül. Prudentibus et circumspectis stb.

Más irással: Ezön ő nagysága parancsolatjára küldtönk 21 Julii Ann 1633 Szalay Tamás újvári tisztartó úrnak:

12 mázsa apró rudvasat Nro 121 mázsáért fizettünk	4 fl. facit 48 fl
50 ezer zsinólyszöveget ezerért fizettünk	d. 90 „ 45 fl.
10 ezer lécszöveget százaért fizettünk	d. 33 „ 33 fl.

Summa facit fl. 126 ²⁾

XXXII. Köszönetünk és minden jó akaratunk ajánlása után az Ur Istentől kívánunk kegyelmeleknek mind várustul kicsinytől fogván nagyig minden jókat megadatni. (Három tenyérnyomat.) Megadák az leveleteket az melyet megmagyaráztatván megértettünk mit irtatok, hogy az hatalmas és győzhetetlen császárunknak fejet hajtottatok, magunk is igen akarunk, hogy kár nélkül maradtatok, az ki régen is kellett volt volna a sok félés és rettegéstől megmentettétek a szegény várost, im az hatalmas pasa ő nagyságától hódoló és tisztességes hitlevelet is kiváltottuk és tisztességesen költtük, Istentől kívánunk, legyen szerencsés órában! Annak okáért jó jámborok ez levelünk valahová hamaréb lehet emberséges polgár embereket bézvást beküldjétek, mi is fogadunk hitünkre, tisztességünkre hogy senkitől semmi bántásuk nem léssen az mi török részünkről, hanem minden dolgokat szép módjával vegrevén vissza elbocsátjuk békével, ezek után Isten veletek. Költ Eger várában ma cseterteken 1647. Mi az kegyelmelek jó akarói mostan Eger várában hatalmas császár emenkie Haszan Czorbagyí, Achmed Czorbagyí, Haszan tihaia, Musztafa tihaia.

Kivül: Adassék ez levelünk rosnai biráknak és polgároknak kicsinytől fogván nagyig toljdon kezekben tisztességesen és hamarsággal.³⁾

XXXIII. Mi az hatalmas és győzhetetlen császárnak mostan Eger várában hatalmas császár emenkie Haszan Czorbagyí és Achmed Czorbagyí. (Két tenyérnyomat.) Köszönetünk és jó akaratunk ajánlása után csak e felől kellett az mostani siető levelem által megtalálnom, nem tudjuk mi az oka, hogy mint a hódoló levelet vittetek és az hatalmas és győzhetetlen császár adaját mi velünk és az pasa ő nagysága előtt végeztétek, azutától fogván az bejüvetellel elhaladtatok, az pasa urunk ő nagysága nehezteli. Annak okáért jó jámborok ez levelünk látván, ha az pasa urunk ő nagysága kedvét és jó akaratát akarjátok, tehát se órát, se napot meg ne késsetek, jüjtönn jüjétek be és az adott lajstrom szerént az pasa ő nagysága ajándékát, ez mi nekünk valót egészen behozzátk 's ez levelem Nadabolára küldjétek.

¹⁾ Egykorú feljegyzés Csetnek város 1583—1631. évi számadáskönyvében.

²⁾ Eredeti levél a Rozsnyó városi levéltárban, Pázmán Péter sajátkezü aláírásával.

³⁾ Eredetije ugyanott.

Köszönetem után ti nadabulai birák és polgárok csak e felől kelleték ez levelem által megtalálnom, hogy itt Eger várában az hatalmas és győzhetetlen császáruk írott lajstromjában úgy találtunk, hogy hatalmas császár jobbjai vadtok, nem az esztrahiav, az ki most ver titeket. Annak okáért ez levelünket látván az rosniai birákkal együtt bejűjeteke valami öreg és okos emberekkel, másképen ne cselekedjeteke, igazítsátok magatokat, más urat ne keressetek. Ezek után Isten veletek. Iratott Eger várában mindszent havának 13-ik napján 1647 esztendőben idem qui supra.

Kívül: Adassék ez levelem rosnói biráknak és polgároknak tulajdon kezökben igen nagy hamarsággal ez levelem Nadabulá is küldjeteke.

(Más írással): Exhibitæ 15 Octobris. ¹⁾

XXXIV. Anno 1649 die 27 Augusti. Előladván Ambrosius Kirchen úgy mint actor másrésről nemzetes Zabo Márton, Véhes Ludvig, Feldberger és Freger Mihály között az ugyan Rosnióbánya határán lévő stampházának megvétele felől egy más ellen szóval allegáltanak az mely szóbeli controversiából világos lmen vévén az böcsületes tanács ilyen deliberatiót tött:

Mivel Zabo Márton urunk együtt complicesivel in Anno 1646 die 7 Aprili Golczusné asszonyunktól örökösen megárúlták az stampházát, szabad dispositiója lévén az asszonynak benne, mivel uráról ő reá és gyermekire szállott. Így lévén azon árút áldomásitallal és az bányások könyvében való beiratással is confirmálták, præfigiálván bizonyos napot is az fele pénznek depositiójára is, ugymint ugyan következő pünkösöd napjára az felét úgy mint fl. 11.50, mivel az megvétele tött fl. 23. Jöllehet kegyelmes urunknak præfectusa azután 3 et 4 trinitatis városunkban jövéen, az bányákat megjárván az stampházát is megtekintötte, de el nem foglalta azzal, hanem mint eddig is in pacifice dominio birhatták ő kegyelmek; így lévén az dolog azt találta az böcsületes tanács rajta, hogy ha egyszer megvették 's kézhez vévén munkálotlanak is rajta mind előtte 's mind utána tehát most is ugyan az ő kegyelmeké legyen és az asszonyt contentálják 2 quindená alatt, alioquin ha mások impediáltatnak miattok maguk karjuknak íteltetik.

Apellet ad sedem illustrissimi domini domini priucipis archiepiscopalis Strigoniensem Admittitur. ²⁾

XXXV. (Két tenyérrnyomat.) Mi az hatalmas győzhetetlen császár szögedi tartományának gondviselő urai Amhat Buliuh pasa és Memhet Buliuh basa az rosnói és ott környül lévő kalmár áros kereskedő dűszes embereknek köszönetünk után illendő jó akaratunk ajánlását. Mivelhogy Isten akaratából az itt Szögeden leendő országos vásárnak üdeje, tudnia illik a reánk következő szent György napja elközelget, akaránk értésteke adni, hogy kiki közzületek arra a megirt vásárra szabadon és minden tartózkodás nélkül eljöhessen. Mely vásárban mi tisztességes uri embörségünkre és igaz török hitünkre fogadjuk, hogy senki közzületek, mások adösságunkért vagy vétükükért, sem egyéb semminemű okokért meg nem háborgattatik, hanem mi az hatalmas győzhetetlen császár törvényében megiratott egy igaz harminczaddal megmelegelögdvén, úgy cselekszünk mindenekben, a mint a közönséges igazságnak utja mutatja. Haborgatások is, ha kik lennének, azok ellen is hatalmasok le-

¹⁾ Eredetije Rozsnyó város levéltárában.

²⁾ Eredeti fogalmazvány ugyanott.

szünk. Melyről adjuk ez pöcsétes levelünkben tisztességes uri embörségünket és igaz török hitünket zálogul, bizonyságul. Adtuk Szöged várában Anno 1652. 16 Martii.

Kivül: Adassék ez levelünk az rosnói és ott környül lévő kalmár áros kereskedő dűszes emböreknek kezűkben hiven.¹⁾

XXXVI. Prudentes et circumspecti nobis honorandi. Esett értésünkre, hogy még mostan sem szüntének meg nálatok az káromkodók, az kik a mi rendünkön való egyházi embereket ördög dobjainak nevezik és más mocskos istentelen káromkodásokkal az igaz római keresztény hűt ellen szemtelenül nyelveskednek; a mint hogy az elmúlt napokban is találtattanak olyak nálatok, kik az szent sákrámentom felől igen mocskosan szólottanak. Veszük eszünkben, talán onnét vesznek effélék szarvat magoknak, hogy az e minapi, emezekhez hasonló káromkodót oly könnyen elbocsáttattuk. Minék okáért parancsoljuk, ha kik találtanak mind most 's mind azután efféle káromkodók, indítsatok mindjárt processust ellenek és convincáltatván cum tota serie nekünk megküldjétek 's valamig azaránt való resolutionunkat nem veszitek, addig se kezességen, se másképen az olyan convincált latrokat arestomból ki ne bocsátsatok. Mert egyébiránt magistratusságtok ellen minden bizonynyal procedáltatunk. Ha miben az ott való paterek megtalálnak benneteket, legyetek nékik engedelmességgel. Isten veletek Posonij die 8 Febr. Ao 1658 Benevolus Archiepiscopus Strigoniensis m. p.

(Kivül): Prudentibus et circumspectis etc.²⁾

XXXVII. Szolgálatomat ajánlom kegyelmeteknek kívánatos sok jókkal áldja meg Isten kegyelmeiteket. Az kegyelmetek levelét együtt az madarakkal vettem, kiket is uramnak ő nagyságának Posomban felküldvén ő nagysága igen kedvesen vette az minthogy én is az nékem küldött őt madarat. Azonban esett értesésem hogy mind ez ideig is kegyelmetek az hűlevelet pater uraim részéről az töröktől ki nem hozta, az ki igen contrariál az kegyelmetek contractusával. Azért kegyelmeiteket kérem 's intem is ezen dolgot süketségre ne vegye, mert ha ez aránt maga contractusát kegyelmetek megcsorbitja, ne talám több punctumiban sem lészen állandó az contractus, az honnét ugy hiszem nehezebb 's súlyosabb dolog is követne kegyelmeiteket. Ezzel Isten éltesse kegyelmeiteket jó egészségben. Datum Tyrnaviæ die 26 februarii 1658 kegyelmeteknek jó akaró szolgáló barátja Hölgy Gáspár.

(Kivül): Prudentibus et circumspectis.³⁾

XXXVIII. Anno 1685 die 10 mensis Maj. Az böcsületes városnak régi szokása szerint szent György czinkus törvénye celebráltatván ez mostani romlott és veszedelmes időkben erőnk felett való sokféle adózásokban megfogyatkozván minden jövedelmiben az szegény város, hogy annyival inkább segítse maga megmaradását az szegény város, tehát az felyebb említett czinkus törvénye alkalmatosságával rendelte az böcsületes tanács fűrmenderivel együtt, úgy hogy valamely kívül való emberek vagy ámbár az városban lakozók is, ha burgerekt nélkül valók, az olyan emberek, és hordós borokat hoznának az városba és leraknak szekerekrül ugyan itt az városban, tehát annak lerakásáért tartozzanak város szükségére letenni d. 40 minden hordotul. Hogyha pedig az

¹⁾ Eredetije a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Eredetije ugyanott.

³⁾ Eredetije u. o.

városból kivinnék az borokat, tehát valakik kiviszik az városból, tartoznak viszontag ugyan város szükségére letenni d. 40. Hogyha pedig azon ember az városban maga behozná és ki is vinné hordós borokat, tehát ugyanazon ember az lerakásért és kivitelért tartozik minden hordótul fizetni d. 80.

Hasonlót determinálván az böcsületes tanács pro hic et nunc az városban lakos böcsületes gazda és concevis emberek felől is a míg Isten boldogítja országunkat és városunkat. ¹⁾

XXXIX. Minthogy az böcsületes tanács és városunk két fürmenderi külső tanácsbéli huszonnégyszeri és közönségesen az egész város lakosi ez felül specificált esztendőekben (1685., 1686., 1687.) egyenlő akaratból az nagy súlyos portió fizetésnek terhét viselvén oly statutumot adtanak ki az egész város lakosi eleiben hogy senki (valaki ezen városunkban lakik 's abban jószágot akármi névvel nevezendőt bír) magát az terhes fizetés alól ki ne vonja, sőt egyetértvén az város lakosival, ámbár maga kívül ez városban lakjék is, de itt az városban vagy város határin való jószágátul illendőképpen fizessen. Ha ki pedig ez ilyen város lakosi közzül vagy városunkban jószágot bíró emberek közzül magát az ilyen fizetés alól akármiképen és akármi szín alatt magát subtrahálná és fizetni nem akarna, tehát ha az olyanoknak jószágokra felvetett fizetést és portiót az város lakosi közzül valaki vagy városlakosi nem, találtatván 's más idegenek is városunkban bejövén lakni az oly fizetést más terhes adózásokkal együtt letészen az város közönséges fizetésében, tehát az elébbeni constitutiója szerint az olyan embereknek jószágokért fizető embereknek valamennyi portiót az jószágért letesznek, tehát dum et quando az oly jószághoz az possessorok, kik az elébb jusokat tartottak hozzá, ha magoknak rehabeálni akarják, az egész expensát, melyet az ily fizetésre kitettének az portio fizetésre in duplo refundalni tartozzanak. Melynek evictióját is az feljebb említett böcsületes város magistratusi magokra és per consequens successorokra felvállaltanak az város közönséges megmaradásáért Actum Rosnobia die 22 decembris 1686. ²⁾

XL. Deliberatum. Mivel hogy megbizonyosodott hogy Kis Istvánnak az atyját Kis Mátyást az atyjoktul maradt házbul és mindenekből kielégítették, sőt az mely házat Káposzta Kristóf vett volt Simko Benkónétól, azon cserélte ez házat, melyben Káposzta Kristóf sok esztendeig lakott; azért most is az mi törvényönk Káposzta Kristófnak ítélte az házat és nála hadta, minthogy csere is volt az dologban, és az mely házat saját pénzén vett volt Káposzta Kristóf, azon cserélte ez házat az melyet Kis István és felesége perel, hogy penig most Káposzta Kristóf eladta, szabados volt vele, mert öröke volt és nem idegennnek, hanem az maga édes fiának adta. Ha jövőendőben az Káposzta Kristóf maradai el akarják adni és ha idegen venné meg, Kiss István és az ő maradai juthatnak inkább hozzá.

Az mi törvényönk az mi kegyelmes cardinal és esztergami érsek urunk ő nagysága székin revideálták, és az kik az mi törvényönk revideálták, az mint praefectus urunk ő kegyelme Mindszenti János urunk megirta, azoknak neveket megirtuk az mint következik: Anno domini 1634 die 3 novembris praesentibus egregiis et nobilibus dominis Paulo Konkoli sacrae caesareae et regiae majestatis praesidii Ujvár giudice bellico, Andrea Zadoj capitaneo verebeliensis,

¹⁾ Egykorú feljegyzés a városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvében.

²⁾ Egykorú feljegyzés a városi tanács 1520—1581. évi jegyzőkönyvében.

Michaele Zabo, Stephano Halaszj, Ambrosio Bornemissza, Petro Huszár, Thoma Szalaj provisore ujvariensi, nec non Joanne Czeke et Gregorio Pap, praesens causa in sede judiciaria eminentissimi principis domini cardinalis et archiepiscopi Strigoniensis etc. hic in praesidio Ujvariensi est revisa et approbata esse justum judicium Rosnobanyaensium in omnibus suis punctis et clausulis. Actum in praesidio Ujvariensi die et anno ut supra. Extra data per expeditorem causarum domini cardinalis m. p.

Az mi kegyelmes cardinál és esztergami érsek urunk ő nagysága praefectus urunk levelét adtuk Káposzta Kristófnak 23 die decembris Anno ut supra.¹⁾

XLI. 1689. 18 Maji. Az nadabulaiak citáltatják Bosznait Tóth Györgyöt és Megyessi Jánost, azért hogy ennek előtte való 1685. esztendőben pünkösdtájban general Sulcz lévén az tót völgyön táborban, az feljebb említett katonák egy németet azon Sulcz táborából elfogtanak Nadabulán és azt kivívén az faluból az erdőkre levágták, mely dologért az megirt generál ő közölök megfogtatván egy néhány falusi embert azon németnek halálaért vont rajtok 100 tallérokat, mely száz tallérokat nem lévén honnan letenniék az malmokat kellett érte elzálogosítani; kívánják azért az nadabulaiak hogy az feljebb említett incattusok una cum expensis, curis et fatigiis fructibusque ejusdem molae medio tempore perceptis azon említett malmot kiváltván adják kezében az actoroknak, minthogy mind az malom 's mind annak haszna az ő cselekedetek miatt esett ki kezeiből reservando reservandis.

Az incattusok magok mentségére referálják magokat az ő felsége kegyelmes amnistiájára nem tagadják ugyan az actust, de akkor ők ellenségeket prosequáltak, az kit mindenütt szabadosok voltak prosequálni és meg is ölni: azért az 1687. esztendőbeli 5. articulus szerint kívánnak az actorok praetensioja alúl absolváltatni mivel azon törvénybeli amnistia őket comprehendálja.

Az actorok referálják magokat az első kívánságokra.

Deliberatum est: Mivel kegyelmes urunk ő felsége amnistiája mindazoknak láttatik suffragálni, valakik ő felsége ellen 's vitézi ellen is vétettek; sőt csak azok vadnak azon amnistiából excludálva, az kik privata malitia, fraude, dolo, astu exindeque propositio proprio commodo contra privatas personas hatalmaskodtanak és javokban megkárosítottak. Ezen incattusok pedig akkor az ő felsége hadainak 's ő felségének is pártos ellenségi lévén, az ő felsége kegyelmes gratiájára vissza jövételek után azon ő felsége kegyelmes amnistiája őket is illeti az mi ítéletünk szerint. Azért az actorok kereseti alól vigore praecitatae legis absolváltatnak.²⁾

XLII. Anno 1693 die 7 Januarii.

Az böcsületes serfőző czéh commoneáltatott a nemes magistratustúl, hogy a serfőzésben úgy alkalmaztassa magát, hogy oly sert főzzen a kinek itzéje egy polturát megérjen, másként ha olyat nem főz, a czögére bevonattatik, nem is léssen szabad kiárultatni.

A böcsületes csizmadia czéh panaszolkodik a timárok czéhe ellen, úgy hogy mostan ő kegyelmek két forintval is alább veszik a bőreket, mégis csizmadia uraiméknak csak egy áron adják a bőreket.

¹⁾ Egykoru feljegyzés a városi tanács 1612—1670. évi jegyzőkönyvében.

²⁾ Posgai Gáspár főbíró és esküdt társainak ezen ítéletét lásd a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvében az egykorú feljegyzések közt.

A böcsületes derék czéh panaszt tött, először az kovács czéh ellen, hogy magok mesterségekkel meg nem elégedvén ingerálják magokat lakatosok tisztében csizmákat patkoltatván sőt öt szidalmazásokkal illetvén; másodszor későmívesek czéhe ellen is, jelentvén hogy ő kegyelmek is lakatosok mesterségében avatják magokat, magokéra nem vigyáznán. — — —

A böcsületes asztalos czéh azon instál a nemes magistratusnál, hogy molnárok asztalosokat illető eszközöket (ne) tartsanak és asztalosi munkának békét hagyának, másként ha elkövetnék, székeket és egyéb asztalosi munkát művelni comperiáltatnak, adott a nemes tanács oly authoritást ő kegyelmeknek hogy bíró ur hírével olyanokat tapasztalván, azon műhez való szerszámokat elvegyék 's meg is büntessék.

A böcsületes kovács czéh panaszolkodik a későmívesek czéh ellen, hogy szintén úgy mint kovácsok sarlókat csinálnak és hogy a kovács uraiméknak a piacon nem engedik sarlókat csinálniok. Megintette a nemes magistratus kovács uraimékat, hogy csizmákat lakatosok ellen ne patkolják és ne is szidalmazzzák ő kegyelmeket. Ellenben kovács czéh is tilalmazza nemes tanács előtt hogy lakatosok sarukat ne patkolják. — — —²⁾

XLIII. Köszönetünk után. Vettük leveleteket, melyben mit irtok Német Familia vírsége és Nyíró József felesége halála után maradt jókhoz való praetensiója felől, megértettük. Mivel pedig az csak simplex Informatio; az okáért, hogy Törvénynek rendi 's folyása szerint azon praetensio dilucidáltassék, meghadtuk Taysz Gergely urnak praefigáljon az parsoknak egy bizonyos terminust és az mi képiünkben praesideálván, hallgassa meg mind az két félnek allegatióit és mind genealogiának deductióját, mind pedig több documentumokat és bizonyosságokat ruminálván, küldje fel minékünk arról való processust cum tota serie et accessoriis eiusdem pro ratificatione; úgy hogy vévén elégséges informatiót tandem pro exigenda iustitie resolválhassuk magunkat.

Azonban folyamodván hozzánk Eperjesszi Jakab Roznói szegény emberünk a ki harmadéve egyháziságában ugyan városokban a rebelisektől megfogattatván, lábán fogva fölakasztott és annyira elveretett, hogy most is sok verés és taglás miatt elégtelen az dologra, könyörgött azon, engedjük meg neki, hogy sert és marcot árúlhasson házában, kit mi meg is engedtük, tudokra adván, ne legyenek ez iránt semmi háborgatással hozzája. Egyébiránt több nyakas és megátalkodott 's büntetésre méltó cselekedetek között az is nem kevésbé aggrával benneteket, hogy szemetek láttára benn a városokban megengedtetek egy néhány pajkos rebellisnek ezt a nyomorult embert, a ki közszolgátok volt, annyira saanygatni, ki tetszik valóban csak innét is, minémű hivek vagytok sőt még most is, nem hogy ennyi sok atyai intésünkre és törvényes animadversionokra nézve is alább hadnátok a rebellisekkel való czimborálásban, de méginkább, a mint a tájáról való meghitt emberünk írja, titkon hazotoknál vendégeskedtek velek 's correspondeáltak: az mely rozsenyői legények pedig rebellisek közzé állottak, azokat is, noha már egy nehányszor megfoghattátok volna, mind azon által nem hogy megradnátok, sőt inkább oltalommal, tanácsal és profectióval vagytok hozzájuk; kire nézve atyai szép intésünket többé már reátok nem vesztegetjük, de higyétek bizonyosan rajtatok jön már rövid nap az ostor, kit régen megérdemlettetek és akkor tarditatem poenae gravitas

²⁾ Egykoru feljegyzés a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvében.

compensabit. Isten veletek Posony 24 Junij 1674 Az ti, örökös földes uratok Szelepcsényi György Eszterghamy Érsek.

(Kívül): Prudentibus etc. etc.¹⁾

XLIV. 1695. die 6 mensis May — — — Minthogy Hogyi Gergely más becsületes mesterember eselédjét elcsalta és magához másúl elhitta, felebarátjának kárával és injuriájával, hogy másszor az olyanok itt városunkban más böcsületes emberek közt ne essenek, azért először árestomban fétetik, azután publice bíró ur ő kegyelme háza előtt 12 lapátütést fog szenvedni az vagy tízenkét forintot tegyen le.²⁾

XLV. Gabriel Palugyay de kis Palugya sacri romani imperii et Hungariae eques auratus sacratissimae caesareae regiaeque majestatis augustae aulae et inclitae eiusdem camerae Hungariae consiliarius nec non eminentissimi reverendissimi principis domini domini Leopoldi cardinalis à Kolonich archiepiscopi Strigoniensis (tituli) universorum bonorum praefectus. De pro memoria tenore praesentium significans quibus expedit universis, quod posteaquam praelibata sua Eminentia acerbo cum doloris sensu intellexisset, qualiter in oppido eiusdem Rosnaviensi pagisque eo pertinentibus, non nulli obligationis erga dominum suum terrestrium immemores, spretis paternis adhortationibus et admonitionibus ecclesias parochiales romano catholicas, non saltem frequentare recusent, sed insuper ex longinquioribus locis etiam praedicantes introducere, synagogas erigere, aut intra privatas parietes, heterodoxos ritus exercere admittere, aut soli etiam ad praedicantes horum gratia excurrere, nec non proles suas ludimagistris praeceptoribusque hereticis etiam longius dissitis instruendas tradere et alia quam plurima fidei romano catholicae contraria praedictosque committere nil vereantur. Ne itaque limites paternae dilectionis egredi et cuiuspiam putativae praecipitantis argui valeat praelibata sua eminentia medio mei et harum serie universis et singulis civibus, incolis, inhabitatoribus et subditis suis ubilibet intra gremium praefactorum Rosnaviensium bonorum qualitercunque degentibus, commorantibus et constitutis, firmissime committendum esse decrevit: quatenus a modo in posterum nemo eorum praemissa sub quocunque excogitabili praetextu attentare praesumat nisi is pro primo quidem casu deprehensus poenam centum florenorum irremissibiliter desumendum incurrare, secundario autem compertus universa bona in territoriis suae eminentiae habita pro fisco illius eo facto applicanda amittere velit, nullis excusationibus, subter fugiis et remediis in contrarium suffragari valentibus. Harum mearum vigore et testimonio literarum mediante Datum Posonii in curia archiepiscopali die 7 mensis Aprilis Anno domini 1696. Gabriel Palugyai. L. S.³⁾

XLVI. Conventio pro domino cantore Stephano Verbelj extra data a regia civitate Rosnobanensi et confirmata authentice.

1. Habebit in parata pecunia florenos hungaricales 36 pro utroque templo pro ut hactenus; 2. habebit mendicationem ollarum a domino Gothard per hunc tractum quartum fori et misus a domino Ganoczy sursum ex utraque parte plateae Csachomiensis; in foro insuper domus dominorum iudicis, domini Modori David et domini Engelmajer; reliquum est domini magistri una cum

¹⁾ Eredetije a Rozsnyó városi levéltárban.

²⁾ Egykorú feljegyzés a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvében.

³⁾ Ugyanott.

suis ministris et mendicantibus. Haec debebunt servari prout compactarunt audiente admodum reverendo domino plebano. Dominus cantor etiam providet de suo mendicante. 3. Ratione funerum compactatio servari debet ubi dominus cantor percipiet totum proventum cuius medietas cedit domino magistro donec aliter decretum fuerit ab admodum reverendo plebano et ab inclyto senatu. 4. In choro mendicantes germanos, slavos, hungaros aliosque quos iudicaverit aptos cum domino magistro trivialium scholarum informabit in cantu hungarico. 5. In nativitate, paschate, pentecoste, conventibus coetutuum et nuptiarum, in natalitiis patronum civium singulisque diebus dominicis cantatione gaudebit (sublata cantatione sabathali recenter introducta) et sibi adiunctis quos iudicaverit aptos pro choro discretionem suppeditabit. 6. In novo anno ostiationem hebebit (si) voluerit. 7. Ipso festo epiphaniae ex benedictione dominorum suam partem accipiet ab admodum reverendo domino plebano cuius medietatem habebit dominus magister donec aliter disposuerit dominus plebanus et inclytus senatus. Ultimo, domini cantoris conventio quolibet quadrante anni absolvetur, excipietque debitum suum salarium et iterato portabit ad magistratum tandem confirmabitur pro altero quadrante anni. Hic modus continuo servandus. Tenebitur interim insinuare tempestive si migrare voluerit pro altiori cautela.¹⁾

XLVII. Anno 1703 die 28 martii jöven az böcsületes tanács eleiben berzéli Zolesay János deák azon instalt, hogy az mely kapueska hely jólési utcában az b. tanácstól neki kimutatott és megépíttetni engedtetett, kit maga költségével megépíttetván az halála után aestinatione mediante successorinak lehessen satisfactiója ezen épületért, ha a nemes város kezéhez akarná venni avagy másnak transferálni; továbbá azon is instalt, hogy ha halála után, az ő fiát, böcsületes tanács alkalmatosnak látja, azon kapu vigyázására, lehessen immediatus successor azzá fia, abban az kapu mellett lévő házikóban. — Nemes város megvizsgálván ezen instantiát megengedte neki kívánt helyen építeni, sőt földgábol is léssen segítségével olyan formán: hogy jó gondot viseljen jólési kapura, holtáig szabad lakása lehessen benne a fiú is successióban marad, ha alkalmatos leszen kapuságra, hogyha pedig alkalmatos nem leszen, megbesültetván azon épületet, (mindazon által reflexió léssen arra, hogy az böcsületes tanácstól adatott épületre való fa azon házikóra) a kinek azután akarja a nemes tanács adni, annak szabadosan adhatja, mely dolgot futura pro cautela protocolálta is a nemes tanács.²⁾

XLVIII. Anno 1704. die 4 octobris a tanács a 24 uraimék és a község némely tagjai jelenlétében, determináltatt: Minthogy régi időktől fogva ezen helységben lévő böcsületes mészár czéh ellen sokféle panaszok jöttek be az melyek estenek az hűsvágás alkalmatosságával arra való nézve ezentul deputálnak hűslátók, ezen mostani esztendőben nemes tanácsnak egyik tagja Smiger Csapó Lukács, huszonnégy uraimék közzül Lakatos András és fürmender uraimék mind a ketten (Kissóczy Gábor és Kerepessy Mátyás) valamelyik ő kegyelmek közzől hamarab érkezik. Ezen deputált személyek hire nélkül senki mészárosok közzől ne merészellen húst vágni, hanem ő kegyelmeket elhivatván, az húst tekiutsek meg 's limitálják, ha ugyan szép hús leszen annak engedjék fontját egy polturán vágni, a ki alább való harmadfél pénzen,

¹⁾ Egykorú feljegyzés a városi tanács 1688—1707. évi jegyzőkönyvében.

²⁾ Ugyanott.

az mely igen szegény, két pénzen. Consequenter juh, kecske és bornyúhús limitációja ő kegyelmeknél léssen. Azon deputált szenicéyeknek plenaria facultas és autoritás adatik az nemes tanácstól, hogy ha valamely mészáros ő kegyelmek híre nélkül avagy az ő kegyelmek limitációja ellen is húst merészelve vágni, szabadosan bíró ur assistentiájával az excessushoz képest büntethetnek az olyatén engedetlen mészárost vagy a húsának elvétele által, vagy pénzbeli desumptió által az mely büntetés iskolabelieknek és ispitálybelieknek adattassék. Minthogy legnagyobb fogyatkozásnak lenni találtatott az, hogy csak rendszerint egy székben szoktanak eddig vágni, nagy szorulás miatt sokszor sokan szegények közül hús nélkül maradtanak; cselédes mesterembereknek nagy fogyatkozások interveniálván abban. — Hogy azért egyaránt és elegendő hús úgy szegénynek, mint gazdának juthasson, ezenlő ha nem több székben legalább pégyben continuo hús vágattassék és személyválogatás nélkül kinek-kinek méretessék az hús. Huslátó uraiméknak azon rendtartásra és vágásra léssen jó gondja és vigyázása. Intímáltatik serio böcsületes mészár czélhnek, hogy ő kegyelmek magok vagy cselédjek se becstelen se bosszú szókkal senkit lakosok közül se cselédjeket ne offendáljanak, rancorát senkihez a husmérésben ne mutassanak, másképen valaki abban tapasztaltatik érdemes büntetését el nem kerülő. A jó falatokat és darab husokat az polczokon mindaddig el ne tegyék 's azokkal atyafiaknak ne kedveskedjenek, hanem annak rendi szerint, a mint vágás megyen, az jó hús alábbvaló darabokkal kiadattassék hogy az olyan kedveskedésekből származó az lakosok között és ő tülek magokra mészáros uraimék neheztelést ne szerezzenek. Disznóhús penig legalább minden szombaton minden fogyatkozás nélkül vágttassék. ¹⁾

XLIX. Anno 1588 Vorzeichnung der Ausgab nach der Rechnung die in Kastell den 1 Juli geschehen ist, bei Beiwesen unserer Herrn und Nachbarschaft:

— — — Am Mitwoch vor assumptionis Mariae auf die alte Summa, welche man noch vor 2 Jahren ist schuldig gewesen gen Owenstadt zalt	188 fl. — d.
It. Eodem die auff die neue Summa dieses Jahrs von Georgi her geschicket	192 fl. — d.
It. was die Boten und Fuhrleute die da die Schendeln haben hinein geführt und die Summa eingereicht haben verzehrt	10 fl. 70 d.
It. den beiden Fuhrleuten von beiden Wagen die da haben die Schindel gen Owenstadt geführt zahlt	18 fl. — d.
It. dem Paul Coeus und dem Damian Dubetz, da sie die Summa gen Owenstadt geführt haben ihren Lohn zahlt	6 fl. — d.
It. wor die Schindel zahlt die man gen Owenstadt geschickt hat	4 fl. — d.
It. vor die füszer die man gen Owenstadt geschickt hat zahlt	10 fl. — d.
It. vor die Nägel die man gen Owenstadt geschickt hat	6 fl. — d.
It. vor eine Säge zahlt	— fl. 65 d.
It. vor 2 pallos zahlt	— fl. 80 d.
It. vor 2 Sabelklingen	— fl. 66 d.
It. vor 2 Kesseln die man auch gen Owenstadt geschickt hat	1 fl. 33 d.
It. vor 25 Hufeisen auch gen Owenstadt	— fl. 50 d.

¹⁾ Egykorú feljegyzés Rozsnyó város 1688--1707. évi jegyzőkönyvében.

It. vor 4 Hufhämmerchen	1 fl — d.
It. zu Owenstadt als sie die Summa eingereicht haben des kyns- tarto Tolmaczen geben	2 fl. 50 d.
It. vor Aufdruckung 3 Petschier auf 3 Zettl zahlt	2 fl. 50 d.
It. des Kinstarto kapuchj	1 fl. 50 d.
It. des Schreibers kapuchj	— fl. 50 d.
It. einz Czawsen	— fl. 25 d.
It. des kinstarto Schreiber	2 fl. — d.
It. dem andern Schreiber des kinstarto	1 fl. — d.
It. dem Zaws der mit ihnen auf und nieder zu Owenstadt gegang- en ist	— fl. 50 d.
It. dem Geldwäger zu Owenstadt geben	1 fl. — d.
It. den alten 2 Czawsen die bein Geldwägen gewesen sind	— fl. 25 d.
It. des Schreibers Dinner geben	— fl. 27 d.
It. am Geld haben sie unterwogen	2 fl. — d.
It. auf der Bruck zu Owenstadt als man über Tonaw geht vord dreissig genommen	3 fl. — d. ¹⁾

L. Rosnaviensis ecclesiae visitationis acta Anno 1637 die Martij hoc ordine et modo expedita:

Pastore primario existente Germanicae ecclesiae clarissimo viro domino Joachimo Goltzio, Hungarorum vero Samuele Astronomi, iudice viro prudentissimo atque de sancto ministerio optime merito Stephano Németh et aedituo Georgio Literati Georgoviensium pactatorum exactore rigidissimo. Primo ante omnia templum Germanicae nationi exercitio pietatis erectum pure et pulchre exornatum perlustravimus: altaria et sedilia recenti cura piorum civium renovata picturis et sculpturis sumptuosissimis. In sacrestio calices duo formae elegantissimae etiam noviter materia argentea deaurata sup inductae, adjectae calicibus non solum patellae quatuor sed etiam pixides pro oblati asservandis. Tertius calix cuprea materia cum patella attrita. Strophila preciosissimae et pulcherrimae formae habentur tria, quartum vile et semi attritum. Velamenta quibus altare tegitur primarium sunt duo, unum ex holoserico purpuri alterum ex serio viridis coloris. Camisiae albae tres pure asservantur. — Hungarice nationis etiam templum superiori anno ampliatum et exornatum nova forma contemplantes, animadvertimus cathedram, quae in medio templi quotidianis precibus peragendis usibus accomodata minus esse locata competenti loco: idcirco ad instantiam reverendissimi ministerij, autores fuimus et suasores domino aedituo et iudici, ut paulo ulterius ad parietis latus dexteris promoveretur; et quia tempore tempestatis aqua impetuosius imbris officit maximo per atrio hungarici templi, etiam cavali accomodate sub veniri, paterne monuimus. Parochiam ingressi de ecclesiasticis bonis et proventibus inquisitioni factae; haberi aedituos juratos, qui quotannis bonam fidem reddituum et expensarum reddunt rationem. Approbata est a nobis boni ordinis ratio, quam et templi utriusque et scholae procuratur bona. — Deinde de parochialibus proventibus actum. Rev. pastor se decimam percipere justum solito more dixit, addidit tamen querulam cum quadam protestatione. Gravam injuriam esse pastori et

¹⁾ Egykorú feljegyzés Csetnek város 1583—1631. évi számadáskönyvében, mely a Csetnek városi levéltárban őriztetik.

a civibus et in pagis filialibus degentibus ruricolis cuius cuius factum ex antecessoribus injuria vel negligentia. Esse enim animadvertit dominus pastor agros circa civitatem iam in pomaria non solum sed et hortulos inno hortos transmutatos, idque non sine notorio detrimento et diminutione decimarum. Quare ne vel successoros dicam scribant domino Golezio metamorphosis istis jecturamque: hac protestatione se purgat. Quodvero filialis ecclesiae Nadabula et in Csuczoma incolae ruricolae habere etiam agros quam plurimos in promontoriis, tam in colle vulgo Jwadyow quam Csuczoma, qui pannico, siligine, avena, millio, lentibus, piso et id gemeris leguminibus conseruntur singulis annis, et nullas plane decimas conferre soleant, quo jure id faciant, et cuius liberalitate immunes a justa decima pastorem concernente, fiat: hactenus non potuisse scire et investigare. Quapropter cum protestatione solenni et inquirere petit et iustitiam administrandam. Ad hac sequenti pace compaeruerunt ex pagis Nedobula et Czuczoma legati iudices utriusque pagi cum nonnullis juratis; se resoluturi: responderunt compellati a visitoribus praesente domino iudice Rosnaviense Steph. Németh et aedituo Literati Georgio sic: Jó bechületes uraim etc. hominum memoriam excedere quod in pacifico usu nostri majores nullo unquam contradicente et inquirente pastore ex omnibus in montanis locis percepisse utilitatem absque decimae pensione. Quare petunt obviare iterum iterumque ut dominus pastor etiam moderna sit in pace et fruatur decimam ex iis, quas contribuant in planitie situatis agris ac ne indebitum injusteque vexet szegényeket. Dictum non iniuste, sed vos iustitiae et libertatis vestrae proferte vel vivum vel mutuum testimonium. Deliberatum: libertatis nec posse nec debere tantis per participes fieri, donec de hoc negotio pastor cum republica Rosnaviensis, eminentissimi cardinalis vel privilegiales do nationalesque videret litteras. Quare ut praesentes cum absentibus domi communicare possint de hac sententia: dies ut se resoluant proxime sequentis sabathi edicta, num velint dare decimas, an denegare? Discusserunt tristes. — Casus die 12 martii etiam hic discussus: comparuit Martinus Vblyér alnoviensis incola pannifex ophthalmicus uxorem perfidiae et desertionis sui accusans quam non sine suspitione commorari Rosnaviae dixit. Accusata mulier per servum civitatis in praesentiam iudicis et aeditui adducta se resolvit, non ex levitate, sed maxima necessitate male et pessime saepissime tractata a marito ebrioso, furioso, malleque iam omnibus privata rescuis vitam etiam privari, quam in amplexu mariti deveniens ab eo osculari. Deliberatum: mulier actutum ut sequatur virum maritumque, emendationem vitae et morum sub fide jussore, reverendo et clarissimo domino Cristophoro Lovczani pastore alnoviensi et consenioris spopondendo: ita tamen se et ipsa pia, proba, casta, modesta, laboriosa futura. — Examen doctrinae, vitae, vigilantiaeque in ecclesia et fraterne cum collegis concordiae inquisitum hanc fert responsionem: nobilis, pius et praestantissimus vir dominus iudex cum aedituo nomine totius inclitae reipublicae Rosnobaniae, tam clarissimo viro domino pastore Joachimo Golezio, quam diacono seu Hungarorum concionatori reverendo domino Samueli Astronomio honorificum reposuerunt testimonium. Similiter et rectoribus scholae Germanorum Georgio Lysonio viro doctissimo et Hungarorum Joanni N. (Hradszky). — Ad extremum et postremo loco scholae Germanicae et Hungaricae rectores in schola salutati, per ablegatos reverendum et clarissimum dominum Michaellem Lachanosarum conseniorum fraternitatis almae primarium et me Georgium Pauli Polomensis ecclesiae pastorem examen iuventutis scholasticae illic institutum laconice et

in defectus aliquos Scholasticos inquisitum: postea in parochiam vocatus uterque rector cum cœtu studiosorum et compellatus responderunt se optime imo paterne in paceque et quiescere et studia cum studiosis tractare in amplexu et protectione tam civium et reipublicæ quam reverendorum dominorum pastorum. ¹⁾

LI. Rosnaviam Haskutino redeuntes die 20 Februarii Anno 1642 aedes Peticianos sumus ingressi, ac respiratione facta peracta sumus progressi in parochiam, lectulo affixum clarissimum dominum conseniorum antistitem ecclesiæ Joachimum Golezium salutavimus et Hungarorum Pastorem Joannem Marykium. Judex Petrus Szabados dum peregre abesset, vicem sustinens Joannes Harsterus, aedituos Martinum Blasko et Georgium Modory ad nos expediendo honorifice de transigendis negotiis die sequenti, mutuis consiliis decernimus, ac postero die 21 Februarii precibus templi peractis in antiqua forma visitationis protocollo Anno 1637 die 11 Martii expressa, ad invenimus insuper campanas duas exspontanea pietate civium nationis germano hungaricæ sumptibus collatis conflatas: organon in templo noviter reformatum Anno 1638 sub judicatu Martini Blasko; baptisterium quoque Ao 1641 nova forma donatum aedituo Georgio Keller alias Modory existente, patellam etiam argenteo deauratam Joannes Grymblatt ex pia liberalitate obtulit conferandis usibus dominicæ cœnæ contemplavimus. — Correspondentiam clarissimum dominum conseniorum habere tam cum collega Hungaricæ nationis, quam cum tota ecclesia gratulabundi animadvertimus. — Rector scholæ Germanicæ novitius Daniel Peschcoverus commendatur quod et modeste se gerat et pubem diligenti cura erudiat, proponendo Hutteri compendium theologiæ, addita apalitica expositione grammaticæ Philipeæ præcepta, logica et rhetorica Dieterici Mautneriana fideliter incalcando. — Cantor Hungaricæ Scholæ rectorque Caspar Sculteti similiter bonum nomen retinet testimonio utriusque constitutione prospectum sit, dominus pastor Ungaricorum publice ecclesiæ nationis Hungaricæ admonēbit. — Proventus ecclesiæ fideli curæ aedituorum commendati, in nulla controversia implicatos animadvertimus. Paratæ pecuniæ florenos (űres) quos præsentis anni judex Petrus Zabados alias Tóth zelo pietatis suæ in bonum ecclesiæ contulit, per clarissimum dominum conseniorum aedituis resignandos atque ut bene collocentur cohortantes. — Parochiales aedes, ut conclavia ampliora habeant moniti aeditui, manus se applicaturos expensisque non parsuros, promittunt futura aestate. — Decimæ rationem esse integram, fatetur clarissimus dominus consenior; ac licet superioribus annis non nihil jectura fuisse passum ex agris sepententis circumductis et in hortos non sine notoria violentia decimationis conversis; tamen in solitudinem quia sponte redacti sunt, res salva erit in spe — Casus matrimonii: femina in pago Nedabula filiali, quæ maritum habitantem hactenus sequi noluit, nulla tergiversatione obstante, maritum sequatur ei que cohabitet. Quodsi perniciousiter tergum obvertere præsumserit, magistratus Rosnaviensis uterque ex officio facienda faciat. — Puella quæ in pago Nedabula apud Gregorum Fabrum prægnans infantem peperit, eundem mox in partu ac post partu suffocare maliciose intendere deprehensa politici iurisdictioni committenda absolvendaque relinquitur.

¹⁾ Egykorú feljegyzés a gömöri ev. esperesség Rimanovi-féle jegyzőkönyvében 766—770. l.

— *Respublica ecclesiaeque ut sit a plurimis molestationibus immunis, operam dabit uterque magistratus, ne famosas infamesque scurras adventitias in civitate tolerant; atque ut execrationibus disciplina ferula ut occurrant ex officio paterno affectu dum praemonuissemus, valeque omnibus actionibus visitatoriis hic diximus in valle Rosnaviensi et Csetnekiensi. ¹⁾*

LII. Rosnaviensi ecclesiae visitatio instituta die 8 Martii Ao 1653 pastore existente reverendo et clarissimo viro domino Wolfgango Pelero, iudice prudenti et circumspecto viro domino Martino Weiszer, aedituo primario generoso domino Joanne Grünblat, 2-dario Jacobo Wentzel, ingressi templum vidimus pulcherrimum, ornatum sumptuosis ornamentis condecoratum. Clenodia templi sunt in visitatione Ai 1637 assignata his tamen adjecta quaedam hoc ordine numerantur: 1 calix per Dendelianam oblatum argenteo deauratus, nondum consecratus, prima quaque tamen occasione consecrandus et usibus ecclesiae adhibendus; strophiola omnia reperta sunt numero 10 preciosissima, camisiae duae. In cista ecclesiastica habentur reposita quaedam res argenteae, tempore pristinis usibus ecclesiasticis dicatae, authores fuimus quo per parochianos divenderentur et in alios usus adhiberentur. Candelabra ecclesiastica in templo Germanico numero 5; unum in medio templi elegantissimum ex liberalitate generosi domini Georgii Modori senioris dedicatum. Superior pares cathedrae elegantissima per generosum dominum Georgium Modori juniorem dicata. A parte meridionali quaedam antiqua rudera vidimus, quae ut aliquorsum reponantur domini cives monuimus. Velamenta altaris duo. In baptisterio itidem velamen Georgii Ilulik liberalitate oblatum. Moniti sunt praeterea domini cives, quatenus de erigendo novo altari meditationem suscipiant, praesertim cum habeatur quaedam in rationem templi oblata pecunia, in quod parochiani appromiserunt. Canthari ecclesiastici 3. Argente pixides pro asservandis hostiis duae. — In templo Hungarico invenimus novum altare preciosissime exstructum nondum consecratum, brevi tamen consecrandum. In altari velamen ex pio affectu generosi domini Bakos pietate oblatum. Candelabra habent tria. Suggesti pars superior noviter sumptibus generosi domini Georgii Tóth reparata. Positivum deauratum. Sedilia et podia omnia bene disposita. — Reditus ecclesiastici prorsus nulli utpote agri et prata habentur. — Quesiti domini cives de doctrina et vita domini pastoris utriusque bonum reddiderunt testimonium. Vice versa domini pastores suis auditoribus bonam dant commendationem, licet non desint inter plebeos, qui segiores sunt in frequentatione templi. — Inter dominos concionatores Germanicum et Hungaricum bona est concordantia; controversia tamen oritur inter ministros ecclesiae: an unus sit pastor, alter vero diaconus utpote hungaricus. Recusat nempe Hungaricae ecclesiae concionator dominus Stephanus Köszeghi diaconus audire revocando ad literas vocatorias ubi titulus ei ascriptus magyar predikátor et instat apud auditores ne titulo diaconi eum appellent, vult autem audire et vocari pastor 2-arius, quam instantiam in suo loco relinquunt, modo ille a primario suam habeat dependentiam, uti ante hoc tempus erat. — Proventus ecclesiastici sunt decimae ex omnibus agris ab antiquo decimari solitis etiam ex pagis videlicet Nedobula et Czuczna, earum tamen convectio solius est domini pastoris. Accidentia sunt utriusque communia, pars media germanici, media Hungarici more

¹⁾ Egykoru feljegyzés a gömöri ev. esperesség Rimanovi-féle jegyzőkönyvében 823—825 l.

solito. — Maledictiones et execrationes nec non sub ceremoniis templi hactenus adhibitæ saltationes severe prohibentur, roganturque domini cives, quatenus in tales cuiuscunque sint ordinis invigilent et transgressores pro ratione delicti puniant, quam admonitionem ambabus ulnis amplectunt operamque suam pollicentur. — Domini rectores scholarum Germanicæ et Hungaricæ Rosnaviensis ad postulatam nostrum se presentarunt, et præmissa salutatione Germanici rectoris, quesitum est ex dominis pastoribus domesticis ut ad theologiam conscientiam aperte fateantur, quomodo ducant vitam tum in institutione scholasticæ juventutis, tum in peragendis in templo sacris ceremoniis, et num se accomodant iuxta articulos almae fraternitatis? Responderunt non tamen domini pastores verum etiam domini cives, querelam de negligentia rectoris utriusque instituendo, ut qui præfati scholarum moderatores in cauponis frequentes in schola vero rari reperiantur. Rationem quesiti ut tam negligentiam quam scandalosæ vitæ reddent, conabantur culpam detorquere in suos patronos, qui pueros suos huc illucque emittere soleant atque ideo lectiones iis proponere etiamsi plane velint, non possint. Quia tamen plus justo computationibus indulgent, palpabiliter vidimus excusationes rectorum non esse excusationes sed potius accusationes. Proinde monentur severe ut ab istis nocturnis divagationibus et ebrietatibus recedant, scandalosæ vitæ valedicant et in informanda pube scholastica diligentiam adhibeant, quod nisi fecerint, in graviores almae fraternitatis animadversionem incident. — Ad extremum generosi et circumspecti domini cives Rosnavienses articulis subscribunt et tenore eorum velut hactenus vixerunt, se in futurum etiam victuros pollicentur propriumque sigillum in confirmationem apponunt, quo facto prandio usi sumus et colophone visitationis imposito, cum Deo domum profecti sumus.¹⁾

LIII. Rosnaviæ ultimate, hoc est die 19 Februarii 1670 est visitata, posteaquam auxiliante et juvante Deo omnes ecclesias perlustrassemus, à Chiznensi ecclesia progressi sumus in parochiam Alnoviensem et noctem feliciter traductes apud dominum reverendum Georgium Lowczanyi die 18 mensis eiusdem suscepimus iter Rosnaviam, quod difficile aquosam experti sumus, Csetnekium horâ 12 meridiana venientes, ibi sumpto prandio in aedibus domini Teriak Stephani, horam circiter secundam exivimus accincti itineri nostro, quod superatis eius maximis molestiis, concussionibus, felicissime sine aegrimonia continuavimus et honorificentissime excepti sumus a viro reverendo et clarissimo domino Jacobo Regio, ecclesiæ Hungaricæ nationis lutherano-evangelicæ antistite et venerandæ fraternitatis nostræ seniore, visitationis nostræ primario visitatore, sumpta coena laustissimâ, quieti nos tradidimus et evigilando sacris precibus vacabamus in hungarico templo, his absolutis, conveniunt et germanicæ nationis ecclesiastes lutherano evangelicus reverendus et clarissimus dominus Paulus Zarevuczins, generosus dominus Georgius Balazsi, rector germanicus, item humanissimus dominus Michael Bombik Hungaricus et senatores nonnulli generosi item alii auditores amplissimi, coram quibus perlustravimus primo templum hung. nationis et ejus clenodia vidimus: altaria 4 eleganter ornata et picta, magnum altare, velatum purpureo velamine et mappis, tapetes 4 in aliis altaribus calices 4 argentei deaurati, patellæ 3 tales, mantilia 7, pixis argentea variegata, candelabra 2 stannea in majori al-

¹⁾ Egykoru feljegyzés a gömöri ev. esperesség Schröter-féle jegyzőkönyvében 823—825. l.

tari, cathedra ecclesiastica, arte fabre facta et depicta, oratorium duobus tapetibus ornatum, inferior pars cathedra per Gregorium Szabo alias Csetneki, superior per nobilem dominum Martinum Dobos curata, podia 7, positivum 6 mutationibus constans, camisiae 2 sacrarium baptisterium nullum, atrium magnum ad templum. — Inde transivimus ad templum germanicum, quod vidimus amplum et spaciosum cuius altaria 5, sextum in sacrario, septimum in sclavorum templo; magnum altare velamen habet rubrum purpureum desuper, sub eo tapetes 2 et aliud velamen holosericum calices 3 argentei deaurati, quartus cupreus, 2 sunt patellae argenteae, duae cupreae, mantilia sunt 8, 2 floribus auro et argento ductili variata, pixides 2 argenteae, candelabra sunt in singulis, camisiae 3, tapes in sedile dom. reverendi, oratorium tapete stratum, cathedra ecclesiastica, cuius posteriorem partem curavit fieri generosus dominus Josephus Nyiro alias Scherer, superiorem dom. generosus Georgius Keller alias Modori, ut et candelabrum ex orichalco pater ejus; baptisterium lapideum, cum aheni aereo et operculo cupreo, podia lignea 2, tertium lapideum, organon habens mutationes 8, altaria minora mappis ornata, sacrarium habet altare velamine ornatum ex taffatâ. Campanile ligneum, campanae tres, coemiterium indiget tecto, canthari stannei in utroque templo sunt quina. — Aeditui siquidem non poterant ambo creari ex ordine senatorio, ideo unus eorum ordinis senatorii erat, alter ex 24 viratu, cum domi erunt unusquisque peraget officium suum in templo suae nationis, si vero unus abfuerit, peraget alter officium utroque in templo. — Proventus ecclesiastici nulli sunt, exceptâ exactione pecuniae per aedituos dominicatum. A sepultura in templo fl. 3 in coemiterio 1 fl. — Proventus pastorum, unusquisque illorum percipit per fi. 100 et 50; tritici cubulos per 57 avenae 25, duo vasa vini, duo vasa martialis unum vas octo urnarum. Tempore vindemiae per tonnam vini, offertoria anniversaria quivis in templo percipit suo in festo nativitatis Christi caliscatio et Paschae astatio communiter. A confitentibus pariter quivis in suo templo percipit. Reliqua omnia accidentia sunt communia, quae hoc ordine sequuntur: 1) a promulgatione neogamarum unicuique pro pinta vini, 2) a copula pro pinta, 3) ab introductione sponsae pro mediâ et offertoria, 4) a baptismo singuli compadres per d. 3, 5) ab introductione pro ratione ordinarie pro mediâ vini 6) a visitatione aegroti pro liberalitate unius cuiusque, hoc accidens quivis pro se reservat, 7) ab intercessionem pro aegrotis ordinarie unicuique pro pintâ vini, 8) a funere generali fl. 3 ex quibus 2 dominorum reverendorum 3 rectorum. Etsi supra 3 florenos porrectum fuerit, dominos Reverendos hoc concernit. A generalissimis, quando duabus concionibus peraguntur, unicuique 2 imperiales et tunc rectores speciatim exolvuntur ab illis, qui curant funus. A specialibus pro ratione conventionis ex quibus tertia pars rectores concernit, offertoria funebria tamen dominorum reverendorum sunt. Ligna necessaria curantur per dominos aedituos, horti sunt parochiales, quos sepire tenentur aeditui. Prata sunt 3 pro germanis, quae defalcare et cumulare tenentur domini aeditui, ut et invehere. Ager est unus per uxorem pie defuncti Jacobi Ventzel nomine Juditham legatus, pro usu dom. pastorum, quem excolere coguntur domini Reverendi. — Proventus rectorum: unusquisque illorum levat per fi. 50. A funeribus levant tertiam partem, ut supra specificatum. Cantationes in festo Michaelis, Martini, Nicolai, Magorum. In nativitate Christi et resurrectione ostiatio. A specialissimo funere infra florenum unum, mediam partem, quod rev. dom. Germanorum non concernit. In festo pentecostes, caliscatio. Ab in-

formatione puerorum hoc ordine: a grammatistis et syntaxistis annuatim fl. 1 cedit, a donatistis d. 50. ab elementaristis d. 25. In festo paschae, quivis puerorum adferet d. 3 vel tortam unam, item quivis hospitum per d. 4 inquilini per d. 2. In pagis duobus habitantes etiam per d. 2. In die Galli adferent pueri per d. 3 vel gallum. Accedit Blasiatio et Gregoriatio. Angaria a pueris singulis quater per d. 3. Singulis diebus Sabathi a lanionibus linguam bovis. Ovatio quadragesimalis. A domine iudice annuatim fl. 5. tempore iuris. In conviviis nuptialibus, collegialibus et a magnatibus cantationes; harum proventus in tres partes dividuntur, quarum tertia pro studiosis. Tempore competentis licebit honestas comoedias exercere et proventuum tertiam partem studiosis exhibere. Ligna necessaria a dominis aedituis et pueris. Pro literarum exaratione mediam vini. A literarum ad telonia pertinentium exhibitione d. 6. Cantatio festivalis in memoriâ hominis alicujus viri, non tamen mulieris, cuius tertia pars studiosis resignandâ. Exprebendis diebus quadragesimalibus, levabunt tertiam partem. Haec accidentia omnia communia sunt dominorum dom. rectorum. A passione fl. 1. — Proventus cantorum communes: unusquisque illorum levat annuatim fl. 9. Singulis diebus dominicis aspersatio in circulo et plateâ Berzetensi. Ostiatio in novo anno erat usitata; ast quia querulabundi exposuerunt sibi tunc damnum inferri, ideo ordinata est pro dominica quinquagesimae. A pulsu funebri d. 24 pro quibus 3 pulsus tenentur dare: si vero plures pulsus desideraverit curator funeris, iterabitur stipendium. Ligna necessaria pueri conferunt et aeditui subministrant. Sabbathalia a pueris, quos informant. Ex cantationibus privatus ut unus studiosus primarius. Proventus organistae: unusquisque illorum levat per fl. 50. Astationem semel in anno unusquisque eorum in templo suae nationis. Doctrinam et vitam dominorum reverendorum domini auditores honestissime commendarunt, querulantur tamen de intermissione vespertinarum concionum, ad quod responsum acceperunt, quia stipendium eorum est diminutum et decortatum, labores quoque eorum domini, quos si volunt augere, augeant etiam stipendium. Nam beneficium datur propter officium. — Rector Hungaricus monitus est severe et stricte, ut ab ebrietate abstineat et in pietate sobria et pia vita transigat, labores suos diligenter instruat scholasticos pueros suae fidei creditos et inordinatos in ordinem bonum semper et ubique disciplina praeceptorem fidelem dignam redigat. — Cantores etiam ut sedulam curam habeant in templo aperiendo et claudendo hortati sunt. — Dominus reverendus germanicae nationis protestatus est coram nobis visitoribus sollemniter, ne successoribus derogeretur honor solitus dari hactenus, ille quod honoret modo Hungaricae nationis antistitem, facere se asseruit ob duplicem respectum, ætatis et honoris senioralis, sed rogati sunt, ut sancta in concordia convivant et si contingeret transferri aliorum et unum alterumve eorum, tunc respectus erit doctrina, et officii publici in fraternitate et ætatis, cum mutua tamen eorum intelligentia. — Paternè hortati sunt domini aeditui, defectus omnes, ut circa templa, parochias, scholas et alia aedificia ecclesiastica resarciant. — Alia puncta sunt more solito proposita.¹⁾

LIV. Rosnavia. 1. Betlerinò eadem die auriga noster tanquam gnarus boni itineris vehit rheda Nedobulam versus sub ipsum crepusculum coelo oblecto nubibus et nil nisi pluvias pollicentibus, celeri cursu Rosnaviam nobis-

¹⁾ Egykorú feljegyzés a gömöri ev. esperesség Peczei-féle jegyzőkönyvében 160—162. 1.

cum propereat. Duo autem cives Rosnavienses equitant, quos putavimus esse aliquos peregrinos, intra Nedobulam inter hortos aggrediuntur nos honorifice salutando, mox praecunt viam planissimam nobis Rosnaviam usque monstrando; quo feliciter pervenientes introducimus in hospitium clarissimi domini magistri Georgii Hegyfalusy pastoris nationis hungaricae, quo per excellentissimum dominum superintendentem salutato, pro expectatione suscipimus et cena lauta vinoque de bono grano excipimur. Peracta coena excell. dom. superintendens (Bodovini András) ibi mansit, notarius (Pyxiades György) autem ad generosum dominum Davidem Modory pro nocte conficienda, praeunte ancilla domini Modory cum lucerna ivit. — 2. Sequentie die i. e. 10 Maji (1706) evigilando dato campanae pulsu sacris precibus in templo majori, quod nunc est prae manibus nationi Hungaricae vacabamus, his absolutis, conscendit excell. dom. superintendens altare magnum et concionem inde brevem in frequentia maxima populi utriusque sexus et utriusque nationis, tam Hungaricae quam Germanicae instituit. Peracta concione perlustravimus 3) templum hungaricae nationis, quod vidimus amplum et spaciosum, eius altaria 5, mappis 5 obducta, calicem majorem deauratum cum patella deaurata, calicem alterum argenteum deauratum a generoso dom. Martino Tóth cum patella deaurata oblatum, calicem tertium argenteum cum patella etiam deauratum, calicem quantum itidem argenteum deauratum cum patella aenea deaurata, poculum de nuce myristica confectum et argenteo deaurato obductum, mantilia 13, albas 2, cathedram sumptuosam, organum, baptisterium lapideum cum pelvi et opérculo aeneo deaurato, candelabra stannea 4, cantharum stanneum, sedilia pro utroque sexu bono ordine disposita choros duos ligneos et unum lapideum, sacrarium amplum instar capellae. — 4. Inde transivimus ad templum Germanicae nationis et eius clenodia conspeximus, altaria 3 tribus itidem mappis obducta, cathedram arte fabre factam et depictam, positivum, candelabra 4 lignea deaurata, calicem unum deauratum cum patella deaurata, pyxidem unam, ex collatione gen. dom. Pauli Lani argenteam, cochlear unum, pyxidem alteram itidem argenteam, cantharos 3 stanneos, mantilia 8 auro et serio depicta, antependium altaris auro intermixtum, albas 2. Adhuc in privato est positivum germanicae nationis quod pro futura necessitate asservatur. — 5. Extus campanile ligneum, campanae 3, quarta campana sub tecto templi majoris. — 6. Scholae omnes classes perlustrando et examen instituendo, tum omnium classium profectus satis laudabiles, tum etiam diligentiam domini praeceptoris N. Missovitz commendatione dignam comperimus. — 7. Pro agrotis praeces, quotiescunque requisiti fuerint domini reverendi, publice ad Deum fundendae sunt. 8. Generalissima funera non debent cum concione matutina, sed vespertina institui: diebus autem festis possunt. — Generalia funera quoties occurrunt, semper relinquitur dispositioni generosi domini praeceptoris, quota pars scholae ad exequendum illud funus progredi debeat: Generalissimus vero, quae fiunt cum duabus concionibus, tam ipse dom. praeceptor, quam majorem interesse debent. — 10. Promulgatio copularum in utroque templo fiat, sed solutionem non nisi ille, qui copulam administrabit, accipiat. — 11. Pro copula ordinariae 48 d. cedunt, interim tamen discretio apud quemque practicetur — 12. Cuiuscunque status fuerit persona mortua, illius status etiam a pastore sepeliatur. — 13. Si hungarus parens progenerabit filium, pastor hungaricus eum baptizabit: si vero mater fuerit germana et peperit filiam, ergo Germanorum pastor eandem baptizabit. Similis processus instituendus erit in funeribus. — 14. Si-

maritus fuerit Hungariae vel Germaniae nationis, tum conjuges suas cum liberis non debent vi ad hanc vel illam nationem attrahere. — Funera, sive diebus dominicis, sive festis, sive etiam profestis indiscriminatim semper prima hora pomeridiana absolvantur. — 16. Ratione decimae Rosnaviensis, domini cives pro se usurpant durante sic hoc rerum statu, qui si meliorabitur et Jesuitae exire inde cogerentur, promittunt se ministerio suo evangelico tum temporis, juxta antiquum usum, restituros. — 17. Prandium lautissimum per dominos aedituos utriusque nationis adaptum, praesentibus dominis reverendis Rosnaviensibus dom. magistro Georgio Hegyfalusy pastore Hungarorum et rev. do. Samuele Kephalide pastore Germanorum, gen. do. judice Rosnaviense Casparo Veiszer, groso do. Davide Modory, Stephano Engel-Mayer, Paulo Lani, Mathia Kerepessi tribuno plebis Rosnaviensis evangelico lutherano praeceptore, N. Zima et aliis honoratis viris, praevia benedictione in variis discursibus et colloquiis piis sumimus, vinum pro domino excellentissimo superintendente et notario vetus optimum porrectum hausimus. Et quia vespera imminebat et redeundum nobis erat Csetnekinum, à mensa bene tractati surgimus et pro rivis liberalitatis large in nos effusis gratias agimus, rhedam accepto in pecunia honoraria, concedimus et omnes divinae protectioni commendando, discedimus, Csetnekinumque superatis itineris per vallem molestissimi, maximis concussionibus sine aegrimonia nocte illuc revectimur. Hic excell. do. superintendens aliquantisper quiescere constituit, quem D. T. O. M. servet ad comoda publica ecclesiae diutissime et largiatur eidem ulterius omnium piorum conatum in visitandis reliquis ecclesiis felicissimum progressum. Amen.¹⁾

LV. Puncta inter Nationes Hungaricam ac Germanicam aug. ev. confessionis Rosnabanensem in Schola, choro, funeribus aliisque occasionibus observanda, primum quidem in speciali per almam fraternitatem comitatus hujusce inelyti Gömöriensis ordinata, deputatione per certos ad id exmissos status utriusque tam spiritualis et ecclesiasticae quam secularis ac politici dominos deputatos in facie loci videlicet Rosnaviae die 12 evoluti mensis junii anni currentis conclusa et consignata, occasione autem generalis conventus moderni dioeceseos venerabilium contuberniorum Gömöriensis, Kis Honthensis et adnexorum anno die locoque datus postantium in praesentia etiam venerabilium superiorum dioeceseos consistorialium ad modernum huncce conventum ablegatorum publicata, approbata et ratificata perque annotatas nationes earumque status ac membra acceptata. Et quidem 1. pro utroque choro germanico videlicet ac Hungarico ad latus cantorum ad id idonei studiosi per praestantem dominum praeceptorem et successores, dominosque utriusque nationis inspectores in quantum copia eorum haberi potuerit, deputentur et applicentur: in defectu studiosorum alter utrius nationis ex studiosis alterius etiam nationis seligendi. 2. Idem cantores et organedi uti et reliqui studiosi Nationis utriusque juxta gradum, qualitatem, praebendorum et fiscalorum portiones suas absque respectu et odio nationis communiter percipiant, ita ut qui in choro, schola et classibus magis serviunt, juxta dispositionem domini praeceptoris et dom. inspectorum aliis praeferantur. 3. Quod concernit annuales cantationes, salvis cantationibus domini praeceptoris festivalium solennitatum cantationes more hac usque observata ipsis cantoribus cedat quas quilibet cantorum a suae na-

¹⁾ Egykoru feljegyzés a gömöri ev. esperesség Peczei-féle jegyzőkönyvében 314—316. l.

tionis patronis percepturus est. Collegiales autem et Nominales uti et numptiales obveniant dominis cantoribus in medietate una, altera medietate studiosis choro servientibus. cum tali declaratione, in qua natione eiusdemve templo choroque copula et servitia peracta fuerit, festivitas nominis contigerit, cantatio quoque nationis eiusdem cantori et studiosis cedat, collegialibus pro communi relictis: Dominicales autem cantationes studiosis ipsis choro suae nationis servientibus cedent, cum quibus et organedi semper divisionis portiones suas ex praemissis cantationibus studiosorum obtinebunt. 4. Adhibentur cantores et organedi ad juventutis quoque instructionem, si ad id accomodi comperientur. 5. Circa observatione et comitatione funerum determinatum est, quatenus dum generale funus contigerit nationis utriusque domini parochi invitentur inque tali generali funere licitum sit amicis alter utrius nationis dominum parochum pro peragenda apud aedes conciones Hungaricis videlicet Germanicum, Germanicis Hungaricum requirere. — Ad quae puncta inviolabiliter observanda praemissae nationes eorumque commembra, utpote domini parochi, rectores, praeceptores, cantores, exteraeque alumni et studiosi, uti et auditores reliqui absque respectu statuum et conditionis obstrinxerunt se sub vinculo tallerorum 50 per nationem praemissa observante et triumphante de persona eadem violente desumendo et quidem mediantibus dominis iudicibus contubernalibus status utriusque, cuius poenae pars una cedit ipsis iudicibus secunda parti triumphanti, tertia vero conservabitur et convertetur ad promotionem bonae indolis juvenum ex schola eadem ad superiora studio interientium. In quorum majus robur et firmitatem nationes annotatae praemissa puncta manibus propriis quoque subscripserunt. Actum in generali conventu Dioeceseos comitatum Gömöriensis, Kis-Honthensis, et adnexorum in possessione Kövi die 25 mensis septembris Anno Domini 1709 celebrata. Michael Unbehaun Rosn. Germ. Pastor L. S. Martinus Pelsőczy pastor N. sarosiensis ac pro hac transactione deputatus L. S. Andreas Lakatos nationis hung. inspector L. S. Michael Missovitz p. t. praeceptor Rosnyobanensis L. S. Paulus Lani consistorialis et ecclesiae germ. nat. ev. inspector L. S. Stephanus Ujhazy commembrum ecclesiae hung. ev. S. S. ¹⁾

LVI. Laus Deo Semper. Im 1567 Jar Ist Ein Aufrichtige Verschreibung geschehen vmb die güttler die der Herr Hanes Schaffer vnd sein Ehelich hausfraw katharina nach yhrem todt Im Inwentario verlassen •Beywesendt des Herrn Jacob Schmidts vnd Herrn Hansen Weysser Radtsgeschwornen. Also: Ein Haus on alle schulden. Zwen gerten. Vier stük landt. Zwo küe. Ein schwein. Vier khannen. Zwen Schüsseln. Ein Silbern pecher, der ausgeleist worden ist vmb fl. 1 d. 25. Item zwen Ring ausgeleist vmb fl. 1 d. 60. Ein Messinger Merscher. Ein Messingerleichter. Ein kupfern Beken. Drey eysserne Spies. Ein Eysserner Rost. Ein Pfann. Ein Stossgabel. Zwen Alte kessel. 21 hölzerne scheyben. Drey helzerne Schissel. 10 kleine fischtreghen. Eylff leffel. Ein Hackmesser. Ein Baktrog. Zwen Tisch. Ein lehnbank. Ein kasten. Darin 9 Eln schwarz gewant gefunden 3 Eln vmb fl. 1. Ein rotten hindischen Rock mit einen par silbernpuster. Ein liecht blawen Rock. Ein schwarzen mandel. Ein Führen Pelcz. Ein WeyberHuth. Fünff Beth. drey Pfyll, drey leütöcher, drey Zöchen. Ein alter kasten. Ein schwarzer tisch. Drey grosse küffen. Ein Bathwan. Ein Pitgen. Drey

¹⁾ Eredeti bejegyzés a gömői ev. esperesség Sexti-Schmal-féle jegyzőkönyvében 11–14 l.

Schachert. Zwen Wannen. Zwey Scheffel. Dis ist Im Inventario der obemelten Herrn erfunden worden. ¹⁾

LVII. Köszönetünk után. Vettük leveleteket melyben mentitek magatokat, hogy az mostanyi alkalmatlan időre nézve messze nem távozhaván házotoktól, nem kompareálhattok előnkben Thaisz Gergell által tött citationkra. Így lévén azért a dolog, ám bar muljék el most az egyszer comparitiótok ezen mentségtekre nézve, de mihelyest ujjabb parancsolatunkat és citatióinkat látjátok, compareálni előttünk semmi lött úttal el ne mulassátok, elhozván akkorra magatokkal mind a malmokat 's mind pedig a czeheket concernáló privilegiu-mokat. Esett értésünkre az is hogy a processióra való járást el nem akarjátok követni, azt mi egyáltaljában el nem szenvedjük, sőt hagyuk, parancsoljuk a tevők legyetek, ha a büntetést el akarjátok kerülni és távoztatni. Mostani kárvallástokról irtunk gróf Caprara generalis urnak ő kegyelmének, contentáltasson benneteket gróf Leslie Sándor urammal 's magának is Leszlie urnak irtunk, hogyha meg nem elégétet benneteket az alatta valóival, magának ő felségének is representálni fogjuk ezen istentelen cselekedeteket. Éltesse Isten jó egészségben benneteket. Datum Tyrnaviæ die 18 Junii Ao 1680 Az ti jóakaró földes uratok Szelepcsényi Giörgy Eszterghamy Ersek.

(Kivül): Adassék ez levelünk Rosnyó Bánya városunk birájanak 's több polgároknak egész városul. ²⁾

¹⁾ Egykorú feljegyzés Rosznyó város 1520--1581. évi jegyzőkönyvében.

²⁾ Eredetije a Rosnyó városi levéltárban.

